ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

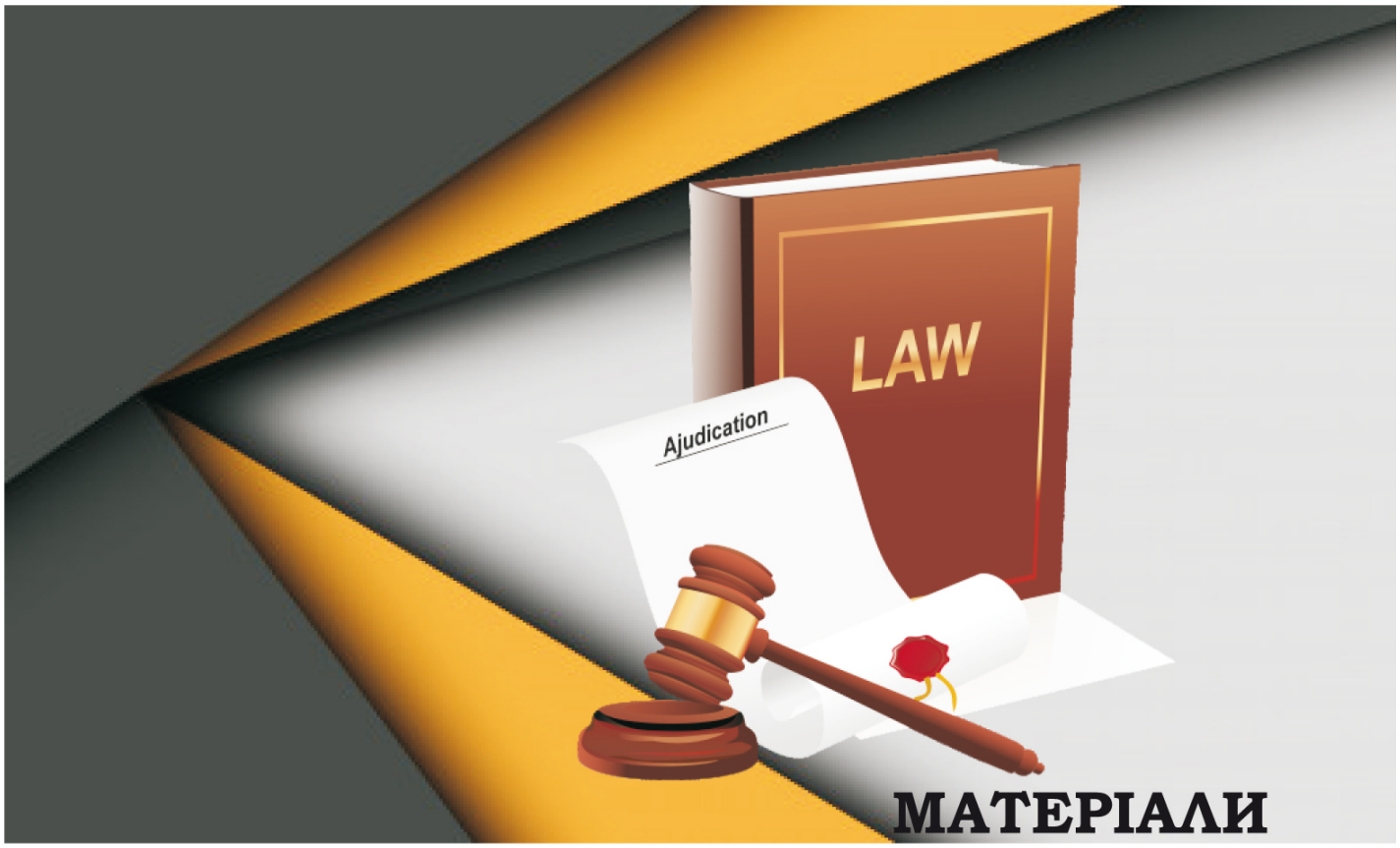

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

4 березня 2021 року
м. Чернівці

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чернівецький юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної

конференції

4 березня 2021 року

Чернівці

2021

Редакційна колегія:

Латковська Т.А. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гнатовська А.І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»;

Марущак А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія».

Відповідальний редактор **Т. А. Латковська.**

Матеріали видано в авторській редакції.

Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. 332 с.

У збірнику вміщені тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції *«Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ*».

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладена на авторів.

СЕКЦІЯ 1.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Латковська Т.А.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІНАНСОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

Перехід держави до нового етапу розвитку, що охоплює широке коло соціально-економічних і політичних напрямків діяльності як держави, так і органів місцевого самоврядування, зумовив необхідність формування адекватного правового регулювання оновлених суспільних відносин з урахуванням намічених перспектив розвитку країни. Цей процес проходить в умовах проведення державних реформ, в умовах формування ринкової економіки та механізму її регулювання, оновлення сформованих нових відносин, вдосконалення місцевого самоврядування, а також розвитку взаємовідносин держави з країнами світу.

Все це по-особливому позначається і на галузі фінансового права, роль якої, в порівнянні з попереднім періодом економіки, помітно зросла при значному розширенні кола регульованих цією галуззю суспільних відносин та збільшенням обсягу нормативно-правових актів. Тож, поступово виникли питання удосконалення фінансово-правових норм, їх структурування, адже в цьому напрямку були вирішені не всі завдання.

Зрозуміло також, що сьогодні реалізація намічених програмних заходів вимагає відповідної правової основи, вдосконалення та оновлення чинного фінансового законодавства, яке пройшло складний шлях свого становлення та розвитку.

Л. К. Воронова підкреслює, що система фінансового законодавства представлена ієрархічною сукупністю законів і нормативно-правових актів з фінансових питань [1, с. 441]. Після Конституції України вертикальна система фінансового законодавства включає закони України з фінансових питань. У першу чергу, до них належать ті, які відповідно до статті 92 Конституції України встановлюють Державний бюджет України; бюджетну систему України; систему оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи. Велика українська юридична енциклопедія визначає фінансове законодавство як сукупність нормативно-правових актів, що містять норми фінансового права [2, с. 570].

Відмітимо, що нормативно-правових актів, які регулюють фінансові відносини в галузі бюджетної та податкової діяльності, було завжди значно більше, ніж цивільно-правових і кримінально-правових актів [1, с. 442-443]. Вчені підкреслюють, що немає поки що Фінансового кодексу як надійної основи для безспірного визначення дуже потрібної правової бази як для держави, так і для кожної юридичної та фізичної особи. Про Фінансовий кодекс зазначав і відомий теоретик фінансового права Ю.А. Ровинський. Науковці зауважують, що поки це неможливо, адже величезна кількість фінансових (майнових і грошових) відносин охоплюють цілі сфери діяльності і суспільного життя. Нормативні акти, які регулюють ці відносини, акумулюють за своєю тематичною і цільовою ознакою різноманітний правовий матеріал, який розрізняється не тільки за предметом правового регулювання, але й за методом регулювання та правовим режимом. Однак для удосконалення

конкретних діючих норм фінансового права або введення нових, доцільно звернутися і до тих напрямків, одним з яких є не тільки розвиток або уточнення сутності окремих фінансово-правових норм, число яких становить величезний масив, але й процесу кодифікації та безпосередньо вмісту кодифікованих актів, спрямованих на регулювання суспільних фінансових відносин.

У формуванні фінансового законодавства сьогодні виключно важливим слід визнати прийняття Бюджетного та Податкового кодексів, що безумовно стало важливим кроком на шляху до удосконалення формування фінансового права та його основного джерела – законодавства, що має важливе значення для правозастосовчої діяльності в сфері розподілу і використання бюджетних доходів по всіх рівнях бюджетної системи та конкретизації системи податкових доходів.

В умовах проведення державних реформ, а за часів незалежності Україна стала на складний шлях системних перетворень, актуальними питаннями є реалізація нових соціально-економічних, екологічних, політико-безпекових, культурних та інших завдань суспільного значення, які постали перед державою, що, у свою чергу, вимагає адекватного забезпечення майбутніх витрат доходами бюджетної системи.

Важлива роль в результатах названої діяльності багато в чому залежить від якості фінансово-правового регулювання як формування фінансових ресурсів, так і їх використання.

Держава взяла стратегічний курс на європейську інтеграцію, тож новітня політика країни повинна полягати не тільки у виробленні таких державних концепцій, стратегій і програм, які б сприяли європейській інтеграції України з урахуванням існуючих викликів сьогодення, але й розробки фінансового законодавства, яке закладало би соціальну справедливість та рівні для всіх можливості користування відповідними благами держави, з формуванням конкретних гарантій соціального і правового порядку.

Досконалість фінансового законодавства в країні можна оцінити за такими показниками, як: якість життя; рівень злочинності; ступінь розшарування громадян (співвідношення доходів багатих і бідних).

З вищезазначеного можна зробити висновок, що найважливішим принципом у формуванні права в державі повинна бути справедливість законів. Несправедливі закони дотримуватися будуть далеко не всіма, що може привести до провалу правової галузі держави і повного хаосу.

Останнім часом в Україні сформувалася тенденція звуження обсягу існуючих соціальних прав особи у зв'язку з тим, що законодавець керується фінансово-економічними можливостями держави та намагається зберегти справедливий баланс між інтересами людини, суспільства та держави.

Конституційний Суд України 22 травня 2018 року ухвалив Рішення, відповідно до якого Верховна Рада України виходячи з існуючих фінансово-економічних можливостей держави та з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства має змогу запроваджувати, змінювати, скасовувати або поновлювати пільги для ветеранів праці та осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною. Проте в законодавстві України немає визначення понять «фінансово-економічні можливості держави» та «справедливий баланс між інтересами особи та суспільства» [3].

Тож, Конституційний суд фактично надав право законодавцю обмежувати чи скасовувати соціальні пільги громадян, посилаючись на фінансово-економічні можливості держави без надання відповідних розрахунків та іншої доказової бази, яка підтверджувала би конкретну необхідність такого обмеження чи скасування.

Економічні проблеми, з якими зіткнулася світова економіка у 2020 році в зв'язку з поширенням коронавірусу, є унікальними і суттєво різними від попередніх рецесій світової економіки. Основною причиною зниження економічної активності в цьому році є введення в різних країнах обмежувальних заходів, покликаних уповільнити поширення коронавірусної інфекції і знизити навантаження на систему охорони здоров'я.

Без сумніву, не просто створити законодавство з проведення реформ фінансової системи в умовах знаходження світової економіки в критичному стані. Однак, процес формування на політичному просторі правової держави потребує пошуку оптимальних способів взаємодії інтересів як влади, так і

громадян, захищаючи та створюючи необхідні умови для життя своїх громадян.

Отримавши право представляти інтереси основної частини суспільства, держава часто використовує його для захисту власних корпоративних інтересів. Подолання сформованого розриву між інтересами суспільства в цілому і його окремими громадянами зокрема, з одного боку і державними інститутами, з іншого, можливо за допомогою створення правової держави, побудованої на розумному балансі цих інтересів.

Таким чином, стратегія інтеграції України до ЄС має забезпечити входження держави до європейського політико-правового, економічного, інформаційного, безпекового простору. Отримання на цій основі статусу повноправного членства в ЄС у середньостроковій перспективі повинно стати головним зовнішньополітичним пріоритетом стратегії формування та реалізації державної політики України в умовах сучасних викликів сьогодення, побудови справедливого фінансового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 2 : Публічно-правова доктрина України. Х. : Право, 2013. 864 с.

2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 6 : Фінансове право. Харків : Право, 2020. 616 с.

3. Окрема думка судді Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-18#Text (дата звернення 14.02.2021).

Гнатовська А.І.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

В результаті реформування митних органів була створена нова система і структура митних органів, оптимізовані їх функції, почали розроблятися і впроваджуватися адміністративні регламенти, стандарти державних послуг, принципи і процедури адміністрування.

Оптимізація функцій митних органів зажадала відмови від хаотичного митного адміністрування і комплексних заходів щодо його здійснення на основі модернізації інформаційної системи України, технічного переоснащення митних органів, створення сучасної митної інфраструктури.

Здійснені законодавчі зміни містили аналіз досягнутих результатів в діяльності митних органів, виділяли невирішені проблеми, що ведуть до низької ефективності митного адміністрування. Були визначені завдання оновлення митного адміністрування на основі формування нових підходів, які передбачають забезпечення високої ефективності митного адміністрування при зовнішній простоті і швидкості оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України. З метою реалізації вказаного завдання необхідно було здійснити наступні заходи щодо вдосконалення митного адміністрування:

- облаштування державного кордону;
- створення сучасних митно-логістичних терміналів;
- розгортання мережі стаціонарних і пересувних інспекційно - доглядових комплексів;
- удосконалення митного законодавства і інших нормативно-правових актів з врахуванням аналізу правозастосовчої практики і змін, що відповідають міжнародним стандартам;

- впровадження нових інформаційно-технічних засобів забезпечення діяльності митних органів;

- створення єдиної міжвідомчої автоматизованої системи збору, зберігання і обробки інформації при здійсненні всіх видів державного контролю, в тому числі сполучення баз даних податкової служби та митних органів;

- створення операційного центру для обробки інформації та прийняття рішень;

- вдосконалення технології формування і ведення даних митної статистики відповідно до міжнародних стандартів;

- посилення митного контролю після випуску товарів (здійснення контролю на основі методів аудиту) [1, с. 46].

В рамках обраних орієнтирів розвитку митних органів в практиці митного адміністрування почало активно освоюватися виконання можливостей митних режимів, розвивалися його перспективні напрямки (електронне декларування). Способи вирішення ряду завдань адміністративної реформи в галузі митної справи акумулювала концепція «сервісної митниці» [2, с. 117-118]. У числі нових технологій митного адміністрування впроваджувалися:

- єдина міжвідомча автоматизована система збору, зберігання і обробки інформації;

- система попереднього інформування митних органів;

- митний контроль після випуску товарів і (або) транспортних засобів;

- робота митних органів за принципом «єдиного вікна»;

- митне оформлення та митний контроль товарів в місцях, наближених до кордонів [3, с. 185].

Напрямки удосконалення митного адміністрування сформували основу для забезпечення інтересів держави в митній сфері, протидії загрозам економічної безпеки і створення сприятливих умов для зовнішньої торгівлі на довгострокову перспективу.

Фактичне завершення її основних заходів створює основу для подальшого системного розвитку митної служби. У зв’язку з цим все більше офіційне визнання отримує система довготривалих цільових установок, що визначають сталий поетапний розвиток митних органів.

Стратегічна мета розвитку Митної служби України - розвиток до рівня, достатнього для надійного забезпечення економічного розвитку України в митній сфері, якісного митного регулювання в інтересах створення сприятливих умов для залучення інвестицій в українську економіку, повного надходження доходів у державний бюджет, захисту вітчизняних товаровиробників, об'єктів інтелектуальної власності, максимального сприяння зовнішній торгівлі, ефективної боротьби з правопорушеннями і злочинами.

У сфері митного регулювання передбачається виконати комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення порядку і правил, при дотриманні яких юридичні та фізичні особи будуть реалізовувати право на переміщення товарів і транспортних засобів через кордон в умовах, що відповідають сучасним реаліям. Розвиток інфраструктури прямо пов'язаний з реалізацією удосконалення митного адміністрування та митного оформлення і митного контролю товарів в місцях, наближених до державного кордону [4, с. 18-20].

Отже, удосконалення та розвиток митного адміністрування націлені на створення інституційних основ і технологічних умов системного переходу митної служби на якісно новий рівень розвитку. Передбачаються створення та покращення митно-логістичної інфраструктури, оптимізація функцій митних органів, заходи з нарощування транзитного потенціалу України, в тому числі за допомогою спрощення митних процедур з оформлення транзитних вантажів. Враховуються питання формування і подальшого розвитку взаємозв'язків з іноземними державами та союзами держав. Акцентується увага на підготовці і перепідготовці кадрів, розвитку соціальної сфери, розвитку мережі транспортно-логістичних терміналів. Тобто, подальше підвищення ефективності діяльності митної служби має бути здійснене за всіма напрямами.

Список використаних джерел:

1. Новік О.І. Еволюція становлення нормативно-правового забезпечення адміністрування митних платежів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 13. Частина 2. 2017. С. 44-50.

2. Прокіпчук Л.І. Система адміністрування митних платежів : теоретичні основи та інституційні засади розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 5 (121). С. 116-120.

3. Квеліашвілі І.М. Передумови трансформації національної митної справи. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2 (17). С. 181-186.

4. Євсюкова О.В. Теоретико-концептуальні передумови формування сервісно-орієнтованої держави. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2016. № 2 (15). С. 17-24.

Корнута Л.М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЕТИКИ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В умовах активних перетворень у сфері публічного управління та будівництва нової ефективної системи державних органів важливим є забезпечення таких органів ефективними та висококваліфікованими кадрами.

Безумовно, основна увага приділяється професійній компетентності та відповідним умовам які мають бути дотримані при призначені на посаду та виконанні професійних повноважень державним службовцем. У той же час, важливою складовою професійної діяльності службовця є дотримання етичних норм та принципів поведінки. Зважаючи на високі стандарти управління та вимоги щодо компетентності службовців підтверджують, що професійна діяльність державного службовця вимагає як високого рівня професіоналізму, так і прояву високих морально-етичних принципів.

Підтвердженням актуальності вивчення питання етики державних службовців є активне наукове дослідження питання а також нормативне закріплення етичної поведінки на рівні

законодавчих та підзаконних актів. Зокрема, серед нормативного урегулювання питання варто у першу чергу визначити Закон України «Про державну службу» 2015 р. у якому порушення етичних норм розглядається як дисциплінарний проступок за вчинення якого передбачена дисциплінарна відповідальність [1]. Окремі норми щодо етичної поведінки містить Закон України «Про запобігання корупції» 2014 р. [2].

У будь-якому випадку можна констатувати, що корупційні порушення мають етичну складову, а якщо більш точно, то порушення такої складової. У той же час, нормативним актом у якому найбільш повно нормативно регламентуються питання етичної поведінки державних службовців та осіб місцевого самоврядування є Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування 2016 р. [3]. Правила є на теперішній час найбільш узагальненим актом у якому містяться основні вимоги щодо правил етичної поведінки для державних службовців, якими вони зобов’язані керуватися під час виконання своїх посадових обов’язків.

Професійна етика та культура спілкування в державній службі сприймається як невід’ємна складова професійної компетентності та професійної діяльності, що є запорукою ефективного управління.

Професійна етика державних службовців має державно-управлінську функцію, а різноманітність виконуваних ними функцій вимагає складного поєднання морально-етичних якостей, в основі яких мають бути закладені чіткі етичні принципи та моральний світогляд, оскільки від державної служби залежать досягнення цілей держави, ефективність публічного управління та дієвий механізм функціонування виконавчих органів [4, с. 136].

Варто зазначити також, що як професійна етика, так і професійна компетентність державних службовців завжди розглядаються відповідно до моральних якостей особистості та залежать від культуро-етичного розвитку особистості. Зазначені складові, беззаперечно, вважаються показником, який визначає відношення особи до певних ситуацій підхід до урегулювання конфліктів. Прояви моральності тощо. Однак, очевидно, що визначити рівень моральних якостей особи та їх відображення у

професійній діяльності конкретного службовця є досить проблематично, аніж встановити, наприклад, професійну компетентність чи професійну відповідність державного службовця займаній посаді.

У той же час, варто звернути увагу, що професійна етика може реалізовуватися та проявлятися у декількох професійних напрямках. Серед таких напрямків можна визначити: по-перше це у взаємовідносинах службовця з керівником державного органу, що проявляється у прояві поваги до керівника, бажанні допомогти, культурі спілкування тощо. По-друге, прояв професійної етики має місце всередині колективу державного органу при спілкуванні та взаємовідносинах між колегами. Така етична поведінка виражається у прояві поваги до колег, культурі спілкування, умінні прийти на допомогу, прояві співчуття та стриманості. По-третє, професійна етика виражається у відносинах між державним службовцем та громадянами, що звернулися до державного органу, тобто фактично при виконанні службовцем професійних повноважень.

Принципово важливим є прояв поваги до людини, ввічливість, бажання прийти на допомогу, коректність, стриманість, дотримання усіх принципів державної служби тощо.

Варто зазначити, що лише в сукупній реалізації усіх напрямків прояву професійної етики може йти мова про високий професіоналізм та компетентність державного службовця, розвиток його службової кар’єри та лідерства в колективі.

Також варто звернути увагу, що професійна етика державного службовця зосереджується на найбільш актуальних проблемах морального життя професійного колективу, залежить від сфери роботи органу, вікової складової колективу, принципово залежить від того, наскільки принципово керівник органу відноситься до питань етичної складової професійної діяльності. Власне, серед основних напрямків необхідності забезпечення професійної етики можна визначити такі:

- ставлення колективу державних службовців і кожного спеціаліста зокрема до суспільства та його інтересів, ставленні службовців до кожного окремого громадянина, що звертається до державного органу;

- визначення основних особистих моральних якостей державного службовця, які будуть забезпечувати якнайкраще виконання ним професійних повноважень обов'язків;
- чітке та зрозуміле обґрунтування професіоналізму та компетентності з обов'язковими складовими етичної відповідності;
- усвідомлення важливості прояву моральних цінностей та етичних принципів всередині колективу державного органу та у випадку професійних відносин з іншими органами публічного управління;
- з'ясування чіткого механізму застосування відповідальності у випадку вчинення протиправних дій чи бездіяльності з морально-етичним підґрунтям, а також чіткого визначення позиції державного органу щодо неприпустимості поведінки службовця, що буде містити прояв етичних порушень чи аморальних вчинків.

Виходячи із визначеного вище варто підвести підсумки, що професійна етика висуває до державних службовців низку правил та приписів, яких варто дотримуватися, зокрема: забезпечення законних інтересів людини і громадянина, захист їх прав, суворе дотримання законів та підзаконних актів, наявність власної думки, чесність, сумлінність, високий професійний рівень, тактовність, дисциплінованість, комунікабельність, володіння знаннями основ етикету та моральних принципів відповідного суспільства тощо.

Використовуючи практику зарубіжних країн варто констатувати, що у більшості демократичних країн світу основні вимоги до професійної етики державного службовця прописуються в Етичних кодексах або в інших законодавчих документах, що підтверджує важливість питання.

Окрім того, у процесі професійної діяльності державний службовець постійно проходить курси підвищення кваліфікації в частині збагачення знань з професійної етики, складає іспити тощо, що вказує на постійний зовнішній контроль. Також неофіційний контроль та оцінка етичної професійності органу та окремих службовців проявляється з боку суспільства.

Саме цей контроль формує феномен авторитетності та довіри до державного орану та державних службовців.

Тому, принциповим є з'ясування місця та ролі такої складової професійної компетентності державного службовця як професійна етика як на рівні нормативних актів так і на рівні управлінської діяльності керівників державних органів.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19 (дата звернення: 10.02.2021).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VIII / Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1700-18 (дата звернення: 10.02.2021).
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 5 серпня 2016 р. № 168 / Національне агентство України з питань державної служби. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text (дата звернення: 10.02.2021).
4. Устименко О.С. Сутність та специфіка професійної етики державного службовця. *Право і суспільство*. 2016. № 6. Ч. 2. С. 135 – 138.

Латковський П.П.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОЦЕС ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ

Цифрова економіка та проблеми її правового регулювання стали важливою темою наукових дискусій останніх кількох років. Необхідність встановлення на законодавчому рівні обґрунтованих механізмів контролю з боку держави за

діяльністю суб'єктів цифрової економіки спричинено перш за все стрімким зростанням кількості фінансових операцій з використанням цифрової валюти, які практично неможливо відслідковувати та контролювати. Сьогодні дослідження нормативного регулювання цифрових валют представляє собою стратегічну задачу, яка є елементом державної політики, направлену на забезпечення безпеки всього сучасного світу і забезпечення діяльності вітчизняних суб'єктів цифрової економіки існуючим міжнародним стандартам.

Можна впевнено констатувати якісне зростання впливу нових цифрових технологій на процес державного управління фінансами у світі, перш за все на процес здійснення контрольно-наглядових функцій. Серед найбільш важливих і корисних для регулювання інновацій в сфері фінансового контролю слід вказати використання технологій машинного навчання, обробки великих масивів неструктурованих даних, застосування технології розподілених реєстрів (блокчейн), відкритих інтерфейсів, хмарних технологій тощо.

Переваги використання нових цифрових технологій очевидні, ось лише деякі з них: у контрольно-наглядового органу з'являється можливість прогнозування та попереджування здійснення протиправних дій на стадії попереднього контролю; підвищується прозорість фінансового контролю, що сприяє залученню представників громадянського суспільства в бюджетний процес; скорочується ризик помилкового притягнення до відповідальності за порушення у фінансовій сфері.

Проте, відслідковувати потік фінансових операцій з використанням криптовалюти в країнах, де сьогодні немає законодавчого закріплення понять криптовалюта, блокчейн та ін., неможливо, так само як і неможливе створення ефективного інструменту державного фінансового моніторингу операцій з використанням технології блокчейн.

Сутність блокчейн-технології полягає в збереженні даних через зростаючу кількість одиничних «блоків», які пов'язані один з одним і захищені криптографією. Як правило, такі «ланцюжки блоків» керуються тимчасовою мережею з використанням спеціального протоколу для перевірки нових

блоків. Завдяки зберіганню даних в міжнародній мережі, ця нова технологія працює незалежно від владних органів, центральних банків, фінансових установ, оскільки не знаходиться в сфері чиєї б то не було юрисдикції та регулювання. При цьому виникає питання про те, який суд має юрисдикцію в контексті суперечок, що стосуються блокчейна, який заснований на міжнародній структурі та пропонує високий рівень анонімності для своїх учасників.

Відомо, що технологія блокчейн стала найбільш поширеною завдячуючи насамперед біткоїну – одній з найпоширеніших на сьогодні криптовалют, яку часто використовують в якості платіжних коштів. Однак ця технологія може використовуватися і в багатьох інших сферах як спосіб зберігання децентралізованих даних та інформації. Про розробки та плани використання технології блокчейн заявили платіжні системи «Visa», «Mastercard», «Unionpay» і «Swift» [1]. Лондонський підрозділ «Deutsche Bank» Innovation Lab розробляє систему інвестицій на основі блокчейн-технології, яка прискорює, спрощує і здешевлює процес інвестування за рахунок виключення або скорочення ролі посередників.

Світова продовольча програма (United Nations World Food Programme – ланка Організації Об'єднаних Націй з питань надання харчової допомоги) використовує технологію блокчейн для забезпечення біженців продовольчими товарами через існуючі на місцях торгові точки і мережі замість безпосередньої роздачі товарів або видачі біженцям готівки для покупки продуктів. Для ідентифікації одержувачів товару використовується біометрія (сканування райдужної оболонки ока). Економія в 2018 році за рахунок застосування цієї технології тільки в Йорданії склала 150,000 доларів на місяць [2].

В Україні Національний банк разом із Міністерством фінансів та іншими регуляторами поки що тільки визначаються із правовим статусом криптовалюти. Сьогодні продовжується опрацювання питання правового статусу криптовалют та законодавчого врегулювання операцій з ними, беручи до уваги позицію регуляторів інших країн та останні тенденції в розвитку таких технологій. Метою такого врегулювання є захист прав

споживачів, протидія відмиванню коштів та інших протиправних дій, ідентифікація суб'єктів операцій (фінансовий моніторинг), механізм оподаткування отриманих доходів, декларування тощо. Водночас, будь-яка діяльність, пов'язана з операціями купівлі, продажу, обміну та конвертації у криптовалюти, несе велику кількість ризиків, яку фізичні та юридичні особи повинні розуміти, перш ніж здійснювати операції з криптовалютами. Усі, хто планує вкладати власні кошти в криптовалюти, мають усвідомлювати, що здійснюють такі операції на власний ризик.

З огляду на чинні норми законодавства України (Цивільний кодекс України, Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про валюту і валютні операції», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про інформацію» та інші) поняття «криптовалюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під режим регулювання:

- обігу грошових коштів. Оскільки криптовалюта не існує у формі банкнот, монет, записів на рахунках у банках, вона не може бути визнана грошима (грошовими коштами, коштами, грошовими знаками) у трактуванні українського законодавства;

- валютного законодавства. Оскільки криптовалюта не має прив'язки до грошової одиниці жодної з держави, вона не може бути визнана валютою або законним платіжним засобом іноземної держави, та не є валютною цінністю в трактуванні валютного законодавства;

- обігу електронних грошей та використання платіжних засобів. Оскільки криптовалюта не випускається банком і не є грошовим зобов'язанням певної особи, вона не може бути визнана електронними грошима;

- цивільних правовідносин щодо регулювання діяльності із цінними паперами. У криптовалюти відсутні ознаки документа та емітента, а саме: не має установленої форми документа з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, не має визначення взаємовідносин емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та не передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливості передачі прав на

цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. А отже, криптовалюта не може бути цінним папером;

- крім того, у криптовалюти відсутні ознаки документа у вигляді грошових знаків, відсутній емітент, а також відсутня мета виготовлення. Таким чином, криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом (згідно з його визначенням у Законі України «Про Національний банк України»).

Таким чином, незважаючи на існування в світі численних практик використання криптовалют у якості міри вартості, засобу обміну та накопичення, її складна правова природа не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять (грошові кошти, валюта, валютна цінність, законний платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо).

Всі галузі економіки розвинених країн світу так чи інакше починають цікавитися проблемами правового регулювання криптовалютної діяльності. В першу чергу це відбивається на динаміці використання біткоїнів на товарних ринках. У Європі великі інтернет-магазини приймають його як спосіб оплати, так, наприклад, в Швейцарії можна оплатити навчання в деяких університетах, в США можна купити за нього автомобіль (Tesla), у Франції уряд недавно визнав біткоїн як альтернативний спосіб оплати банкам.

Криптовалюта – це революційне явище цифрової економіки. Децентралізація, анонімність, транскордонність – це лише деякі з її ознак, криптовалюта одночасно викликає інтерес і схвалення з боку користувачів і занепокоєння з боку громадських та державних структур, оскільки інноваційна технологія поряд з численними можливостями несе і певні правові проблеми та ризики для юридичних і фізичних осіб, які використовують біткойни, а також для безпеки економіки держави в цілому.

Зрозуміло, що відсутність правового регулювання відносин по використанню криптовалюти як засобу платежу значно ускладнює процес цифровізації української економіки в цілому. У зв’язку з цим необхідно на законодавчому рівні визначити правовий режим криптовалюти з урахуванням сфери застосування технології блокчейн, сегментів цифрового ринку та інтересів суб’єктів підприємницької діяльності та держави. Однак зазначене завдання ускладнене тим, що в сучасній

юридичній літературі немає єдиної дефініції для терміну «цифровий ринок». Одним з основних напрямків вдосконалення правового регулювання в сфері цифрової економіки є державне регулювання криптовалютної діяльності. Технологія блокчейн стала найбільш поширеною завдяки біткоїну, який наразі є основною та найбільш інвестиційною криптовалютою.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що правове регулювання криптовалюти як засобу платежу (зокрема біткоїну, правова природа якого також викликає ряд питань серед науковців) неможливе без урахування особливостей технології блокчейн та вимагає комплексного підходу. Визначаючи особливості правового регулювання, необхідно також врахувати, що одним з найважливіших напрямків розвитку криптовалюти в сучасних умовах є потенційна можливість її використання в якості засобу платежу.

Тож, законодавче врегулювання в жодному разі не повинно стати на заваді використанню та розвитку сучасних IT-технологій у фінансовому секторі та не має спричинити відтік спеціалістів і капіталів або переведення бізнесу за межі України.

Сьогодні особливої уваги потребують теоретичні напрацювання в сфері нових фінансових інструментів. Адже розробка належного правового режиму обігу криптовалюти ускладнена відсутністю теоретичної бази, що дозволяє зрозуміти структуру роботи даних інструментів, ступінь їх захищеності та надійності. Не до кінця зрозумілі правила, за якими відбуваються транзакції в блокчейні. Однак дані інструменти представляють інтерес для вітчизняної правової науки, оскільки результати практичного впровадження таких конструкцій можуть виявитися вельми корисними, наприклад, в сфері банківського сектору з метою здійснення розрахунків, а також можуть бути використані в самих різних сферах державного управління (охорона здоров’я, природокористування та ін.).

Список використаних джерел:

1. Massimiliano Kadar. European Union competition law in the digital era, 4/2015. P. 342.

2. WFP Jordan - Food Security Outcome Monitoring Factsheet (Jan-Mar 2019). URL: https://www.wfp.org/publications/wfp-jordan-food-security-outcome-monitoring-factsheet-jan-mar-2019 (дата звернення 14.02.2021).

Біленець Д.А.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та митного права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПРОЩЕНИЙ МИТНИЙ КОНТРОЛЬ: ДВОКАНАЛЬНА СИСТЕМА В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Двоканальна система з «червоним» та «зеленим» коридорами є спрощеною процедурою контролю. Вона сприяє прискоренню пасажиропотоку та дозволяє ефективно захищати державні інтереси без зниження якості митного контролю та збільшення кількості співробітників митних органів.

До речі, двоканальну систему митного контролю було запроваджено в Україні наказом Державної митної служби України «Про затвердження Порядку митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються громадянами авіаційним транспортом, із застосуванням двоканальної системи («зелений» та «червоний» коридори)» від 16 серпня 2001 р. № 561[1].

На території України двоканальна система розташована у пунктах пропуску зони митного контролю – в аеропортах, морських та річкових портах та у пунктах пропуску через Державний митний кордон України.

Відповідно до ст. 366 Митного кодексу України передбачена двоканальну систему контролю товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Відповідно до ч. 1 цієї статті, двоканальна система – це спрощена система митного контролю, яка дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один із двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України. Такі канали мають свої позначення відповідно зеленого та червоного кольорів, так звані «зелений коридор» та «червоний коридор». Основна їхня відмінність полягає у тому, що «зелений коридор» призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які

переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню, а «червоний коридор» призначений для усіх інших громадян. Це зроблено для зручності осіб, які перетинають митний кордон України, тобто, якщо ви бажаєте виїхати за кордон і у вас немає товарів, які підлягають оподаткуванню митними платежами, перебувають у вільному товарообігу і потребують письмового декларування, ви, не гаючи часу на очікування, обираєте «зелений коридор» та перетинаєте кордон [2].

Однак, як усім відомо, при перетинанні кордону необхідно пройти також процедуру митного огляду. Митний кодекс встановлює відповідальність за порушення цієї процедури. Так, ст. 471 Митного кодексу України передбачає порушення встановленого цим Кодексом порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, тобто переміщення через митний кордон України особою, яка формою проходження митного контролю обрала проходження (проїзд) через «зелений коридор», товарів, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, або товарів у обсягах, що перевищують неоподатковувану норму переміщення через митний кордон України. У цій статті слід звернути увагу на те що, що переміщення товарів відбувається через «зелений коридор», тобто, як зазначалося вище, без заповнення декларації [2].

Двоканальна система митного контролю застосовується як при в’їзді громадян на митну територію України, так і при виїзді за її межі з відповідним обладнанням «зеленого» та «червоного» коридорів.

«Зелений» коридор являє собою визначену на території аеропорту (приміщенні аеропорту) смугу руху, де митний контроль здійснюється за спрощеним порядком для громадян, що переміщують через митний кордон України предмети, які не підлягають обов’язковому письмовому декларуванню або

митному оподаткуванню і на переміщення яких через митний кордон України не встановлено заборон чи обмежень.

«Червоний» коридор є смугою руху, на якій митний контроль здійснюється стосовно переміщуваних громадянами через митний кордон України предметів, що підлягають обов'язковому декларуванню, у тому числі й тих, що підлягають митному оподаткуванню та на переміщення яких через митний кордон України встановлено заборони чи обмеження.

Перед входом до коридорів на інформаційних стендах має бути розміщено інформацію про митні правила для громадян. Ознайомившись з нею, громадянин має можливість обрати проходження митного контролю за спрощеним порядком та усним декларуванням предметів («зеленим» коридором) або з обов'язковим письмовим декларуванням («червоним» коридором).

Слід зазначити, що із зростанням рівня інформованості громадян про чинні у державі митні правила у кілька разів зменшуються випадки заведення справ про порушення митних правил, пов'язаних із приховуванням від митного контролю та недекларуванням (як усним, так і письмовим) громадянами предметів та цінностей (зокрема, незначних сум валюти).

Напрямки руху громадян розміщуються на табло та мають бути позначені зеленим та червоним кольорами.

Смуги руху по «зеленому» та «червоному» коридорах конструктивно облаштовуються так, щоб не перетиналися шляхи громадян, які ними прямують.

Громадяни самостійно приймають рішення щодо проходження митного контролю «зеленим» чи «червоним» коридором. При проходженні громадянином митного контролю «зеленим» коридором посадова особа митниці може запропонувати громадянинові пред'явити авіаційний квиток та паспорт або інший документ, що посвідчує особу. При цьому митник має роз'яснити умови проходження митного контролю цим коридором та може проводити опитування громадянина за пунктами митної декларації. При порушенні громадянином митних правил посадова особа митниці складає відповідний протокол.

За рішенням посадової особи митниці у «зеленому» коридорі може здійснюватися вибірковий контроль предметів громадян із розпакуванням багажу. На вимогу митника громадянин зобов'язаний пред'явити вміст багажу.

Якщо громадянин помилково обрав «червоний» коридор, посадова особа митниці, за наявності підстав, вправі здійснити митне оформлення відповідно до умов «зеленого» коридору.

У режимі «червоного» коридору митне оформлення здійснюється на загальних підставах. При цьому громадянин має подати письмову митну декларацію [3].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються громадянами авіаційним транспортом, із застосуванням двоканальної системи («зелений» та «червоний» коридори): *Наказ ДМСУ від 16.08.2001 р. № 561. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0775-01 (втратив чинність)*

2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

3. Який він – новий Митний Кодекс України? *[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/* (дата звернення 11.02.2021).

Закаленко О.В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОЗОВІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

При дослідженні правових явищ, вирішенні тих чи інших наукових завдань з метою встановлення істини вчені-юристи використовують різні юридико-технічні прийоми. Одним із найпоширеніших і таких, що найчастіше застосовується, прийомів юридичної техніки є класифікація.

Приступаючи до дослідження підходів до класифікації адміністративних позовів необхідно враховувати як специфіку вітчизняного адміністративного судочинства, так і теорію та практичний досвід країн з розвиненим інститутом адміністративної юстиції. У кожній країні сформовано особливу систему адміністративної юстиції і безліч їх модифікацій відповідно до своєї особливої історії та традицій, а тому можливість використання положень досвіду зарубіжних є необхідним для удосконалення теорії адміністративного позову.

Так, А.Б. Зеленцов досліджував види адміністративних позовів у тих зарубіжних країнах, де він використовується як засіб звернення до суду, виокремлюючи не тільки особливості його окремих різновидів, але і певні спільні риси, обумовлені загальною логікою процесуального регулювання, а в ряді випадків – прямим запозиченням окремих позовних форм [1, с. 46].

У світовій практиці можна зустріти різні підходи до класифікації адміністративних позовів. Зокрема, в Японії відповідно до ст. 2 Закону 1962 р. «Про порядок вирішення адміністративних спорів» виокремлюють чотири основні види адміністративних позовів: 1) «кококу»; 2) «тоджіша»; 3) «народний позов» (actions populares); 4) позов «кікан», або позов щодо спору між органами та установами [2, с. 112]. Позови «кококу» і «тоджіша» в японській адміністративно-правовій доктрині розглядаються як суб'єктивні позови, що мають на меті захист прав і законних інтересів сторін. Позов «кококу» подається у зв'язку із здійсненням суб'єктом владних повноважень своїх функцій. Він має чотири основні форми: а) про визнання бездіяльності адміністрації незаконним; б) про скасування правового припису; в) про підтвердження нікчемності адміністративного акта; г) про визнання недійсності адміністративного акта, дії, рішення (позов «торікеші»). Основним інструментом захисту прав приватних осіб і контролю за адміністративною діяльністю в Японії є позов про визнання недійсним акта, дії, рішення («торікеші»). Він подається на адресу адміністративного органу, який видав акт, що оскаржується.

«Народний позов» і позов «кікан» відносяться до об'єктивних позовів, які спрямовано, у першу чергу, на точне виконання законних розпоряджень об'єктивного права. «Народний позов» (actions populares) подається тільки в спеціально встановлених законом випадках і припускає, що особа звертається до суду з адміністративним позовом про оскарження акта органу публічної влади, який безпосередньо її власних прав не зачіпає. Так, відповідно до законодавства про вибори будь-який виборець може подати до суду позов про порушення адміністрацією виборчої процедури [3, с. 35], тобто в такому випадку позивач діє у публічних інтересах. Адміністративні позиви actions populares не набули значного поширення через те, що така конструкція створює підстави для зловживання правом на позов, коли особи починають звертатися до суду із заявами про скасування будь-яких актів органів публічної влади з мотивів їх абстрактної несправедливості чи неприйнятності. Ідею actio popularis у формі позову про законність підтримує В.В. Скитович, який вважає недоцільним обмежувати право оскарження незаконних адміністративних актів тільки особистою зацікавленістю громадянина, тоді як несудове оскарження не знає яких-небудь обмежень у цьому сенсі [4, с. 22].

У Франції існують різні підходи до класифікації адміністративних позовів. Виокремлюють п'ять їх видів: 1) позови щодо спорів із приводу анулювання адміністративних актів, вони використовуються для заперечення перевищення влади (позовами про законність); 2) позови, які пов'язані з порушенням суб'єктивних прав і розглядаються «у порядку повної адміністративної юрисдикції», їх предметом є спори з адміністративних контрактів, про відповідальність публічної адміністрації тощо; 3) позови щодо спорів про тлумачення, в яких виставляється вимога уточнити зміст акта управління; 4) позови щодо спорів, пов'язаних з оцінкою законності адміністративних актів; 5) позови щодо спорів, пов'язаних із застосуванням репресії [5, с.72-73].

В арабських країнах адміністративні позови зводяться, як правило, до чотирьох найбільш типових груп: позови з метою анулювання; позови загального характеру (певна аналогія

позовів із повних спорів); позови з метою тлумачення та оцінки законності; позови у зв'язку із застосуванням репресій. В Єгипті, наприклад, виокремлюються: а) позови про анулювання; б) позови загального характеру; в) позови про відшкодування збитків; г) дисциплінарні позови. Позов про відшкодування збитків зазвичай виокремлюють у самостійний вид адміністративних позовів.

Певною своєрідністю відрізняється система адміністративних позовів, що встановлюється в Законі про адміністративне судочинство Німеччини 1960 р., який виокремлює залежно від мети правового захисту: 1) позов про визнання недійсним адміністративного акта нормативного характеру, цим позовом обов'язково повинно передувати провадження, яке починається із заяви заперечення органу – автору акта; 2) позов про примушення до виконання зобов'язання (про примус відповідача до вчинення певної дії або до виконання адміністративного акта); 3) позов про встановлення, зміну або припинення правовідносини; 4) загальний позов про примус до виконання зобов'язань, засудження до певних адміністративних заходів, які реалізуються не у формі адміністративного акта [6, с. 70]. При цьому правова доктрина Німеччини виключають actio popularis з адміністративного процесу, надаючи можливість звернення з адміністративним позовом тільки тій особі, права якої порушено виданим адміністративним актом.

У літературних джерелах підкреслюється, що особливу складність являє внесення до будь-якої класифікаційної системи позовів позову про попередження (превентивного позову). У США превентивні позови широко використовуються поряд з іншими позовами в судочинстві та отримали найменування позовів про превентивний захист. Так, у США позов про превентивний захист може бути пред'явлений, якщо є достатні підстави вважати, що особа має намір вчинити певні дії [7, с. 211].

Традиційно позови поділяються на види або за їх процесуальною метою (процесуально-правова класифікація), або за характером спірних матеріальних правовідносин (матеріально-правова класифікація). Крім зазначених

класифікацій, в літературі описані й інші, які не отримали конкретної назви, проте мають певне теоретичне та практичне значення. Однак наведена класифікація позовів, як утім, і критерії її побудови, є далеко не безперечними.

Список використаних джерел:

1. Зеленцов А.Б. Субъективное публичное право: учеб. Пособие. М. : РУДН. 2012. 155 с.
2. Цунэо Инако. Современное право Японии. М., 1981. 432 с.
3. *Зеленцов А.Б.* Теоретические проблемы административного иска. *Правоведение*, 2005. № 6. С. 34-38.
4. Скитович В.В. Правосудие по делам, возникающим из административно-правовых отношений: исторический опыт и перспективы. *Государство и право,* 1995. № 8. С. 20-26.
5. Общие сведения об административном праве Франции. М., 1993. 398 с.
6. Зоммерман К.П. Административное судопроизводство (юстиция) в Германии. История развития и основные черты. *Государство и право,* 1999. № 7. С. 70-77.
7. Свод законов США. Титул 42, глава 21, § 2000 а. Конституция и законодательные акты. Т. 11. М., 1993. 308 с.

Пелішенко О.Р.
заступник директора Чернівецького юридичного фахового коледжу Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ

Сьогодні в Україні досить гостро постає питання щодо ефективності аналізу інформації фінансових операцій, заходів з перевірки такої інформації та сукупності заходів фінансового моніторингу в цілому. На фоні тих постійних змін, які відбуваються в нашій державі, в тому числі з ситуацією навколо пандемії Covid-19, значна частина зовнішньої фінансової діяльності підприємств, установ та організацій набрала

дистанційного характеру, що дещо змінило практику застосування операцій з фінансового моніторингу.

Дійсно, на законодавчому рівні сьогодні у цій сфері дуже багато змін, які потребують дослідження як з боку організацій, які безпосередньо здійснюють такий моніторинг, так і з боку науковців, для надання повного та об'єктивного наукового висновку стосовно прийняття законодавчих актів, які формуються на основі нинішньої ситуації у світі.

Головне нововведення у сфері фінансового моніторингу в Україні сталося 28 квітня 2020 року, коли набрав чинності новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» («Закон про фінансовий моніторинг») [1]. Новий закон значно удосконалює процедуру фінансового моніторингу та приводить її у відповідність до стандартів фінансового моніторингу відповідно до актуальних світових та європейських норм, зокрема, рекомендацій FATF, норм 4-ї Директиви (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» [2] та Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази» [3].

У зв'язку з цим слід розглянути основні нововведення Закону про фінансовий моніторинг.

1. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Перш за все, варто відзначити, що Закон про фінансовий моніторинг збільшив порогову суму фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу з 150 000 грн до 400 000 грн.

Окрім того, Закон про фінансовий моніторинг зменшив ознаки, за наявності яких фінансова операція підлягатиме обов'язковому фінансовому моніторингу, з 17-ти до 4-х. Так, з 28 квітня 2020 року фінансова операція на суму 400 000 грн. (для суб'єктів, які надають послуги у сфері азартних ігор - 30 000 грн.) підлягатиме моніторингу у разі наявності однієї з ознак, передбачених Законом.

2. Ризик-орієнтований підхід (Risk-Based Approach). Однією з головних ідей нового Закону про фінансовий моніторинг є

перехід до ризик-орієнтованого підходу при здійсненні фінансового моніторингу. Ризик-орієнтований підхід – це визначення, оцінка та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх ступеня. Закон про фінансовий моніторинг зобов'язує суб'єкта первинного фінансового моніторингу («СПФМ») у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику, зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг.

3. Запровадження механізму належної перевірки. Оскільки Закон про фінансовий моніторинг був прийнятий на виконання вимог та з метою гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами у сфері фінансового моніторингу, Законом було запроваджено поняття «належна перевірка», що включає в себе ідентифікацію та верифікацію клієнта, встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта, встановлення мети та характеру майбутніх ділових відносин, проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин та ін.

4. Нова процедура верифікації клієнтів. Як відомо, на даний момент верифікація клієнта вимагає особистої присутності клієнта. Закон визначає верифікацію як заходи, що вживаються СПФМ з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих СПФМ ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників чи їх відсутність. Таким чином, Закон про фінансовий моніторинг запроваджує можливість дистанційної верифікації клієнта.

5. Виявлення кінцевих бенефіціарних власників. Закон про фінансовий моніторинг значно посилює вимоги до виявлення кінцевих бенефіціарних власників.

6. Нові підходи до роботи з публічними діячами. Новий Закон про фінансовий моніторинг визначає публічним діячем особу, яка виконує або виконувала визначені публічні функції не залежно від будь-якого строку.

7. Нові вимоги до процедури переказу коштів. У зв'язку з імплементацією Регламенту ЄС 2015/847, Закон змінює процедуру фінансового моніторингу під час здійснення переказу коштів.

8. Відповідальність за порушення вимог Закону. Найбільшої уваги серед нововведень Закону про фінансовий моніторинг заслуговують нові підходи до відповідальності СПФМ. По-перше, Закон про фінансовий моніторинг чітко визначив, що за одне порушення не може бути застосовано більше одного заходу впливу. При цьому у разі вчинення двох і більше видів порушень розрахунок розміру штрафу здійснюється шляхом додавання за кожний вид порушення. По-друге, Закон про фінансовий моніторинг значно збільшив розміри штрафів. По-третє, Закон про фінансовий моніторинг запроваджує можливість укладення угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу, за якою СПФМ зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, забезпечити підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо. По-четверте, при визначені розміру штрафу враховуються обставини вчиненого правопорушення, у тому числі: характер і тривалість порушення; фінансовий стан; одержана вигода; збитки третіх осіб; ступінь відповідальності; співпрацю СПФМ з державними органами [4].

Підсумовуючи вищевикладені зміни, варто відзначити, що Закон про фінансовий моніторинг значно удосконалив законодавство у сфері фінансового моніторингу. Водночас, практику застосування Закону про фінансовий моніторинг, його переваги та недоліки, можемо спостерігати вже сьогодні,

досліджуючи ефективність методів, які сьогодні застосовуються для проведення такого моніторингу та стимулюючи внесення певних змін до законодавства відповідно до проведених наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення 04.02.2021).

2. Директива європейського парламенту І ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text (дата звернення 04.02.2021).

3. Регламент (EU) 2015/847 європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року про інформацію, що супроводжує грошові перекази, який скасовує Регламент (ЕС) № 1781/2006. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj20emN1oLvAhVUCRAIHdlzBU0QFjAAegQIARAD&url=https%3A%2F%2Fwww.pard.ua%2Fdownload.php%3Fdownloadid%3D1074&usg=AOvVaw2I4wtcO2Z9KpWvGkCy69xn (дата звернення 04.02.2021).

4. Прийнято за основу проект Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/print/183840.html (дата звернення 04.02.2021).

Березневич В.О.
здобувач 2 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поширення корупції в системі державної влади і управління означає, що деякі посадові особи, що володіють державно-владними повноваженнями і правами розпоряджатися тими або іншими ресурсами влади, використовують це для особистого або групового матеріального збагачення. Для того щоб використовувати ресурси держави з метою особистого або групового матеріального збагачення необхідно спочатку завоювати, утримати і монополізувати державну владу, створивши відповідний політичний режим. Інструментом вирішення цього завдання також служить корупція, мета якої полягає у досягненні не матеріальної, а політичної вигоди. У всіх дослідженнях проблеми корупції виявлено тісний зв'язок політичної діяльності з корупцією в формі незаконного фінансування виборчих та інших політичних кампаній партій і окремих політиків, підкупу політиків і виборців, але, перш за все, в нематеріальних формах, заснованих на використанні ресурсів державної влади для досягнення особистих або групових політичних цілей [1, с. 15; 2, с. 179]. Вищезазначене дозволяє розглядати корупцію як політичне явище та проблему і виокремлювати такий її різновид як політична корупція. Політичну корупцію можна визначити наступним чином – це використання особою, яка займає державну посаду, довірених їй державно-владних повноважень і прав, службового становища та статусу в системі державної влади, статусу органу державної влади, який вона представляє, з метою протиправного отримання особистої та (або) групової, в тому числі і на користь третіх осіб, політичної вигоди (політичного збагачення). У контексті функціонування держави як вищого політичного інституту можна виділити види політичної корупції в залежності від того

рівня влади, який вона вражає. А саме політичну корупцію центрального, регіонального та місцевого рівня.

Основними проявами корупції в політиці, на думку І.Кушнарьова, є протиправне фінансування партій; дії, пов'язані зі спотворенням ролі політичних партій як акторів демократичної політичної системи; дії, пов'язані з депутатською етикою, етикою високопосадовців; продаж місць у потенційно прохідній частині виборчого списку партії; підкуп виборців; застосування адміністративного ресурсу; прийняття ключових партійних рішень без широкого обговорення з партійцями (відсутність внутрішньопартійної демократії); наявність конфлікту інтересів у носіїв службових, представницьких та інших повноважень; патронажна політика; політичний непотизм, кронізм і фаворитизм; непрозоре (тіньове) лобіювання; політична корупція в судовому процесі тощо [3, с. 51].

Доцільною представляється також систематизація політичної корупції за стадіями процесу взаємодії політичних акторів з публічною владою. В цьому аспекті політичну корупцію можна розділити на корупцію на стадії завоювання (утримання) влади і на стадії її використання.

При завоюванні (утриманні) влади за допомогою виборів на вищі державні посади, можна виділити електоральну корупцію. Електоральну корупцію можна визначити як створення переваг представникам правлячих політичних сил і груп, придушення їх політичних конкурентів і спотворення вільного волевиявлення громадян за допомогою протиправного використання в ході виборчого процесу державних структур, їх посадових осіб і ресурсів. При цьому електоральна корупція, якщо вона вчасно не присікається, постійно наростає від одного виборчого циклу до іншого, що в підсумку призводить до повної деформації виборчого процесу, до перетворення його в імітацію виборів. З формальної точки зору можна говорити про політичну корупцію і в разі захоплення влади в результаті державного перевороту, коли одна частина правлячих сил і груп відбирає владу в іншої частини, і, як правило, при цьому використовуються державні структури та їх ресурси (збройні сили, правоохоронні органи або інші силові структури).

Політичну корупцію на стадії використання державної влади, пропонується називати приватизацією влади. Приватизацію влади можна визначити як привласнення правлячими політичними акторами собі всіх державновладних повноважень і прав, повне усунення політичної опозиції за допомогою законодавчого та іншого нормативно-правового формування політичних порядків і правил, а також кадрових призначень в системі державної влади і управління.

У сфері державно-владного регулювання суспільних відносин, в системі державної влади і управління корупція завжди проявляється і здійснюється у формі тих чи інших зловживань ресурсом державної влади. Зловживання ресурсом влади – це неправомірне використання різних видів такого ресурсу не за його прямим призначенням для відправлення законодавчо-регламентованих державно-владних повноважень і посадових обов'язків, необхідних для реалізації функцій держави і забезпечення цілей суспільного розвитку, а їх використання для отримання будь-якої неправомірної вигоди, особистої або групової як матеріальної, так і нематеріальної. В аспекті політичної корупції – для захоплення, утримання та приватизації державної влади одноособово або групою осіб. Саме в цьому і полягає інституційний механізм корупції в публічній сфері.

Кінцевим результатом політичної корупції завжди служить формування корумпованого політичного режиму авторитарного типу. При цьому можливе збереження імітаційного муляжу політичної конкуренції та опозиції, що виставляється у вітрину правлячого режиму в якості його демократичної декорації для демонстрації зовнішньому світу.

Політична корупція є головною причиною тієї ситуації, в якій сьогодні перебувають українське суспільство та держава. Рівень суспільно-економічного розвитку, якість життя людей, ступінь їх правової захищеності в сучасному світі головним чином визначаються характером організації суспільного життя. Здійснення цієї організаційної функції покладається на публічну владу [4, с. 72]. З превеликим жалем доводиться констатувати, що на сьогоднішній день в нашій країні політична корупція є явищем достатньо поширеним та масштаб якого набирає все

більше обертів. Ані попередня, ані існуюча влада поки не прийняли відповідних заходів, щоб вести боротьбу з «найважчою хворобою нашого суспільства».

Список використаних джерел:

1. Гевелинг Л.В. Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. Борьба африканского государства с деструктивными формами организации власти. М.: Изд-во «Гуманитарий» Академии гуманитарных исследований, 2017. 590 с.
2. Роуз-Аккерман С. Корупція та держава. Причини, наслідки, реформи. Київ : Логос, 2013. 356 с.
3. Кушнарьов І.В. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів. *Політичне життя.* 2018. № 2. С. 50-54.
4. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 7. С. 67-72.

Болдир Я.Ю.
здобувачка 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ МИТНИХ ОРГАНІВ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ: ВИДИ, ЇХНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Інститут адміністративного оскарження є гарантією забезпечення захисту прав та інтересів приватних осіб. Так, оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічної влади України – показник забезпечення демократії українського суспільства. Наслідком вирішення скарг є відновлення порушених прав громадян, усунення недоліків, вдосконалення демократичних засад діяльності органів публічної влади. Оскільки оскарження є складником інституту демократії, доцільно було би дослідити переваги та недоліки такого оскарження, в нашому випадку – це оскарження постанов митних органів про порушення митних правил.

За порушення митних правил настає адміністративна відповідальність, яка накладається постановою посадовою особою митних органів (ч.1 ст. 458 Митного кодексу України) [1]. Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2]. Відповідно до ч.1 ст. 529 Митного кодексу України передбачено два варіанта оскарження постанов посадової особи митних органів про накладення адміністративного стягнення – адміністративне та судове. Так, постанова у справі про порушення митних правил може бути оскаржена до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, тобто до Держмитслужби, або до місцевого загального суду як адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України» [3].

До переваг адміністративного оскарження постанов посадових осіб митних органів у справах про порушення митних правил можна віднести безоплатність, оперативність, доступність, результативність. Так, у порівнянні з судовим розглядом адміністративне провадження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику є безоплатним. Судове оскарження в більшості випадків передбачає сплату судового збору, окрім винятків, встановлених законом. Строки розгляду постанов в адміністративному провадженні є коротшими, ніж в судовому розгляді. Що ж до доступності, то для подання скарги на постанову не потрібно застосовувати якісь спеціальні знання, скаржник може впоратись навіть без адвокатів та іншої правничої допомоги, і взагалі в переважній більшості представляти свої інтереси самостійно. Стосовно результативності оскарження таких постанов, у результаті розгляду адміністративної скарги уповноваженим органом може бути прийнято рішення по суті, в судовому розгляді суд не може втручатися в дискреційні повноваження органів виконавчої влади.

Незважаючи на вищевказані переваги, адміністративне оскарження постанов посадових осіб митних органів щодо

порушення митних правил в Україні не позбавлено низки недоліків. Так, до них можна віднести певну упередженість, суб'єктивність, низьку ефективність, а також недовіру зі сторони громадян до органів публічної влади, можливість корупційних ризиків. Із цього випливає, що під час розгляду скарг у порядку адміністративного оскарження відсутні ефективні механізми забезпечення неупередженості та безсторонності, які наявні під час розгляду справи у суді. У результаті розгляду вищестоящим органом більша частина скарг залишається без задоволення. Також необхідно окремо зазначити про певні корупційні ризики під час таких проваджень, що в результаті породжує тотальну недовіру до державних органів України будь-якої ланки.

Проаналізуймо судовий порядок оскарження постанов митих органів про накладення адміністративного стягнення, що, як і попередній спосіб, також має свої переваги та недоліки.

Очевидною перевагою судового оскарження є більший ступінь об'єктивності прийнятого судом рішення. Зазвичай суд не зацікавлений у прийняті рішення на користь будь-якої сторони, на відміну від Держмитслужби, яка може бути поміченою у відстоюванні інтересів свого відомства будь-якими засобами. Адже вона розглядає скарги на постанови посадових осіб, які підпорядковані їй, що може призвести до необ'єктивного з'ясування усіх обставин справи. Перевагою ж судового розгляду є всебічне, повне дослідження обставин справи. До того ж судовий розгляд таких скарг відбувається швидко, що дозволяє скаржнику, якомога швидше отримати рішення за своєю скаргою та за необхідності звертатися до апеляційної інстанції. Ще важливо відзначити, що якщо суб'єкт зацікавлений тільки в судовому розгляді, то він може одразу звернутися зі скаргою до суду, минаючи центральний орган виконавчої влади, що реалізує митну політику.

Очевидно, що право на оскарження – одна із найважливіших гарантій захисту прав особи, притягнутої до адміністративної відповідальності. Це, крім того, форма перевірки законності й обґрунтованості прийнятої у справі постанови, найшвидше виправлення допущених помилок, виявлення недоліків у роботі органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення. Відповідно до чинного законодавства України

(ст. 272 КАС України) оскарження постанов митних органів про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил може відбуватися в судах лише першої та апеляційної інстанції. Так, постанова апеляційного суду в такому випадку набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає, а інститут перегляду справи з нововиявлених обставин відсутній. Останнє можна вважати недоліком судового оскарження. Ще одним недоліком є велике навантаження в місцевому суді, що може призвести до помилок, неточного застосування норм Митного кодексу України, неповного розгляду усіх наявних матеріалів справи. Крім того, для звернення до суду пересічному громадянину скоріше за все буде потрібна допомога фахівця, що пов'язано з додатковими небажаними видатками.

Отже, можна зробити висновок, що і в судовому, і в адміністративному оскаржені постанов митних органів у справах про порушення митних правил наявний ряд своїх переваг і недоліків, викликаних як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. Вважаємо, що судовий розгляд таких постанов є більш доречним та ефективним, порівняно з адміністративним провадженням, хоча кожен суб'єкт обирає спосіб захисту своїх прав відповідно до своїх звичок, вподобань та можливостей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 18.02.2020).

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 №4495-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення: 18.02.2020).

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 18.02.2020).

Борденюк П.С.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В реаліях сьогодення корупція є широко поширеною в українському суспільстві, яка має вирішальний вплив на економічну, політичну, соціальну та інші сфери суспільного життя.

У 2012 році британська аудиторсько-консалтингова компанія «Ernst & Young» помістила Україну в трійку найбільш корумпованих країн світу — поряд з Колумбією і Бразилією. У 2015 році британська газета «The Guardian» назвала Україну «найбільш корумпованою нацією в Європі». Згідно з опитуванням, проведеним компанією «Ernst & Young» в 2017 році, експерти вважають Україну дев'ятою за величиною корумпованою країною в світі. Відповідно до Індексу сприйняття корупції організації, який щорічно укладається організацією Transparency International, Україна в 2019 році посіла 126 місце з 179 країн.

За даними Агентства США з міжнародного розвитку, головними чинниками виникнення корупції на території України є ослаблена система правосуддя, а також надмірно контролюючий непрозорий уряд у поєднанні з бізнесом і політичними зв'язками, а також слабким громадянським суспільством.

Нерідко наголошується, що проблема загальної корумпованості в Україні настільки серйозна, що вона не тільки перешкоджає залученню в країну інвестицій, але є загрозою для цілісності уряду.

Закон України «Про запобігання корупції» дає таке визначення корупції: «корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої

вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1].

Впровадження заходів щодо боротьби з корупцією та запобігання їй у державних установах потребує чіткого розуміння масштабів даного процесу. Ця оцінка має базуватися як на офіційній статистиці, так і на опитуваннях думки громадян стосовно відповідних процесів.

Правоохоронні органи дійшли висновку про відсутність високого рівня корупції в уряді на підставі кримінальної ситуації та зазначили, що за останні роки не більше 1% працівників державної служби несуть покарання за різні види корупції.

Також у наш час серед представників недержавних організацій та ЗМІ присутня тенденція робити висновки щодо рівня корупції в державних органах виключно на основі опитувань думки громадян.

Дані дослідження достатньо часто є методологічно вірними стосовно процедур, проте інтерпретація результатів є занадто вільною. Не враховуються такі суттєві параметри одержуваних оцінок як: існування стереотипів колективної свідомості, невизначеність уявлень про корупцію як політико-правове явище, нездатність розрізняти корупцію в приватній і публічній сфері, обмеження корупції тільки (або переважно) хабарництвом тощо.

В. М. Пасічник у своїй роботі стверджує, що важливою умовою успіху антикорупційної боротьби є посилення покарання за корупційне правопорушення, введення кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину. Таким чином, боротьба з корупцією у Грузії досягла позитивних результатів, так як широко застосовувалися арешти і звільнення з роботи, зокрема, за короткий проміжок часу було звільнено не менше 15 тисяч поліцейських і майже 40% співробітників; а у Китаї за відмивання брудних грошей, отримання хабарів або інший корупційний проступок чекає страта і конфіскація всього

майна. У Франції, коли до влади прийшов генерал Шарль де Голль, всі судді цієї країни були звільнені в один день. Також цікавим є досвід Ізраїлю, який завдяки значним соціальним виплатам для урядовців та суворому покаранню у разі виявлення корупційної діяльності досяг такого високого рівня, коли корупція є практично відсутньою, а також Німеччини, в якій основною задачею боротьби з корупцією було знищення матеріальної бази злочинних груп, яке досягалося шляхом конфіскації майна та створення відповідної законодавчої бази для запобігання відмиванню грошей у цій країні [2, с. 6–7].

Відмітимо, що одним із характерних елементів корупції в Україні виступає тіньова економіка. Корумпованість чиновників істотно ускладнює вільний доступ суб'єктів підприємницької діяльності на ринок. Деякі учасники ринкових відносин не бажають легалізувати власну діяльність, що призводить до поширення корупції серед урядовців. У свою чергу, створення нерівних умов для різних суб'єктів економіки надає негативний вплив на ділове середовище та формують систему незаконних переваг в отриманні доступу до влади, матеріальних ресурсів та благ, виключаючи вільну ринкову конкуренцію, порушуючи принципи демократії та соціальної справедливості.

Організована злочинність породжує корупцію як засіб забезпечення того, щоб державні чиновники, яким платять за таку незаконну діяльність, захищали злочинні організації. Черговий розвиток організованої злочинності спричиняє соціальну напругу, дестабілізує відносини у суспільстві, а також заважає реформуванню ринкових відносин. Організована злочинність є зацікавленою у створенні відповідних державних посад для захисту власних інтересів, створенні сприятливих умов для незаконної діяльності та відходу від відповідальності, а корупція, в свою чергу, зацікавлена в можливостях організованих злочинних угруповань.

Політика та економіка є функціонально взаємозалежними. Економічні інтереси деяких угруповань потребують політичної та правової підтримки з боку держави, на основі якої формуються певні політичні інтереси. В умовах нинішньої недовершеної демократії злиття влади та бізнесу призводить до корупції. Зрештою, соціальні групи (чи певні особи), що

домінують у сфері власності на ресурси, бажають зберегти економічну та політичну систему, яка відповідає їх власним інтересам.

Особливу роль у боротьбі з корупцію може зіграти громадянське суспільство, яке повинно забезпечити: контроль державних посадових осіб, державних інститутів громадськості та парламенту; відкритість і прозорість прийняття рішень на всіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування, забезпечення свободи слова, свободи ЗМІ та їх незалежності; спроможність суспільного нагляду за важливими економічними та політичними рішеннями; незалежність судової системи; рівновага гілок влади [3, с. 375].

Важливу роль можуть зіграти також громадське телебачення і діяльність незалежних та відповідальних ЗМІ, на які покладено такі функції: висвітлювати недоліки уряду, його прорахунки, викривати факти корупції і бюрократії, залучати громадськість і органи державної влади до вирішення актуальних проблем, впливати на процес підготовки управлінських рішень, давати владі і опозиції можливість доводити свою думку населенню, доводити до громадськості позиції суб’єктів політичного процесу та управлінської діяльності. Засоби масової інформації мають нести відповідальність за якість та точність інформації.

Робота журналістів та видавництв є цільовою. Вони виступають інструментами для іноземних спецслужб, олігархів, злочинних та корупційних груп для здійснення спеціальних інформаційних операцій проти державних органів та вищих державних службовців, політиків або громадських діячів. Науковці зазначають, що необхідно вирішити на законодавчому рівні дві проблеми: право на отримання об’єктивної інформації та право на її поширення [4, с. 347–350].

Системна боротьба з корупцією вимагає належної інституціоналізації цього процесу.

Важливо реалізувати низку завдань у галузі антикорупційної політики, які ще не були реалізовані жодним державним органом, зокрема, проведення постійної оцінки стану справ з корупцією, нагляд за реалізацією національної антикорупційної політики та формувати світогляд, який не сприймає корупцію. Така оцінка проводиться неурядовими організаціями та

громадськими об'єднаннями, однак немає інструментів для врахування цих досліджень у роботі органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення 08.02.2021)
2. Пасічник В. М. Демократизація державного управління у контексті забезпечення національної безпеки та боротьби з корупцією. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 13.
3. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.
4. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : Монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.

Брояков С.В.
аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

НОВІ КРИТЕРІЇ ПОСТІЙНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ: ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ VS ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

На сьогоднішній день положення про постійні представництва функціонують у редакції Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16 січня 2020 р. № 466-IX. Відповідно усі критерії постійного представництва стали більш комплексними, а оціночність та неадаптованість таких положень до системи національного податкового законодавства обумовлює необхідність їх послідовного аналізу.

Нормативне регулювання постійного представництва визначається пп. 14.1.193 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України). Саме у рамках відповідного

підпункту й отримує своє закріплення уся система критеріїв, за допомогою яких визначатиметься наявність у конкретних нерезидентів постійних представництв на території України.

Постійне представництво – це постійне місце діяльності, через яке повністю або частково проводиться господарська діяльність нерезидента в Україні, зокрема: місце управління; філія; офіс; фабрика; майстерня; установка або споруда для розвідки природних ресурсів; шахта, нафтова/газова свердловина, кар'єр чи будь-яке інше місце видобутку природних ресурсів; склад або приміщення, що використовується для доставки товарів, сервер (абз. 1 п. 14.1.193 п. 14.1 ст.14 ПК України). За великим рахунком відповідна дефініція постійного представництва є декларативним положенням, яке у цілях правозастосування навряд може бути достатнім для встановлення наявності постійного представництва. При цьому конкретні положення, які типізують критерії постійного представництва, закріплені у підпунктах "а", "б", "в", "г" абз. 2 даного підпункту ПК України.

Відповідні критерії можна умовно підрозділити на:

1. Постійне представництво – **будівельний об'єкт** (критерій пп. "а");

2. Постійне представництво **– співробітники, через яких надаються послуги** (критерій пп. "б");

3. Постійне представництво – особи, уповноваженні на **ведення переговорів** (критерій пп. "в");

4. Постійне представництво – **особи-зберігачі запасів (товарів)** (критерій пп. "г").

У подальшому розглянемо кожен із зазначених вище критеріїв на предмет неоднозначного розуміння його положень (приписи, які породжують правову невизначеність).

І. Критерій пп. "а". Відповідно до положень пп. "а" пп. 14.1.193. п. 14.1 ст. 14 ПК України постійним представництвом є «будівельний майданчик, будівельний, складальний або монтажний об'єкт чи пов'язана з ними наглядова діяльність, якщо загальна тривалість робіт, пов'язана з таким майданчиком, об'єктом чи діяльністю (у рамках одного проекту або пов'язаних між собою проектів), що виконуються нерезидентом через співробітників або інший персонал,

найнятий ним для таких цілей, перевищує 12 місяців» [1]. Із зазначеного критерію постійного представництва не є цілком зрозумілим два аспекти: 1) по-перше, незрозуміло, як визначати «пов'язані між собою проекти», у випадку їх орієнтовної множинності; 2) по-друге, незрозуміло, що це за суб'єкт «співробітник»? У випадку з першим оціночним поняттям (пов'язані проекти), то тут з боку законодавця було б цілком логічно нормативно окреслити ознаки пов'язаності проектів. Що стосується поняття «співробітник», то воно не є коректним в аспекті діючого трудового законодавства. Так, трудове законодавство на сьогоднішній день оперує виключно поняттям «працівник». Термін співробітник не фігурує у жодних нормативно-правових актах трудового законодавства. Відсутнє його визначення і у податковому законодавстві. Такого роду стан справ обумовлює ризики, пов'язані з потенційним різнотлумаченням даного поняття.

II. Критерій пп. "б". Відповідно до положень пп. "б" пп. 14.1.193. п. 14.1 ст. 14 ПК України до постійного представництва прирівнюється «надання послуг нерезидентом (крім послуг з надання персоналу), у тому числі консультаційних, через співробітників, найнятих ним для таких цілей, якщо така діяльність провадиться (в рамках одного проекту або проекту, що пов'язаний з ним) в Україні протягом періоду або періодів, загальна тривалість яких становить більш як 183 дні у будь-якому дванадцятимісячному періоді» [1]. Відповідне положення характеризується як аналогічними з пп. "а" неоднозначними нормативними конструкціями, так і специфічними, притаманними тільки йому неоднозначностями. Так, у критерії пп. "б" знову ж таки мова йде про «спіробітників», найнятих нерезидентом та про «пов'язані проекти». При цьому дане положення має і свою власну специфіку. Так, не до кінця зрозуміло, кому саме повинні надавати послуги такі співробітники нерезидента: резидентам, або нерезидентам? Відповідне питання обумовлюється наступним положенням: «... якщо така діяльність провадиться ... в Україні ...». Відповідно немає однозначного розуміння, чи співробітники повинні надавати послуги на території України резидентам України, чи мова йде про надання

послуг співробітниками (резидентами), як резидентам, так і нерезидентам. Якщо перший варіант (послуги надаються резидентам), то тоді модель договірної взаємодії має наступний вигляд: нерезидент – резидент (постійне представництво) – резидент. Якщо ж другий варіант, то модель договірної взаємодії матиме наступний вигляд: нерезидент – резидент (постійне представництво) – резидент та/або нерезидент. Фактично мова йде про вузьке (послуги надаються виключно резидентам) та широке розуміння (послуги надаються як резидентам, так і нерезидентам) положення «діяльність провадиться в Україні». Відповідно слід констатувати доволі високу ступінь невизначеності окремих формулювань критерію пп. "б".

III. Критерій пп. "в". Саме критерії, закріплені у пп. "в" створюють найбільше ризиків, пов'язаних із різнотлумаченням положень чинного податкового законодавства в аспекті постійних представництв. Так, відповідно до положень пп. "в" пп. 14.1.193 п. 14.1 ст. 14 ПК України термін «постійне представництво» включає «осіб, які на підставі договору, іншого правочину або фактично мають та звичайно реалізують повноваження вести переговори щодо суттєвих умов правочинів, внаслідок чого нерезидентом укладаються договори (контракти) без суттєвої зміни таких умов, та/або укладати договори (контракти) від імені нерезидента, у разі, якщо зазначена діяльність здійснюється особою в інтересах, за рахунок та/або на користь виключно одного нерезидента та/або пов'язаних із ним осіб-нерезидентів» [1]. В аспекті відповідного критерію потрібно виділити наступні оціночні, неоднозначні для їх розуміння, положення: 1) по-перше, незрозуміло як визначатимуться «фактичні» повноваження на ведення переговорів/укладення договорів в інтересах нерезидента; 2) по-друге, як визначатиметься міра «суттєвої зміни» умов правочину, які були обговорені з посередником; 3) по-третє, не визначено допустимих доказів для підтвердження самого процесу ведення переговорів (посередництва) в інтересах нерезидента. Усі зазначені аспекти і обумовлюють підвищений рівень оціночності даного критерію.

IV. Критерій пп. "г". Даний критерій має відношення до діяльності з утримання (збереження) запасів (товарів) нерезидента. Так, відповідно до пп. "г" пп. 14.1.193. п. 14.1 ст. 14 ПК України постійним представництвом є «особи, які на підставі договору, іншого правочину або фактично мають і звичайно реалізують повноваження утримувати (зберігати) запаси (товари), що належать нерезиденту, із складу яких здійснюється поставка запасів (товарів) від імені нерезидента, крім резидентів-утримувачів складу тимчасового зберігання або митного складу» [1]. У рамках відповідного критерію уся неоднозначність (оціночність) зводиться до фактичних повноважень на провадження діяльності в інтересах нерезидента. Відповідно даний критерій є найменш оціночним.

Які-небудь роз'яснення контролюючого органу, які б проливали світло на специфіку правозастосування нових критеріїв постійних представництв відсутні. Відсутність визначеності податкового правозастосування в аспекті постійних представництв негативно відображається на: 1) питаннях, пов'язаних із обліком постійних представництв нерезидента; 2) притягненні до відповідальності суб'єктів, які порушили обов'язок із постановки на облік; 3) оподаткуванні доходів нерезидентів з джерелом їх походження з України тощо. При цьому неоднозначність нормативних формулювань у відповідних питаннях призводить до порушення принципу правової визначеності, який є одним із інтегративних складників принципу верховенства права [2].

Отже, відсутність правової невизначеності в аспекті критеріїв постійного представництва не відповідає як публічним, так і приватному інтересам платника податків. При цьому міжнародно-обумовлений характер відповідної проблематики у не найкращому світлі показує нашу державу перед її іноземними партнерами.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI в ред. від 01.01.2021. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ (дата звернення: 24.02.2021).

2. Доповідь «Верховенство права» Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) від 4 квітня 2011 року (Доповідь № 512/2009). URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr (дата звернення: 24.02.2021).

Бурла К.Г.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Необхідність вдосконалення регулювання відносин безпеки дорожнього руху пов’язана з безпрецедентним збільшенням кількості дорожньо-транспортних пригод в Україні, яка випереджає більшість країн світу. Тому, потрібно вирішити на державному рівні дану проблему, яка полягає у вдосконаленні практики правоохоронних органів при притягнені до адміністративної відповідальності за правопорушення Правил дорожнього руху.

Слід зазначити, що концепція безпеки дорожнього руху є предметом численних адміністративно-правових досліджень. На думку С. М. Гусарова, безпека дорожнього руху є елементом національної безпеки, а також виступають правовими та штрафними заходами уповноважених державних органів щодо захисту конституційних прав і свобод учасників дорожнього руху [4, с. 87].

На наш погляд, адміністративна відповідальність за порушення безпеки дорожнього руху є однією з найважливіших адміністративно-правових підвалин, яка використовується для переслідування та покарання правопорушників, наведення

порядку та запобігання новим правопорушенням. Тому, місце та роль адміністративної відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху є одним із найважливіших інститутів для практики правозастосування правоохоронних органів [3, с. 6].

Проте, на думку багатьох вітчизняних дослідників даної проблеми, в Україні практика правозастосування правоохоронних органів є досить неефективною у притягненні до адміністративної відповідальності при порушенні правил дорожнього руху як через недоліки нормативних актів, так і практику їх застосування. Також, слід погодитись, що ефективність адміністративних санкцій безпосередньо залежить від їх фактичного виконання [2, с. 37].

Основною причиною цього є невідповідність до вимог сучасної правоохоронної практики щодо забезпечення людських прав і свобод, а також нехтування потенціалом впровадження відповідних та перспективних інформаційних технологій для підвищення її ефективності у повсякденному житті [1, с. 109].

Так, у 2015 р. Кабінет Міністрів України вирішив, що впровадження нових технологій та технічних засобів щодо запобігання порушення правил дорожнього руху є необхідністю, оскільки це вдосконалює практику притягнення до відповідальності правопорушників [10]. Однак перейняття досвіду щодо організації та управління безпекою дорожнього руху, а також найсучасніших технологій, які можуть значно зменшити кількість ДТП та покращать роботу компетентних органів у вітчизняній практиці є надто повільною.

Для виправлення такого становища покликаний слугувати Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14 липня 2015 року № 5996-VIII. Зокрема, Закон України «Про дорожній рух» доповнено ст. 53-1, а КУпАП – ст. 14-2, згідно з положеннями яких відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані у автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів), несуть юридичні та фізичні засоби за якими зареєстровано транспортний засіб, з визнанням саме цих осіб суб'єктами правопорушень, передбачених ч. 1-3 ст. 122, 122-2, 122-4, 122-5 КУпАП [8]. У практиці

правоохоронних органів також існує проблема притягнення до адміністративної відповідальності за порушення ПДР, якщо транспортний засіб не зареєстровано в Україні. У цьому випадку він не підлягає державній реєстрації в Україні, а адміністративна відповідальність за правопорушення ПДР поширюється на особу, яка ввела такий транспортний засіб на територію України [9, с. 11].

Також зазначимо, що кілька років тому в Україні був прийнятий Закон України «Про національну поліцію», в якому в ч. 1 ст. 40 [6] з метою забезпечення ПДР, запобігання, виявлення або фіксація порушень громадської безпеки та захисту майна, поліція має право не тільки фіксувати на форменому одязі, службовому транспортному засобі, монтувати і розміщувати по зовнішньому параметру, будинках фото / відео обладнання, а також й використовувати інформацію, отриману від фото / відео обладнання, що належить комусь іншому.

Отже, кожен встановивши відео реєстратор на обладку власного автомобіля або action-camera на власному мото- чи велошоломі, може взяти участь у фіксації порушень дорожньої безпеки чи майна, тим самим вирішується проблема правозастосування при притягненні до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху.

Відзначимо і те, що відповідними адміністративними органами було створено «Електронний кабінет водія та опис послуги», який дозволяє: дізнатися всю актуальну інформацію про транспортний засіб користувача, а також про накладені штрафи та участь авто у ДТП [5]. Тим самим, при фіксації фото або відео пристроями порушення правил дорожнього руху, відбувається притягнення до адміністративної відповідальності, куди автоматично присилається у кабінет водія у вигляді певного примусу.

Проте проблема правозастосування при притягнені до адміністративної відповідальності порушників правил дорожнього руху на практиці правоохоронних органів показує, що часто ті стикаються з певними труднощами при застосуванні норм про адміністративну відповідальність за правопорушення правил дорожнього руху. Це пов’язано з низкою факторів, включаючи недоліки у розробці існуючих правових норм у цій

галузі, в розумінні об'єктивних та суб'єктивних характеристик цих правових актів, та недостатньою послідовністю наукових рекомендацій щодо ряду важливих питань. Адже правоохоронний орган не має права перевищувати межі, встановлені нормативним законом, який передбачає відповідальність за це адміністративне правопорушення. Відповідно, законність як загальна норма закону стосовно накладення адміністративного стягнення виражається в такій правовій вимозі.

Тому необхідно запозичити зарубіжний досвід щодо різновидів адміністративних стягнень за порушення дорожнього руху. Зокрема, система адміністративних стягнень може бути доповнена такими заходами, як обмеження, заборона у користуванні транспортним засобом; розмір адміністративних санкцій (визначається головним чином на основі суми фактичної шкоди та, в деяких країнах, до суми фактичної шкоди додається фінансова величина наслідків, які шкода спричинить у майбутньому); застосування комбінації різних санкцій; стягнення штрафу за місцем адміністративного правопорушення; встановлення покарання за найбільш небезпечні порушення правил дорожнього руху у вигляді позбавлення волі; законодавчо закріплення позбавлення права користування транспортним засобом довічно; удосконалення технічної організації та моніторингу дорожнього руху тощо.

Таким чином, були розглянуті проблеми правозастосування при притягнені до адміністративної відповідальності порушників правил дорожнього руху а також наведені приклади шляхів вдосконалення даної проблеми. Зазначимо, що наша держава підписала Угоду про асоціацію з Євросоюзом, тим самим вона повинна привести чинне законодавство та реалізацію його відповідно до стандартів Євросоюзу, при цьому необхідно враховувати досвід провідних країн.

Список використаних джерел:

1. Гусаров С. М. До питання про визначення принципів державного управління безпекою дорожнього руху. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 3. 16 с.

2. Гуржій Т. О. Державна політика безпеки дорожнього руху – теоретико-правові та організаційні засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К., 2011. 155 с.

3. Веремеенко И. И., Попов Л. Л., Шергин А. П. Понятие и условия эффективности административных санкций. *Правоведение.* 1972. 275 с.

4. Білоус В. В., Шепітько В. Ю. Використання інформаційних технологій під час автоматичної фіксації порушень у сфері безпеки дорожнього руху. *Наукові дослідження*. 2015. 118 с.

5. Резолюція Загально національного Форуму з безпеки дорожнього руху від 24 липня 2014 року. URL: http://www.sai.gov.ua/uploads/ (дата звернення 04.02.2021).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 04.02.2021)

7. Муцко В. Ф. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К., 2011. 232 с.

8. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення 04.02.2021).

9. Урядовий портал. Електронний кабінет водія. URL: https://www.kmu.gov.ua/service/elektronnij-kabinet-vodiya (дата звернення 04.02.2021).

Веселий В.С.
помічник судді Чернівецького окружного адміністративного суду

БЮДЖЕТ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

Пенсійний фонд України – це одна з найпотужніших і найбільш розгалужених фахових структур в державі, завданням якої є всебічна діяльність щодо пенсійного забезпечення громадян України. Будучи установою з потужним фахово-кадровим потенціалом, яка постійно розвиваються і

самовдосконалюється, Фонд здійснює накопичення та розподіл значних за обсягом грошових коштів [1].

Кошти бюджету Пенсійного фонду України – основне джерело фінансування пенсійного забезпечення громадян України. В основу доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України покладаються основні макропоказники економічного і соціального розвитку держави на плановий рік, враховуються стан виконання бюджету та зміни законодавства в поточному році.

У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд формує доходи, за рахунок яких покриває свої витрати. Доходи Пенсійного фонду являють собою ту основну складову складного механізму функціонування Пенсійного фонду, без якої неможлива його діяльність [2]. Основою для якісного виконання Пенсійним фондом передбачених законодавством завдань є ефективне акумулювання коштів до бюджету Фонду та чітко регламентоване здійснення видатків.

Визначивши значимість та необхідність формування доходів Пенсійного фонду України та здійснення видатків з бюджету Фонду, проведемо аналіз функціонування Пенсійного фонду України за останні роки.

Доходи та видатки Пенсійного фонду України відображаються у його бюджеті. Доходи бюджету Пенсійного фонду України відіграють пріоритетну роль у забезпеченні населення пенсійного віку соціальними благами [3].

До структури сукупних доходів бюджету Пенсійного фонду України входять як власні, так і передані кошти. Власними є кошти, які поступили від сплати обов’язкових страхових платежів, добровільних внесків, фінансових санкцій і комерційної діяльності. Саме ці надходження складають основну частину доходів Пенсійного фонду України (від 60 % до 80 %), з яких приблизно 98 % – це страхові внески (сума єдиного внеску, розподілена на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування на початок 2019 року становила 225000056,5 млн грн).

Передані доходи – це кошти, які передаються з бюджету та з інших державних позабюджетних фондів. Частка коштів Державного бюджету України у загальній структурі доходів

Пенсійного фонду України за досліджуваний період поступово зростала – від 133458626,3 млн грн у 2017 році до 150090990,1 млн грн у 2018 році та до 167012 912,5 млн. у 2019 році, що свідчить про перманентне збільшення навантаження на бюджетну систему країни. Такі кошти в більшій мірі спрямовувалися на виплату пенсій, надбавок і підвищень до пенсій відповідно до державних пенсійних програм; на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького та рядового складу, суддів у відставці тощо.

Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду у 2017 році склали 291,5 млрд грн, що на 38,0 млрд грн, або на 15,0%, більше порівняно з 2016 роком. На пенсійні виплати спрямовано 286,6 млрд грн (в тому числі виплати січня 2018 року), інші видатки склали 4,8 млрд грн, з них 1,3 млрд грн – оплата послуг поштових підприємств з виплати та доставки пенсій, 3,5 млрд грн – адміністративні видатки. Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду у 2018 році становили 358,6 млрд грн, що на 67,1 млрд грн, або на 23,0%, більше порівняно з 2017 роком. На пенсійні виплати спрямовано 352,7 млрд грн. Інші видатки – 5,9 млрд грн, із них – 1,5 млрд грн – оплата послуг поштових підприємств з виплати та доставки пенсій (0,4% загальних видатків), 4,4 млрд грн – адміністративні видатки (1,2%)

Видатки Пенсійного фонду у 2019 році становили 435,9 млрд грн, що на 77,3 млрд грн, або на 21,6%, більше порівняно з 2018 роком. За 2019 рік власні надходження зросли у порівнянні з 2018 роком на 39,7 млрд грн, або на 19,6%

Разом з тим, варто відмітити, що у 2017-2020 роках наявна стала тенденція по заборгованості із платежів до Пенсійного фонду.

Так, протягом 2017 року загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду зросла на 2,1 млрд грн (11,1%), зокрема борг з відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,0 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 1,2 млрд грн. Станом на 1 січня 2018 року така заборгованість становила 21,0 млрд грн, у тому числі: заборгованість зі сплати ЄСВ – 8,7 млрд грн (41,4% загальної суми боргу); з відшкодування пільгових пенсій – 10,7 млрд грн (50,9%); з відшкодування наукових пенсій – 0,1 млрд грн (0,5%); фінансових санкцій та пені – 0,5 млрд грн (2,4%); регресних

вимог – 0,2 млрд грн (0,1%); недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 1,0 млрд грн (4,7%); 5,4 млрд грн, або майже 26% із загальної суми заборгованості – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення [4].

У свою чергу, загальна заборгованість зі сплати платежів до Пенсійного фонду та ЄСВ на 1 січня 2020 року становила 34,0 млрд грн, у тому числі: заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної фіскальної служби України) – 18,5 млрд грн (54,5% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 10,1 млрд грн; з відшкодування пільгових пенсій – 14,0 млрд грн (41,2%); з відшкодування наукових пенсій – 0,1 млрд грн (0,3%); по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,4%); з відшкодування регресних вимог – 24,6 млн грн (0,1%); недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,9 млрд грн (2,5%). Із загальної суми заборгованості 7,3 млрд грн, або майже 21,5%, – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення. Протягом 2019 року загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду та ЄСВ зросла на 4,8 млрд грн (16,5%), зокрема, борг із відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,6 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 3,3 млрд грн, у тому числі відбулось зростання заборгованості фізичних осіб-підприємців у порівнянні з 01.01.2019 на 2,7 млрд грн, або 81,8%, загального росту заборгованості з ЄСВ [5]. Основними причинами зростання заборгованості є: зростання заборгованості з заробітної плати; скрутний фінансовий стан державних підприємств; несплата зобов’язань щодо сум ЄСВ фізичними особами-підприємцями; відсутність коштів на фінансування поточних зобов’язань державних підприємств з відшкодування сум фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій та погашення заборгованості. Вказане обумовлено, зокрема загальнонаціональною кризою в умовах пандемії, спричиненої поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Варто також відмітити, що знаковим у діяльності Пенсійного фонду України за період 2017-2020 років є впровадження елементів діджіталізації, що зокрема, стало

можливим завдяки ухваленій Урядом у 2016 році Стратегії модернізації та розвитку Фонду на період до 2020 року. Насамперед, це стосується докорінної зміни підходів і технологій обслуговування громадян, а також впровадження сучасних інформаційних технологій у всі функціональні процеси, що відбуваються у системі Пенсійного фонду.

Враховуючи вищезазначене, в умовах проведення пенсійної реформи, яка стосується пенсійного забезпечення в цілому та діяльності Пенсійного фонду зокрема, здійснення постійного аналізу діяльності Пенсійного фонду є якісним показником ефективності такої реформи.

Список використаних джерел:

1. Історико-правовий аспект становлення Пенсійного фонду України. І. О. Кравченко. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 311-319.

2. Дем'янчук О.І., Боцюн Л.І. Аналіз доходів Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://naub.oa.edu.ua/ 2016/ (дата звернення 14.02.2021).

3. Тулай О.І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 132-139.

4. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2018 рік. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/1534465-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu -pensijnogo-fondu-ukr ayiny-u-2018-rotsi/ (дата звернення 14.02.2021).

5. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2019 – 2020 р.р. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/2121043-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijno go-fondu-ukrayiny-za-2019-rik/ (дата звернення 14.02.2021).

Войнорович К.-В. В.
студентка Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Місцеве самоврядування в Україні гарантується Конституцією України (ст. 7) та являє собою, систему органів публічної влади, які спрямовані на забезпечення безпосередніх потреб територіальної громади, в межах її проживання [1]. Попри свою досить широку розповсюдженість на практиці та у наукових колах, термін «місцеве самоврядування» все ще залишається відкритим для досліджень.

Слід наголосити на тому, що самоврядування як участь громадян в управлінні може вдало виконувати свої функції лише тоді, коли вже існують елементи громадянського суспільства і самоорганізації. Ці елементи в Україні поки лише формуються і є відносно слабкими.

Місцеве самоврядування – це багатогранне та комплексне політико-правове явище, яке може характеризуватися різнобічно. Аналізуючи Конституцію України 1996 р. можна зробити висновок, що місцеве самоврядування як об’єкт конституційно-правового регулювання виступає в якості: відповідної засади конституційного ладу України; специфічної форми народовладдя; права жителів відповідної територіальної одиниці (територіальної громади) на самостійне вирішення питань місцевого значення.

На конституційному рівні держава безпосередньо визнає і гарантує місцеве самоврядування і закріплює його як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення (ст. 140). В Основному Законі визначено систему місцевого самоврядування, його функції і компетенцію (ст. 143) [2].

Крім Конституції України, місцеве самоврядування регулюється цілим рядом законодавчих актів, головним (базовим) з яких є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», прийнятий Верховною Радою 21 травня 1997 року.

Законом, який визначає права і повноваження, гарантії діяльності депутата місцевої ради як однієї з центральних фігур місцевого самоврядування є Закон «Про статус депутатів місцевих рад».

До переліку законодавчих актів, якими сьогодні регулюється діяльність місцевого самоврядування, також можна віднести закони «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення» та деякі інші. Податковий кодекс України регулює перелік підстав та граничні ставки для місцевих податків і зборів. Бюджетний кодекс України визначає основні принципи формування та витрачання місцевих бюджетів, які є основою фінансової спроможності місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування як одна із засад конституційного ладу виступає чи не найважливішим принципом організації і функціонування влади в суспільстві та державі та є необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу. У ст. 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування проголошується: «Принцип місцевого самоврядування повинен бути визнаний у законодавстві країни і, по можливості, у конституції країни». Також, статтею 9 Європейської Хартії визначається, що «Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень». Саме тому, простого покриття видаткової частини місцевих фінансів державою, наприклад, механізмом міжбюджетних трансфертів – недостатньо. Держава повинна також сприяти створенню умов для формування власних бюджетів та доходів на відповідній місцевості [3].

Реалізацію вищезазначених положень повинні забезпечити принципи субсидіарності та децентралізації. Принцип субидіарності – це організаційний та правовий принцип, відповідно до якого завдання повинні вирішуватись на найнижчому або віддаленому від центра рівні, де їх вирішення є можливим та ефективним. Ідея субсидіарності споріднена до децентралізації.

Дивлячись на цей принцип з етичної точки зору можна сказати, що субсидіарність зобов’язує державу і суспільство до

створення умов для повноцінного розвитку особистості, в тому числі забезпечення соціально-економічних прав людини. Згідно з цим принципом всі форми суспільства – від родини до міжнародних органів – повинні служити людині. Вище сказане спонукає нас до висновку, що джерелом політичної влади є народ.

Сам принцип субсидіарності бере свій початок ще за часів панування ідей Платона і Аристотеля, а також до середньовічного міського права. У католицькому соціальному вченні ця концепція стала частиною офіційної доктрини після опублікування енцикліки «Rerum Novarum» (1891) Папою римським Львом XIII. Початковою метою принципу було вирішення конфлікту між особистістю та суспільством, яке б уникало крайнощів як індивідуалізму, так і колективізму [4].

Ще однією характерною особливістю субсидіарності є те, що вона не тільки визнає наявність обмежень центральної влади, а й пропонує методику визначення обсягу повноважень місцевих органів управління. Зазначений принцип є основоположним серед країн Європейського Союзу.

Принцип субсидіарності досить тісно пов’язаний з поняттям децентралізації. Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Цей процес здійснюється для того, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які знаходяться «ближче до людей», щоб успішно реалізовувати ці повноваження. З цього випливає, що децентралізація бюджету – це процес делегування функцій, повноважень та відповідальності від найвищих органів державного управління до найнижчих, а також до органів місцевого самоврядування.

Сама політика децентралізації передбачає врахування особливостей та забезпечення інтересів певного конкретного регіону або області, оскільки, кожен з них характеризується власними ознаками (кількість населення, динаміка споживання, економічних ресурсів, розвиток окремих галузей господарства і промисловості, географічні особливості розташування тощо) [5]. Для забезпечення децентралізації держава передає ресурси та повноваження згори вниз, передає засоби вирішення проблем на той рівень, де проблеми виникають. Проте для того, щоб це

відбувалось справді ефективно, потрібно зміцнити нижчий рівень, тобто декілька невеликих громад треба об'єднати у потужнішу громаду, базуючись на географічних, історичних, економічних принципах.

Проте в Україні на даний момент існує проблема, яка полягає в тому, що вищі органи державного управління є недостатньо проінформованими і тому не можуть повною мірою врахувати і забезпечувати локальні потреби регіонів. Це пов'язано і з тим, що наша країна на даний момент знаходиться на перехідному етапі економіки.

Умовою існування наведених вище принципів є їх законодавче закріплення. Зокрема ст. 143 Конституції України наділяє територіальні громади села, селища та міста такими функціями, як: безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управління майном, що є в комунальній власності; затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку і контроль за їх виконанням; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль за їх виконанням.

Аналізуючи положення Закону України «Про місцеве самоврядування», можна сказати, що велика частина їх повноважень, є делегованими (державними). Також відповідно до ст. 14 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», вони можуть здійснювати повноваження органів місцевого самоврядування, у разі делегування їх відповідними радами. Отже, в такому разі в управлінні місцевих державних адміністрацій перебуватимуть також об'єкти спільної власності територіальних громад.

Варто наголосити, що надання певної автономії органам можливе лише за умови створення ефективної системи формування бюджетів відповідного рівня. Саме тому в місцях, де ще немає сталих демократичних традицій, а формально існуюча система місцевих органів влади не відповідає реальному механізму місцевої влади, децентралізація може навіть призвести до зниження рівня демократизму місцевого управління – передані центральною владою повноваження спрямовуються на задоволення корпоративних інтересів

локальних еліт. У більшості випадків централізована система управління бюджетною системою ставить місцеві бюджети у залежність від трансфертів із державного бюджету. Це явище не можна вважати позитивним хоча б по тій простій причині, що надання бюджетних платежів у вигляді дотацій, субвенцій та інших трансфертів мають програмно-цільовий характер. Тому органи місцевого самоврядування, які в свою чергу є більш поінформованими в питаннях місцевого рівня, фактично відсторонюються від можливості визначення того, які саме сфери суспільних відносин повинні першочергово фінансуватись на місцях.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що відсутність належної реалізації принципів субсидіарності та децентралізації в Україні призводить до негативного фактору зменшення фінансування видатків бюджету розвитку регіонів. Принцип субсидіарності та децентралізації є найважливішими принципами організації інститутів влади, які мають безпосереднє відношення до місцевого самоврядування. Основна ідея цих принципів полягає в тому, що центральна та регіональна влада повинна втручатися у діяльність органів місцевого самоврядування лише в тій мірі і в тих межах, за якими територіальна громада не може задовольнити свої потреби.

Список використаних джерел:

1. Коломоєць Т.О., Колпаков В. К. Парламентські процедури. Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад. Київ: Ін Юре, 2015. 134 с.

2. Конституція України : офіц. текст. Київ: КМ, 2019. 96 с.

3. Основи розвитку демократичної держави. Конституційне право : Веб-сайт. URL : https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=144:2011-12-08-23-49-54&catid=29:-2&Itemid=38&lang=en (дата звернення 16.02.2020).

4. Квітка С. А. Принцип субсидіарності та процеси децентралізації в Україні. Дніпро : ДРІДУ НАДУ при Президентові України, 2015. 35 с.

5. Навіщо децентралізація? : Децентралізація дає можливості, 2019. Веб-сайт. URL : https://decentralization.gov.ua/ (дата звернення 16.02.2020).

6. Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам? - простими словами про реформу : Децентралізація дає можливості, 2019. Веб-сайт. URL : https://decentralization.gov.ua/news/1862 (дата звернення 17.02.2020).

Гевко В.С.
здобувачка 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО АСПЕКТІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Постійні зміни в правовій системі та системі органів публічного управління проявляються в удосконаленні та розвитку правових актів та механізмів. Так, за останні роки реформа в правовій галузі досить позитивно вплинула і на сферу адміністративних послуг. Ці зміни мають комплексний характер і складаються, перш за все, з реформи децентралізації в Україні, яка вплинула на різні сфери правових відносин в суспільстві, в тому числі на сферу надання адміністративних послуг, а саме збільшила та розширила повноваження та відповідальність громад, наблизила адміністративні послуги до їх безпосередніх споживачів – фізичних та юридичних осіб. Крім цього, було оновлено законодавство, яке осучаснило систему надання адміністративних послуг, зокрема, ухвалено низку підзаконних нормативно-правових актів, серед яких варто згадати Постанови КМУ «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг» від 3 січня 2013 р., та «Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг» від 30 січня 2013 р., а також «Про затвердження Примірного положення про центр надання адміністративних послуг» від 20 лютого 2013 р., тощо. Було збільшено кількість і покращено якість роботи Центрів надання адміністративних послуг, постійно розширюється перелік послуг, які надаються на місцях, а інформація про адміністративні послуги повинна ставати більш доступною для ознайомлення споживачами.

Варто зазначити, що суттєві зміни у правовому врегулюванні адміністративних послуг пов’язані з таким основоположним принципом, як принцип верховенства права, з тим, що людина визнається найвищою соціальною цінністю, і держава служить інтересам людини, а не навпаки. Вкрай

важливим є нормативне закріплення поняття адміністративної послуги. Так, відповідно до оновленого законодавства України, адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до Закону [1].

Одним із заходів реформування системи адміністративних послуг, який визначений в Законі України «Про адміністративні послуги» стало створення в громадах Центрів надання адміністративних послуг (далі ЦНАП), як єдиного місця, де можна отримати необхідні адміністративні послуги у комфортних умовах за найкоротших строк, які працюють за принципом «єдиного простору». Діяльність адміністраторів ЦНАП, які виступають як державні «посередники», спрямована на унеможливлення прямого контакту між споживачем та суб'єктом надання послуг, ліквідацію корупції, зменшення строків надання послуг, а також спрощення умов отримання послуг органів державної влади та місцевого самоврядування [2]. Попри те, що в сучасних умовах Центри надання адміністративних послуг вдосконалюються, залишаються ще низка суттєвих проблем, які потребують своєчасного вирішення.

По-перше, суб'єкти звернення скаржаться на тривалість надання адміністративних послуг, складну і заплутану процедуру надання, а також необґрунтовані платежі за окремі послуги. Адже часто замовникам послуг доводиться відвідувати декілька органів чи структурних підрозділів, отримувати різні проміжні рішення, і подавати велику кількість документів. Також, досі в Україні не прийнято спеціального законодавчого акта, який би впорядковував відносини щодо плати за надання адміністративних послуг, забезпечував би їх прозорість, а також підтримував би якісне надання адміністративних послуг за рахунок чітко визначених розмірів адміністративного збору. Варто нагадати, що триває дискусія та робота над проектом Закону України «Про адміністративний збір», який, у разі його прийняття, міститиме перелік найпопулярніших серед населення адміністративних послуг з обґрунтованим розміром плати за них.

По-друге, процедура звернення поєднується із чергами, певними незручностями у комунікації між суб'єктами звернення і адміністраторами через часом зневажливе і зухвале ставлення до населення, а також строгі рамки «прийомних годин», які можуть викликати незручності. Варто зазначити, що до прийняття Закону України «Про адміністративні послуги» прийомний час відвідувачів тривав 2-3 рази на тиждень в середньому по декілька годин. Зараз законодавством встановлені чіткі вимоги для усіх суб'єктів надання адміністративних послуг, серед яких вимоги щодо режиму роботи – наприклад, у центрах надання адміністративних послуг – час прийому не менше 5-6 днів на тиждень та семи годин на день відповідно до закону. Незважаючи на оновлення, в дійсності можна спостерігати відсутність у більшості ЦНАП системи електронних черг, і належних умов під час очікування у черзі для замовників послуг, а також неорієнтованість на громадян прийомних годин, а інколи й взагалі їх невідповідність вимогам Закону.

По-третє, досить поширена проблема – це важкість сприйняття інформації про послуги населенням через слабку інформаційно-комунікативну складову, кількість і якість каналів інформування суб'єктів звернення.

По-четверте, спостерігаються недостатня кількість персоналу, що призводить до виникнення черг, перезавантаженості та психологічного тиску на адміністраторів, а також низька вмотивованість та брак знань у державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Досить часто, для ЦНАП виділяють приміщення, в яких важко організувати комфортний прийом населення, облаштувати робочі місця, що в результаті перешкоджає наданню послуг на належному рівні, підвищенню їх якості і розширенню спектру послуг.

Втім, незважаючи на деякі проблеми та перешкоди, реформування сфери надання адміністративних послуг стало початком активних змін, спрямованих на покращення якості надання послуг, і наближенню сфери послуг до європейського рівня. Тому, потрібно продовжувати і удосконалювати розпочате, змінювати проблеми на досягнення. Перспективою

для розвитку сфери надання адміністративних послуг може стати покращення фінансового становища громад, а також матеріально-технічної бази ЦНАП, особливо на районному рівні, де технічне та ресурсне забезпечення гірше, порівняно з містами. Позитивним фактором є те, що, для забезпечення дотримання вимог закону до діяльності центрів та розвитку реформи, зараз частина Проектів міжнародної технічної допомоги надає підтримку у створенні та удосконаленні ЦНАП у регіонах, і особливо в об'єднаних територіальних громадах [3].

Окрім того, активну увагу варто приділити збільшенню кількості висококваліфікованого персоналу, і підвищенню рівня його підготовки та кваліфікації, адже персонал – це найважливіший ресурс ЦНАП, який повинен бути «універсальним», тобто компетентним у різних сферах адміністративних послуг. Необхідно налагодити активний діалог з громадськістю з метою запровадження постійного моніторингу ЦНАП, спрямованого на підвищення стандартів надання адміністративних послуг [4, с. 19]. Для вдосконалення інформаційного забезпечення в ЦНАП необхідно, як мінімум, мати один офіційний веб-ресурс, в якому інформація повинна бути актуальною, доступною, згрупованою і адаптованою під споживача, зручною для пошуку, а для покращення роботи телефонної довідки, доречно утворити універсальний кол-центр, або телефонну довідку, коли працівник у разі звернення зможе одразу переадресувати суб'єктів звернення до компетентного органу для подальшої консультації.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Голос України*. 2012. № 188. Ст. 1.

2. Лічманенко О. Методичні рекомендації з питань створення ЦНАП в ОТГ та забезпечення їх ефективної роботи. Дніпро : ДОДА, 2016. 5 с.

3. Портал реформи адміністративних послуг URL: https://cnap.in.ua/aboutreform/ (дата звернення 07.02.2021 р.).

4. Роль громадськості у покращенні якості адміністративних послуг / за ред. В. Тимощука. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2017. 73 с.

Гринюка О.С.
здобувачка 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ, СПРЯМОВАНИХ НА НЕПРАВОМІРНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ АБО ЗМЕНШЕННЯ ЇХ РОЗМІРУ

У п. 28 ч. 1 ст. 4 Митного кодексі України (далі – МК України) зазначено, що переміщення товарів через митний кордон України, пред'явлення їх відповідним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, регламентуються митними правилами [1].

Особи, які переміщують товари на митну територію України, мають дотримуватися митних правил, визначених у МК України, а за порушення (недотримання) цих правил митним законодавством, зокрема Главою 68 Митного кодексу України, передбачено адміністративну відповідальність.

Статтею 485 МК України закріплено адміністративну відповідальність за вчинення дій, спрямованих на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інших протиправних дій, які спрямовані на ухилення від сплати митних платежів. Аналізуючи положення зазначеної статті, можна прийти до висновку про недосконалість її диспозиції, зокрема у частині визначення об'єктивної сторони зазначеного адміністративного правопорушення.

Об'єктивною стороною може бути дія, тобто активна поведінка особи, в якій виражена зовні її воля і що спрямована на застосування особою під час декларування товарів саме таких ставок митних платежів, які справляються з товарів, що переміщуються через митну територію України, та звільняють від сплати митних платежів або зменшують їх розмір, а також дії, спрямовані на порушення встановленого законодавством України порядку використання товарів у цілях, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, обманні

маніпуляції з податковими пільгами. [2, с. 295-296]. Проте варто зазначити, що зовнішню сторону правопорушення може складати і бездіяльність, тобто пасивна поведінка особи, яка виражається у формі невчинення дії (дій), яку вона зобов'язана була і могла вчинити, наприклад, не сплативши у встановлений строк митних платежів.

Диспозиція ст. 485 МК України містить перелік діянь, що складають об'єктивну сторону. Одним із таких діянь є вчинення «інших протиправних дій, які спрямовані на ухилення від сплати митних платежів» [1].

На нашу думку, включення до статті відкритого, тобто невичерпного, переліку діянь, за які особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності, не відповідає принципу верховенства права. За ст. 8 Конституції України в Україні діє принцип верховенства права [3]. Згідно Рішення Конституційного суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 одним з головних елементів принципу верховенства права, закріпленого в частині першій статті 8 Основного Закону України, є юридична визначеність. Юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними [4]. Отже, можемо прийти до висновку, що закріплення такої юридичної конструкції не відповідає принципу юридичної визначеності через відсутність чіткого розуміння, за які конкретні дії чи бездіяльність до особи може бути застосоване стягнення, що його закріплено у санкції ст. 485 МК України.

Особа, яку може бути притягнуто до відповідальності, має чітко розуміти, які дії вчиняти можна, а які ні. Так, за тлумачним словником термін «дія» трактується як здійснення чого-небудь [5, с. 311]. Тобто, будь-яка дія – це є активна форма поведінки. Протиправна дія в нашому випадку є адміністративним правопорушенням, виходячи з наступного: згідно ч. 1 ст. 458 МК України порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів

комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність [1].

Тоді виходить, що ніби диспозиція ст. 485 охоплює інші адміністративні правопорушення, передбаченні главою 68 МК України. Приміром, якщо ми вважаємо, що інші протиправні діяння є адміністративним правопорушенням (в контексті положень ч.1 ст. 458 МК України), то виникає можливість подвійної кваліфікації.

За ст. 472 МК України недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, є протиправним винним діянням. Воно може здійснюватися з метою ухилення від сплати митних платежів. В такому разі дії особи, яка переміщує товари, транспортні засоби комерційного призначення без подання митної декларації, можуть бути кваліфіковані як за ст. 472, так і за ст. 485 МК України, якщо ці дії спрямовані на ухилення від сплати митних платежів.

Інший приклад: згідно ст. 482 МК України переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем (тобто в тому числі без подання митної декларації) також є протиправним винним діянням. У випадку, якщо особа переміщує ці товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем з метою ухилитися від сплати митних платежів, це діяння також може бути кваліфіковане як за ст. 482, так і ст. 485 МК України.

Видається, що таке формулювання законодавця пов'язано із бажанням охопити будь-які порушення митних правил, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів. Законодавець переслідував легітимну мету забезпечити належний захист встановленого законом України порядку оподаткування та сплати митних платежів. Проте це є

несумісним із дією в Україні принципу верховенства права та визнання України правовою державою.

Виходячи з вищевизначеного, стаття 485 МК України в частині визначення форм об'єктивної сторони має бути удосконалена. Диспозиція статті повинна бути чітко визначена, такій вимозі відповідає стан, коли особа може знати з формулювання відповідного припису, а за потреби – за допомогою його тлумачення судом, за які дії або бездіяльність її може бути притягнуто до відповідальності. Через недосконаліть норм, зокрема й статті 485 МК України, виникає порушення такого елементу верховенства права, як юридична визначеність. Тому з метою додержання чинного законодавства вважаємо за необхідне внести зміни до статті 485 МК України, які конкретизують та встановлять чіткі межі об'єктивної сторони відповідного правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення 18.02.2021)

2. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України : у 3 т. / П. В. Пашко, В. Ю. Хомутиннік, Т. І. Єфименко та ін. К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2012. 504 с.

3. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 18.02.2021)

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України : Рішення Конституційного суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text (дата звернення 18.02.2021)

5. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 2. 1971. 550 с.

Грицик Н.О.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЕУЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЯК ВЗІРЕЦЬ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сеульська декларація, в якій зазначається, що правоохоронні органи є важливим елементом для забезпечення основних прав людини, збереження життя та майна, захисту невинних, визнає, що корупція може зруйнувати ефективне функціонування будь-якого суспільства та зменшити рівень спроможності правоохоронних органів виконувати свою місію [4]. Корумпований працівник правоохоронних органів підриває довіру до себе та довіру громадськості до держави в цілому, і, зокрема, до державної служби та правоохоронних органів, перешкоджає здійсненню правосуддя а, отже, він неефективний у боротьбі зі злочинністю, беручи до уваги той факт, що з корупцією можна ефективно боротися лише за умови дотримання цілісного підходу та в рамках всеосяжних національних та міжнародних зусиль держав-членів Міжнародної організації кримінальної поліції (ІНТЕРПОЛ) [1].

Головним пріоритетом усіх правових держав має бути знищення корупції в правоохоронних органах. Це, в свою чергу, вимагає твердого зобов’язання на найвищому політичному та адміністративному рівнях щодо встановлення та підтримання найвищих стандартів доброчесності на всій державній службі, особливо в рамках правоохоронних органів [3, с. 69].

Беручи до уваги фактори, зазначені в Сеульській декларації, вважаємо, що національна програма доброчесності для правоохоронних органів повинна враховувати такі ключові елементи:

1. Забезпечення трьохрівневого підходу щодо боротьби з корупцією: на освітньо-профілактичному рівні, проведення оперативно-розшукових робіт та організація ефективних зв’язків з громадськістю.

2. Створення кодексу поведінки та етичного кодексу для працівників правоохоронних органів, прийняття та впровадження такого кодексу на законодавчому рівні.

3. Доопрацювання процесу підбору на службу, включаючи перевірку доброчесності, усні співбесіди та попереднє тестування, щоб якомога більше визначити ступінь доброчесності заявника, не враховуючи статус, стать, расу, релігію чи політичні переконання.

4. Через транснаціональний характер злочинності, який вже вкорінився у світі та прояви якого спостерігаються й на Україні, правоохоронним органам важливо співпрацювати з усіма юридично уповноваженими відомствами та їх представниками у здійсненні правосуддя як на національному, так і на міжнародному рівні, а також заохочувати співпрацю з усіма суб'єктами, що мають серйозні наміри щодо боротьби зі злочинністю загалом, а також конкретно з корупцією.

5. Усі працівники правоохоронних органів повинні отримувати постійну та якісну професійну підготовку та освіту з усіх аспектів, що стосуються правоохоронних органів, з особливою увагою до етики та доброчесності.

6. Керівні структури, які беруть участь в антикорупційних ініціативах, повинні нести відповідальність за:

- щорічний перегляд звітів про майновий стан та зобов'язання усього персоналу відповідно до національного законодавства;
- забезпечення відповідальності та прозорості підрозділів перед громадою;
- фактори моніторингу, які допоможуть визначити прояви корупції;
- виявлення слабких сторін в робочих методах, адміністративно-правових процесах;
- забезпечення впровадження та підтримання належних процедур внутрішнього та зовнішнього аудиту;
- використання досягнень інформаційних технологій та забезпечення доступності цих інструментів для всього персоналу;
- створення відповідних структур для захисту свідків та інформаторів;

- забезпечення ефективних та швидких процедур розгляду та вирішення скарг громадян [2].

8. Заробітна плата, яку отримують працівники правоохоронних органів, повинна бути достатньою, щоб забезпечити їм гідний та достойний рівень життя.

Кодекс поведінки працівників правоохоронних органів.

Основними обов'язками працівників правоохоронних органів є захист життя та майна, забезпечення та збереження громадської безпеки, запобігання та розкриття кримінальних правопорушень. Для виконання цих обов'язків правоохоронці отримують відповідні повноваження, а отже, громадяни мають право очікувати від них найвищих стандартів поведінки.

Кодекс поведінки працівників правоохоронних органів, який вже давно використовується в країнах-членах ЄС, визначає перш за все принципи, якими керується поведінка правоохоронців.

Якщо співробітники мають право розсуду та оперативної самостійності при здійсненні своїх повноважень, Кодекс не прагне обмежити цей розсуд; він, швидше, має на меті визначити параметри поведінки, у межах яких слід здійснювати цю свободу розсуду. Кодекс застосовується до поведінки працівників правоохоронних органів у всіх чинах під час виконання ними своїх службових обов'язків, або під час перебування поза службою, якщо проступки таких осіб є досить серйозними, щоб вказувати на те, що особа не здатна залишатися правоохоронцем або підриває довіру громадськості до професії або своєї організації. Кодекс має застосовуватися розумно та об'єктивно. Там, де є санкції за неправомірні дії, буде належним чином враховано ступінь необережності чи свідомої провини, а також характер та обставини поведінки поліцейського. Саме тому важливо вже сьогодні розглядати прийняття такого кодексу в Україні і підсвідомо втілювати в життя наступні принципи діяльності правоохоронців [5]:

Чесність та доброчесність. Надзвичайно важливо, щоб громадяни вірили у чесність та доброчесність своїх правоохоронців. Правоохоронні органи повинні бути відкритими та правдивими у своїх відносинах, уникати неналежного утримання будь-якої особи, чесно виконувати свої обов'язки.

Справедливість і толерантність. Правоохоронці несуть особливу відповідальність за справедливість та неупередженість у стосунках з громадянами та колегами, ставлячись до всіх ввічливо і поважно. Працівники повинні уникати фаворитизму окремої людини чи групи, а також усіх форм віктимізації або дискримінації.

Застосування сили та зловживання владою. Посадові особи ніколи не повинні свідомо застосовувати більше сили, ніж необхідно, а також не повинні зловживати своїми повноваженнями.

Виконання обов'язків. Правоохоронці повинні бути сумлінними та старанними при виконанні своїх службових обов'язків. Професійно виконувати свої службові обов'язки та вдосконалювати професійні знання та компетентність.

Дотримання чинного законодавства. Повинні дотримуватися вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва та норм своєї організації. Працівники повинні підтримувати своїх колег у виконанні ними законних обов'язків та протистояти будь-якій неналежній поведінці.

Конфіденційність. Інформація, яка надходить у розпорядження правоохоронного органу, повинна розглядатися як конфіденційна. Вона не повинна використовуватися для особистої вигоди, а також не повинна передаватися іншим сторонам. Службовці повинні поважати конфіденційну інформацію про правоохоронну політику та спецоперації, якщо вони не уповноважені розголошувати її під час виконання своїх обов'язків. Особисті коментарі не повинні озвучуватися у такий спосіб або за обставин, які можуть зашкодити довірі громадськості до організації чи до професії.

Знеціннення життя. Під час виконання службових обов'язків співробітники не повинні вживати алкоголь, якщо вони спеціально для цього не уповноважені. Працівники не повинні вживати незаконну наркотичну речовину як на службі, так і поза нею. Поліцейський, якого несподівано викликають на службу, повинен мати можливість, не ризикуючи дискредитуватися, сказати, що він або вона вживали алкоголь і, можливо, не готові до чергування.

Зовнішній вигляд. Крім випадків, коли обов'язки передбачають інше, поліцейські завжди повинні мати належний зовнішній вигляд, перебуваючи на службі в уніформі або в простому одязі.

Загальна поведінка. Працівники правоохоронних органів, як на службі, так і поза нею, не повинні поводитись так, що може призвести до дискредитації їх організації чи професії. Цей принцип стосується і колишніх правоохоронців.

Співпраця та партнерство. Правоохоронці повинні співпрацювати та допомагати іншим органам та установам, які уповноважені розкривати та запобігати повторному вчиненню злочинів в межах однієї юрисдикції та за її межами, за згодою компетентних органів у кожній юрисдикції.

Щоб бути по-справжньому справедливим, суспільство повинно дотримуватися високих стандартів доброчесності та відверто протистояти корупції. З цією метою необхідно дотримуватися високих стандартів та приймати активну участь у боротьбі з усіма формами корупції за допомогою ефективної правоохоронної діяльності, профілактики та відповідної освіти.

Список використаних джерел:

1. Criminal justice assessment toolkit - United Nations Office on Drugs and Crime, 2006. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/cjat_eng/CJAT_Toolkit_full_version23Mar10all.pdf (дата звернення 08.02.2021).

2. European Platform for Policing and Human Rights, "Police and NGOs: why and how human rights NGOs and police services can and should work together" (2004).

3. International Council on Human Rights Policy, Corruption and Human Rights, p. 69. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/9B49DD6CB2609631492575BB001B821D-Corruption_HRts.pdf (дата звернення 10.02.2021).

4. Seoul Declaration adopted in Assembly resolution AGN/68/RES/4 of the International Criminal Police Organization (INTERPOL). URL: file:///C:/Users/criti/Downloads/GA-2001-70-RES-04%20-%20Global%20Standards%20to%20Combat%20Corruption%20in%20Police%20ForcesServices.pdf (дата звернення 08.02.2021).

5. Supporting the initiatives of the Interpol Group of Experts on Corruption. Adopted at the sixty-eighth session of the INTERPOL General Assembly, Seoul, 8-12 November 1999.

Гричук В.В.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕЗЕРВІВ

Останнім часом серед науковців часто виникає дискусія про те, чи може інфляція повернутися після пандемії Covid-19. Хоча багато дослідників сумніваються в такому повороті подій, книга Гудхарта і Прадхана (Goodhart and Pradhan - 2020) розкриває зовсім іншу картину і говорить про дійсно великий ризик щодо можливого повернення інфляції [1].

Спираючись на дані, які зазначені у цій книзі, можна припустити, що дефляційні сили більше не будуть працювати через регулювання банківського капіталу, як тільки економіка повернеться до нормального стану, як це зазвичай відбувалося раніше. Слід звернути увагу й на те, що інфляційні ризики є значно вищими, ніж їхнє передбачення. На підтримку цього аргументу виступає й Центр досліджень економічної політики (Centre for Economic Policy Research – CEPR) – англійський науково-дослідний інститут, що займається питаннями економічної політики та економічних досліджень. В їхній недавній праці «Money Creation in Different Architectures» нинішня грошова архітектура економічно-розвинутих країн світу базується на чотирьох принципах:

- Створення грошей організовано ієрархічно; Центральний банк видає банкноти і монети, які служать законним платіжним засобом.

- Комерційні банки мають право видавати депозити, надавати кредити або скуповувати активи.

- Комерційні банки дотримуються певних вимог щодо капіталу та схем страхування депозитів. Вони необхідні для утримання грошей Центрального банку в якості резервів.

- Міжбанківські зобов'язання розраховуються резервами Центрального банку (електронними грошима). Доступ до нього мають тільки комерційні банки [2].

З моменту фінансової кризи 2007-2008 років резерви банківських систем більшості країн світу, здебільшого в Європі, сильно зростають, нехай і з різними темпами та не завжди монотонно. Пандемія Covid-19 підштовхнула рівень резервів Центральних банків до ще більш високого рівня. Загальні резервні залишки, що підтримуються центральними банками в період з 2008 по 2020 роки виросли: у Федеральних резервних банках (USD) – в 7 разів, Банку Англії (GBP) – в 4 рази, Банку Японії (JPY) – в 5,5 рази та ЄЦБ (Європейський центральний банк) (EUR) – в 2 рази [3].

В принципі, великі резерви Центральних банків дозволяють банкам значно збільшити обсяги закупівель, кредитування та активів, оскільки вони можуть легше врегульовувати зобов'язання у міжбанківській сфері. Оскільки створення грошей (банківського депозиту) є зворотною стороною надання кредитів та закупівлі активів у приватному секторі, грошова пропозиція могла б сильно зрости, завдячуючи великим резервам Центрального банку. Однак цього не сталося, і грошові фонди коштів зростають набагато нижчими темпами за резерви Центральних банків.

Сьогодні виникає питання чому централізовані та децентралізовані фонди коштів накопичувались значно нижчими темпами ніж резерви Центральних банків? На це є кілька причин. Відмітимо те, що зростання кредитів і, таким чином, видача депозитів сповільнилися після фінансової кризи ще у 2007-2008 роках. Дуже складно сказати, чи була слабкість банківських кредитів і депозитів викликана падінням попиту чи падінням пропозиції [4]. Крім того, проблеми з накопиченням боргів і структурних змін могли б знизити прибутковість кредиту.

Дослідження CEPR Фаур і Герсбах (2019) та Бьозер і Герсбах (2020) демонструють те, що коли можливості банків для фінансування власного капіталу (акціонерне фінансування) обмежені, посилення регулювання капіталу обмежить подвійний

процес створення кредитів (позик) та депозитів і, таким чином, уповільнюється збільшення грошових активів [5; 6].

Звичайно, як показали останні десятиліття, зв'язок між зростанням грошових активів та інфляцією нестабільний і слабкий, особливо в короткостроковій перспективі. Тим не менш, також очевидно, що сильне збільшення грошей в руках населення матиме інфляційний ефект з часом, хоча сильно компенсуючі дефляційні сили, як ті, що ми спостерігаємо в даний момент під час пандемії Covid-19, можуть відкласти такий розвиток подій на деяких час. У цьому сенсі посилення вимог до капіталу можна розглядати як антиінфляційну силу, оскільки це обмежує створення банківських депозитів і тим самим зменшує зростання грошової маси.

Обидві умови були типовими для банківських систем з часів світової фінансової кризи 2007-2008 років. Саме тому, першочергово було посилено банківське регулювання, зокрема, вимоги до капіталу, які враховують ризик та коефіцієнти кредитного плеча. Це було досліджено та продемонстровано в кількох наукових роботах [7; 8].

Вищезазначені аргументи вказують на те, що особливу увагу слід звернути на банки, які мають великі резерви. Центральні банки можуть, звичайно, зменшити резервні запаси, продаючи частину активів, які вони придбали шляхом «кількісного пом'якшення». Більше того, якщо Центральні банки продовжуватимуть виплачувати відсотки за резервами, як тільки ці виплати за процентними ставками знову стануть значними, вони заохочуватимуть банки зберігати великі резерви та відмовлятимуться від емісії грошей. Однак сплата відсотків за резерви буде постійно збільшувати ці резерви, а також відсотки, що виплачуються за них. Отже, ця стратегія призводить до пастки, так що буде важко контролювати емісію грошей банком, як тільки прибутковість придбання позик / активів та емісія грошей відновиться в достатній мірі. Якщо Центральні банки перестануть виплачувати відсотки за резервами, в залежності від режиму встановлення точної процентної ставки, комерційні банки стануть ще сильнішими і нагальними стимулами використовувати надлишкові резерви для розширення кредитування і грошових депозитів, з відповідними

інфляційними ризиками. Тим не менш, все ж таки це кращий прогноз, оскільки він дозволяє повернутися до більш нормальних часів, в яких резерви Центральних банків міцно стримують поведінку комерційних банків. Щоб уникнути додаткових інфляційних ризиків від повернення до нульових процентних ставок за резервами, в якості додаткового заходу при переході слід використовувати відповідні резервні вимоги.

Список використаних джерел:

1. Goodhart, C and M Pradhan (2020), The Great Demographic Reversal: Ageing Societies, Waning Inequality, and an Inflation Revival, Palgrave MacMillan.

2. Faure, S and H Gersbach (2019), «Money Creation in Different Architectures», CEPR Discussion Paper, № 13156.

3. Notes: Total reserve balances maintained by private banks at the Federal Reserve Banks (USD), the Bank of England (GBP), the Bank of Japan (JPY), and the ECB (EUR). URLs: https://www.federalreserve.gov/, https://www.boj.or.jp,https://www.bankofengland.co.uk/,https://www.ecb.europa.eu (дата звернення 10.02.2021).

4. Mian, A and A Sufi (2018), «Finance and Business Cycles: The Credit-Driven Household Demand Channel», Journal of Economic Perspectives. P. 31-58.

5. Faure, S and H Gersbach (2019), «On the Money Creation Approach to Banking», CEPR Discussion Paper No. 11368.

6. Böser, F and H Gersbach (2020), «Monetary Policy with a Central Bank Digital Currency: The Short and the Long Term», CEPR Discussion Paper No. 15322.

7. Coimbra, N and H Rey (2017), «Financial Cycles with Heterogeneous Intermediaries», NBER Working Paper 23245.

8. Boyarchenko, N and P Mueller (2019), «Corporate Credit Provision», Federal Reserve Bank of New York Staff Report No. 895.

Зубик В.М.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ

За умов реформування місцевого самоврядування (децентралізації), яке розпочалось в 2014 відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», питання фінансової сторони набуває актуальності. Метою Концепції є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [1].

Повноваження, ресурси і відповідальність передаються від центральної влади на місця, бо тільки так можна побудувати міцну державу, стійку до політичних змін всередині та зовнішніх зазіхань. Рушійною силою в країні стають не політики і чиновники, а сильні заможні громади. Вони долають зневіру людей, бо починають дійсно піклуватися про них: надають якісні та доступні послуги, будують дороги та інфраструктуру, турбуються про безпеку людей, не чекаючи, поки це зробить хтось «згори». В територіальних громадах тепер є на це і повноваження, і кошти. Тому там зростає довіра до влади, підвищується патріотизм, зникає відчуття безпорадності, зростає активність людей.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є

самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову [2].

Як зазначає У.О. Олексій варто приділити увагу питанням розробки основних напрямів розвитку об'єднаних територіальних громад. Саме це, дозволяє врахувати стан, специфіку кожної територіальної громади, вивчити та адаптувати світовий досвід до українських реалій з цього питання, скоординувати дії всіх учасників бюджетного процесу для досягнення поставлених довгострокових цілей. Для ефективної організації управління економікою та соціальною сферою на своїй території органи місцевого самоврядування мають володіти достатніми власними фінансовими ресурсами. Одночасно із цим вони повинні мати відносну самостійність у встановленні податків, зборів, що є джерелами надходжень до відповідного бюджету [3, ст. 72].

Якщо говорити про перехід формування місцевих бюджетів від вирівнювання «за видатками» до вирівнювання «за доходами», то завдяки цьому об'єднаним територіальним громадам надається можливість самостійно формувати свою економіку. Можна стверджувати, що таке реформування носить позитивний характер, адже кошти об'єднаних територіальних громад, які надходять до місцевих бюджетів за допомогою доходів податків з громадян на одну особу і якщо рівень такого доходу є високим то держава вилучає тільки половину, а якщо низький то відбувається до фінансування територіальної громади державою, коли раніше держава залишала тільки певний мінімум необхідний для нормального функціонування такої громади. Таким чином, зменшилась заборгованість по виплатах, збільшилось фінансування соціальних потреб населення.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Тобто бюджети місцевого самоврядування це як складова частина місцевих бюджетів, які включають бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад [4, п. 2; 34 ст. 2]. А відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування» бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [2, ст. 1]. Місцеві бюджети становлять окрему ланку бюджетної системи і в певних межах є самостійними. Їх самостійність підтверджується таким: 1) місцеві бюджети розробляються та затверджуються відповідними місцевими органами влади; бюджетний процес на місцях здійснюється паралельно з бюджетним процесом щодо державного бюджету; 2) органом місцевого самоврядування гарантується право на отримання доходів (за Бюджетним кодексом України за місцевими бюджетами закріплені доходні джерела та визначені власні та закріплено доходні джерела); 3) органи місцевого самоврядування самостійно визначають напрями та обсяги витрачання коштів.

Враховуючи останні роки реформування, здійснення якого відбувається одночасно і зі змінами адміністративно-територіального характеру, гостро постає питання забезпечення відповідності державній політиці, а також посилення контролю за витратами та моніторинг індикаторів з метою досягнення цілей такої політики. З цією метою, а також з метою раціонального використання грошових ресурсів країни, необхідно запровадити єдиний механізм контролю та аудиту на місцевому рівні. На жаль, законодавство не передбачає здійснення зовнішнього контролю та аудиту за місцевими бюджетами. Окрім того, дане питання потребує врегулювання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 року № 333. Київ. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text (дата звернення 17.02.2021).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 02.07.2020. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997. № 24. Ст. 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.02.2021).
3. Олексій У.О. Парламентський контроль за дотриманням місцевих бюджетів. *Вісник асоціації фінансового права*. № 1. 2018. Харків. С. 70–78.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами і доповненнями). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 17.02.2021).

Киверо Е.С.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

Державне бюджетування як напрям дослідження за останні роки надзвичайно розвинулося як за формою, так і за змістом. Поступово виникає нагальна потреба у злагодженій теорії, яка дозволить зрозуміти теоретичні та правові аспекти бюджетування, її сутність, розвиток у сучасних умовах та вирішення ключових проблем, які постали перед світом. В.О. Кей визнавав цю потребу ще в 1940 році, коли він написав свою відому нині роботу «Відсутність теорії бюджету». Автор намагався вирішити проблему державного бюджетування, не маючи власної теорії, пропонуючи мікроекономічне вирішення проблеми, таке, що підвищило б ефективність розподілу бюджетних коштів. Він базував свою теорію на тому самому

обґрунтуванні, яким керувались економісти тих часів у своєму нескінченному пошуку тих функцій, які б покращили добробут суспільства [1].

Основним елементом фінансової діяльності є акт бюджетування. Бюджетування - це стандартизований процес розподілу кінцевих ресурсів на пріоритетні потреби підприємств, організацій та інших структурних одиниць і підрозділів для забезпечення покриття цих витрат ресурсами підприємства [2]. Стандартизований процес бюджетування базується як на самостійно розроблених підприємством, так і на загально-визначених вимогах і процедурах, передбачених національними стандартами бухгалтерського обліку, визначених Радою урядових стандартів бухгалтерського обліку (Governmental Accounting Standards Board, скор. GASB) [3]. У більшості випадків для державного органу бюджетування є законним повноваженням витрачати гроші. Прийняття бюджету на загальнодержавному рівні означає, що керівний орган країни прийняв низку рішень, які завершуються виданням державних ресурсів потребам певних суб'єктів господарювання. Як такий, бюджет завжди є продуктом планувального процесу [4].

Розвиток процесу бюджетування також забезпечує створення важливих інструментів для контролю та оцінки джерел використання ресурсів. Використовуючи систему бухгалтерського обліку для реалізації волі керівного органу, керівники організацій можуть виконувати та контролювати структурну діяльність, дозволену бюджетом, та оцінювати фінансові результати на основі порівняння між передбаченими бюджетом та фактичними операціями. Таким чином, бюджет пов'язаний з фінансовою підзвітністю і безпосередньо пов'язаний з цілями фінансової звітності, встановленими GASB.

Функції планування та контролю бюджетних коштів властиві будь-якій організації та підкреслюють важливість належної практики складання бюджету з наступних причин: 1) кількість та якість товарів та послуг, що надаються урядами, часто не підпорядковуються ринковим силам попиту та пропозиції. Таким чином, прийняття та дотримання бюджету встановлює певні обмеження за умови відсутності конкурентного ринку; 2) ці товари та послуги, які надаються

урядами, зазвичай вважаються критично важливими для суспільних інтересів та добробуту; 3) обсяг та різноманітність операцій, які виконуються в організації роблять комплексне фінансове планування важливим для прийняття правильних рішень; 4) процес фінансового планування є критично важливим для вираження вподобань громадян і є засобом досягнення консенсусу серед громадян, членів правління та персоналу щодо майбутньої діяльності підприємства чи організації.

Зв'язок між фінансовим плануванням та підготовкою бюджету надає бюджетному плану вирішальну роль у функціонуванні державних організацій. Бюджети на державній арені часто вважаються остаточним політичним документом, оскільки прийнятий бюджет представляє фінансовий план, який уряд використовує для досягнення своїх цілей та завдань. Коли підрозділ уряду на законних підставах приймає фінансовий план, бюджет забезпечує схвалення більшості правління та відображає громадський вибір щодо того, які товари та послуги урядова одиниця надаватиме чи не надаватиме, встановлення пріоритетності діяльності, до якої буде залучений орган управління, відносний вплив різних учасників та груп інтересів у процес розробки бюджету, та план державного підрозділу щодо придбання та використання його ресурсів.

В освітньому середовищі бюджетування є безцінним інструментом як для планування, так і для оцінки. Бюджетування забезпечує засіб для перетворення освітніх цілей та програм у плани фінансових ресурсів, тобто розробка навчального плану для досягнення цілей успішності студентів та учнів має бути безпосередньо пов'язана з визначенням бюджетних асигнувань. Тож, зв'язок між навчальними цілями та фінансовим плануванням є критично важливим для ефективного складання бюджету та покращує оцінку бюджетної та освітньої підзвітності.

Стосовно цілей бюджетування, то тут необхідно зазначити наступне. Будь-яка організація (від господарюючого суб'єкта до держави) не може існувати та з упевненістю дивитися у майбутнє, якщо вона не планує, а потім не оцінює свої дії, порівнюючи свої доходи та витрати як у довгостроковій перспективі, так і в розрізі короткострокового періоду [5].

Розуміння того, як ми хочемо жити у майбутньому, дає змогу будь-якому господарюючому суб'єкту ставити цілі і формувати завдання щодо свого подальшого розвитку з метою досягнення бажаного результату. Саме бюджетування і допомагає сформувати систему взаємозв'язку цілей діяльності та оцінити їх вплив на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Сутність бюджетування полягає в розробці взаємопов'язаних планів виробничо-фінансової діяльності організації, її підрозділів виходячи з поточних та стратегічних цілей функціонування, контролю за виконанням цих планів, у використанні коригувальних впливів на відхилення від параметрів їх виконання. В інформаційному відношенні – це система, що інтегрує результати процесів планування, обліку, контролю та аналізу вартісних показників діяльності організації.

При розгляді бюджетування як процесу необхідно виділити три його основні елементи:

- Організаційне забезпечення, яке стосується питань внутрішньої організації підрозділів і служб підприємства, які несуть відповідальність за забезпечення і підтримку самого процесу бюджетування, а також передбачає вибір особи, яка відповідає за правильне і своєчасне виконання процесу.

- Процес бюджетування, який розбивається на окремі процедури: планування, виконання бюджетів, збір та аналіз фактичних даних і т.д. – при цьому повинен бути розроблений і затверджений регламент, за допомогою якого контролюється виконання всіх зазначених процедур.

- Технологія бюджетування включає в себе формування і консолідацію бюджетів підприємства. Для цього розробляється фінансова структура підприємства, що представляє собою сукупність центрів відповідальності. Для кожного з них окремо формуються відповідні бюджети.

Отже, система бюджетування, будучи інструментом внутрішнього фінансового планування та контролю, суттєво підвищує ефективність управління фінансами підприємства, попереджаючи про нераціональне використання фінансових ресурсів як на стадії планування, так і на стадії контролю за їх використанням. Організаційно-господарська діяльність підприємств і корпорацій здійснюється шляхом створення та

розвитку системи грошових відносин як основи і необхідної умови для формування та використання фінансових ресурсів та капіталу підприємства, тобто фінансів підприємства. Фінансові ресурси, що складають матеріальну основу фінансів, виступають в якості об'єкта обліку, аналізу, планування, розподілу і використання для реалізації цілей, відображених у фінансовому плані (бюджеті) підприємства. Оскільки підприємство являє собою відкриту соціально-економічну систему, для підтримки та розвитку його діяльності потрібна координація внутрішніх можливостей підприємства з потребами і змінами зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Key, V.O. «The Lack of a Budget Theory». American Political Science Review, 34 (December 1940). P. 1137–1140.

2. Бюджетування – Суть бюджетування та визначення основних термінів. Електронний ресурс - https://pidru4niki.com/1469072642814/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/byudzhetuvannya (дата звернення 02.02.2021).

3. Governmental Accounting Standards Board. URL: https://www.gasb.org/home (дата звернення 02.02.2021 р.).

4. Budget Theory. Public Administration Review, 42 (November/December 1982). P. 509–515.

5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 176 с.

Кирилів Д.М.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Сьогодні у світі сформувалася стійка тенденція, коли правозахисні групи, громадські організації та інші об'єднання часто взаємодіють з органами поліції, розглядаючи їх як

потенційного захисника прав людини [1]. Все частіше правозахисні організації починають співпрацювати разом з антикорупційними, так як їхні цілі досить часто перетинаються, а корупційна складова в Україні, навіть за умов проходження євроінтеграційних процесів, залишається все ще на досить високому рівні [2].

Справді, в країнах, де рівень корупції високий, права людини дотримуються набагато рідше: обидва вищевказані типи громадських організацій за таких умов мають вагомі підстави для просування громадянських та політичних прав, які мають враховуватися владою та надати можливість громадянському суспільству ефективно організовуватися та працювати.

Сьогодні існує багато можливостей як для захисту прав людини, так і для ефективної діяльності антикорупційних організацій та їх широкої співпраці, які можуть бути реалізовані у цілому спектрі видів діяльності – від їхнього бюджетування, контролю та відстеження державних витрат до формування дорадчих рад громадян, лобістських та правозахисних організацій [3]. Стратегії, які громадянське суспільство може використовувати під час організації своєї співпраці з органами поліції, включають:

1) дослідження та збір інформації;

2) юридична допомога та захист свідків;

3) підвищення обізнаності;

4) адвокація, агітація та інші правозахисні та правоагітаційні дії;

5) навчання (наприклад, для тренерів поліції, поліцейських, самооборона для населення);

6) бюджетний моніторинг, включаючи використання аудитів поліції, зокрема системи підзвітності поліції;

7) бюджетний аналіз [4].

Окрім того, деякі громадські організації вже сьогодні співпрацюють з поліцією з питань організації діяльності поліції в громадах, інформуючи правоохоронні органи про проблеми громади та ділячись з ними інформацією, наприклад, щодо осіб у розшуку. Співпраця громадських організацій з поліцією допомагає поліпшити ефективність роботи поліції та успішно

сприяє покращенню відносин між поліцією та населенням упродовж останніх років.

Забезпечення участі громадськості в правоохоронній сфері будь-якої країни є, перш за все, обов'язком уряду цієї країни. Це дозволить поліції в значно більшій мірі реалізовувати принцип реагування, а також вдосконалювати сферу надання своїх послуг. Здатність громадських організацій брати участь у правоохоронній діяльності залежить від взаємної співпраці уряду, громадських організацій та органів поліції.

Пункт 1 статті 13 Конвенції ООН проти корупції зазначає наступне: кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів для сприяння участі осіб та груп, які знаходяться поза державним сектором, наприклад, цивільне населення, неурядові організації та громадські організації, з метою запобігання та боротьби з корупцією, підвищення обізнаності громадськості стосовно існування, причин та загрози, яку становить корупція.

Цю участь слід посилити такими заходами, як:

1) підвищення прозорості та сприяння посилення внеску громадськості до процесів прийняття державних рішень [5];

2) забезпечення ефективного та вільного доступу громадськості до інформації;

3) проведення громадської інформаційної діяльності, що сприяє посиленню нетерпимості до корупції, а також програм освітньої діяльності, в тому числі, проведення шкільних та університетських програм;

4) сприяння до пошуку, публікування та поширення інформації про корупцію. Така інформація, звичайно, може підлягати обмеженню, але такі випадки повинні обов'язково бути передбачені законом;

5) дотримання поваги до прав, свобод та репутації інших осіб;

6) захист національної безпеки, громадського порядку, а також дотримання основних принципів моралі.

Уряд повинен бути готовим ділитися інформацією з громадськістю, вживаючи заходи щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Коли уряд цього не робить, представники громадськості повинні мати вільний доступ до інформації (яка не є обмеженою), і таким чином мати

можливість змусити уряд приймати прозорі рішення [6]. Таким чином, поступово буде встановлюватись правовий процес, коли кожен громадянин буде знати про своє право приймати участь в державно-владних процесах, які відбуваються в країні. Доступ до інформації також тягне за собою заборону державним органам утримувати інформацію про порушення прав людини, корупцію, зловживання службовим становищем тощо.

Основна проблема, що виникає при розповсюдженні такої інформації у вільний доступ полягає в тому, що відповідальність та забезпечення розміщення такої інформації має лягти на певний орган, який буде таку інформацію розповсюджувати. В свою чергу людина, яка цікавиться такою інформацією, не повинна давати пояснення свого запиту, але якщо запит стосується інформації, наприклад, з обмеженим доступом, має бути поважна причина або дозвіл для надання такої інформації. Сьогодні понад 85 країн з усіх регіонів світу вже прийняли закони, що гарантують доступ до інформації для громадськості. Це також важливе розширення можливостей заходів впливу, які уряди можуть вживати для посилення участі громадськості у суспільному житті. Україна робить тільки перші кроки назустріч прозорості надання інформації щодо державної діяльності. Як приклад, створення державного веб-порталу бюджету для громадян, де сьогодні можна переглянути основні цілі, завдання та пріоритетні напрями бюджетної політики України, дані про державний бюджет та місцеві бюджети, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів, виконання доходів місцевих бюджетів тощо.

З роками поліція стає все більш відкритою для спілкування з населенням. Прикладом цього є Європейська Платформа Правопорядку та Прав Людини (European Platform for Policing and Human Rights), яка діяла під егідою Ради Європи на кінці XX – початку XXI століття, в якому брали участь як органи поліції, так і неурядові організації з питань захисту прав людини. У 2004 році платформа випустила листівку, де обговорювались переваги та недоліки діяльності неурядових організацій з прав людини, встановлення взаємодії населення з поліцією та навпаки. Також був представлений шаблон діяльності для поліцейських та правозахисних неурядових організацій, що дозволяв їм

ефективно співпрацювати у випадках, які стосувалися таких питань: 1) формування довіри населення до органів поліції; 2) договір про цілі та мету партнерства; 3) угода про правила участі у партнерстві; 4) проведення аналізу, з якими саме неурядовими організаціями потрібно співпрацювати. Така організація повинна бути стабільною, підзвітною та корисною для органів поліції; 5) угода про статус учасника обох суб'єктів господарювання; 6) угода про механізми передачі та надання інформації; 7) угода про механізми контролю та моніторингу для оцінки ефективності; 8) надання інших важливих ресурсів для підтримання партнерства [7].

Ще одним позитивним прикладом є Національна асоціація правоохоронних органів Ліберії (Liberia National Law Enforcement Association), яка розробила програми з роз'яснення громадськості їх прав та обов'язків, про роль інститутів кримінального правосуддя у суспільстві та про дії, які можуть чинити тиск на уряд для ініціювання реформ та покращення захисту прав та свобод людини та громадянина.

Тож, ефективність діяльності поліції в значній мірі залежить від створення нею чіткого плану взаємодії з громадськістю. Це необхідно не тільки для того, щоб дізнатись про рівень занепокоєння населення, але також й для залучення громадян до планів реформування поліції та можливості підвищити рівень довіри громадськості до правоохоронних органів.

Крім того, громадськість може зіграти ключову роль, яка допоможе у підвищенні ефективності поліції та покращення її доброчесності. Адвокатська та судова практика дозволяє отримувати та систематизовувати інформацію, яка може в значній мірі допомогти поліції покращити надання своїх послуг.

Нарешті, ЗМІ відіграють важливу роль в діяльності правоохоронних органів. Засоби масового мовлення можуть в значній мірі вплинути як на загальний настрій населення, так і підкреслити необхідність проведення систематичної взаємодії та аудиту населення з поліцією. Поліція повинна активно приймати участь у життєдіяльності громадськості та повинна брати на себе ініціативу щодо взаємодії з тими групами та організаціями, які мають потенційну можливість приносити користь правоохоронній сфері. Це дозволить в значній мірі підвищити

авторитет поліції серед населення, а здатність бути чуйними до людей та їх поглядів є основним аспектом демократичної поліції.

Список використаних джерел:

1. About the shift from the formerly often polarized relationship between police and human rights groups to a more effective cooperation. Osse, *Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists*, 2 September 2019.

2. Also, the review mechanism established by resolution 3/1 of the Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption, held in Doha 9-13 November 2009, requires involvement of civil society and the private sector into the review process (CAC/COSP/2009/15, sect. I.A., resolution 3/1, annex, para. 28).

3. Cole, Eppert and Kinzelbach, Public Oversight of the Security Sector, 2008.

4. European Platform for Policing and Human Rights, «Police and NGOs: why and how human rights NGOsand police services can and should work together», 2004.

5. Good Governance Practices for the Protection of Human Rights. United Nations publication, Sales No. E.07.XIV.10, 2008.

6. International Council on Human Rights Policy, Corruption and Human Rights, 2009. P. 69.

7. Transparency International, «Human rights and corruption», Working paper № 5. Berlin, 2018.

Лабуткіна К.І.
здобувачка 2 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНЕРІВ

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя (щоправда не завжди з тим результатом, на який очікувало громадянське суспільство), супроводжуються поступовим впровадженням у юридичну термінологію нових

понять, які, з одного боку, потребують своєї адаптації в національній правовій системі, а, з іншого, – усвідомлення суспільством в цілому, і, в першу чергу, пересічними громадянами, як потенційними учасниками різноманітних правовідносин. Одним із таких незвичних для нашої правосвідомості понять є поняття «конфлікт інтересів».

Управління як один із найскладніших видів соціальних відносин пов'язане з безліччю проблем і протиріч, які створюють передумови для конфліктів у цій сфері, зокрема і для конфлікту інтересів. За своєю суттю саме конфлікт інтересів є основою будь-якого конфлікту. Джерелом конфліктів інтересів є протиріччя, об'єктивність яких обумовлена структурою і змістом соціальної взаємодії, специфікою та умовами, в яких він відбувається.

Визначення змісту поняття «конфлікт інтересів» має значення, передусім, для правильного вживання заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів. Слово « конфлікт» походить від латинського conflictus – зіткнення. Практично не зазнаючи змін це слово наявне в англійській, французькій, німецькій, російській та українській мовах та має ідентичне значення.

Вивчення наукових думок, що набули поширення варто зазначити, що існують різні теорії визначення поняття конфлікту, частину можна розглядати як альтернативні підходи до розгляду зазначеного поняття, інші взаємопов'язані та доповнюють один одного. У соціально-гуманітарних науках конфлікт визначається як зіткнення сторін, на підставі загострення реальних або ілюзорних суперечностей. Якщо причиною зіткнення стала об'єктивна розбіжність інтересів і сторони розуміють та сприймають ситуацію, то йдеться про справжній, або істинний, конфлікт. У випадках відсутності об'єктивних причин конфлікту і коли його початок пов'язаний з викривленням інформації, неточним та/або неправильним розумінням сторонами інтересів, намірів, цінностей іншої сторони – йдеться про так званий «хибний» конфлікт. Наведений поділ за критерієм реальності є дещо умовним, оскільки наявність суттєвих відмінностей в інтересах не вилучає взаємодії сторін у формі співробітництва, і навпаки – спільні суттєві інтереси не є гарантією утримання сторін від конфліктної

взаємодії. Кожна сторона конфлікту має власне бачення ситуації, подальша ідентифікація її як конфліктної обумовлює вчинення певних дій щодо сторони, яку вважає супротивником.

Фундаментальні дослідження в сфері конфліктології було здійснено Л.Козером, який зазначає, що конфлікт необхідно розглядати як боротьбу за цінності й претензії на статус, владу і ресурси, у процесі якої опоненти нейтралізують, завдають шкоди або усувають своїх суперників [1, с. 32]. Наведене визначення розкриває поняття «конфлікт» з функціональної точки зору, хоча більшість визначень розкривають його сутнісні характеристики. Наприклад, Ральф Дарендорф визначив конфлікт як зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії [2]. Резюмуючи вищенаведене конфлікт можна розглядати як прояв протиріч, які виражаються в зіткненні сторін (суб'єктів) конфлікту.

Неможливо оминути увагою, що сучасна конфліктологія трактує конфлікт у інтеракціоністській парадигмі [3], котра передбачає вивчення взаємодії сторін (суб'єктів) конфлікту, зіткнення яких перешкоджає реалізації їхніх цілей, позицій, інтересів. У рамках інтеракціоністської парадигми найбільшого поширення набула функціональна теорія конфлікту, згідно якої, функціонування організацій та установ, в тому числі держаних та муніципальних, не може відбуватися без конфліктів, виникнення яких є корисним або для усієї організації, або для окремих посадових осіб.

Таким чином, вирізняють два теоретичних підходи до визначення поняття конфлікту:

1) конфлікт – це зіткнення, боротьба, протиріччя, протидія (особистостей, сил, інтересів, позицій, поглядів) в силу протилежності, несумісності, протистояння;

2) конфлікт – це система відносин, процес розвитку взаємодій, котрі зумовлені відмінностями суб'єктів, що беруть участь у ньому (за інтересами, цінностями, діяльністю) [2, с. 326].

Конфлікти можуть вчиняти як позитивний, так і негативний вплив на суспільні відносини. Люісом Козером доведено, що жорсткі соціальні структури найбільше схильні до негативного

впливу конфлікту, тоді як гнучкі структури здатні вдосконалюватися й розвиватися, зокрема завдяки й наявності конфлікту.

В окремої людини одночасно можуть з'являтися необмежена кількість інтересів, які можуть суперечити один одному. Множинність інтересів окремого індивіда є сукупністю його інтересів, висловлюючи які, їх носій реалізує свою діяльність. У випадку взаємозалежності інтересів, наявності певної ієрархії та зав'язків між ними, вони можуть утворювати систему. Якщо в число особистих інтересів індивіда входить належне здійснення ним службових обов'язків, яке супроводжується почуттям обов'язку та патріотизму, то він реалізуючи свій інтерес, сприяє реалізації інтересів суспільства.

Вітчизняний дослідник конфліктів на державній службі О. Тертишна, зазначає, що конфлікт інтересів як соціальне явище виступає якісно новою формою соціального конфлікту, який виникає в процесі соціально-політичної й економічної трансформації суспільства. В українському суспільстві відбулася втрата основних принципів громадянського служіння державі й суспільству, моральних основ поведінки державних службовців, етичних норм виконання ними посадових обов'язків. Як результат – у державній службі, на сучасному етапі її становлення, все частіше виникають конфлікти інтересів, обумовлені недотриманням основних вимог щодо доброчесної службової поведінки [4].

Корупційне діяння в сфері державної служби є проявом неналежної поведінки посадової особи, зокрема зловживанням службовим становищем. Передумовами для такої поведінки здебільшого є ситуації потенційного чи реального конфлікту інтересів. Таким чином, поведінковий складник і наслідки конфлікту інтересів перебувають у прямій залежності від морально-етичного рівня суб'єкта управління конфліктом інтересів і від його професійної свідомості.

На жаль, чинний Закон України «Про запобігання корупції» [5] не дає загального визначення конфлікту інтересів, а лише пропонує визначення двох його видів – потенційного і реального конфліктів інтересів.

Відповідно до ч. 4 ст. 7 Конвенції ООН проти корупції, кожна держава-учасниця прагне, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, створювати, підтримувати й зміцнювати такі системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів. Закон України «Про запобігання корупції» виділяє два види конфлікту інтересів, щодо яких здійснюються заходи запобігання та врегулювання: потенційний і реальний.

Перший із них характеризується такими ознаками: а) наявність у публічного службовця приватного інтересу у сфері, в якій він виконує свої службові чи представницькі повноваження; б) це може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття ним рішень або на вчинення чи невчинення ним дій під час виконання своїх повноважень. При цьому, під приватним інтересом розуміється будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях (ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання корупції»).

Реальний конфлікт інтересів має місце якщо: а) існує суперечність між приватним інтересом публічного службовця та його службовими чи представницькими повноваженнями; б) це впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття ним рішень або на вчинення чи невчинення ним дій під час виконання своїх повноважень. Отже, перехід від потенційного конфлікту інтересів до реального відбувається тоді, коли існуючий у сфері службової діяльності приватний інтерес вступає у суперечність із службовими чи представницькими повноваженнями і це реально впливає (а не просто «може вплинути») на належне здійснення публічно-владних функцій.

Не дивлячись на суттєве правове забезпечення в Україні і сьогодні залишаються невирішеними питання, щодо механізмів врегулювання конфлікту інтересів в залежності від специфіки сфери регулювання та щодо практичної реалізації правил стосовно конфлікту інтересів. Необхідно завжди пам'ятати, що конфлікт інтересів може мати місце не лише тоді, коли зазначена

суперечність вже фактично вплинула на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень (вчинення або невчинення дій), а й тоді, коли вона потенційно може вплинути на них.

Список використаних джерел:

1. Козер Л. Функции социального конфликта. Перевод с англ. О.А. Назаровой. Москва, 2000. 208 с.
2. Базаров Т.Ю. Управление персоналом. Москва. ЮНИТИ, 2018. 410 с.
3. Кондратьев М.Ю. Социальная психология. Словарь. Москва ПЭР СЭ, 2006. 304 с.
4. Тертишна О.А. Використання конструктивного ресурсу конфлікту в системі державної служби України : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
5. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від14.10.2014 // Відом. Верхов. Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 25.01.2021).

Лабюк-Зарецька І.В.
здобувачка 1 курсу магістратури кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ

Поняття «електронний уряд» багатогранно, оскільки його впровадження пов'язано, перш за все, зі структурними змінами в системі державного управління, а саме з перетворенням обсягу, характеру та спрямованості функцій органів виконавчої влади, а також впровадженням електронних адміністративних регламентів діяльності.

Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-

телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Сьогодні впроваджується та використовується сучасна концепція інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності органів виконавчої влади, що відповідає в повній мірі комплексному характеру процесу впровадження таких технологій в систему публічного адміністрування. Перш за все, це стосується підготовки і проведення єдиної державно-технічної політики в частині реалізації управлінського потенціалу так званих нових «хмарних» технологій в системі державної служби.

Державному апарату в демократичній політичній системі доводиться під тиском суспільства бути публічною організацією, відкритою до діалогу з населенням. Така вимушена публічна поведінка в умовах демократії призводить до підвищення ролі інформаційного забезпечення публічного адміністрування, що забезпечує зворотній зв'язок органів влади з суспільством.

Україна активно впроваджує у життя ідею «держава у смартфоні». Зокрема, із цією метою у вересні 2019 року було створене Міністерство цифрової трансформації. Одним із основних здобутків Кабінету Міністрів України та Міністерства цифрової трансформації є створення застосунку «Дія» (Держава і Я), що надає низку адміністративних послуг онлайн [2].

Саме встановлення і підтримання такого зв'язку виступає одним з основних найважливіших напрямків роботи всієї системи публічного адміністрування в демократичній державі, яка реалізує вимоги щодо прозорості та публічності їх діяльності. Проте, інформаційне суспільство є зовсім іншим видом демократії, ніж її традиційний механізм.

Відповідно це і інший рівень інформаційного забезпечення прийняття рішень в системі державної влади.

Поняття «електронний уряд» в повній мірі неможливо розглянути, не визначивши його ознаки.

Ознаками «електронного уряду» є:

- зменшення сфери адміністративного розсуду при здійсненні державних функцій і наданні адміністративних послуг, зниження ролі фактору суб'єктивності кадрового

персоналу в процесі підготовки і прийняття адміністративних актів (рішень);

- посилення дії принципу оперативності при підготовці і прийнятті управлінських рішень за рахунок використання електронних інформаційних ресурсів в режимі реального часу, а також підвищення ефективності адміністративної нормотворчості в цілому;

- формування належного рівня прозорості в процесі надання адміністративних послуг за рахунок автоматичного сповіщення одержувачів послуг або контролюючого органу про процес їх реалізації, а також створення єдиної системи моніторингу в процесі використання інформаційних технологій в публічному адмініструванні (як найбільш важливої умови ефективності адміністративно-правового регулювання відносин в області публічного управління);

- суттєве зменшення паперового документообігу;

- створення юридичного механізму притягнення до відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади за неналежне дотримання вимог нормативних правових актів при виконанні окремих адміністративних процедур і адміністративних дій за рахунок використання автоматичного контролю за їх діями.

електронний уряд закладає ідею комплексного перетворення принципів організації адміністрування державою. Хоча, за фактом, формування електронного уряду часто зводиться лише до рівня впровадження інформаційних технологій.

У зв’язку з цим в звіті ООН «Електронний уряд на роздоріжжі» підкреслено, що впровадження «електронного уряду» аж ніяк не означає, що нові інформаційні технології в подальшому замінять державних службовців [3].

Його сенс полягає в тому, що вся діяльність органів публічного адміністрування повинна спиратися на сильну, ефективну і безпечну електронну систему як у внутрішній діяльності, так і при взаємодії з громадянами. Це потрібно для того, щоб бази даних органів виконавчої влади різного рівня були сумісні і мали можливість обмінюватися інформацією, а для зручності громадян діє сервіс, при якому вони не залишаючи місця свого перебування, оформляють необхідні документи.

Дослідження «E-Government Survey 2020» показує стійку глобальну тенденцію до підвищення рівня розвитку електронного урядування. Дослідження поділяє держави на 4 групи: із низьким, середнім, високим та дуже високим рівнями розвитку електронного уряду. Україна належить до групи країн із високим рівнем розвитку, її результати найбільш наближені до показників Вірменії та Азербайджану [2].

Традиційно, у рейтингу лідирують Данія, Південна Корея, Естонія, Фінляндія та Австралія. Найгірші результати на 2020 рік показали Судан та Центральноафриканська Республіка.

Таким чином, «електронний уряд» представляється в таких аспектах:

- як засіб, що забезпечує державі перспективу і необхідний рівень конкурентоспроможності серед інститутів суспільства інформаційної епохи;
- як модель діяльності держави в умовах «нової економіки» і фактор становлення «нової економіки»;
- як спосіб підтримки економічної, правової, політичної, адміністративної та цивільної єдності країни та інструмент забезпечення єдності і нерозривності публічного адміністрування;
- як нова організаційно-управлінська культура державного апарату;
- як інструмент модернізації системи державного управління і метод подолання «інформаційного розриву» між рівнями і гілками державної влади, засіб забезпечення гнучкості і адаптивності системи публічного адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124 (дата звернення 12.02.2021).

2. Україна піднялася на 13 місце у рейтингу готовності до запровадження електронного уряду. URL: https://everlegal.ua/ukrayina-pidnyalasya-na-13-mists-u-reytyngu-gotovnosti-do-zaprovadzhennya-elektronnogo-uryadu.

3. Обзоры ООН по электронному правительству. URL: https://publicadministration.un.org/ru/Research/UN-e-Government-Surveys (дата звернення 12.02.2021).

4. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey (дата звернення 12.02.2021).

Магура Т.Д.
здобувачка 1 курсу магістратури кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІСКАЛЬНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

Такою, що варта уваги на сьогоднішній день є функція фіскального адміністрування, що здійснюється задля досягнення ефективності державного управління і яку сміливо можна віднести до діяльності Державної фіскальної служби.

Фіскальне адміністрування наразі є малодослідженим поняттям серед науковців та невизначеним законодавцем. Деякі відносять його до адміністрування податків, визначаючи, що фіскальне адміністрування є його складовою. Адміністрування податків будемо визначати як управлінську діяльність держави у сфері обґрунтування і розробки податкової політики, організації процесу оподаткування та забезпечення своєчасної і повної сплати податків і зборів платниками податків. Адміністрування податків можна поділити на такі гілки: фіскальне адміністрування та адміністрування податкових зобов'язань [1].

Інші вчені, навпаки, вважають, що фіскальне адміністрування за своїм змістом є поняттям ширшим за податкове адміністрування, і включає у себе останнє. Фіскальне адміністрування, окрім податкового адміністрування, включає адміністрування неподаткових надходжень, адміністрування бюджетних витрат, адміністрування державного боргу [2].

Найважливішою і визначальною складовою адміністрування фіскального є податкове адміністрування, домінуюче місце якого обумовлене як часткою податкових надходжень у доходах

бюджету, так і єдиними принципами обліку, обчислення, сплати (стягнення) податкових платежів, а також відповідальності платників податків» [3].

Отже, у науково-правовій доктрині утворились два діаметрально протилежні напрями розуміння фіскального адміністрування.

Вважаємо перший підхід невірним. Для з'ясування змісту фіскального адміністрування для початку потрібно визначити його етимологію.

Термін «fiscal» (від латинського Fiscus, букв. – кошик) походить від французького «fiscus» гаманець, скарбниця. У стародавньому Римі так називалася військова каса, куди акумулювались усі кошти, необхідні для утримання війська. З XVI ст. цей термін вживався у значенні державної скарбниці, казни. В сучасному розумінні фіск – державна казна, сукупність фінансових ресурсів, що акумулюються у бюджеті країни і державних небюджетних фондах [7, с. 285]. Важливою складовою частиною фіску є сфера владних майнових прав та інтересів держави. Поняття фіску і похідних від нього термінів увійшли у суспільно-політичний, а пізніше і у науковий ужиток у полісемантичному значенні сукупності державних доходів, бюджетних коштів, а також самої держави у розумінні її майнових і фінансових прав та обов'язків щодо фізичних і юридичних осіб [4].

Можна зробити висновок, що фіскальне адміністрування не зводиться лише до діяльності у певній одній сфері. Його здійснення має важливе значення не лише для податків, а і для усіх фінансових ресурсів, що знаходяться у власності держави. Загалом, фіскальне адміністрування включає у себе декілька напрямів: управління податками та доходами; розподіл бюджетних ресурсів; державні запозичення та управління боргом; облік та аудит.

У контексті дослідження поняття «фіск», слушним видається і звернення уваги на відмінність між поняттями «фіскальний» та «податковий», з огляду на те, що першому із них притаманне більш широке семантичне значення. У більшості сучасних словників сутність поняття «фіск» науковці пов'язують із фінансовими ресурсами, що перебувають у

розпорядженні держави або, іншими словами, державною казною – сховищем грошей, коштовностей та інших матеріальних цінностей [5].

Науковець Андрущенко В.Л. розглядає фіскальне адміністрування у трьох визначеннях – як науку, як державну політику та як галузь знань. Досліджуючи фіскальне адміністрування як державну політику науковець визначає, що фіскальне адміністрування – це державна політика в розумінні владних дій і управлінських структур, за допомогою яких наявні фінансові ресурси у певних пропорціях розподіляються через механізм оподаткування між приватними та публічними секторами економіки, між державою та населенням, а уряд за рахунок податків реалізує свої функції [6].

Фіскальне адміністрування розглядають і як державне управління – податковою системою загалом і структурними елементами – окремими податками щодо їх законодавчого запровадження та проектування, планування та оперативного управління, податкового контролю за дотриманням законодавства податкоплатниками [3].

Аналізуючи визначення фіскального адміністрування, сміливо можна стверджувати що Державна фіскальна служба України з-поміж інших своїх функцій, які були зазначені вище, виконує і функцію фіскального адміністрування. Адже її основні завдання полягають у реалізації державної політики у сфері контролю за надходженням до державного бюджету, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства. Для здійснення цієї функції Державна фіскальна служба володіє широким спектром повноважень, який був розглянутий вище. Функція фіскального адміністрування Державної фіскальної служби полягає у здійсненні повноважень, що направлені на організацію, координацію та прогнозування процесів, які спрямовані на ефективне використання державних коштів.

Список використаних джерел:

1. Савчук В.А. Теоретичні засади організації адміністрування податків. *Ефективна економіка*. 2013. № 3.

2. Проскура К.П. Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації. К.: ТОВ «Емкон», 2014. 376 с.

3. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник. К. : Знання, 2007. 1072 с.

4. Андрущенко В. Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво. *Фінанси України*. 2003. № 6. С. 27-35.

5. Славкова А.А. Адміністрування податків і сервіс платників: відмінності та взаємозв'язок. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 328-335.

6. Андрущенко В. Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво. *Фінанси України*. 2003. № 6. С. 27-35.

7. Юридична енциклопедія : В 6 т. /голов. ред. Ю. С. Шемшученко. Т. 6 : Т – Я. 2004. 768 с.

Мішин М.О.
молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України

СПЕЦІАЛЬНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ДЛЯ ОПЕРАЦІЙ ІЗ СИРОВИННИМИ ТОВАРАМИ

Ст. 39 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [1] забезпечує законодавче регулювання контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні та встановлює певні методологічні та процедурні правила такого регулювання.

Об'єктом контролю трансфертного ціноутворення є контрольовані операції, які здійснюють українські платники податків з контрагентами-нерезидентами. Визначення контрольованих операцій міститься в пп. 39.2.1.1 пп. 39.2.1 п.39.2 ст.39 ПКУ [1].

Водночас нормами пп. 39.2.1.4 пп. 39.2.1 п.39.2 ст.39 ПКУ деталізується, які саме господарські операції платників податків можуть визнаватись контрольованими для цілей трансфертного ціноутворення. Зокрема, господарською операцією для цілей

трансфертного ціноутворення є всі види операцій, договорів або домовленостей, документально підтверджених або непідтверджених, що можуть впливати на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств платника податків, зокрема операції з товарами, такими як сировина, готова продукція тощо [1].

В подальших нормах ст. 39 ПКУ законодавець закріплює загальні підходи щодо вибору зіставних операцій або компаній, застосування методів трансфертного ціноутворення, документування процесу аналізу та подання податкової звітності.

Ці підходи є універсальними для будь яких видів контрольованих операцій незалежно від характеристики предметів господарських операцій платників податків.

Разом з цим, для певних господарських операцій правила трансферного ціноутворення в Україні містять окреме, спеціальне регулювання. Мова йде про операції із сировинними товарами.

В міжнародному середовищі найчастіше такі товари позначають як commodity, тобто товари, сировина чи напівфабрикати, що, як правило, є предметом організованої торгівлі (тобто біржових торгів).

Правове регулювання операцій з commodity не є новим для України. Ще в 2015 році правила трансферного ціноутворення оновились пп. 39.2.1.3 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПКУ, яким встановлювалось специфічні правила контролю для операцій з вивезення у митному режимі експорту та/або ввезення у митному режимі імпорту товарів, що мають біржове котирування [1]. Перелік таких товарів було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 616 «Про затвердження переліку товарів, що мають біржове котирування, та світових товарних бірж для встановлення відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки» [2].

Але за загальною думкою всіх експертів в сфері трансфертного ціноутворення, ці правила роботи з біржовими товарами так й не запрацювали повноцінно.

Зокрема Міністерство фінансів України у листі від 13.03.2017 р. № 11020-10-10/6491 зазначає: «специфікою українського експортного ринку сировинних товарів є відсутність торгів такими товарами на міжнародних товарних біржах. У зв'язку з цим складним, а в певних випадках неможливим, є застосування біржових котирувань на товари за переліком світових бірж, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 616 від 08.09.2016 року, зокрема, використання біржових котирувань ф'ючерсних контрактів та проведення коригувань у відповідності до вимог пп. 39.2.2.1 п. 39.2 ст. 39 Кодексу. Таким чином, враховуючи обмеження українського законодавства щодо використання тільки біржових котирувань визначених бірж, проблемні питання, про які зазначено у листі Європейської Бізнес Асоціації, є актуальними як для бізнесу, так і для контролюючих органів.

Шляхами вирішення зазначеного питання є внесення відповідних змін до пп. 39.2.1.3 п. 39.2 ст. 39 Кодексу в частині відміни обмеження використання для сировинних товарів тільки біржових котирувань та надання можливості застосування котирувальних цін, виходячи насамперед із зіставності економічно значимих характеристик товарів та умов операцій» [3].

Враховуючи зазначені проблеми правозастосування, з 23.05.2020 року Законом України від 16.01.2020 р. № 466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» норми пп. 39.2.1.3 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПКУ було вилучено [4]. Разом з цим в податкове законодавство України імплементовано підхід щодо контролю за сировинними товарами, рекомендований у підпунктах 2.17 – 2.22 секції В розділу II Настанов Організації економічного співробітництва та розвитку щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб [5].

Так, ст. 39 ПКУ було доповнено пп. 39.3.3.4 – 39.3.3.8 пп. 39.3.3 п.39.3 ст.39 ПКУ, які визначають спеціальні правила контролю трансфертного ціноутворення у разі здійснення контрольованих операцій з сировинними товарами.

Для цілей трансфертного ціноутворення під сировинними товарами розуміються товари, для яких непов'язані особи у якості орієнтира (еталона) для встановлення ціни неконтрольованих операцій використовують котирувальні ціни. Водночас у ст.14 ПКУ визначено поняття котирувальних цін для цілей ст.39 ПКУ [1].

Відповідний Перелік сировинних товарів затверджено постановою Кабінетом Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1221, яка набрала чинності з 01.01.2021 р. [6].

Саме цю дату слід вважати початком повноцінного застосування правил трансфертного ціноутворення для сировинних товарів, адже без цього переліку платники та контролюючі органи формально не могли виконувати вимоги підпунктів 39.3.3.4 – 39.3.3.8 пп. 39.3.3 п.39.3 ст.39 ПКУ, адже, хоч до кінця 2020 року ще й діяв перелік товарів, що мають біржове котирування, але ПКУ вже не містив норм, які регулювали його використання.

Цілком слушним та логічним, на нашу думку, є й перенесення правил регулювання операцій із сировинними товарами з пп. 39.2 ст.39 ПКУ, який визначає загальні засади визначення операцій контрольованими, до пп. 39.3.3 п. 39.3 ст.39 ПКУ, яким саме встановлюється методологія застосування методу порівняльної неконтрольованої ціни [1]. Адже відповідно до пп. 39.3.3.4 пп. 39.3.3. п.39.3 ст.39 ПКУ для контрольованих операцій з сировинними товарами пріоритетним методом встановлення відповідності їх умов принципу «витягнутої руки» здійснюється за методом порівняльної неконтрольованої ціни [1].

Передбачено, що платник податків може використати й інші методи трансферного ціноутворення, але в такому випадку він має в документації з трансферного ціноутворення зазначити значний обсяг додаткової інформації. У разі якщо компанія не надасть такої інформації, контролюючий орган має право самостійно визначити рівень ціни контрольованої операції, що відповідає принципу «витягнутої руки», за методом порівняльної неконтрольованої ціни [1].

Серед інших особливостей трансфертного ціноутворення для сировинних товарів можливо також зазначити:

- порівняння ціни сировинних товарів може бути проведене не тільки з ціною зіставних неконтрольованих операцій, які було фактично здійснено, але й із котирувальними цінами;
- спеціальні вимоги для зіставності, якщо порівняння ціни КО проводиться з ціною неконтрольованих операцій;
- для орієнтиру де шукати котирувальні ціни Державна податкова служба оприлюднює рекомендований перелік таких джерел на своєму офіційному вебпорталі;
- про укладення договорів із сировинними товарами платник податків має повідомити контролюючий орган, що за певних умов дозволяє здійснювати порівняння їх ціни на дату укладення такого договору.

З метою реалізації зазначених спеціальних правил 30.12.2020 р. Державна податкова служба України оприлюднила на своєму офіційному веб-порталі рекомендований (невиключний) перелік джерел інформації для отримання котирувальних цін [7]. Відповідно до пп. 39.3.3.4 пп. 39.3.3 п. 39.3 ст.39 ПКУ такий перелік оприлюднюється до початку звітного року, відтак він також застосовується для операцій, здійснених починаючи з 01 січня 2021 року [1].

Крім того, наказом Мінфіну України від 31.12.2020 р. № 840 [8] оновлено форму повідомлення про укладання форвардного, ф'ючерсного контракту або контракту на здійснення операцій з сировинними товарами, та порядок його заповнення, що забезпечило можливість платникам податків інформації повідомляти податковому органу щодо дати та суттєвих умов укладених договорів, предметом яких є сировинні товари.

Ще однією особливістю нормативного регулювання контрольованих операцій із сировинними товарами є надання ПКУ повноважень Мінфіну України визначати окремі порядки встановлення відповідності умов контрольованої операції з сировинними товарами принципу «витягнутої руки» [1]. Такі порядки повинні бути затверджені до 1 липня поточного року та набирають чинності не раніше ніж з 1 січня року, наступного за роком їх затвердження. Передбачається, що у разі затвердження Мінфіном таких порядків, їх застосування для певних категорій сировинних товарів буде пріоритетним над загальними правилами трансфертного ціноутворення.

Наразі ці порядки залишаються не затвердженими, але з урахуванням інформації Мінфіну України та ДПС платникам податків слід очікувати їх оприлюднення не пізніше 30 червня 2021 року.

Таким чином, слід констатувати, що національне податкове законодавство виокремлює операції з сировинними товарами як окремий об'єкт контрою за трансфертним ціноутворенням. Для контрольованих операцій з сировинними товарами передбачено спеціальне законодавче та нормативне регулювання. Зазначене спеціальне регулювання включає також унікальні для правового регулювання у сфері податків підзаконні акти у вигляді порядків, які мають затверджуватись Мінфіном України. А також передбачає оприлюднення на веб-порталі Державної податкової служби України спеціального переліку джерел інформації для отримання котирувальних цін, рекомендованого для використання під час контролю за трансфертним ціноутворенням.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n8462 (дата звернення 24.02.2021).

2. Про затвердження переліку товарів, що мають біржове котирування, та світових товарних бірж для встановлення відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки»: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 616. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2016-%D0%BF#Text (дата звернення 24.02.2021).

3. Лист Міністерства фінансів від 13.03.2017 р. № 11020-10-10/6491. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF17013.html (дата звернення 24.02.2021).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text (дата звернення 24.02.2021).

5. Настанови Організації економічного співробітництва та розвитку щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб. URL: https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-

transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm (дата звернення 24.02.2021).

6. Про затвердження переліку сировинних товарів та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 616. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-pereliku-sirovinni-a1221 (дата звернення 24.02.2021).

7. Рекомендований (невиключний) перелік джерел інформації для отримання котирувальних цін. URL: https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorenn/rekomendovaniy--neviklyuchniy--perelik-djerel-informatsii/446944.html (дата звернення 24.02.2021).

8. Про затвердження форми та Порядку подання Повідомлення про укладання форвардного, ф'ючерсного контракту або контракту на здійснення операцій з сировинними товарами: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2020 р. № 840. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-21#Text (дата звернення 24.02.2021).

Наугольникова К.М.
молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України

ЧИ ВИРІШИТЬ ЗАКОН 466 ПРОБЛЕМУ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЦІН НА СИРОВИННІ ТОВАРИ ПРИНЦИПУ «ВИТЯГНУТОЇ РУКИ»?

У минулих редакціях норм податкового законодавства для певної категорії товарів (сировинних) для аналізу цін на відповідність принципу «витягнутої руки» платник мав використовувати «офіційні джерела». Згодом у 2015 році їх було замінено переліком бірж, який затверджувався постановою Кабінету Міністрів України *(надалі – КМУ)* і відповідно до яких мали розраховуватися ціни за методом порівняльної неконтрольованої ціни *(надалі – ПНЦ)*. Разом з тим, платники при підготовці документації з трансфертного ціноутворення використовували для порівняння ціни переважно внутрішні зіставні операції або переходили до 4 методу – методу чистого

прибутку, де беруться для аналізу показники рентабельності з обґрунтуванням неможливості застосування методу ПНЦ. І дійсно, адже інформація про ціни на світових біржах не є співставною з українським ринком. Нагадаємо, що для зі ставності операцій, що є ключовою умовою методу ПНЦ аналізуються всі якісні (в тому числі країна походження, виробник) та кількісні характеристики товару, дата операції, строки виконання сторонами зобов'язань, ситуація на ринку, умови поставки і т.д.

Така інформація про ціни з наявністю необхідних характеристик операції була відсутня, а зробити корегування здебільшого не виявлялось за можливе. З метою вирішення даної проблеми Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 року *(надалі - Закон 466)* запроваджено деякі нововведення. [1] Так, Податковим кодексом України (*надалі – ПКУ)* у п.п. 14.1.94[1] вводиться термін котирувальних цін (для цілей ст. 39 ПКУ) - ціни на сировинний товар у відповідний період, отримані на міжнародному ринку товарів, які включають, зокрема, результати біржових торгів, ціни, отримані з визнаних агентств із прозорою звітністю щодо цін, статистичних агентств або від урядових агентств із ціноутворення, де такі індекси використовуються в якості орієнтира (еталона) непов'язаними особами для визначення цін в операціях між ними. Котирувальна ціна визначається як ціна (середня ціна) та/або діапазон цін на певну дату або період часу. Для визначення відповідності умов контрольованої операції *(надалі – КО)* з сировинними товарами принципу «витягнутої руки» застосовується метод порівняльної неконтрольованої ціни, а при використанні ціни неконтрольованих операцій *(надалі - НКО)* як порівнянної для КО, такі НКО повинні бути регулярними, з кількома контрагентами і в обсягах, порівнянних з тими, які використовувалися в КО.[2]

На Державну податкову службу (*надалі - ДПС)* покладається обов'язок оприлюднювати рекомендований перелік джерел інформації для отримання котирувальних цін на своєму офіційному сайті. Мінфін може визначати відповідно до вимог і

методів, передбачених ст. 39 ПКУ, окремі порядки встановлення відповідності умов КО по сировиннім товарам принципом «витягнутої руки», обов'язкові для використання платниками та контролюючими органами. Такі порядки і зміни в них повинні бути затверджені до 1 липня поточного року і набирають чинності не раніше ніж з 1 січня року, наступного за роком їх затвердження.[5]

Постановою КМУ №1221 від 09.12.2020 року було затверджено новий Перелік сировинних товарів, який набув чинності 01.01.2021 року. У свою чергу ДПС України підготувала та 30 грудня 2020 року оприлюднила на своєму офіційному веб-порталі Рекомендований (невиключний) перелік джерел інформації для отримання котирувальних цін *(надалі - Перелік)*. До Переліку увійшли інформаційно-аналітичні продукти п'яти міжнародних цінових агентств та двох вітчизняних державних підприємств, які мають значний досвід роботи з інформацією щодо цін на товари та товарні групи, що, зокрема, мають суттєву частку в українському експорті: Інформаційно-аналітичні продукти цінового агентства Argus Media Ltd (https://www.argusmedia.com), **FastMarkets** (https://www.metalbulletin.com), **(**https://www.Fastmarkets.com), (https://www.fastmarkets.euromoneycdn.com), IHS Markit Ltd (https://ihsmarkit.com), Refinitiv Holdings Ltd (https://www.refinitiv.ru), **S&P Global Platts** (S&P Global Inc.) (https://www.spglobal.com/platts/), а також інформаційно-аналітичні продукти Державного підприємства «Держзовніш-інформ» (https://www.dzi.gov.ua) (https://pricereview.com.ua) та Державного підприємства «Укрпромзовнішекспертиза» (https://www.expert.kiev.ua). [4]

ПКУ акцентує увагу на рекомендаційному характері і не виключності зазначеного Переліку та не обмежує платника податків у виборі будь-якого з джерел, інформація якого про котирувальні ціни, що використовуватимуться для порівняння, відповідатиме умовам зіставності, визначеним пп. 39.2.2 ст. 39 ПКУ. Таким чином, перелік джерел інформації для отримання цін на сировинні товари значно розширюється, що створює значно більше можливостей для платника.

Крім того, слід зазначити, що платник податків, який здійснює КО з сировинними товарами, зобов'язаний повідомити ДПС про укладення відповідного договору (контракту) в електронній формі на протязі 10 робочих днів з моменту укладення контракту. Якщо інформація, зазначена в повідомленні, узгоджується з фактичною поведінкою сторін або з іншими фактами КО, порівняння ціни КО з котирувальних цін проводиться на найближчу дату до дати ціноутворення, узгодженої сторонами КО. Якщо ж платник податку не направить повідомлення або хоча б одне з нижчевикладених умов буде дотримуватися: – інформація, зазначена в повідомленні, не відповідає договірним умовам; – сторонами угоди після подання відповідного повідомлення будуть внесені зміни в умови договору про характеристики, ціни, загальну вартість, кількість та обсяг товарів, умов поставки та оплати, відповідальність сторін; – умови такого договору не узгоджуються з фактичною поведінкою сторін угоди і фактичними умовами її проведення; контролюючий орган буде проводити порівняння ціни КО з котирувальних цін на дату переходу права власності предмета КО або дату відвантаження товару згідно з товарно-транспортними документами.[3]

Таким чином, основні нововведення, які попередньо отримали позитивне сприйняття від українського бізнесу полягають в наступному: переліки бірж – орієнтовні; додані агентства з прозорою звітністю, статистичні та урядові агентства; Мінфін може встановлювати порядки визначення котирувальних цін; повідомлення про форвардні контракти стали повідомленнями про контракти на сировинні товари взагалі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 року № 466-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20/ed20210101#Text (дата звернення: 26.02.2021)

2. Податковий кодекс України/ в ред. від 25.02.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 26.02.2021)

3. Микола Мішин «Трансфертне ціноутворення за правилами 2020 року: наслідки для платників податків» URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/7625_transfertne-tsnoutvorennya-za-pravilami-2020-roku-nasldki-dlya-platnikv-podatkv

4. Рекомендований (невиключний) перелік джерел інформації для отримання котирувальних цін від 30.12.2020 року. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorenn/rekomendovaniy--neviklyuchniy--perelik-djerel-informatsii/ (дата звернення: 26.02.2021)

5. Микола Мішін «ТЦУ 2020: що слід врахувати платникам податків». *Вісник. Офіційно про податки. 2020. №21(1069).* URL: http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100018362-ttsu-2020-scho-slid-vrakhuvati-platnikam-podatkiv

Негара О. В.
здобувачка 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА НЕПРАВОМІРНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ЧИ ЗМЕНШЕННЯ ЇХ РОЗМІРУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Митний кодекс України (далі – МК України) закріплює правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил, зокрема, за неправомірне звільнення від сплати митних платежів.

Диспозиція ст. 485 МК України сформульована недосконало (приміром, наявні проблеми із визначенням об’єктивної сторони та суб’єктивної сторони зазначеного правопорушення, про що йтиметься далі), внаслідок чого виникають проблеми кваліфікації зазначеного адміністративного правопорушення. Через таку недосконалість виникає неоднорідна судова практика.

Найчастіше проблем із визначенням суб’єкта і об’єкта зазначеного правопорушення не виникає. Згідно коментаря до МК України, суб’єктом є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а також посадова особа підприємства: керівник та інший

працівник підприємства (резидент і нерезидент), які у зв'язку з постійно або тимчасово виконуваними ними трудовими (службовими) обов'язками відповідають за дотримання вимог, установлених МК України, законами та іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку. Об'єктом посягання є встановлений законодавством України порядок оподаткування та сплати митних платежів, а також порядок використання товарів у цілях, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів [1, с. 295-296].

Об'єктивну сторону складають діяння, що їх описано у диспозиції ст. 485 МК України. Так, об'єктивну сторону складу зазначеного адміністративного правопорушення складають наступні діяння: 1) «заявлення в митній декларації… неправдивих відомостей»; 2) «надання… документів, що містять неправдиві відомості; 3) несплата митних платежів у строк, встановлений законом; 4) інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів; 5) використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги [2].

З огляду на характер діянь, що складають об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке закріплена ст. 485 МК України, вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони може виражатися у формі прямого умислу. Так, особа, аби бути суб'єктом адміністративного правопорушення, визначеного ст. 485 МК України, заявляючи у митній декларації неправдиві відомості, переслідує мету неправомірно звільнитися від сплати митних платежів чи зменшити їх розмір. Тоді особа усвідомлює, передбачає і бажає настання окресленої мети – звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, не маючи на це законних підстав. Надання неправдивих відомостей митному органу здійснюється з тією ж метою, що і заявлення в митній декларації неправдивих відомостей, а тому це діяння також характеризується прямим умислом (особа усвідомлює, передбачає і бажає настання мети такого діяння). Несплата митних платежів у строк, встановлений законом, також здійснюється з метою ухилення від сплати митних платежів.

Такий висновок можна зробити виходячи із назви ст. 485 МК України – «дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів». Тобто, виникає думка, що будь-яке діяння, визначене у диспозиції ст. 485 МК України здійснюється із метою уникнути сплати митних платежів. Тому, не зважаючи на фактичну відсутність у диспозиції ст. 485 МК України вказівки на наявність у особи мети незаконного ухилення від сплати митних платежів шляхом пропущення встановленого законом строку, суб'єктивна сторона такого діяння може виражатися у лише формі умислу (особа усвідомлює протиправний характер своєї бездіяльності, передбачає її шкідливі наслідки (що виражаються у порушенні встановленого законом порядку справляння митних платежів) і бажає їх або свідомо допускає настання цих наслідків). Вчинення інших протиправних дій, спрямованих на ухилення від сплати митних платежів, можливо лише за умови, якщо особа усвідомлює протиправність власних дій, передбачає шкідливі наслідки, що можуть настати, та бажає цього. Щодо використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги, то ця дія також реалізується особою за умови наявності у неї умислу.

Таким чином, ми доходимо висновку, що суб'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке закріплено ст. 485 МК України, характеризується наявністю умислу. Такої позиції дотримується і Верховний Суд. Приміром, у Постанові Верховного Суду від 20.03.2018 р. у справі № 640/7258/17 було вказано, що «для притягнення до відповідальності, згідно статті 485 Митного кодексу України необхідно доведення факту заявлення в митній декларації, в даному випадку неправдивих відомостей та/або надання документів, що містять неправдиві відомості та наявність прямого умислу…» [3].

Проте, як нами було зазначено, диспозиція ст. 485 МК України, є недосконалою, внаслідок чого виникла неоднорідна судова практика. Інколи навіть Верховний Суд відходить від наведеної вище позиції. Приміром, у Постанові Верховного

Суду від 22.05.2018 р. у справі № 359/1615/16-а вказано, що «аналіз диспозиції цієї статті (прим. авт. – ст. 485 МК України) свідчить про те, що наведені варіанти дій, які являють собою об'єктивну сторону даного правопорушення, можуть бути вчинені як умисно (в тому числі з непрямим умислом), так і у зв'язку з необережністю (недбалістю). Протилежний висновок судів про те, що суб'єктивна сторона даного правопорушення можлива лише у формі умислу, є безпідставним, оскільки особа, відповідальна за передбачені цією статтею дії, може прямо і не бажати настання відповідної мети, однак повинна усвідомлювати можливість настання наслідків своїх дій у вигляді неналежної сплати митних платежів» [4].

Вищий адміністративний суд України також займав позицію, відповідно до якої в діях особи має бути наявний прямий умисел на вчинення правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 485 МК України. Так, в Ухвалі від 10.10.2017 р. у справі № К/800/26523/17 ВАСУ вказав на обов'язкову наявність прямого умислу для кваліфікації дій за ст. 485 МК України, оскільки наявність спеціальної протиправної мети в диспозиції цієї статті вказує на те, що це правопорушення може бути вчинено тільки з умисною формою вини. В Ухвалі зазначається: «Ст. 485 МК України передбачено, що склад вказаного вище правопорушення обумовлює наявність в діях декларанта особливої мети - ухилення від сплати податків та зборів, або зменшення їх розміру, та вини у формі прямого умислу. Диспозиція цієї статті передбачає спеціальну протиправну мету дій декларанта щодо заявлення неправдивих відомостей - неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру. Наявність спеціальної протиправної мети однозначно вказує на те, що це правопорушення може бути вчинено тільки з умисною формою вини, оскільки на момент подачі декларації декларант повинен усвідомлювати факт заявления неправдивих відомостей та умисно бажати, щоб заявлені ним неправдиві дані вплинули на розмір митних платежів, які йому доведеться сплатити за митне оформлення задекларованого ним товару» [5].

Таким чином, констатуємо порушення принципу юридичної визначеності як елементу верховенства права. Так, юридична

визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними [6]. Через нечіткість нормативного припису, закріпленого у ст. 485 МК України, виникають проблеми із застосуванням зазначеної норми, приклади чого було наведено вище. Отже, доходимо висновку про необхідність удосконалення диспозиції ст. 485 МК України з метою запобігання появі неоднорідної судової практики та забезпечення юридичної визначеності.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України : у 3 т. / П. В. Пашко, В. Ю. Хомутиннік, Т. І. Єфименко та ін. К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2012. 504 с.

2. Митний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 13.02.2021)

3. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2018 р., судова справа № 640/7258/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72867048 (дата звернення: 13.02.2021)

4. Постанова Верховного Суду від 22 травня 2018 р., судова справа № 359/1615/16-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74203958 (дата звернення: 13.02.2021)

5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 10 жовтня 2017 р., судова справа № 638/19614/16-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/69628610 (дата звернення: 13.02.2021)

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України : Рішення Конституційного суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text (дата звернення: 13.02.2021).

Negara O.V.
student of the Judicial and Administrative Faculty
National University «Odessa Law Academy»

INHOMOGENEITY OF ANTI-CORRUPTION SUBJECTIVITY OF EVALUATORS AND EXPERTS

Assessors and experts are defined by the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" (hereinafter - the Law) as providers of public services [1].

The legal status of *appraisers* is determined by the Law of Ukraine "On Valuation of Property, Property Rights and Professional Appraisal Activity in Ukraine" (hereinafter - the Law № 2658-III).

According to Part 1 of Art. 6 of Law № 2658-III, assessors may be citizens of Ukraine, **foreigners** and **stateless persons** who have passed the qualifying examination and received a qualification certificate of the assessor in accordance with the requirements of this Law. In accordance with Part 4 of Art. 6 of Law № 2658-III, the appraiser is prohibited from using his powers in order to obtain an improper benefit or to accept a promise or offer of such a benefit for himself or others. Other anti-corruption restrictions are not defined by the mentioned legislative act regarding appraisers [2].

Property valuation is carried out on a contractual basis. Peculiarities of concluding a contract for property valuation, its essential conditions are defined in Art. 11 of the Law № 2658-III. The parties to the contract have the right to freely choose the subject of appraisal activity, if the conditions set out in Art. 8 and 9 of the Law № 2658-III [2].

The presence of anti-corruption subjectivity of appraisers follows from the provision of Part 2 of Art. 6 of the Law № 2658-III, according to which an appraiser may not be a person who has an outstanding or not removed conviction for committing a criminal offense or who during the last year was imposed an administrative penalty for committing an offense related to corruption [2].

It is also worth noting the following feature of the legal status of appraisers. According to Part 1 of Art. 5 of the Law № 2658-III, the subjects of valuation activities are:

business entities - registered in the manner prescribed by law, individuals - business entities, as well as legal entities, regardless of their organizational and legal form and form of ownership, which carry out economic activity, which includes at least one appraiser, and who have received a certificate of the subject of appraisal activity in accordance with this Law;

public authorities and local governments that have been authorized to carry out appraisal activities in the process of performing the functions of management and disposal of state property and (or) property in communal ownership, and which include appraisers [2].

If the appraiser is a business entity, he can either hold a position in a legal entity or be a self-employed person (individual entrepreneur).

In both cases, such an evaluator belongs to the group of entities subject to anti-corruption restrictions, defined in paragraphs "B" item 2 h. 1 Art. 3 of the Law.

In the case when the appraiser works in the bodies of state power and local self-government bodies, which have received the authority to carry out appraisal activities in the process of performing functions of management and disposal of state property and (or) property in communal ownership, he may be:

either state an official or local government official who has the right to assess property (in which case he is a public sector official (paragraph "c", paragraph 1, part 1 of Article 3 of the Law)),

or have the status of an official or official of other state bodies (in which case he is a public sector official) (paragraph "i", paragraph 1, part 1 of Article 3 of the Law)), or have the status of employees of these bodies (in this case he is a quasi-official of the public sector (paragraph "b") paragraph 2 part 1 of Article 3 of the Law)).

It can be seen from the above that, depending on the position of the appraiser in a public or local government body, appraisers have different amounts of anti-corruption restrictions that apply to them, although they perform homogeneous property appraisal functions.

The legal status of experts is determined simultaneously by several legislative acts. Depending on the types of expertise, experts may belong to different groups of entities (public sector functionaries or quasi-functionaries).

For example, according to Part 1 of Art. 10 of the Law of Ukraine "On Scientific and Scientific and Technical Expertise" (hereinafter - the Law № 51/95-VR), state scientific and scientific and technical expertise is conducted by:

executive authorities;

state enterprises,

institutions and organizations [3].

Accordingly, experts conducting scientific and scientific-technical expertise have either the status of a civil servant (and fall under paragraph "c" of paragraph 1 of Part 1 of Article 3 of the Law), or an official of a legal entity under public law (and fall under under the action of paragraphs "a" of paragraph 2 of Part 1 of Article 3 of the Law).

According to Part 2 of Art. 7 of the Law of Ukraine "On State Examination of Land Management Documentation" (hereinafter - the Law № 1808-IV), executors of state examination are experts who work in a specially authorized body of executive power in the field of state examination and have high qualifications and special knowledge, as well as highly qualified specialists or scientists involved in these bodies in accordance with the law (hereinafter - experts of the state examination) [4].

Accordingly, experts conducting state examination of land management documentation have either the status of a civil servant (and fall under paragraph "c" of paragraph 1, part 1 of Article 3 of the Law), or the status of public service providers (and fall under paragraph " b »item 2 h. 1 item 3 of the Law).

According to Part 1 of Art. 7 of the Law of Ukraine "On Forensic Examination" (hereinafter - Law № 4038-XII), forensic activities are carried out by state specialized institutions, their territorial branches, expert institutions of communal ownership, as well as forensic experts who are not employees of these institutions, and other specialists (experts) in the relevant fields of knowledge in the manner and under the conditions specified by this Law [5].

Accordingly, forensic experts have either the status:

of an official of a legal entity under public law (and fall under paragraph "a" of paragraph 2 of Part 1 of Article 3 of the Law),

or the status of public service providers (and fall under action of item "b" item 2 h. 1 item 3 of the Law).

According to Part 1 of Art. 10 of the Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment" (hereinafter - the Law № 2059-VIII), in order to exercise its powers under Articles 5, 9 and 14 of this Law, the authorized central body and the authorized territorial body may establish expert commissions for impact assessment to the environment, the members of which are appointed for a term of three years.

The authorized central body shall maintain a register of experts from which members of the expert commission for environmental impact assessment may be appointed [6].

In Part 2 of Art. 10 of the Law № 2059-VIII explicitly states that the members of the expert commissions for environmental impact assessment are subject to the requirements of the Law [6].

Although the nature of the environmental impact assessment procedure is difficult to classify as a service, based on the above legislation, experts who are members of such commissions are subject to paragraphs. "B" item 2 h. 1 Art. 3 of the Law. Thus, depending on the nature of the activities carried out by the experts and the entity with which the expert has an employment relationship, the entity may have anti-corruption personality as both a public sector official and a quasi-public sector functionary.

References:

1. On the prevention of corruption: Law of Ukraine of 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (access date: 10.02.2021).

2. On the valuation of property, property rights and professional valuation activities in Ukraine: Law of Ukraine of 12.07.2001 № 2658-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text (access date: 13.01.2021).

3. On scientific and scientific-technical examination: Law of Ukraine of 10.02.1995 № 51/95-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text (access date: 13.01.2021).

4. On state examination of land management documentation: Law of Ukraine of June 17, 2004 № 1808-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-15#Text (access date: 13.01.2021).

5. On forensic examination: Law of Ukraine of 25.02.1994 № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (access date: 13.01.2021).

6. On environmental impact assessment: Law of Ukraine of 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (access date: 13.01.2021).

Паращенко О.К.
аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ПРОГРАМНИХ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ-ПІДПРИЄМЦЯМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА СПРОЩЕНІЙ СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У 2021 РОЦІ

Державні реформи є частим явищем сучасної України, причини та передумови яких, як правило, мають більш політичне забарвлення, ніж є викликом часу через вплив динамічних змін у суспільстві. Податкова реформа останніх років не є виключенням. Одним з елементів останньої є обов'язкове застосування реєстраторів розрахункових операцій (далі – РРО) фізичними особами-підприємцями, які є платниками єдиного податку (далі – ФО-П), введеного законодавцем з таких мотивів: значні обсяги «тінізації» економіки; не застосування РРО тими суб'єктами господарювання, які згідно законодавства не звільнені від такого обов'язку, у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг; створення рівних конкурентних умов для суб'єктів господарювання, для яких встановлено обов'язок застосовувати РРО шляхом спрощення та здешевлення процесу застосування РРО шляхом запровадження інноваційних технологічних рішень у вигляді програмних РРО (далі – ПРРО), як альтернативи класичним РРО [1].

Керуючись зазначеними мотивами законодавець вносить зміни до Податкового кодексу України (далі – ПК України) [2] та Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» № 265/95-ВР від 06.07.1995 року (далі – Закон № 265/95-ВР) [3] шляхом прийняття 20.09.2019 року законів України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері

торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг № 128-IX (далі – Закон № 128-IX) [4] та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг» № 129-IX (далі – Закон № 129-IX) [5]. Метою останніх є встановлення обов'язкового застосування ФО-П РРО та/або ПРРО для якомога ефективнішої детінізації їх доходів.

Ураховуючи складну епідемічну ситуацію у світі та, зокрема в Україні, зміни, внесені законами № 128-IX та № 129-IX, відтерміновувалися та зазнавали коректувань. Тому ми здійснили аналіз чинного податкового та суміжного законодавства з цього питання для кращого усвідомлення умов, у яких перебувають ФО-П наразі.

По-перше, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій від 01.12.2020 р. № 1017-IX було збільшено ліміти обсягу річних доходів ФО-П, а саме: для першої групи – не перевищує 167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року; другої групи – не перевищує 834; третьої групи - не перевищує 1167 [6].

По-друге, проаналізувавши приписи ПК України та Закону № 265/95-ВР щодо застосування РРО та/або ПРРО ФО-П, які є платниками єдиного податку, зазначаємо таке:

РРО та/або ПРРО не застосовується:

- платниками єдиного податку першої групи;
- з 1 січня 2021 року до 1 січня 2022 року фізичними особами-підприємцями, які є платниками єдиного податку другої - четвертої груп, обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 220 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, незалежно від обраного виду діяльності [2].

РРО та/або ПРРО застосовується:

-з 1 січня 2021 року до 1 січня 2022 року фізичними особами-підприємцями, які є платниками єдиного податку другої - четвертої груп, обсяг доходу яких протягом календарного року перевищує 220 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, незалежно від обраного виду діяльності;

-з 1 січня 2021 року до 1 січня 2022 року фізичними особами-підприємцями, які є платниками єдиного податку другої - четвертої груп, які здійснюють такі види діяльності: реалізацію технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту; реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення та надання платних послуг у сфері охорони здоров'я; реалізацію ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння [2].

Потрібно пам'ятати, у разі перевищення фізичною особою – підприємцем, який є платником єдиного податку другої, третьої або четвертої груп в календарному році обсягу доходу, що не перевищує 220 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, застосування РРО та/або ПРРО для такого платника єдиного податку є обов'язковим. Тому з першого числа першого місяця кварталу, наступного за виникненням такого перевищення такий платник єдиного податку зобов'язаний почати застосовувати РРО та/або ПРРО та продовжувати в усіх наступних податкових періодах протягом реєстрації суб'єкта господарювання як платника єдиного податку[2].

Загальновідомим є те, що застосування суб'єктами господарювання спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності як спеціального податкового режиму покликано для становлення та розвитку малого підприємництва, розвитку бізнесу шляхом зменшення податкового тиску, зокрема, але не виключно, на ФО-П.

При цьому застосування ФО-П зазначеного податкового режиму, який передбачає заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності, *часто розглядається з боку*

держави як спосіб уникнення оподаткування та часткової тінізації своєї господарської діяльності. Тому наразі держава замість забезпечення стабільного розвитку малого підприємництва *прагне наповнення державного та місцевих бюджетів шляхом детінізації бізнесу, одним з елементів якого є* детінізація розрахунків у сфері торгівлі та послуг. Важко прогнозувати результати таких змін, однак наразі на етапі їх апробації виявляються як переваги (зручність, дешевше застосування ПРРО), так і недоліки (тотальна фіскалізація, тиск на представників малого підприємництва).

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» щодо детінізації розрахунків в сфері торгівлі і послуг. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1053-1&skl=10 (дата звернення 24.02.2021).

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n8462 (дата звернення 24.02.2021).

3. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80/ed20210101#Text (дата звернення 24.02.2021).

4. Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг: Закон України від 20.09.2019 р. № 128-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/128-20#Text (дата звернення 24.02.2021).

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг: Закон України від 20.09.2019 р. № 129-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-20#top (дата звернення 24.02.2021).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій: Закон України від 01.12.2020 р. № 1017-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-20#Text (дата звернення 24.02.2021).

Петренко О.О.
здобувач 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

РИЗИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

У зв'язку з стрімким розвитком суспільних відносин та системи публічного управління, відбувається виникнення різноманітних ризиків що впливають на діяльність органів державної влади, а відтак досить важливим є виокремлення нових принципів управління, які б допомогли органам державної влади та місцевого самоврядування у вирішенні управлінських питань та економії державних ресурсів. Для цього в свою чергу і потрібне ефективне управління ризиками. Варто відзначити, що у більшості провідних держав даний інструмент давно впроваджено та багато світових вчених працюють над його удосконаленням. У той же час, в Україні міжнародні методи управління ризиками слабо впроваджені, тому українські вчені намагаються самостійно визначити усі аспекти управління ризиками та визначити його принципи.

Перш за все слід зрозуміти що ж являє собою ризик та чим його неврегульованість небезпечна. Ризик – це певна імовірність виникнення втрат, збитків, ненадходження планового прибутку, доходу або ж іншими словами це вартісне вираження події, що призведе до втрат [1]. Основна небезпека управління ризику полягає у тому, що органи державної влади та місцевого самоврядування нехтують та втрачають ресурси держави. У цьому аспекті спальною працею міжнародних вчених були розроблені 2 стандарти з управління ризиками: ISO 31000:2009 «Менеджмент ризику. Принципи та керівні вказівки» (нині допрацьовано до стану ISO 31000:2018) та ISO 73:2009 «Менеджмент ризику. Словник», що є доповненням до першого стандарту. Нажаль, вказані стандарти не адаптовані в Україні, не дивлячись на те, що вони є ефективним інструментом, задля постійного вдосконалення системи управління ризиками провідних держав.

Так, варто зазначити, що у стандарті ISO 31000:2018 «Менеджмент ризику. Принципи та керівні вказівки» тісно пов'язано поняття «невизначеність» та «ризик», адже ризик є впливом невизначеності на цілі. Цей стандарт встановлює структуру, процес управління та принципи, проте слід зазначити що ці положення не є однаковими для усіх органів, адже управління ризиками передбачає постійні адаптації до кожного органу окремо. Слід зазначити, що як документ високого рівня, він розглядає усі види ризиків, а самі глави досить добре структуровані для зручності їх використання. У той же час, сама система управління ризиками за цим стандартом передбачає собою замкнене коло, яке передбачає:

- розробку системи управління ризиками;
- застосування управління ризиками на практиці;
- моніторинг та оцінка концепції управління ризиками;
- постійне поліпшення концепції управління ризиками.

У свою чергу ISO 73:2009 «Менеджмент ризику. Словник» надає тлумачення таких основних складових:

- встановлення контексту, як визначення факторів, які слід враховувати при управлінні ризиками;
- консультування та комунікацію, як процес який здійснює орган для поширення, забезпечення або отримання інформації з іншими сторонами стосовно питань менеджменту ризику;
- оцінка ризиків, як процес ідентифікації, аналітики та виявлення ступеня ризику, процес визначення природи і характеру ризику;
- аналіз і моніторинг, як систематичні перевірки, нагляд та обстеження для визначення стану управління ризиками;
- обрубка ризиків, прийняття рішень, що виключають здійснення певних видів діяльності [2, с. 50].

Проаналізувавши зазначені стандарти варто констатувати, що на регіональному рівні це дозволить підвищити рівень довіри, ефективність, створити основу для прийняття рішень з державного управління, швидко виявляти та зводити до мінімуму ризики, мінімізувати втрати, спростити фінансову звітність та підвищити значимість та імідж центральної та регіональних влад [3, с. 91].

Також важливим аспектом актуальності питання є принципи управління ризиками, але спочатку слід пояснити що таке принцип публічного управління взагалі. Принцип публічного управління – це закономірності, відносини а взаємозв'язки на яких ґрунтується його здійснення та організація, які сформовані в певні правила. О.Б. Білявська пропонує такий поділ та характеристику принципів:

1) системні: покладання цілей (узгодження цілей управління ризиками із загальними цілями та місією управління органу державної влади); ефективності (максимальний результат за мінімальних витрат); зворотного зв'язку (результат порівнюється в початковою метою); комплексності (різні ризики не розглядаються окремо); толерантності (має бути побудовано таким чином, щоб певні відхилення не призводили систему до загальної катастрофи);

2) специфічні: причинності (потрібно враховувати минулий досвід і виходити з того, що майбутні ситуації не будуть суттєво відрізнятися минулих); незалежності (виключає конфлікт інтересів шляхом відокремлення ризик-менеджменту від інших підрозділів); інтеграції (у оцінці, виявленні та наданні беруть участь усі підрозділи, але лише у межах індивідуальних функціональних повноважень кожного з них); безперервності (виявлення джерел ризику та моніторинг рівня існуючих ризиків, а також контроль результатів постійних заходів з управління ризиками); достатності і достовірності інформації (для адекватності та швидкості реагування управлінці мають отримувати лише цілком достовірну інформацію); адаптивності (має адаптуватися до змани як зовнішнього, так і внутрішнього середовища органу державної влади); послідовності (здійснюється за певною послідовність та визначеною методикою); наукової обґрунтованості (форми, методи та засобі управління мають бути перевірені на практиці та науково обґрунтовані) [4, с. 85].

Отже, не зважаючи на окреме впровадження ISO 31000:2018 в Україні, питання управління ризиками і досі дуже актуальне, адже світова практика показую значно більший прогрес та ефективність діяльності цього управління. Українським законодавцям слід опрацювати міжнародний досвіт та

стандартизації ризик-менеджменту та національні реалії та розробити національний стандарт, адже як зазначалося таке управління має бути адаптовано для кожної системи індивідуально. Врахування міжнародного стандарту ISO 31000 вже значний крок до вирішення цього питання.

Щодо принципів слід зазначити, що на практиці принципи є першоджерелом, яке формує певні зв'язки та відношення, і, відповідно, закономірності. Система принципів управління ризиками в органах публічної влади складається з двох рівнів: системні принципи, що обумовлені загальносистемними чинниками і процесами, і специфічні, які визначаються специфікою та основними цілями управління ризиками.

Список використаних джерел:

1. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій. Київ. Центр учбової літератури. 2007. 344 с.

2. Білявська О. Міжнародні стандарти управління ризиками. *Управління сучасним містом*. 2008 р. № 1-4/1-12 (29-32). С. 50–54.

3. Михно П. Державне управління ризиком як механізм мінімізації невизначеності. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України*. 2012 р. Вип. 2. С. 90–100.

4. Білявська О. Б. Концептуальні принципи управління ризиками в державному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=147 (дата звернення 17.02.2021)

Подольська А.А.
аспірантка кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ ПОДАТКОВОГО РЕСКРИПТУ В УКРАЇНІ

Одним із важливих завдань податкового контролю є попередження порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Саме превентивність

податкового контролю може забезпечити наповненість державного бюджету за рахунок вчасно справлених податків та зборів, а також зменшить кількість санаційних стягнень з суб'єктів оподаткування, зумовлених недотриманням ними податкового законодавства та збільшить кредит довіри до податкових органів.

Одним із методів превентивного контролю, що широко використовуються у контрольно-перевірочному процесі розвинутих країн світу, є «rescript fiscal». На доцільність впровадження даного методу неодноразово наголошували українські вчені.

Податковий рескрипт дає платнику податків право направити у податковий орган попередній запит про правомірність угоди, яку він має намір укласти, і в письмовій формі отримати консультацію до укладення контракту [3, с. 236]. Діючи в рамках такого висновку, платник звільняється від можливої відповідальності за податкове правопорушення. Данна процедура має на меті попередження зловживань та протиправних дій з боку суб'єктів оподаткування.

Так у Франції, відповідно до законодавства, в разі потреби ви можете отримати «Le rescrit fiscal» – це відповідь адміністрації на питання про тлумачення податкового тексту (питання про законодавство) або про тлумачення вашої фактичної ситуації щодо податкового законодавства. Ця процедура відкрита для всіх, незалежно від того, чи є ви професіоналом, приватною особою, асоціацією або місцевим органом влади. Процедура стосується всіх податків, мит і податків у Загальному податковому кодексі цієї держави [1]. Наприклад, ви можете запитати, чи дозволяє ваша ситуація скористатися зниженням податку. На відповідь доведеться чикати протягом трьох місяців з моменту отримання вашого запиту або, в разі неповного запиту, з моменту отримання запитаної додаткової інформації. У випадку якщо ви згодні з відповіддю податкової адміністрації, ви можете запросити повторний розгляд вашого запиту. Вказане рішення зобов'язує адміністрацію не ставити під сумнів вашу податкову ситуацію, якщо ви виконуєте наступні 3 умови: ви стежите за позицією або вказівками, повідомленими адміністрацією; ви сумлінні, тобто

надали адміністрації всю інформацію, що дозволяє їй прийняти обґрунтоване рішення; ваша ситуація ідентична тій, по якій адміністрація зайняла позицію [2].

Аналізуючи текст Податкового кодексу можна дійти висновку, що правова основа подібної процедури закріплена у вітчизняному законодавстві. Платник податків має право отримати індивідуальну податкову консультацію. Консультацією є роз'яснення контролюючого органу, надане платнику податків щодо практичного використання окремих норм податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючий орган, та зареєстроване в єдиному реєстрі індивідуальних податкових консультацій. Заява на отримання консультації розглядається протягом двадцяти п'яти днів з можливістю подовження строку ще на п'ятнадцять днів. Консультація підлягає оскарженню в судовому порядку. Платник податків, що діє відповідно до індивідуальної податкової консультації наданої йому у письмовій формі, не може бути притягнений до відповідальності [4].

Індивідуальний підхід уповноваженого органу при тлумаченні податкового законодавства у кожній конкретній ситуації зумовлюється судовою практикою. Так, виходячи з правових позицій Верховного Суду України, зокрема сформованих у постанові від 28.01.2020 р. у справі №804/8131/16, постанові від 06.05.2020 у справі №826/27228/15 та постанові від 18.05.2020 у справі №810/2842/16, текст індивідуальної податкової консультації не може складатись лише з послідовного цитування законодавства, повинно міститися обґрунтування застосування правових норм з урахуванням потреби їх застосування в фактичній ситуації та висновок з питань їх практичного застосування, а також не повинні створюватися додаткові обов'язки для платника податків [5,6,7].

Список використаних джерел:

1. Le rescrit fiscal. URL:https://www.impots.gouv.fr/portail/professionnel/le-rescrit-fiscal (дата звернення 12.02.2021).

2. Qu’est-ce-que le rescrit fiscal? URL: https://www.douane.gouv.fr/fiche/le-rescrit-fiscal (дата звернення 12.02.2021).

3. Мельник М.І., Лещух І.В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», 2015. 330 с.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n929 (дата звернення 12.02.2021).

5. Постанова Верховного Суду України від 06.05.2020 у справі №826/27228/15 URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89111991 (дата звернення 10.02.2021).

6. Постанова Верховного Суду України від 18.05.2020 у справі №810/2842/16,URL:https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_18_05_2020_roku_u_spravi_810_2842_16/ (дата звернення 10.02.2021).

7. Постанова Верховного Суду України від 28.01.2020 у справі №804/8131/16 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87268506

Постільга І.В.
здобувачка 1-го курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ЮСТИЦІЇ СТАНУ ДОДЕРЖАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА АДМІНІСТРАЦІЯМИ МОРСЬКИХ ПОРТІВ

Діяльність морських портів завжди перебуває під пильним наглядом і увагою державних органів виконавчої влади. Це пов’язано з тим, що морські порти є важливим елементом зовнішньої торгівлі держави, портова діяльність є стратегічно важливою для прибережних країн у реалізації функцій держави, національної, митної, морської та прикордонної політики, у забезпеченні економічного розвитку країни та займанні гідного місця державою на міжнародній політичній арені.

Особливості створення та функціонування Державного підприємства «Адміністрація морських портів України» та його

філій у морських портах часто розглядалися представниками юридичної науки. Так, С.В. Ківалов зазначав про необхідність у організаційно-правовому регулюванні ефективної роботи морських портів саме керівництвом Адміністрації морських портів України [1]. В.В. Серафімов зазначав, що у зв'язку з потребою у підвищенні ефективності функціонування морських портів та забезпечення їх сталого розвитку значна складова державної морської політики України сьогодні приділяється розвитку Міністерства інфраструктури та Адміністрації морських портів України [2]. Законодавством України врегульована взаємодія адміністрацій морських портів України з органами виконавчої влади. Закон України «Про морські порти України» [3] та Порядок проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів (зі змінами) затверджений Кабінетом міністрів України від 19 січня 2012 року (далі – Порядок) [4] надають чітку регламентацію проведенню щомісячних безвиїзних перевірок адміністрацій морських портів. Потреба у проведенні таких перевірок безумовно є нагальною, оскільки адміністрації морських портів України є суб'єктом нормотворення та відіграють важливу роль у реалізації державної політики.

Відповідно до Порядку «безвиїзна перевірка – перевірка, яка проводиться органами юстиції щомісяця на підставі переліку актів, прийнятих суб'єктом нормотворення, та/або завірених в установленому законодавством порядку копій зазначених актів, надісланих цим суб'єктом на вимогу органів юстиції». Така перевірка є плановою.

До 5 числа кожного місяця адміністрації морських портів надсилають перелік актів, прийнятих ними, до територіального органу юстиції для перевірки останнім стану дотримання законодавства про реєстрацію нормативно-правових актів. Законом чітко встановлено, що даний перелік містить у собі повне найменування суб'єкта нормотворення, вид розпорядчого документа, зазначаються дата прийняття акта та його номер, зазначається повна назва акта, зазначається короткий зміст акта, що розкриває предмет його правового регулювання, крім актів, що мають гриф секретності та інша додаткова інформація, зокрема відомості щодо державної реєстрації цього акта, втрати

ним чинності, скасування, направлення акта на погодження із заінтересованими органами.

Міністерство інфраструктури України забезпечує подання до Міністерства юстиції України складених адміністраціями морських портів України переліків прийнятих актів (наказів), а також надіслання до відповідних міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України (за місцезнаходженням адміністрацій морських портів) складених Адміністрацією морських портів України переліків обов'язкових постанов по порту, прийнятих нею відповідно до ст. 17 Закону України «Про морські порти України».

Територіальний орган юстиції у свою чергу проводить таку безвиїзну перевірку до 10 числа кожного місяця та, за відсутності порушень законодавства про реєстрацію нормативно-правових актів, складає довідку у двох примірниках, яка надсилається до Адміністрацій морських портів з повідомленням про відсутність порушень.

При необхідності територіальний орган юстиції готує лист протягом 5 днів до Адміністрації морських портів про потребу у наданні завірених копій актів. Це відбувається при виявленні акту, який має нормативно-правовий характер та підлягав державній реєстрації. У разі порушення суб'єктом нормотворення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів проводить виїзну планову перевірку актів. Такі перевірки проводяться уповноваженими посадовими особами органу юстиції за місцезнаходженням суб'єкта нормотворення згідно із затвердженим та доведеним до відома суб'єктів нормотворення річним планом-графіком проведення таких перевірок та без попереднього письмового повідомлення такого суб'єкта.

Якщо за результатами перевірки було виявлено порушення суб'єктом нормотворення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, уповноважена посадова особа органу юстиції розглядає надані матеріали і вирішує питання щодо:

- складання протоколу про адміністративне правопорушення за порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів щодо керівника суб'єкта нормотворення;

- надання рекомендацій та внесення пропозицій суб'єкту нормотворення стосовно припинення порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють, а в разі якщо порушення припинено, - щодо вжиття заходів для усунення наслідків цих порушень;
- унесення пропозицій суб'єкту нормотворення про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у порушенні законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів;
- заслуховування стану цієї роботи суб'єкта нормотворення на засіданні колегії органу юстиції.

Отже, Адміністрація морських портів України є одним з найбільших державних підприємств, яке є важливим суб'єктом у реалізації державної політики у різних сферах [5]. Саме тому органи виконавчої влади виділяють Адміністрації морських портів України як орган, якому надано багато повноважень, у тому числі і нормотворча діяльність.

Список використаних джерел:

1. Ківалов С.В. Адміністрація морських портів України: чи не зайва структура? *Lex Portus*. 2017. № 2. С. 5-20. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2017/kivalov_s_v_administratsiia_morskykh_portiv_ukrainy_chy_ne_zaiva_struktura.pdf

2. Серафімов В.В. Державна морська політика України: на шляху до оновлення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. С. 429-432. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10790/Serafimov%20Prav%20ta%20inst%202018%20t1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Про морські порти України: Закон України від 17.05.2012 р. *Голос України*. 13.06.2012. № 107.

4. Порядок проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, затверджений наказом Міністерства юстиції України 19.01.2012 р. № 93/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 5. Ст. 191.

5. Офіційний сайт Адміністрації морських портів України. URL: http:// uspa.gov.ua.

Прощук І.В.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОВІРА НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Необхідність внесення змін в організацію діяльності правоохоронних органів як розвинутих країн, так і країн, які розвиваються, спричинена, перш за все, через виникнення спірних ситуацій, які доволі часто викликають суспільний резонанс та підкреслюють недосконаліть самого законодавства, яке регулює діяльність того чи іншого правоохоронного органу. І хоча Законом України «Про Національну поліцію» ст. 11 [1] закріплена норма, відповідно до якої рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції, рівень довіри є низьким.

«Довіра населення» як метод оцінки діяльності поліції в Україні ще декілька років тому викликав занепокоєння у керівників поліції, хоча таким методом майже 40 років користується більшість країн. Мабуть і тому розробка «Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції» [2] зайняла три роки.

Виникає питання: що не так із системою оцінки діяльності поліції в Україні?

Дослідження, яке було проведено Київським міжнародним інститутом соціології в 2020 році, щодо рівня довіри до МВС та органів його системи, показало: Державній прикордонній службі довіряють 60% населення, Державній митній службі – 58%, Державній службі з надзвичайних ситуацій – 77%, Національній гвардії – 68%, Національній поліції – 49%, Патрульній поліції в складі НПУ – 51%. Довіра до системи МВС загалом складає 50% [3].

Якщо звернутись до законодавства інших країн, то бачимо, що, наприклад, в США відсутність довіри між населенням та

поліцією є перешкодою для зменшення насильства проти застосування зброї останньою, яке минулого року забрало життя майже 800 жителів Чикаго та поранило тисячі людей.

Сьогодні в американському законодавстві є законопроект, очікуючий на підпис губернатора Дж. Б. Прицкера, який містить приписи щодо забезпечення більшої безпеки міста Чикаго саме за допомогою того, що законодавство може створити довіру між поліцією та населенням, якому поліція служить.

Законопроект House Bill 3653, автором якого є Іллінойський Законодавчий Чорний Собор (Illinois Legislative Black Caucus), пройде ще довгий шлях до забезпечення безпеки суспільства та поліції. Однією з самих важливих причин ініціації цього законопроекту став відомий в Америці інцидент з Джорджом Флойдом, коли правоохоронець протягом тривалого часу застосовував прийом задушення, стоячи коліном на горлі затриманого, чим спричинив смерть останнього внаслідок удушення. Для багатьох людей, які зазнали жорстокої практики правоохоронних органів, закон забороняє поліції використовувати прийоми задушення та вимагає наявність у поліцейських знімних натільних камер, практика застосування яких вже перейшла й до України.

Законопроектом також передбачена заборона застави готівкою, яка дестабілізує ситуацію в сім'ях з низьким рівнем доходу, коли правопорушників затримують і тримають під вартою, оскільки вони не можуть надати кошти під заставу.

Для поліції законопроект передбачає їх захист від несправедливих судових процесів та забезпечує їхню додаткову службову підготовку, яка зосереджена на психічному здоров'ї та самопочутті поліцейських, що в свою чергу все частіше викликає дедалі більшу стурбованість. Як показує досвід інших країн, сьогодні серед працівників органів поліції частіше почали спостерігатися прояви стресу, депресії, зловживання наркотичними речовинами та самогубства. Зарубіжні видання вказують, що кількість таких випадків зростає, і в той же час все менше новобранців реєструється на службу до правоохоронних органів.

Відмітимо те, що справа в тому, що робота для поліцейських, особливо в країнах, де дозволене вільне володіння

та носіння зброї, стає все небезпечнішою з кожним роком. І саме законодавство закладає основу для забезпечення громадської безпеки та переосмислення відповідальності за вирішення багатьох проблем суспільства з поліцією.

На думку авторів законопроекту, досить тривалий час злочини розглядались лише одним інструментом: примусовим виконанням, замість того, щоб вирішувати основні причини, серед яких: психічні захворювання, зловживання наркотиками, економічна несправедливість та несправедливість у навчанні, продовженням наймати більше поліції, обтяжуючи їх все новими обов'язками та відсилаючи все більше людей до в'язниці. Людина, яка споживає наркотики, потребує лікування, а не арешту.

У більшості випадків внутрішні суперечки потребують психологічної підтримки, а не поліцейських. Бездомній людині потрібне житло, а не тюремна камера.

Тож і зрозуміло, що поліції потрібно витрачати більше часу на те, щоб деескалювати напружені ситуації, ніж на те, як стріляти зі зброї.

Сьогодні декілька правоохоронних організацій США скаржаться на нове законодавство, вважаючи, що воно «розв'язує руки злочинцям».

Звісно, критика завжди є інструментом удосконалення та адаптації законодавства під ті чи інші ситуації. Все ж таки, довіра соціуму до правоохоронної системи будь-якої країни не постачається автоматично зі зброєю та значком. Її потрібно здобувати та заробляти щодня. Гучні поліцейські зйомки та відео, що демонструють зловживання правоохоронними органами, безповоротно змінили динаміку в правоохоронних органах.

Тож вважаємо, що для України, як для соціально-демократичної країни, законопроект House Bill 3653 є досить корисною практикою застосування принципу довіри до правоохоронної системи країни.

Дійсно, в нашій країні спостерігаються ті ж самі соціальні погляди щодо діяльності органів поліції, як і в інших розвинутих країнах світу.

Враховуючи те, що поліція є ключовим органом, який використовує величезні ресурси, щоб забезпечувати нашу безпеку, необхідно, щоб суспільство мало свої важелі контролю за діяльністю даного органу.

Формуванням довіри до органів поліції мають займатися не лише законодавчі органи, але й виконавчі, своїми діями підкреслюючи служіння суспільству відповідно до основного функціонального призначення, та застосовуючи заходи примусу лише в крайніх випадках.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80#w1_1 (дата звернення 14.02.2021)

2. Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 58. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#n10 (дата звернення 14.02.2021)

3. Презентація результатів дослідження щодо сприйняття та оцінки внутрішньої безпеки в Україні. Режим доступу : http://bahmut-police.dn.ua/news/view/6797 (дата звернення 14.02.2021).

Романчук В.Г.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУД ЯК ОРГАН ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Однією з основних вимог створення незалежної та стабільної держави з дотриманням та захистом прав і свобод людини та громадянина, безперечно є створення ефективної судової системи. Стан правосуддя в Україні є критерієм оцінки рівня демократії та законності. І саме судова влада покликана здійснювати престиж праву та розвивати правову культуру. Вже

тривалий період в Україні здійснюється реформування судової системи з метою здійснення правосуддя неупередженим, незалежним та справедливим. На сучасному історичному етапі розвитку України є побудова незалежного та справедливого правосуддя, без чого неможливим стає утвердження правової та демократичної держави, проведення будь-яких правових, економічних та соціальних реформ.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом. Судову владу реалізовують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [1, ст. 1].

Якщо ж говорити про визначення суду, то С.Л. Дегтярьов вважає, що найбільш виправданим є визначення суду як органу судової влади. На думку дослідника, під таке визначення підпадає тільки суд, що сприяє виділенню його серед інших судових органів. Однак не можемо погодитись з автором, так як до органів судової влади належать не тільки суди [2].

В.І. Анішина розглядає суд як частину державної влади і підкреслює, що він виступає від імені держави мовою права, а не сили, діє виключно з ініціативи заінтересованої особи і тільки в конституційно визначених цілях правосуддя, що робить його винятково соціально цінним інститутом. Дослідниця розглядає суд у досить широкому розумінні, зазначає, що саме цей державний орган є провідником права та діє як механізм досягнення балансу між публічним і приватним інтересом, як гарант застосування норм і правил, що відповідають конституції, правовим принципам, нормам міжнародного права [3, с. 10].

Суд у практиці Європейського суду з прав людини розуміється як відповідний юрисдикційний орган, що вирішує питання, віднесені до його компетенції на підставі норм права, відповідно до встановленої процедури. Правосуддя обов’язково має чинитися в установі, встановленій законом.

У практичній площині це означає, що суд повинен бути створений безпосередньо на підставі закону і має діяти у межах своєї предметної, функціональної та територіальної юрисдикції. Також легітимність суду визначається тим, що він діє у законному складі [4, ст. 169].

Суд – це орган державної влади, що покликаний здійснювати правосуддя в країні і який прямо пов'язаний з правозастосуванням, адже саме суд при прийнятті судових рішень застосовує та реалізовує правові норми.

Правосуддя – особлива функція державної влади, що здійснюється через розгляд і вирішення в судових засіданнях цивільних справ зі спорів, що стосуються прав та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань і кримінальних справ, і застосування встановлених законом карних заходів щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдання невинних.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України [5].

Діяльність суду при здійсненні правосуддя спрямована на всемірне зміцнення законності і правопорядку, запобігання злочинам та іншим правопорушенням і має завданнями охорону від усяких посягань: закріплених у Конституції України суспільного ладу, його політичної та економічної систем; соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, проголошених і гарантованих Конституцією та законами України; прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій усіх форм власності, а також громадських об'єднань.

Реформування судової системи, яке розпочалось 2014 році дало свої позитивні плоди, приведення законодавства до європейських стандартів, створення нових та переформатування існуючих інституцій системи правосуддя, кадрове перезавантаження.

Окрім того, позитивним моментом варто відзначити те, що розпочав свою діяльність Антикорупційний суд, та анонсована Президентом України глобальна судова реформа, яка повинна розпочатись вже в цьому році. Безперечно, неможливо зробити все одразу, враховуючи, що судова реформа не є окремою ланкою процесу – вона є логічною складовою концептуальних змін в Українській державі. Однак суспільство очікує значно більшого – з огляду на гостроту потреби в справедливому правосудді.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2016, № 31. Електронний ресурс URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення 17.02.2021)

2. Дегтярёв С.Л. Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве: теоретико-прикладные проблемы. Москва, 2007. 364 с.

3. Анишина В.И. Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации: формирование, содержание и перспективы развития. Монография. Москва, 2006. 271 с.

4. Гуйван П.Д. Суд, встановлений законом: сутність та значення поняття. *Правові новели.* Науковий юридичний журнал. № 8. 2019. С. 170–175.

5. Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Шимон С.І. та ін. *Правознавство*. Київ. КНЕУ, 2003. 767 с. https://buklib.net/books/29293/

Савінова А.В.
аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник Науково-дослідного
інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ ЩОДО СКЛАДАННЯ ТА ПОДАННЯ ЗВІТНОСТІ З ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

16 січня 2020 року Верховна Рада України прийняла революційний для нашої держави Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» № 466-IX, спрямований на імплементацію у національне податкове законодавство Плану протидії практикам розмивання оподатковуваної бази й виведення прибутку з-під оподаткування, широковідомого як План дій BEPS.

Зазначеним нормативно-правовим актом галузевий Кодекс було доповнено, окрім іншого, й стандартами щодо звітності з трансфертного ціноутворення, зокрема, запроваджено так звану трирівневу структуру звітності[1], яка включає: документацію з трансфертного ціноутворення, майстер-файл, звіт у розрізі країн міжнародної групи компаній [1].

Для забезпечення належного виконання платниками податків обов'язків із складення та подання вказаних звітів Парламент цим же Законом передбачив також фінансово-правові наслідки негативного характеру, що можуть бути застосовані до осіб за наявності для того встановлених підстав.

Нині Податковий кодекс України (далі – ПК України) у відповідних пунктах ст. 120 закріплює перелік складів податкових правопорушень, пов'язаних із недотриманням вимог

[1] Надалі у тексті при використанні слова «звітність» маються на увазі всі види звітів, що входять до трирівневої структури.

стосовно складення та подання звітності з трансфертного ціноутворення, серед яких в аспекті трирівневої структури варто виокремити такі:

1) неподання звітності (п. 120.3 ст. 120 ПК України);

2) невключення до поданого звіту в розрізі країн міжнародної групи компаній інформації відповідно до вимог ст. 39 ПК України (п. 120.4 ст. 120 ПК України);

3) надання недостовірної інформації у звіті в розрізі країн міжнародної групи компаній (п. 120.5 ст. 120 ПК України);

4) несвоєчасне подання звітності (п. 120.6 ст. 120 ПК України).

За відповідні правопорушення законодавством передбачені доволі високі розміри штрафів, тому доцільно зупинитись на виокремленні елементів, які у своїй сукупності формують склад окремого податкового правопорушення.

Усі ці склади правопорушень об'єднані єдиним об'єктом, яким є встановлений законодавством порядок складення й подання звітності з трансфертного ціноутворення.

Разом із тим, кожен із складів відрізняється за об'єктивною стороною, обов'язковим елементом якої є діяння, яке в певних випадках може бути активним і виявлятись у конкретній дії (невключення у звіт необхідної інформації, відображення у звіті недостовірної інформації), а в деяких – пасивним, що проявляється у бездіяльності (неподання або несвоєчасне подання звіту).

З метою констатації факту наявності у діянні платника податків ознак податкового правопорушення варто встановити, що саме ПК України має на увазі під «недостовірною інформацією», «інформацією відповідно до вимог ст. 39 ПК України», «неподанням», «несвоєчасним» поданням звітності. Так, п. 39.4 ст. 39 ПК України закріплює, по-перше, обов'язок платників подавати відповідну звітність у визначених цим пунктом випадках, і, по-друге, детально регламентує питання про те, у які строки, які саме звіти має подати платник, яку саме інформацію він має там зазначити. Розглянемо значення наведених категорій з метою встановлення моменту вчинення певного податкового правопорушення на прикладі звіту в розрізі країн міжнародної групи компаній.

З абз. 13 пп. 39.4.11 п. 39.4 ст. 39 ПК України вбачається, що платник податків, який відповідає вимогам для подання зазначеного звіту, повинен його подати протягом дванадцяти місяців після закінчення фінансового року, встановленого материнською компанією міжнародної групи компаній. При цьому досліджувана податково-правова норма підкреслює, що фінансовий рік може не співпадати із календарним роком. Якщо ж не має можливості визначити момент закінчення фінансового року й, відповідно, дату, з якої починається обрахунок дванадцяти місяців для подання звіту, платники мають подати звіт протягом того ж самого строку, однак після закінчення календарного, а не фінансового року [2].

Наведене означає, що останнім днем для подання звіту буде останній день календарного року, що настає за звітним, тобто 31 грудня (включно). Саме неподання до цієї дати звіту свідчить про те, що у діянні платника наявні ознаки податкового правопорушення, передбаченого п. 120.3 ст. 120 ПК України. У разі, коли платник все ж таки подав звіт, проте з порушенням встановленого для цього строку, у його діянні вже будуть наявні ознаки правопорушення, закріпленого п. 120.6 ст. 120 ПК України.

Підпункт 39.4.11 п. 39.4 ст. 39 ПК України встановлює перелік інформації, яку платник повинен зазначити у звіті в розрізі країн міжнародної групи компаній з наголошенням того, що закріплена у цьому підпункті інформація зазначається у звіті «*зокрема, але не виключно*». Це означає, що платник в обов'язковому порядку має у звіті відобразити, як мінімум, всю ту сукупність відомостей, що випливають із розглядуваного підпункту. Якщо ж платник не зазначить у звіті передбачену інформацію, то він вчинить правопорушення згідно з п. 120.4 ст. 120 ПК України. Якщо ж інформація, зазначена в звіті, не відповідатиме дійсності, то платнику загрожує відповідальність за п. 120.5 ст. 120 ПК України.

Суб'єктами податкових правопорушень, досліджуваних у цій роботі, є платники податків, які відповідно до п. 39.4 ст. 39 ПК України зобов'язані подавати звітність, що входить до трирівневої структури.

Суб'єктивну сторону відповідних податкових правопорушень становить вина платника податків, яка, з огляду на специфіку відносин, проявляється в тому, що особа: 1) мала можливість дотриматись податково-правової норми, за порушення якої до неї потенційно може бути застосована фінансова відповідальність; 2) не вжила достатніх заходів для її дотримання [2].

Таким чином, притягнути платника податків за вчинення податкових правопорушень, передбачених п. п. 120.3-120.6 ст. 120 ПК України, і, як наслідок, застосувати відповідний вид і розмір фінансово-правових санкцій, можливо тільки у тому випадку, коли у діянні, вчиненому особою, будуть наявні усі елементи складу конкретного податкового правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX (у ред. Закону від 17.12.2020 р. № 1117-IX). *Офіційний вісник України*. 2021. № 4. Ст. 203.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (у ред. Закону від 17.12.2020 р. № 1115-IX). *Голос України*. 2021. № 35.

Скринчук О.П.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Успішна діяльність держави пов'язана з ефективним функціонуванням виконавчої влади, створенням оптимальної системи її органів, які здійснюють публічне адміністрування. Подальший розвиток та реформа діючої системи органів

виконавчої влади в Україні має забезпечити ефективність діяльності виконавчої влади, її ефективний вплив на керовані сфери соціального розвитку країни [1].

Найактуальнішою науковою проблемою державотворення України є вдосконалення організації та функціонування органів виконавчої влади.

Загальновизнано, що виконавча влада реалізує найважливіші функції держави. Враховуючи це, теоретичне обгрунтування оптимізації функцій управління – головного чинника ефективного функціонування виконавчої влади – є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Підвищення ефективності та результативності системи державного управління, уточнення закономірностей розвитку соціальних процесів, а також вирішення проблем реформування систем (установ), що забезпечують належний рівень її життєдіяльності, є важливим фактором забезпечення національної безпеки.

Ось чому в останні десятиліття в різних країнах акцент робиться на дослідженнях, спрямованих на пошук нових моделей державного управління в умовах сучасної глобалізації з урахуванням специфічних культурних, історичних, суспільно-політичних та економічних особливостей національного розвитку [2].

Найкращі результати ієрархічної організаційної соціальної системи зазвичай забезпечуються за умови її моноцентричної, а не поліцентричної структурної побудови. Тобто за умови, що всі структурні підрозділи системи підпорядковуються керівництву з одного, а не з декількох центрів влади. Натомість республіканська форма правління змішаного, напівпрезидентського типу, встановлена Конституцією України, природно пов’язана з так званим дуалізмом виконавчої влади. Це означає, що повноваження вищої виконавчої влади певною мірою розподілені між Президентом України та Кабінетом Міністрів [3].

Як вітчизняний, так і зарубіжний досвід показує, що реформа державного управління повинна бути органічно інтегрована в процеси соціальної трансформації, спрямованими на прогресивний розвиток суспільства.

Одним із ключових етапів реформи є розширення спроможності міністерств та перетворення їх на аналітичні та авторитетні центри, які візьмуть на себе керівництво впровадженням реформи та в цілому активізують діяльність уряду.

Реформа державного управління зміщує фокус міністерства від вироблення нормативно-правових актів та управління активами до формування політики у галузях, за які відповідає міністерство.

Це означає, що зусилля міністерств будуть зосереджені на постійному аналізі проблем та пошуку потенційних рішень, формуванні відповідної політики та оцінці потенційних чи існуючих наслідків їх реалізації. Міністерства також здійснюватимуть моніторинг незадоволення та оцінюватимуть запропоновану політику та можливі рішення зацікавлених сторін. Вони будуть аналізувати вплив рішень, які вже впроваджуються, на проблему з метою коригування в реальному часі.

Формування політики буде ключовою функцією нових структурних підрозділів, створених у міністерствах – підрозділах з політики. Новостворені підрозділи стратегічного планування та європейської інтеграції візьмуть на себе функції координації, визначення пріоритетності політики та стратегізації. Це, в свою чергу, дасть змогу уряду вибудувати збалансовану ієрархію стратегічних цілей. Державний бюджет формуватиметься відповідно до цих цілей. Трирічне планування бюджету забезпечить належне фінансування для досягнення цілей. Постійний моніторинг та оцінка результатів політики дозволять оцінити їхню ефективність та коригувати на основі існуючих стратегічних цілей.

Є, серед іншого, плани запровадити адміністративну процедуру, засновану на принципах ЄС, підвищити якість адміністративних послуг та збільшити частку послуг, доступних в електронному вигляді, зменшити адміністративне навантаження на бізнес та людей.

За даними світових показників врядування, Україна займає досить низьку конкурентоспроможність. Її позицію можна покращити, зменшивши адміністративний тягар державного

регулювання, покращивши якість надання адміністративних послуг та переконавшись, що адміністративні дії є законними та передбачуваними.

Реформа повинна створити систему публічного адміністрування, яка гарантує належне виконання політичних рішень та правових норм, є прозорою, передбачуваною та орієнтованою на клієнтів, орієнтованою на стійке економічне зростання та сприяє розвитку підприємництва та інвестицій. Крім того, хороше публічне адміністрування повинно відзначатися раціональним використанням фінансових та людських ресурсів, створенням умов для самореалізації людей та перетворенням держави на привабливого та ефективного роботодавця [4].

Реформа має перетворити систему центральних органів виконавчої влади на керований механізм:

з чітким розподілом повноважень та обов'язків, оптимізованим за змістом та переліком державних функцій,

кількістю державних службовців, зосередженим на задоволенні потреб суспільства.

Саме цей необхідний інструмент слід використовувати за призначенням і в перспективі. Це здатне підвищити ефективність публічного адміністрування та значно скоротити використання коштів державного бюджету на утримання державного апарату.

Органи виконавчої влади - це організований колектив, який утворює самостійну частину державного апарату, наділений компетенцією, виконує державну функцію, структура та діяльність якої регулюються законодавством. Центральні органи виконавчої влади, як суб'єкти публічного адміністрування, наділені широким спектром повноважень: приймати нормативні акти управління, адміністративні акти, укладати адміністративні угоди, здійснювати дискреційні повноваження, притягувати до адміністративної відповідальності тощо. надзвичайно важливо на рівні закону детально прописати їх функції та завдання.

Аналіз сучасного стану системи органів виконавчої влади переконливо показує, що позитивних результатів не так багато. На жаль, досі не вдалося досягти якісного та ефективного прориву у функціонуванні системи публічного адміністрування,

більш повно задовольнити потреби громадян, значно підвищити рівень їх життя.

Отже, реформування органів виконавчої влади повинно перетворити систему органів виконавчої влади на керований механізм з чітким розподілом повноважень та обов'язків, оптимізованим за змістом та переліком державних функцій, мінімальною кількістю державних службовців, вільних від корупції та орієнтованих на задоволення потреб суспільства.

Список використаних джерел:

1. Йосифович Д. І., Андрусишин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 143.
2. Западинчук О.П Оптимізація центральних органів виконавчої влади в контексті проведення адміністративної реформи. URL : http://academy.gov.ua /ej/ej13/txts/Zapadynchuk.pdf.
3. Авер'янов В., Дерець В., Пухтецька А. Організація виконавчої влади потребує реформування. *Право України*. 2009. № 12. С. 40.
4. Реформа державного управління.URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-pravlina.

Стрезєва А.В.
здобувачка 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ НА ПРИКЛАДІ НЕДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Однією з найголовніших складників правозастосування у сфері митної справи є правильна кваліфікація порушення митних правил, адже це встановлення і процесуальна фіксація точної відповідності ознак протиправних дій або бездіяльності, які були вчинені особою, до ознак складу правопорушення, відповідальність за яке передбачена законодавством.

Незважаючи на те, що чинний Митний кодекс в Україні набув чинності ще дев'ять років тому, досі існує ряд невирішених проблем, пов'язаних із повною та правильною правовою кваліфікацією порушень митних правил. Через це унеможливлюється притягнення посадових осіб підприємств і громадян до відповідальності, адже наявне недосконале формулювання окремих диспозицій статей. Тому під час кваліфікації порушень митних правил, правозастосовна практика митних органів вимагає особливої уваги, в тому числі з боку науковців.

Однією зі статей, за якою виникають проблеми при кваліфікації порушень митних правил, є стаття 472 МК України, яка передбачає відповідальність за недекларування товарів і транспортних засобів комерційного призначення. Першою проблемою є сумніви посадових осіб митниці в правильності заявлення декларантом коду товару за УКТ ЗЕД, які помилково можуть трактуватися як недекларування. У цьому випадку потрібно брати до уваги наступне: якщо в митній декларації зазначено достовірні, однак неповні відомості про товар, і це унеможливлює однозначний висновок про відповідність товару, що декларується, коду за УКТ ЗЕД, це не є приводом для кваліфікації такого факту як порушення митних правил. У цьому випадку має місце розгляд питання про відмову в митному оформленні митним органом. Інакше кажучи, митний орган може не погодитися з товарним кодом, обраним декларантом, але якщо в декларації зазначені всі необхідні відомості для його визначення, то митний орган має на основі цих даних самостійно визначити правильний товарний код і на підставі нього застосувати відповідну ставку мита [3]. У тому випадку, якщо відомості є неповними, і це ускладнює визначення товарного коду, то має проводитися спеціальна перевірка для точного визначення товарного коду, а порушення митних правил відсутні, тому що в 472 статті йдеться саме про «…незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей…», але не неповних [2, с. 278].

Наступна незрозумілість полягає у дотриманні форми декларування. Відповідно до ст. 257 МК України декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою

(письмово, усно, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення [1]. Так, наприклад, особа заповнила декларацію частково, а про решту товару забула чи з інших причин не внесла в декларацію, але повідомила про них усно. У такому разі можна стверджувати, що по суті, особа задекларувала всі товари, що знаходились у неї під час перетину кордону. Відповідно постає питання перед працівниками митного органу, чи є в таких діях порушення митних правил, і вирішується воно за допомогою встановлення вини особи.

Так само шляхом визначення наявності вини в правопорушника має вирішуватись існуюча проблема, що пов'язана з умовами перевезення товару, а саме: чи був незадекларований товар прихований особою, яка його переміщує. Відповідно, якщо товар не приховувався, а особа забула його задекларувати, але повідомила про його наявність усно представнику митниці — то в діях цієї особи не було мети перевозити товар незаконно чи уникнути відповідальності. Як свідчить судова практика, приміром постанова Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, у справі № 308/8465/20, суд у такому випадку закриває провадження у зв`язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 472 МК України. Аргументується це тим, що винність є обов`язковою ознакою будь-якого адміністративного правопорушення, яка виражає внутрішній психологічний зміст психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [4].

У цій ознаці закріплений найважливіший конституційний принцип, принцип суб`єктивного ставлення до вчиненого, тобто відповідальність тільки при наявності вини, закріплений у ст. 62 Конституції України.

Черговою проблемо є нечіткість диспозиції ст.472 МК України, а саме: «Недекларування товарів, … незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари …» [1]. Таке формулювання не є коректним, оскільки немає

регламентації кола відомостей, за неточність або недостовірність яких має наставати відповідальність.

На закінчення, існує проблема того, що санкції ст.472, 483 та 485 МК України встановлюють різну міру адміністративної відповідальності за порушення митних правил, але їх диспозиції співпадають між собою в певних частинах. Це дає можливість посадовим особам митних органів обирати на власний розсуд міру правового впливу щодо фізичних осіб, що породжує корупційні ризики.

Отже, правильна кваліфікація порушень митних правил має насамперед практичне значення в діяльності митних органів, яка необхідна для правильного обрання правової відповідальності для особи, що порушила приписи законодавства. Але на разі існує ряд вищезазначених проблем, які створюють перешкоди для правильного застосування норм митного законодавства та дезорієнтують посадових осіб митних органів, що призводить до великої кількості оскаржень до суду з приводу застосування відповідальності за ст.472 МК України.

Список використаних джерел:

1. Митний Кодекс України №4495-VI від 13 березня 2012 року. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення 08.02.2021).

2. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України : у 3 т. / П. В. Пашко, В. Ю. Хомутиннік, Т. І. Єфименко та ін. К. : ДННУ "Акад. фін. управ ління", 2012. С. 277- 279.

3. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа. Наказ Міністерства фінансів України № 651 від 30 травня 2012 року. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12#Text (дата звернення 06.02.2021).

4. Постанова Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 31.12.2020 у справі № 308/8465/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93903547 (дата звернення 06.02.2021).

Стрілецький М.А.
здобувач 2 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Сучасна демократизація відносин влади і суспільства переорієнтувала традиційні завдання більшості державних та муніципальних інституцій, забезпечила розширення прав особи, але, водночас стала чинником формування підґрунтя для виникнення значної кількості спорів, щодо яких адміністративне судочинство стало найбільш поширеним і прийнятним способом розв'язання. Рівень довіри до адміністративних судів у суспільстві є одним із найвищих, що, безумовно, є підтвердженням їх ефективності, але є фактором, який забезпечує постійне зростання кількості звернень за захистом порушеного права. Сьогодні адміністративні суди розглядають величезну кількість заяв в стислі процесуальні строки, що не може не позначитись на якості судового розгляду, і у підсумку, судових рішень. Відтак, в умовах радикальних змін у державі і суспільстві, проблема ефективного та швидкого вирішення конфліктів постає надзвичайно гостро.

Розвиток альтернативних форм врегулювання публічно-правових спорів є одним з пріоритетних напрямків вдосконалення існуючих в Україні механізмів врегулювання правових спорів і захисту порушених прав громадян. Метою впровадження таких засобів є не тільки зменшення навантаження на суддів, а й пришвидшення та покращення ефективності відновлення порушених прав та свобод.

Усі альтернативні способи вирішення спорів призначені для допомоги сторонам в досягненні вирішення конфлікту, однак існують відмінності в тому, яким чином це досягається. У світовій практиці існує кілька десятків різних видів примирювальних процедур, до яких відносяться переговори, посередництво, арбітраж, посередництво-арбітраж, примирювальне провадження, міні-суд, незалежна експертиза по

встановленню фактичних обставин справи. Медіація як спосіб врегулювання спору із залученням третьої незалежної особи – медіатора, набула значного поширення у приватно-правовій сфері. В той же час, застосування примирювальних процедур до спорів, що мають виражений публічно-правовий характер має відбуватися із цілком зрозумілим застереженням, і далеко не всі фахівці позитивно сприймають саму ідею примирення у публічно-владних відносинах.

Тим не менш, враховуючи позитивний світовий досвід, а також об'єктивну необхідність в умовах критичної завантаженості адміністративних судів, все частіше лунають пропозиції вироблення аналогічного механізму, адаптованого для публічно-правової сфери.

Оскільки в Україні застосування медитативних процедур в публічно-правовій сфері неоднозначно оцінюється фахівцями, вагомою передумовою для формування адекватної медіативної процедури можливе лише за умови ретельного аналізу сфери щодо якої вони будуть застосовуватися. Відповідно, окремий пласт досліджень вчених-адміністративістів, спрямованих на з'ясування сутності адміністративного спору як особливого різновиду юридичного конфлікту формує підґрунтя для поступового поширення медіації на сферу управління.

Питанню застосування медіації приділено чимало уваги на міжнародному рівні. У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2001) 9 наголошено на перевагах альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й приватними особами та рекомендовано урядам держав-членів сприяти використанню альтернативних засобів для врегулювання спорів між адміністративними органами й приватними особами, таких, як внутрішній перегляд, примирення й медіація, урегулювання шляхом переговорів та арбітраж. У документі зазначається, що застосування цих засобів можна б було зробити обов'язковою попередньою умовою судового розгляду. В якості обґрунтування використання альтернативних способів розгляду спорів зазначена Рекомендація вказує на зниження навантаження на суди, а також приближення адміністративних органів до суспільства [1, с.76].

Win-win (в перекладі з англ. – безпрограшний, перемога-перемога) – стратегія взаємної вигоди і співпраці. Професор Гарвардського університету Роджер Фішер розробив методику переговорів, метою якої є досягнення взаємовигідного результату для обох сторін, яка в подальшому отримала назву win-win або Гарвардський метод. Його сутність полягає в тому, що в ситуації немає переможених та переможців. Використання стратегії win-win дозволяє кожній зі сторін одночасно перемагати, уникаючи побічних негативних наслідків своєї перемоги та отримати якісь переваги від прийнятих рішень, обидві сторони задовільнені, ніхто не відчуває себе переможеним та не відчуває певного негативу до іншої сторони [2, с. 114].

Одним із альтернативних алгоритмів вирішення публічно-правового спору, при якому сторони дійшли домовленості та згоди з предмету спору та задовольнили свої інтереси без негативних наслідків або з їх мінімізацією – є медіація.

Під медіацією (посередництвом) розуміють добровільний і конфіденційний процес розв’язання будь-якого спору, в якому нейтральна третя особа допомагає сторонам досягнути домовленості (згоди) в їх суперечці шляхом переговорів [3, с. 30]. Особливості процедури медіації полягають у наступному: а) участь сторін спору в процесі медіації є добровільною, медіатор – вільно обраний сторонами, а кожна сторона має можливість у будь-який момент вийти з процесу; б) у медіації сторони самі виробляють і приймають рішення. Медіатор, на відміну від суду, жодних рішень з приводу спірного питання не виносить і не дає жодних рекомендацій; в) медіація – це процес, в якому нічого не вирішується без згоди сторін спору. Під час нього всі рішення приймаються тільки за взаємною згодою сторін, і обидві сторони добровільно беруть на себе обов’язки виконувати прийняті ними рішення. Зрозуміло, що сторони роблять це лише тоді, коли задоволені такими рішеннями. Під час судового розгляду справи діє принцип обов’язковості судового рішення; г) основна мета медіації – пошук порозуміння, тобто за допомогою посередника обговорюються різні варіанти вирішення конфлікту і спільно обирається той із них, який обидві вважатимуть найкращим. Медіація дає

можливість зберегти відносини на перспективу; д) ризик медіації мінімальний, оскільки кожна сторона в будь-який момент може відмовитися від продовження процесу переговорів; е) процес медіації відносно нетривалий та є економічно вигідним для сторін порівняно з судовою процедурою вирішення спору [3, с. 32].

Слід звернути увагу на те, що процедури посередництва здійснюються як приватними медіаторами на базі відповідних асоціацій, так і офіційними, зокрема судовими установами. Відтак, доцільно розмежовувати два різновиди медіації: приватну і судову (квазісудову). Для обох різновидів характерним є те, що процедура передбачає співпрацю третьої сторони та учасників конфлікту з метою допомогти віднайти його взаємовигідне вирішення [4, с. 5]. Мета цього процесу полягає в розв'язанні конфлікту та припиненні суперечки, а проблема не вважається остаточно вичерпаною доти, поки не буде досягнуто єдиної, загальної для обох сторін згоди.

Медіація, як будь-яка своєрідна процедура має свої переваги і недоліки у порівнянні з вирішенням спорів в судовому порядку. Так, до переваг процедури медіації можна віднести: 1) вироблення рішення, яке влаштовує обидві сторони спору, в той час, як суд виносить рішення, як правило, на користь однієї зі сторін; 2) вважається, що судовий процес посилює конфронтацію між сторонами, оскільки обов'язкове судове рішення на користь однієї із сторін не залишає шансів для подальшого діалогу. Саме тому медіація у публічно-правовій сфері є свідченням налаштованості влади на співпрацю та компроміс; 3) швидкість процедури медіації у порівнянні з судовим процесом, що є особливо актуальним для України, оскільки, незважаючи на постійне скорочення процесуальних строків, значна кількість спорів розглядається в суді роками; 4) фінансова привабливість.

«Слабкі місця» медіації, передусім, полягають у тому, що така діяльність набагато меншою мірою спрямована на абсолютне відновлення справедливості та захист законних прав особи, адже її метою є вироблення рішення через взаємні поступки, інколи навіть у питаннях, що однозначно вирішуються в законодавстві, але є нереальними за конкретних обставин.

Саме тому, у багатьох країнах визначаються справи, щодо яких застосування медіації є недоречним. [4, с. 7].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що застосування в публічно-правовій сфері медіативних процедур є свідченням суттєвих зрушень у правовій свідомості і буде ефективним лише у правовій державі. Безперечно, пряме запозичення досвіду інших країни в Україні не спрацює, і вже розроблені та опрацьовані процедури мають бути адаптовані до нашої правової системи. В першу чергу, необхідно сформувати нормативну базу і усунути всі колізії з нормами КАС України. Важливим також є розроблення методичних рекомендацій щодо особливостей проведення медіативних процедур з точки зору психології спілкування, особливостей розкриття змісту наданих доказів, співставленню фактів і певних обставин та їх правових наслідків, які характерні окремо для спорів, що виникають з публічно-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Койчева О.С. Перспективи медіації як альтернативного способу вирішення податкових спорів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»,* 2019. № 3. С. 72-81.

2. Койчева О.С. Парадигма «win-win» в податкових спорах: міф чи реальність? *Правове життя сучасної України*: Міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.) у 3-х т. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 114-116.

3. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : практичний посібник / кол. атворів: Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. Дрогобич : Коло, 2009. 253 с.

4. Паладій М., Шевелева Т. Не хочете вирішувати конфлікт у суді – зверніться до медіатора. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 12. С. 4-8.

Черниш А. А.
здобувач 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: НОВЕЛИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Немає жодних сумнівів у тому, що під егідою цифрових технологій відбувається не одна трансформація публічного управління в державі. Не так давно постала нагальна необхідність модернізувати сферу надання адміністративних послуг, але без належного нормативного фундаменту нереально досягти ефективного реінжинірингу. Саме в цьому і полягає актуальність обраної тематики, адже за кожною зміною має закріплюватися належне нормативне урегулювання.

Цифровізація стала очевидною новою реальністю, і у сфері адміністративних послуг вона диктує нові стандарти, нову якість, а головне несе з собою зручність та доступність для користувачів. Аналізуючи сучасне законодавство, можна стверджувати, що процес перетворення сфери адміністративних послуг на цифровізовану площину рухається у правильному напрямку, оскільки модифікація інституту адміністративних послуг стосується не лише прикріплення до важливих словосполучень епітету «електронний», але й торкається самої специфіки діяльності суб'єктів надання адміністративних послуг, спрощеної процедури отримання бажаного результату для споживачів, і, що не менш важливо, засобів стримування корупційних проявів з боку суб'єктів надання послуг. З рештою, механізми стають прозорішими, логічнішими, зручнішими та зрозумілішими.

Варто зупинитися детальніше на новаціях, що, в першу чергу, стосуються реформації Центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Варто зауважити, що така реформація є однією із найочікуваніших позитивних змін, адже раніше статус центру був не надто деталізованим, та й загалом не було акцентовано увагу на ряд особливих моментів його функціонування.

Сьогодні оновлена ст. 12 Закону України «Про адміністративні послуги», у порівнянні із попередніми редакціями, найвлучніше встановлює статус ЦНАПу як дієвого робочого органу. Хоч і сама суть діяльності Центу залишилася без змін, законодавець лише деталізував деякі важливі моменти, нормативно підтверджуючи значний прорив у модернізації інституту надання адміністративних послуг в Україні. Констатовано, що особливість ЦНАПу, як суб'єкта надання адміністративних послуг, полягає у наданні тих послуг, перелік яких чітко визначено законодавством. Окрім цього, уточнено, що ті послуги, які надаються органами місцевого самоврядування, відповідними радами (її органами або посадовими особами), надаються виключно через ЦНАП.

Разом з тим, Кабінет Міністрів України, уповноважений затверджувати перелік адміністративних послуг органів виконавчої влади та адміністративних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування у порядку виконання делегованих повноважень, які є обов'язковими для надання громадянам саме через центри надання адміністративних послуг [1].

Однак, не дивлячись на те, що є Розпорядження Кабінету Міністрів України, в якому зазначено більшість послуг, що надаються через ЦНАП, й досі виникають певні розбіжності щодо того, які саме послуги мають надаватися через центри, а які, відповідно, можна делегувати органам місцевого самоврядування. Тому, доречно прийняти відповідний акт, в якому буде закріплено і перелік і саму процедуру надання адміністративних послуг відповідними органами.

Наступний важливий момент – це деталізація механізмів надання адміністративних послуг. Відповідно, послуги надаються: безпосередньо адміністратором; адміністратором спільно із суб'єктами надання адміністративних послуг; посадовими особами суб'єктів надання послуг, як виняток, на підставі рішення органу, що утворив ЦНАП. Вищевказаний виняток потребує свого уточнення. Так, посадові особи можуть надавати окремі послуги лише за наявності двох умов: по-перше, якщо надання таких послуг у ЦНАП є неможливим; по-друге,

якщо таке надання є гіршим для інтересів суб'єктів звернення чи публічних інтересів [1].

Важливим атрибутом змін стала можливість стримувати певні зловживання з боку надавачів послуг, шляхом застосування до них ряд заборон. Так, забороняється поза центрами, підрозділами та віддаленими (у тому числі пересувними) робочими місцями адміністраторів приймати заяви, видавати заявникам результати надання послуг, крім випадків, коли заяви подавалися через Єдиний державний веб-портал електронних послуг [1]. Однак, варто зазначити, що процедура не стала нормативно ідеальною та потребує урегулювання. Оскільки ефективність будь-якої сфери залежить від здійснення певного роду контролю за тою чи іншою діяльністю, залучення моніторингу у сферу адміністративних послуг є влучним доповненням, адже воно виступає нічим іншим як ще одним із способів стримування зловживань з боку надавачів послуг.

Нововведенням є також місця для самообслуговування. Необхідно зауважити, що тут не міститься примус законодавця щодо створення таких місць, адже словосполучення «може здійснюватися» вказує на рекомендаційний, а не обов'язковий характер. Загалом такі місця є досить актуальними, оскільки, пробудивши самостійність громадян, підвищуватиметься сама роль електронних послуг.

Прикладом такого позитивного відгуку слугують центри провідних іноземних держав, де місця для самообслуговування є звичним явищем. Відповідно, якщо на практиці більшість ЦНАП буде оснащено місцями для самообслуговування, то це покращить як ефективність діяльності органу, адже зменшить завантаженість адміністраторів до мінімуму, так і оперативність в отриманні бажаних результатів. Варто акцентувати увагу і на прийнятій Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року, яка передбачає, що одним із її основних пріоритетних напрямків є переведення пріоритетних публічних послуг в електронну форму.

Задля досягнення поставленої мети, стратегією передбачається: 1) забезпечення розбудови мережі центрів надання адміністративних послуг і надання відповідної

підтримки органам місцевого самоврядування для створення таких центрів, їх утримання, надання якісних послуг;
2) забезпечення проведення реінжинірингу публічних послуг;
3) удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує механізм надання адміністративних та інших послуг, їх впровадження через Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія» [3].

Однак, потребує уточнення, по-перше, що слід розуміти під пріоритетною послугою, та, по-друге, які критерії визначають послугу пріоритетною. Ймовірніше, під пріоритетною послугою законодавець розуміє найбільш затребувану та необхідну послугу. Чіткого переліку таких послуг законодавчо не закріплено. Відповідно до Указу Президента України від 29 липня 2019 р., такими стали послуги, що пов'язані із народженням дитини, реєстрацією місця проживання дитини, реєстрацією фізичної особи як платника податків під час оформлення паспорта громадянина України [2]. Що ж до самих критеріїв, то слід враховувати наступні: суспільна важливість послуги, наявність великого попиту з боку громадян, досягнення результату у швидкі терміни, наявність корупційних загроз щодо можливих зловживань з боку суб'єктів надання послуг.

Останнім нововведенням є створення інформаційної платформи – Платформи Центрів Дії, метою створення якої є забезпечення постійного підвищення якості надання послуг. Платформа гарантує комфортнішу взаємодію держави з громадянами. До того ж результативність діяльності адміністраторів значно покращиться, оскільки передбачається інформаційна та методична підтримка надавачів послуг, обмін досвідом між собою та систематичне навчання працівників центрів [4].

Отже, вищенаведене дає змогу дійти до висновку, що ефективного реінжинірингу не буває без належної нормативної бази, адже без такого фундаменту будь-яка зміна не увінчається успіхом. Новели законодавства запевняють в перспективному розвитку сфери надання адміністративних послуг, адже оцифрування підвищує ефективність, відкритість та прозорість діяльності надавачів послуг. Однак, необхідно скоригувати деякі

проблематичні моменти законодавства відповідно до умов сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
2. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг : Указ Президента України від 29 липня 2019 р. № 558/2019 / Президент України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 558/2019#Text (дата звернення: 03.02.2021)
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695, Київ / Кабінет Міністрів України. URL:https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.02.2021)
4. Про Національну вебплатформу центрів надання адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 р. №72, Київ. URL: polozhennya_pro_nacplatformu_dlya_cnapiv.pdf (auc.org.ua) (дата звернення: 05.02.2021)

Черновцан В. В.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРУШЕНЬ ШВИДКІСНОГО РЕЖИМУ НА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРОГАХ УКРАЇНИ

В реаліях сьогодення автомобільний транспорт є надзвичайно важливою складовою в повсякденному житті більшої частини сучасного суспільства. Це, передусім, випливає з того, що в нинішньому темпі життя ефективність та успішність індивідуума залежить, в тому числі, від швидкості пересування. Однак, неконтрольоване прагнення до підвищення мобільності неодмінно призводить до порушення Правил дорожнього руху

(далі – ПДР), та передусім такої важливої складової ПДР, як швидкісний режим. В свою чергу, правопорушення, що пов'язані з перевищенням швидкості, є однією з основних та найпоширеніших причин виникнення аварійності на автомобільних дорогах.

Відповідно до Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р, на сьогодні в Україні рівень смертності та травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод є достатньо високим, а рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким. Також в наведеному акті зазначаються статистичні відомості щодо кількості зареєстрованих аварійних випадків. В порівнянні з європейськими державами за питомими показниками аварійності та наслідками дорожньо-транспортних пригод Україна знаходиться серед лідерів (на 100 тис. жителів в Україні припадає 8,22 відсотків загиблих у дорожньо-транспортних пригодах, тоді як в середньому в державах ЄС цей показник складає 5 відсотків). Крім цього вказується, що аналіз, проведений Національною поліцією, встановив, що перевищення безпечної швидкості є основною причиною аварійності на території України та складає 34 відсотка від всієї сукупності причин виникнення дорожньо-транспортних пригод із загиблими та/або травмованими людьми [1]. Таким чином, виконавши прості розрахунки можна з'ясувати, що за 2019 рік, внаслідок правопорушень, пов'язаних з перевищенням швидкості, в Україні сталося близько 9000 дорожньо-транспортних пригод із загиблими та/або травмованими особами, в яких загинуло біля 1200 осіб та травмувалося приблизно 11000 осіб.

Оцінюючи вищенаведену інформацію можна стверджувати, що існуючий станом на 2019 рік механізм запобігання та протидії правопорушенням у сфері дорожнього руху, пов'язаних з перевищенням швидкості, був недосконалим та потребував покращень.

Однією зі складових змін, спрямованих на мінімізацію дорожньо-транспортних пригод, стала автоматична система

фотовідеофіксації порушень ПДР, впровадження та реалізація якої здійснюється починаючи з 2015 року. Станом на сьогодні, на території України дана система вже працює. Нині діють близько 50 приладів контролю, що дають змогу в автоматичному режимі здійснювати виявлення та фотозйомку або відеозапис подій, що містять ознаки адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. На даний момент такі прилади розміщені переважно на території Київської області, з яких половина пристроїв діє в столиці. В майбутньому планується за допомогою приладів автоматичної фотовідеофіксації порушень ПДР, крім перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів, що фіксується починаючи з 1 червня 2020 року, фіксувати також наступні порушення ПДР: проїзд на заборонний сигнал світлофора; порушення правил зупинки і стоянки; порушення правил руху і зупинки на смузі для маршрутних транспортних засобів; порушення встановленої для транспортних засобів заборони виїзду на смугу зустрічного руху; порушення правил руху через залізничний переїзд; порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками [2].

Що стосується саме обмежень швидкості руху на автомобільних дорогах України, за загальним правилом швидкість руху легкових автомобілів не може перевищувати: 50 км/год в населених пунктах (існують одиничні виключення в м. Київ, де на окремих вулицях з першого квітня по перше листопада максимально дозволена швидкість руху складає 80 км/год); 130 км/год на автомобільній дорозі, що позначена дорожнім знаком 5.1; 110 км/год на автомобільній дорозі з окремими проїзними частинами, що відокремлені одна від одної розділювальною смугою; 90 км/год – на інших автомобільних дорогах [3].

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) встановлює адміністративно-правову відповідальність за порушення ПДР. Чинна редакція КУпАП не містить чітко розмежованих норм, що розповсюджують свою дію конкретно на сферу дорожнього руху. Натомість, статті 121-140, що встановлюють відповідальність за порушення ПДР, містяться

серед інших адміністративно-правових норм в Главі 10 КУпАП «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку».

Стаття 122 КУпАП регламентує, в тому числі, адміністративну відповідальність за перевищення швидкості руху відносно встановлених обмежень. Дана адміністративно-правова норма диференціює відповідальність відповідно до тяжкості вчиненого порушення ПДР. Так, у випадку перевищення водієм транспортного засобу встановлених обмежень швидкості руху більш як на двадцять кілометрів на годину – для такого водія санкція статті передбачає за собою накладення штрафу в розмірі п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; у випадку перевищення водієм транспортного засобу встановлених обмежень швидкості руху більш як на п'ятдесят кілометрів на годину – для такого водія санкція статті передбачає за собою накладення штрафу в розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; а у разі, якщо наведені вище правопорушення спричинили створення аварійної обстановки – накладення штрафу в розмірі сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права керування транспортними засобами на строк до одного року [4].

Дискусійним питанням в рамках системи автоматичної фотовідеофіксації порушень ПДР є непропрацьованість механізму, пов'язаного з численими випадками, коли автомобіль відповідно до реєстраційних документів на транспортний засіб належить одній особі, а під час вчинення порушення ПДР, що зафіксовано в автоматичному порядку приладами контролю, автомобілем керувала інша особа. Такі ситуаціїї трапляються досить часто, відбуваються вони, передусім, тоді, коли під час сімейного життя автомобіль належить певному члену сім'ї, а користуються ним, крім власника, і інші члени родини. На даний момент в Україні застосовується практика притягнення до адміністративної відповідальності за порушення ПДР, що зафіксовані в автоматичному режимі пристроями контролю, яке було скоєно на транспортному засобі з реєстрацією іноземної держави та відповідно до чинного законодавства не підлягає державній реєстрації в Україні. В такому випадку до

адміністративної відповідальності притягується особа, яка ввезла такий транспортний засіб в Україну [5].

Відповідно до статті 14^2 КУпАП, адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (в тому числі за перевищення допустимої швидкості), зафіксовані в автоматичному режимі, несе відповідальна особа - фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб. Однак ця ж стаття вказує, що відповідальність може нести також належний користувач транспортного засобу, за умови якщо до Єдиного державного реєстру транспортних засобів внесено відомості про належного користувача відповідного транспортного засобу. Порядок внесення таких відомостей встановлюється Кабінетом Міністрів України [4].

Вважаємо, що подібне нормативно-правове вирішення дискусійного питання не є ідеальним та не врегульовує значним чином поставлену проблему. Для більш глибокого розв'язання даної дилеми необхідно значним чином вдосконалювати на законодавчому рівні існуючі положення.

Список використаних джерел:

1. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1360-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text (дата звернення 05.02.2021).

2. Про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2017 р. № 833. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2017-%D0%BF#Text (дата звернення 05.02.2021).

3. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text (дата звернення 05.02.2021).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n3866 (дата звернення 05.02.2021).

5. Офіційний веб-портал Міністерства Внутрішніх справ України: https://mvs.gov.ua/ua/pages/7403_Avtomatichna_sistema_fotovideofiksacii_porushen_PDR.htm/ (дата звернення 08.02.2021).

Шевченко В.В.
здобувач 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Вплив євроінтеграційних процесів на становлення та розвиток Української держави зумовило прийняття низки реформ з питань оптимізації та удосконалення системи органів публічного управління. Серед таких реформ варто відзначити створення патрульної служби Національної поліції України [6]. Головною метою діяльності патрульної служби національної поліції України є охорона та дотримання громадського порядку, але на сучасному етапі існує низка проблем з якою стикаються патрульні, розглянемо їх детальніше. Правова та організаційна система функціонування зазначеного органу викликає інтерес як у пересічних громадян так і серед науковців та практиків.

Зокрема, серед українських науковців котрі висвітлювали питання проблем діяльності патрульної служби національної поліції України є: О. Безсмертний, Ю. Битяк, В. Богоніс [1], С. Гончарук, М. Єропкін, А. Закалюк, М. Мельник, Р. Кіяшко [2], І. Кравченко [5] та інші. Так, на думку І. Кравченко, серед проблем діяльності патрульних є недостатня організація діяльності поліцейських підрозділів. Автор вважає, що передусім діяльність керівників органів і підрозділів Національної поліції всіх рівнів має бути чіткою та злагодженою. Більшість керівників правоохоронних органів є молоді кадри котрі ще не мають достатнього досвіду роботи, або мають тільки теоретичну базу знань [5, с. 68]. Серед вагомих проблем О. Головацький, виокремлює узгодженість стратегії керівництва Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України, щодо питань пов’язаних із внутрішнім управлінням органів та підрозділів.

Взаємодія територіальних органів Національної поліції та патрульних, нажаль, недосконало злагоджена, через

уніфікований підхід до організації діяльності цих служб. Зазначена проблема зумовлена тим, що територіальні відділи поліції фактично переатестацію не пройшли, застосовуючи традиційні методи та прийоми роботи продовжують працювати, тим самим сприймають патрульних як загрозу, що негативно позначається на їх співпраці. За для врегулювання даної проблеми час від часу відбуваються переговори між керівниками патрульної служби. Не менш важливою є проблема із забезпечення умов функціонування патрульної служби та матеріальною базою, достатній час на відпочинок.

Невід'ємною складовою вирішення окресленої проблематики є необхідність вдосконалення нормативно-правової бази щодо діяльності патрульної поліції. Р. Кіяшко вважає, що у законодавстві навіть після здійснення та провадження реформ Національної поліції є розходження та невідповідності. До прикладу, у випадку коли поліцейський виписує штраф за адміністративне правопорушення він керується тільки цією нормою закону, але порівнюючи Кодекс про адміністративні правопорушення з нормами Конституції України можна помітити колізію. Так, в Конституції України у ст. 59 вказано, що кожен громадянин має право на правову допомогу [4]. Але фактично, коли поліцейський виписує адміністративний штраф особа не може в той момент скористатись юридичною допомогою [2, с. 140]. Здебільшого такі ситуації вирішуються в порядку звернення до суду, варто звернути увагу, що такі звернення не є поодинокими. Але за для врегулювання їх потрібно вдосконалити нормативно-правову базу, сформувати чіткі інструкції для поліцейських при затриманні особи, оформлення адміністративного штрафу та інших випадках.

Плинність кадрів є ще однією з проблем на якій варто закцентувати увагу. Варто констатувати, що від початку проведення реформи більшість молоді прагнули стати патрульними, адже висока заробітна платня, матеріальне забезпечення, патріотичні почуття, свідома допомога захистити громадян, мотивувала більшість обрати саме дану професію. Але пройшло не так багато часу як нова патрульна поліція не виправдала сподівання молодих людей. Відбувається відтік

кадрів через незадовільну заробітну платню, невідповідність вимог, постанов, корумпованість, збереження старих корумпованих схем, та інших факторів.

Але, навіть перераховані вище проблеми можливо подолати, потрібно лише сформувати, переатестувати керівництво, відсторонити осіб, що не відповідають займаній посаді, удосконалити правову базу щодо покарання за корупційні схеми, можливо навіть використати практику зарубіжних країн де не так гуманно та демократично долають корупцію, наприклад Китай. В країні не дивлячись на стан, статус, посаду, кількість коштів, закон діє для всіх, і до теперішнього часу в країні зберігається смертна кара [7, с. 130].

Вагомою є проблема, що проявляється у недостатньому об'ємі професійних знань. В. Богоніс, вказує, що на практиці непрофесійна реалізація патрульними своїх повноважень, порушення положень щодо вчинення дисциплінарних проступків відбувається вкрай часто. У більшості випадків таку молодь звільняють чи вона звільняється за власним бажанням. Тому можна стверджувати, що кошти витрачені на відбір, підготовку таких поліцейських використанні не раціонально [1, с. 142].

За для подолання даної проблеми потрібно укладати угоди з майбутніми патрульними. В якості прикладу можна запозичити досвід Міністерства внутрішніх справ України. Даний інститут укладає з курсантами угоду, після чого останні повинні відпрацювати мінімум три роки в системі МВС, інакше потрібно буде відшкодувати вартість навчання у повному обсязі.

Таким чином, перераховуючи проблеми діяльності патрульної служби Національної поліції України, можна сформувати три групи проблем. До першої можна віднести недосконалу нормативно-правову базу. Для подолання та усунення колізій у правовій системі необхідним є запозичення досвіду інших країни, встановлення та дотримання чіткої системи покарань. До другої групи проблем можна віднести відтік кадрів та професійну недосвідченість патрульних. Подолати дані негаразди можна через високу мотивацію молоді, а саме вагому заробітну платню, пільги, соціальне страхування патрульних, також потрібно використовувати нові методики та

прийоми у роботі, це можна здійснити залучивши досвід інших країн. До третьої групи проблем варто віднести низьку правову культуру громадян, адже через незнання законів, більшість українців вважають, що вони його не порушують, тим самим вчиняючи злочин та провокуючи патрульних на професійний ризик. Подолати проблему можна проводивши роз'яснювальну роботу серед молоді, дорослих, літніх людей, через засоби масової інформації, мережу інтернет та інші ресурси, пояснюючи норми закону та види покарань за вчинення того чи іншого діяння.

Список використаних джерел:

1. Богоніс В.Р. Актуальні проблеми організації діяльності патрульної служби Національної поліції України. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 17 березня 2016 р.). Дніпропетровськ. 2016. С. 142–144.

2. Кіяшко Р., Кравченко І. Актуальні проблеми діяльності патрульної служби Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. Вип. 39. Т. 1. 2016. С. 139–142.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 05.02.2021).

4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. с. 141.

5. Кравченко І. Правові засади реалізації кадрової політики Національної поліції України. *Адміністративне право і процес*. 2018. С. 68-72.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 58-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. 379 с.

7. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.) / упор. О.В. Авраменко, С.С. Гнатюк, І.В. Красницький. Львів. 316 с.

СЕКЦІЯ 2.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Крусян А.Р.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституційний розвиток України на шляху до утвердження конституціоналізму характеризується конфліктністю [див. наприклад: 1-4].

Науково-практична парадигма конституційного конфлікту у контексті теорії та практики сучасного конституціоналізму включає: загальнотеоретичні основи конституційного конфлікту (причини (фактори) виникнення, поняття, природу, особливості, функції, структуру, наслідки конституційних конфліктів тощо); концепцію управління конституційними конфліктами (попередження (профілактика), аналіз та вирішення конституційних конфліктів).

Наявність конституційних конфліктів у системі сучасного конституціоналізму обумовлена такими факторами. По-перше, система конституціоналізму як і будь-яка соціально-політична система, яка є динамічною та розвивається, характеризується можливістю об'єктивізації конфліктів між її суб'єктами (зокрема, відповідно до «конфліктної моделі суспільства» Р. Дарендорфа). Адже конфлікт має функціонально-динамічний

характер та є проявом протиріч і колізій у конституційній матерії, тому в науковій літературі під конфліктом розуміється: «… специфічний спосіб взаємодії двох і більше систем або компонентів однієї системи в ході їх спільного функціонування, який породжується ресурсно-комунікаційними протиріччями між ними…». Обґрунтованим є висновок, що «конфлікт є такою ж характеристикою системи, як і цілісність, взаємозалежність елементів, структурність, ієрархічність. Його динаміка значною мірою залежить від стратегії поведінки його учасників (співробітництво, суперництво, компроміс, поступливість, уникання)» [5, с. 335]. По-друге, важливим змістовним елементом системи конституціоналізму є конституційні правовідносини, а наявність конфронтації в їх системі можна вважати майже «нормою». Так, на думку А.А. Єзерова, «виникнення у сфері конституційно-правового регулювання протиріч, прогалин є неминучим з огляду на природний розвиток суспільних відносин»; «конфліктність у конституційному праві – прояв соціальної активності суб'єктів конституційних правовідносин» [6, с. 5, 26]. Особливо ризик конфліктів зростає тоді, коли ці відносини розвиваються у процесі конституційно-правових перетворень у державі та суспільстві. При цьому, в теорії соціального конфлікту виокремлюються не тільки деструктивні, але і конструктивні функції конфліктів, що є слушним і для конституційних конфліктів. По-третє, крім конституційних правовідносин, важливим елементом системи конституціоналізму є конституційна правосвідомість, яка, у свою чергу, є вагомим чинником щодо формування в Україні демократичної державності без корупції, з новою публічно-управлінською та юридичною елітою з новим світоглядом на основі нових підходів до праворозуміння тощо. Формування конституційної правосвідомості супроводжується протистоянням, яке викликане двома факторами – наявністю залишків старого світогляду та ідеології, а також наявністю різних підходів щодо розуміння проектування та формування системи конституційної організації сучасного суспільства та держави. По-четверте, передумовою та водночас умовою функціонування системи конституціоналізму є наявність громадянського суспільства, яке в сучасній Україні

активно розвивається та, водночас, змінюється, що також викликає конфліктні ситуації як у самому громадянському суспільстві, так і в його взаємовідносинах з державними інституціями [див., наприклад: 7, с. 57-61]. По-п'яте, нормативною основою конституціоналізму є конституція та конституційне законодавство, які потребують модернізації та оновлення у відповідності з динамікою соціально-політичних змін та мають кореспондувати конституційно-правовим реаліям, порушення такого балансу та нездійснення необхідної кореляції стає вагомими чинниками щодо появи конституційних конфліктів та навіть може спричинити конституційну кризу.

Звідси, теоретично обґрунтованим та праксеологічно необхідним є створення цілісної, науково-практичної парадигми конституційних конфліктів у контексті теорії та практики сучасного конституціоналізму.

За своєю сутністю конституційні конфлікти у контексті системи конституціоналізму є порушенням взаємозв'язків та загостренням суперечностей на інституціонально-нормативному рівні цієї системи – між органами публічної влади; між публічно-владними інститутами та іншими суб'єктами конституційних правовідносин; а також між фактичною та юридичною конституцією. Профілактика та вирішення цих конфліктів потребує удосконалення функціонального рівня (механізму) сучасного конституціоналізму (зокрема, системи «стримувань та противаг», інституту конституційної відповідальності, конституційного контролю, конституційного законодавства тощо).

За змістом конституційний конфлікт виражається у конфронтації суб'єктів конституційних правовідносин з приводу конституційних цінностей, принципів та норм або інших об'єктів конституційних правовідносин, що може бути спричинено деформаціями конституційної правосвідомості або неефективністю конституційного законодавства (нормативної основи сучасного конституціоналізму); обумовлено проявом соціальної активності суб'єктів конституційних правовідносин.

Що стосується управління конституційними конфліктами, то, воно включає попередження (профілактику) конституційних

конфліктів, аналіз конституційних конфліктів, вирішення конституційних конфліктів.

Аналіз конституційних конфліктів має відбуватися на основі положень загальної теорії соціального конфлікту, тобто включає збір інформації, оцінку реалій конфронтаційних відносин та конфліктних факторів, прогнозування динаміки конфлікту та його наслідків. Важливим є урахування особливих характеристик конституційних конфліктів (їх природи, суб'єктів, об'єктів, предмету тощо).

Конструктивне вирішення та врегулювання конституційних конфліктів у контексті сучасного конституціоналізму означає застосування виключно конституційних, тобто передбачених конституційно-правовими нормами механізмів та способів. При цьому механізми та засоби вирішення конституційних конфліктів залежать від їх рівня, форми, класу, виду (наприклад, для подолання конституційної кризи, зазвичай, необхідним є прийняття нової Конституції чи внесення змін до чинного Основного Закону держави та суспільства). Крім того, для врегулювання конституційних конфліктів раціональним вбачається залучення інститутів громадянського суспільства як третьої сторони (як за згодою протиборчих сторін, так і без їхньої згоди) для усунення протиріччя між опонентами. Важливе значення має розв'язання конфліктів на основі компромісу, консенсусу та переговорів, теорія яких всебічно розкривається в наукових дослідженнях [див., наприклад: 8].

Попередження конституційних конфліктів виражається у здійсненні профілактичних заходів з метою недопущення конституційних конфліктів або зведення ризику їх можливого виникнення до мінімуму. Цими заходами є: конституційно- та організаційно-правові заходи, спрямовані на: удосконалення конституційного законодавства шляхом його сталого розвитку, кореспондуючого динаміці конституційних правовідносин; організація та здійснення публічної влади у контексті парадигми сучасного конституціоналізму; застосування комунікативно-психологічних та ідеологічних технологій, спрямованих на формування конституційної правосвідомості та недопущення її деформації.

Таким чином, становлення та розвиток системи сучасного українського конституціоналізму об'єктивно супроводжується конституційними конфліктами. Попри можливу конструктивність, конституційні конфлікти здійснюють руйнівну, деструктивну роль, що негативно впливає на функціонування системи сучасного конституціоналізму. Звідси, важливим є їх попередження (профілактика), прогнозування та ефективне вирішення на відповідній теоретичній основі, що у свою чергу потребує подальших наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституційна криза в Україні. *Dejure foundation*. URL: https://dejure.foundation/only-ksu.

2. Конституційна криза в Україні: П'ять шляхів подолання правового хаосу. URL: https://zik.ua/blogs/konstytutsiina_kryza_v_ukraini_piat_shliakhiv_podolannia_pravovoho_khaosu_986188 (дата звернення 14.02.2021)

3. Конституційна криза. *Європейська правда.* URL: https://www.eurointegration.com.ua/tags/constitution-20201030105303.

4. Стефанчук Р. Добровільний внутрішній перезапуск Конституційного Суду України може бути найкращим варіантом виходу із конституційної кризи. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/199525.html

5. Казміренко В.П. Конфлікт. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.). Київ: Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 3 : К–М. 2001. 792 с.

6. Єзеров А. А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.

7. Батанов О.В. Конституційно-правові проблеми конфліктності між громадянським суспільством та державою в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 4. С. 57-61.

8. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ: Кондор, 2004. 172 с.

Мішина Н.В.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ ЗА ЗДІЙСНЕННЯМ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЕЛЕГОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Жодна з демократичних країн не надає всі владні прерогативи на державному чи на територіальному рівні одному органові чи органам з ідентичною правовою природою; натомість практикується опосередковане керівництво країною за допомогою різноманітних управлінських структур.

Після проголошення незалежності в Україні була визнана наявність двох рівнів публічної влади – державної та самоврядної. Виконавчу владу в Україні на місцевому рівні, тобто в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі, здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Згідно з Концепцією Адміністративної реформи, адміністративна реформа в Україні передбачає не тільки зміни у організаційної структурі, функціях, кадровому забезпеченні виконавчої влади, але й зміни у взаємовідносинах виконавчої влади з місцевим самоврядуванням. З ліквідацією принципу «демократичного централізму» (підпорядкованості місцевих рад органам державної влади) виникли проблеми, пов’язані з існуванням двох центрів публічної влади. Розв’язання цих проблем в першу чергу залежить від того, наскільки успішно в Україні триватиме адміністративна реформа.

В Концепції адміністративної реформи делеговані функції або повноваження визначені як функції або повноваження (права і обов’язки), які набуває певний суб’єкт (в даному випадку - орган місцевого самоврядування) шляхом передачі йому для виконання від іншого суб’єкта (в даному випадку - від місцевої державної адміністрації) за власним рішенням останнього або на

підставі норми закону.

Делегування, як правило, передбачає передачу функцій, повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання. Місцеві державні адміністрації мають право делегувати деякі з своїх повноважень представницьким органам місцевого самоврядування згідно з частиною 3 статті 143 Конституції України. Коли органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, делеговані їм місцевими державними адміністраціями, вони виступають від імені держави, а коли виконують власні функції – від власного імені (органи місцевого самоврядування мають всі ознаки юридичної особи (з теорії цивільного права це організаційна єдність, наявність відокремленого майна, виступ у цивільному обороті від свого імені, здатність нести самостійну майнову відповідальність та здатність бути позивачем або відповідачем в суді, арбітражному чи третейському суді)).

В Основному Законі Україні також зазначено, що «органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органам виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади». Водночас одним з основних принципів місцевого самоврядування в Україні є принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах, визначених законодавством України. Цей принцип не повинен порушуватися «і тоді, коли орган місцевого самоврядування здійснює делеговані йому державою додаткові повноваження». У цьому разі він так само повинен мати свободу здійснювати їх з урахуванням місцевих умов; тобто стосунки органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій базуються на принципах автономності, коли це стосується виконання власних, самоврядних функцій та підконтрольності – коли здійснюються повноваження, делеговані державою.

Стаття 71 Закону України від 21.05.97 р. «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування крім випадків виконання делегованих їм радам повноважень.

Витрати органів місцевого самоврядування на виконання повноважень, делегованих державою, відшкодовуються в повному обсязі - відповідну норму містить Конституція України: «Держава фінансує здійснення цих повноважень (повноважень, делегованих органам місцевого самоврядування виконавчою владою - Н.М.) у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності». Отже, існує проблема обсягу та меж фінансового контролю з боку держави - контролю за ефективністю використанням цих коштів. Зазначимо, що більшість провідних вчених вважають фінансовий контроль найефективнішим видом контролю центрального уряду за органами місцевого самоврядування – в Україні, як і в зарубіжних країнах, держава фінансово підтримують місцеве самоврядування, беручи участь у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів.

Ще один вид державного контролю, здійснення якого може істотно впливати на автономність діяльності органів місцевого самоврядування - адміністративний контроль (судовий контроль майже не застосовується в Україні, він є більш характерним для країн з англосаксонською системою права). Адміністративний контроль в Україні має здійснюватися згідно з європейськими стандартами – «таким чином, щоб забезпечити домірність заходів контролюючого органу важливості інтересів, які він має намір охороняти». Проте привести національне законодавство у відповідальність до Європейської хартії місцевого самоврядування, яка була ратифікована 15 липня 1997 року, значно легше, ніж створити належні умови, щоб відповідні норми «працювали». У даному випадку ефективним є використання досвіду зарубіжних країн, які мали аналогічні проблеми – наприклад, у Федеративної республіці Німеччині наприкінці 70-х - початку 80-х років делеговані справи складали 80 – 90 процентів від загального обсягу справ, виконуваних громадами – фактично діяльність органів місцевого самоврядування знаходилася не просто під контролем адміністративного апарата земель, а під його безпосереднім

керівництвом.

Дослідники інституту державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування відзначають, що на сучасному етапі головне завдання державного контролю – вплив на муніципалітети з метою забезпечення виконання передбачених законом суспільних завдань – замінюється спрямуванням можливостей державного контролю на забезпечення виконання директив, адресованих органам місцевого самоврядування. В зарубіжних країнах вчені все частіше доходять висновку, що надзвичайно велика кількість делегованих справ знижує незалежність муніципалітету та розробляють методи, щоб запобігти цьому. Досвід багатьох європейських країн може бути використано і в Україні, звичайно, з урахуванням розходження в правових системах, специфіки рівня економічного і соціального розвитку - адже ефективність порівняльного правознавства забезпечується подібністю базових демократичних принципів національних законодавств, з одного боку, формуванням у спільних інтересах загальноєвропейського правового простору - з іншого.

Терлецький Д.С.
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РАЙОННІ РАДИ: НА РОЗДОРІЖЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Місцеві вибори 2020 року відбулися за умов асинхронної реформи: районний (субрегіональний) рівень адміністративно-територіального устрою України був змінений [1; 2], а відповідний рівень публічного управління – ні. Прийнятий із кричущою затримкою проект закону України № 3651-д від 06.10.2020 [3], розпорядчі акти Кабінету Міністрів України [4; 5], попри їхню значущість, лише ситуативно розв’язують у короткостроковій перспективі найбільш очевидні завдання.

Власно ж інституційний дизайн місцевого управління не зазнав дотепер очікуваних змін. Розроблений Міністерством розвитку громад та територій України проект закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6] наразі перебуває на стадії публічного обговорення, а проект закону України № 4298 «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» [7] рекомендовано до прийняття за основу за наслідками розгляду в першому читанні.

Парадоксально, але законопроектна робота здійснюється за відсутності конституційних змін або, щонайменше, відкритої публічної дискусії щодо їх бажаного змісту. Після відкликання Президентом України проекту закону України № 2598 «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [8] минуло більше року, але перспективне бачення конституційного регулювання інституційно-територіальної організації влади досі чітко не артикульоване. Загалом, складається враження, що зміни до Конституції України в цій частині відкладені на невизначений час, принаймні до завершення запізнілої реорганізації місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування згідно з новим районним рівнем адміністративно-територіального устрою в Україні.

За такої ситуації районні ради буквально опинилися на «роздоріжжі» правового регулювання. Згідно з Конституцією України вони є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст (ч. 4 ст. 140) і для цього наділені певними повноваженнями (ч. 2 ст. 143). Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (зі змінами) [9] також покладає на районні ради повноваження щодо вирішення значної частини питань місцевого значення (ст. 43), за здійснення яких вони несуть відповідальність.

Разом з тим, система адміністративно-територіального устрою згідно з Конституцією України не має такого складника як (об’єднані територіальні) громади (ч. 1 ст. 133), а, власно, добровільне об’єднання в одну громаду передбачене лише жителями сіл (ч.1 ст. 140). І, тим не менш, триваюча

децентралізація влади відбувається саме шляхом утворення та забезпечення функціонування об'єднаних територіальних громад, а також відповідного перерозподілу владних повноважень, матеріальних та фінансових ресурсів. Видається безсумнівним, але модель місцевого управління, яка будується за результатами добровільно-розпорядчого об'єднання територіальних громад, натепер належним чином не враховує районні ради.

Прикметно, що напередодні запровадження нового районного рівня адміністративно-територіального устрою і призначення місцевих виборів лунали обґрунтовані застереження щодо проведення виборів депутатів до районних рад у новоутворених районах [10]. Невизначеність компетенції, параметрів їхньої функціональної взаємодії з іншими органами місцевого управління в умовах чинного правового регулювання виправдано наводилися як основні причини, зокрема, для відтермінування таких виборів.

Натомість після призначення місцевих виборів, включно із виборами депутатів районних рад у новоутворених районах, були радикально змінені їхні бюджетні надходження [11]. Тож не дивно, що серед проблем, з якими стикнулися новоутворені районні ради, передусім називають невідповідність фінансових ресурсів конституційно закріпленим повноваженням, невизначеність та колізійність правового регулювання [12].

Ситуація набула настільки проблемного характеру, що за участі профільного комітету Верховної Ради України та Міністерства розвитку громад та територій України повинна бути утворена робоча група, яка «має оперативно напрацювати пропозиції щодо забезпечення стабільного функціонування районних рад». Втім, до законодавчого вирішення «районні ради мають виконувати свої повноваження в межах надходжень до районних бюджетів» [13].

Доводиться визнати, що районні ради, опинилися в режимі очікування системних конституційних та законодавчих змін, без яких удосконалення правового регулювання об'єктивно не може бути ані ефективним, ані узгодженим.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад : Закон України від 16.04.2020 № 562-IX (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text (дата звернення: 18.02.2021).

2. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text (дата звернення: 18.02.2021).

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій": Закон України від 17.11.2020 №1009-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-20#n6 (дата звернення: 18.02.2021).

4. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо утворення та реорганізації районних державних адміністрацій, а також правонаступництва щодо майна, прав та обов'язків районних державних адміністрацій, що припиняються : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 №1321. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2020-п#Text (дата звернення: 18.02.2021).

5. Про реорганізацію та утворення районних державних адміністрацій : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 №1635-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-2020-р#Text (дата звернення: 18.02.2021).

6. Про місцеве самоврядування в Україні : проект Закону України. URL: https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/ (дата звернення: 18.02.2021).

7. Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні : проект Закону України від 30.10.2020 № 4298. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293 (дата звернення: 18.02.2021).

8. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : проект Закону України від 13.12.2019 № 2598. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (дата звернення: 18.02.2021).

9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 18.02.2021).

10. Врятувати децентралізацію: укрупнення районів та місцеві вибори 2020. URL: https://rpr.org.ua/news/rayonni-rady-v-ikhn-omu-chynnomu-vyhliadi-nepotribni-eksperty/ (дата звернення: 18.02.2021).

11. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 17.09.2020 № 907-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-IX#Text (дата звернення: 18.02.2021).

12. Липовська С., Крупник А. Нові районні ради: торуємо шлях в невідоме. Громадська мережа публічного права та адміністрації. URL: https://uplan.org.ua/analytics/novi-raionni-rady-toruiemo-shliakh-v-nevidome/ (дата звернення: 18.02.2021).

13. Майбутнє районних рад: у парламентському комітеті створять спеціальну робочу групу. Інформаційний портал «Децентралізація». URL: https://decentralization.gov.ua/news/13254 (дата звернення: 18.02.2021).

Марущак А.В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Указ Президента України від 26.02.2016 р. «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки» [1] це наглядний приклад того, що держава зацікавлена у розвитку громадянського суспільства та підвищенні ефективності його існування. Відповідно, даним указом затверджується Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки і утворився консультативно-дорадчий орган при Президентові України – Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства. Прийняття та затвердження Стратегії було зумовлено необхідністю створення державою

сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

На прийняття Стратегії вплинуло багато факторів, що стали наслідком зростання ролі громадянського суспільства у різних сферах. Так, на сьогоднішній день, роль громадянського суспільства напряму впливає на просування реформ на державному і місцевому рівнях, розвиток електронного урядування, надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та іншим військовим формуванням.

Як показує досвід багатьох країн, особливо в умовах фінансово-економічної кризи, організації громадянського суспільства самостійно можуть вирішити значне коло питань, особливо в соціальній сфері, кращим та ефективнішим способом за органи державної влади.

Також, вказаним актом були визначені основні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні. Серед них:

- малоефективна взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю;
- негативний вплив на розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, на що вплинула тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим;
- недосконалість чинного законодавства;
- недостатній рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу [1].

Недосконалість чинного законодавства є вкрай важливим пунктом серед вищевказаних.

У першу чергу, на це впливає відсутність будь-яких згадок щодо громадянського суспільства у Основному законі держави – Конституції. Крім того, з-поміж безлічі нормативно-правових актів, що встановлюють порядок організації та діяльності структурних елементів громадянського суспільства, не існує єдиного закону, який би чітко встановлював що саме відноситься до інституту громадянського суспільства, основну мету його існування та напрямки його дії. Крім того,

законодавець досить часто створює не зовсім сприятливі умови для суб'єктів громадянського суспільства.

Така ситуація не склалася випадково. Українська влада не приділяє належної уваги питанням створення нормативних механізмів реалізації громадянських прав і свобод людей, гарантованих Конституцією України. Також, варто зазначити, про недосконаліть законодавства України у сфері залучення громадських організацій в систему управління і прийняття рішень, і, фактично відсутність можливості здійснити останнє.

Найбільш суттєві недоліки у сфері законодавчого регулювання правового статусу громадських організацій упродовж попередніх 20 років були пов'язані з такими чинниками, як: відсутність у юридичних осіб права бути засновниками громадських організацій та унеможливлення створення спільних об'єднань фізичними та юридичними особами; поділ громадських об'єднань за їх територіальним статусом на міжнародні, всеукраїнські та місцеві, що призводило до заборони їм провадити свою діяльність за межами території реєстрації [2].

Але, у контексті даного прикладу, можна виділити і певну позитивну динаміку останніх років. Наприклад, ще у 2012 році термін, який відводився на реєстрацію громадських об'єднань становив 30 днів і на це повинна була виділитись суб'єктом значна вартість. У той же час, реєстрація фізичної особи-підприємця відбувалась за набагато легшою процедурою і менш вартісною. Згодом, законодавством була встановлена спрощена система реєстрації громадських об'єднань. Тепер, виходячи з досвіду практичної діяльності відділів реєстрації відповідних органів виконавчої влади, можна констатувати, що реєстрація відбувається за 1-3 дні. А з 2018 року законодавець ввів можливість здійснити її он-лайн.

Недостатній рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу ще один не менш важливий пункт Стратегії. Загалом, Україна зобов'язана гармонізувати принаймні частину свого національного законодавства до сотень нормативних актів ЄС з багатьох галузей права. Сюди входять такі основні галузі, як митне, трудове право, надання фінансових послуг, захист прав

споживачів, охорона навколишнього середовища та багато інших.

Законодавча робота такого масштабу не може проводитись хаотично і поспішно, вона вимагає ретельного та відповідного планування. Для цього також потрібно дуже добре знати джерела права ЄС, їх походження, цілі та основні принципи, а також належне розуміння структури та тлумачення права ЄС. Така практика надає інформацію у простій формі, з багатьма прикладами та практичними порадами для щоденної роботи.

У 2018 році за підтримки Європейського Союзу були розроблені «Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС».

Ці Рекомендації з наближення законодавства були розроблені для надання допомоги українським державним службовцям в імплементуванні Угоди про асоціацію (УА) між Україною та ЄС, зокрема її частин, що присвячені гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу (ЄС). Одним із зобов'язань, покладених на українського законодавця, є своєчасне та всебічне наближення національного законодавства до десятків нормативно-правових актів ЄС, перелічених у додатках до Угоди про асоціацію та в інших міжнародних договорах між Україною та ЄС і політичних документах [3].

Зміст рекомендацій складають різні пункти, кожний з яких відповідає певному способу гармонізації законодавства. Це: наближення українського законодавства згідно Угоди про Асоціацію; динамічне наближення; наближення до права ЄС поза Угодою про Асоціацію; вимоги до наближення; планування наближення; техніка наближення; перевірка відповідності тощо.

Список використаних джерел:

1. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента 68/2016 від 26.02.2016 р. Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/68/2016#Text (дата звернення 04.02.2021).

2. Турій О.В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. 2017. Веб-сайт. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/

?op=1&z=1115 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/68/2016 - Text (дата звернення 02.02.2021).

3. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ. 2018. Веб-сайт. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdfhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/68/2016 - Text (дата звернення 04.02.2021).

Волкова Д.Є.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПРАКТИКА ЄДИНОГО ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ

Положення Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» були у центрі уваги єдиного органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України.

Станом на 1 січня 2021 року існує лише одне рішення, у якому було піддано аналізу досліджуваний Закон, – це Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п’ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб’єкт права на конституційне подання звернувся до єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні з питанням щодо відповідності Основному Закону 1996 року положень статті 21 «Релігійні обряди і церемонії» аналізованого Закону. У цій статті йдеться про те, що ці обряди та церемонії можуть проводитися у містах, які утримуються зусиллями релігійних організацій.

Запитання, яке поставив перед Конституційним Судом України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, було таким: чи відповідає Основному Закону України частина п'ята статті 21 Закону?

В описовій частині аналізованого Рішення узагальнено, що «згідно з положеннями частини п'ятої статті 21 Закону в інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніш як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання» [1]. Уповноважений звернув увагу на те, що це навряд чи відповідає Конституції України 1996 року у частині права кожного брати участь у мірних зібраннях, а точніше – у частині проведення мірних зібрань.

При вирішенні цієї справи Конституційний Суд України погодився з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у тому, що оспорюване положення не відповідає Основному Закону України 1996 року.

На підставі системного аналізу норм Основного Закону України Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду та віросповідання може бути реалізоване, зокрема, у формі проведення богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. У разі якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги статті 39 Конституції України, у тому числі щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення» [1].

Резюмуючи, слід зазначити про позитивність того факту, що настільки старий нормативно-правовий акт, як Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, був у центрі уваги Конституційного Суду України лише один раз. Адже цей Закон було прийнято хронологічно раніше, ніж Конституцію України 1996 року, а тому цілком ймовірним було б очікувати значно більшу кількість положень, які не узгоджувалися б з Основним Законом. Станом на 1 січня 2021

року існує лише одне рішення – Рішення у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій 2016 року.

Водночас, необхідно підкреслити, що Рішення у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій 2016 року не було прийнято одноголосно, що свідчить про недостатню переконливість викладених у ньому аргументів для деяких суддів Конституційного Суду України. Так, до тексту цього рішення додано Окрему думку судді Гультая М.М. стосовно Рішення, Окрему думку судді Литвинова О.М. стосовно Рішення, Окрему думку судді Мельника М.І. стосовно Рішення та Окрему думку судді Сліденка І.Д. стосовно Рішення.

Варто зауважити, що далеко не кожне рішення єдиного органу конституційної юрисдикції супроводжується такою кількістю окремих думок. А тому перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються: по-перше, у тому, щоб ретельно дослідити викладену в окремих думках аргументацію та міркування суддів Конституційного Суду України; по-друге, у формулюванні додаткових аргументів на користь прийнятого Рішення у цій справі з залученням додаткових європейських стандартів про свободу совісті та релігійні організації.

Список використаних джерел:

1. Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п’ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16 (дата звернення 18.02.2021).

Глиняний І.В.
аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИБОРЧИХ ЦЕНЗІВ

Сучасне виборче право неможливо уявити собі без певних обмежень активного чи пасивного виборчого права, як своєрідного «фільтру» осіб, які мають право мати відношення до виборчого процесу у сучасній демократичній державі.

Межі принципу загальності виборчого права в реальності визначаються наявністю або відсутністю виборчих цензів, що виключають тимчасово або назавжди певних членів суспільства з участі в управлінні справами суспільства і (або) держави за допомогою виборів.

У конституційно-правовій науці існує багато думок щодо проблематики визначення та класифікації виборчих цензів. Так, за філологічним тлумаченням, ценз - це умова, яка допускає людини до користування тими чи іншими політичними правами. У літературі та політичній практиці іноді ще виділяють «процедурні цензи», що представляють собою нормативно закріплені процедури реалізації активного і (або) пасивного виборчого права, обставлені цілим рядом свідомо нездійсненних або важких у виконанні умов (іноді таку загороджувальну функцію виконує сукупність цензів, кожен з яких окремо є цілком розумним).

У літературі та політичній практиці актуалізувалось питання щодо так званих «процедурних цензів», що представляють собою нормативно закріплені процедури реалізації активного і (або) пасивного виборчого права, обставлені цілим рядом свідомо нездійсненних або важких у виконанні умов (іноді таку загороджувальну функцію виконує сукупність цензів, кожен з яких окремо є цілком розумним).

До «процедурних цензів» наприклад можна віднести, зокрема, такі: 1) сукупність «жорстоких цензів», які нівелюють пасивне виборче право для певних категорій претендентів («чужаків»), наприклад, в Мікронезії в штаті Чуук ценз осілості

для губернатора становить 25 років, ще губернатор повинен народитися на території штату або бути його представником за походженням свого роду [1, с. 265]; 2) складна процедура реєстрації громадян як виборців для здійснення активного виборчого права (існує в ряді країн Європи і Америки); 3) у всіх п'ятдесяти штатах США є закони, які регламентують внесення імен кандидатів від третьої партії (чи не Республіканської і не Демократичної) в списки кандидатів (виборчі бюлетені) [2, с. 248], що встановлюють ряд важких у виконанні вимог як до кандидатів, так і до ініціаторів їх висунення (наприклад, в деяких штатах збір підписів на підтримку висування кандидатів від третьої партії скорочений до одного тижня, встановлено вимогу до збирачеві підписів - бути жителем штату і т.д.); 4) мовний ценз, який в ряді держав носить латентний характер і проявляється, наприклад, у виготовленні виборчих бюлетенів, інших виборчих документів, ведення передвиборної агітації та інформування виборців виключно на державному чи іншій мові, що передбачає фактичне необхідність володіння такою мовою для участі в голосуванні , при цьому серед юридичних вимог до осіб, які мають активним виборчим правом, вимога володіння зазначеним мовою відсутня. Мовні бар'єри і низький рівень грамотності також можуть бути навмисно використані, щоб ізолювати і маргіналізувати переміщених виборців. В Азербайджані вимога уряду застосовувати латинський алфавіт є прикладом того, як мовний бар'єр став перешкодою для переміщених виборців, які до свого переміщення, головним чином, звикли користуватися кириличним алфавітом. В Туреччині заборона використання інших мов, крім турецької, у політичних кампаніях перешкоджала участі курдських виборців у виборах, ускладнюючи здійснення свідомого вибору [3].

«Процедурні цензи» відносяться до числа прихованих цензів і можуть бути названі такими лише з певним допущенням.

Більше того, в Україні пропонуються нові (нетрадиційні) цензи. Зокрема, відмічається, що «варто прийняти на час переходу нині окупованих районів Донбасу під юрисдикцію українського права, «сепаратистський ценз», аби лідери та активісти невизнаних республік не мали відразу можливості потрапити до парламенту чи інших місцевих органів влади за

спискам всеукраїнських чи місцевих політичних сил. Можливо взяти до уваги для тих, хто обирається кандидатом в депутати чи мери міст, селищ, сіл, «цензу професійності» (це актуально для мерів, які мали б досвід управління містом чи супровідну освіту)… доречно введення й такого незвичайного цензу для тих хто хоче стати обраним політиком й для тих, хто визначає, кому бути обраним, тобто виборців – «цензу по корупційному досвіду». Це значить, якщо людина за рік чи два до виборів мала звинувачення у політичній чи економічній корупції, вона тимчасово позбавляється виборчих прав. Під такий ценз мають підпадати також члени дільничної виборчої комісії, територіальної виборчої комісії, Центральної виборчої комісії» [4].

За загальним правилом, у відношенні права бути обраним в принципі можуть встановлюватися більш суворі обмеження, ніж по відношенню до права обирати.

Крім того, з обмеженням виборчих прав тісно пов’язане питання позбавлення виборчих прав певних груп населення (наприклад, громадян, які тривалий час проживають поза межами території держави, осіб, які вчинили певні злочини, «негромадян», громадян, підданих процедурі люстрації [5], і т.п.).

З питаннями встановлення цензів та їх подальшої відміни (подолання) в політичній практиці нерідко пов’язуються різноманітні аспекти запровадження квот у виборчому процесі, які передбачають в ході формування тих чи інших, як правило, представницьких, органів публічної влади «резервування» певної кількості мандатів, що підлягають заміщенню, за деякими категоріями населення (етнічних і гендерними меншинами і т.д.).

У конституційно правовій науці існує думка [6, с. 516], що збереження в сучасному конституційному праві ряду зарубіжних країн наявності квот для окремих категорій (груп) населення з метою забезпечити їм представництво в парламенті, по суті, є відхиленням від принципу рівності виборчого права; міжнародне право визнає таке відхилення допустимим, якщо мова йде про спосіб подолання історичної дискримінації цих груп.

Таким чином, можливо дійти до висновку, що певні обмеження виборчих прав громадян при реалізації активного чи пасивного виборчого права є неоднозначним питанням у міжнародному правовому досвіді, сучасні демократичні держави світу встановлюють різні критерії, а також й саму суть правовою природи виборчих цензів виходячи із історичного досвіду та потреб суспільства.

Роль виборчих цензів у сучасній правовій державі складно перебільшити, адже формування політичної еліти, обирання громадян на важливіші політичні посади, які у свою чергу формують внутрішню і зовнішню політику держави є досить складним та актуальним питанням як в міжнародній так і в вітчизняній правовій практиці.

Виборчі цензи виступають певним регулятором такого процесу «формування» керівного апарату державу та потребує вдосконалення з боку держави під потреби сучасного суспільства у зв'язку з прагненням якісного та законного керування державою з боку посадових, які були обрані під час виборчого процесу з метою досягнення цілей такого демократичного суспільства.

Обмеження чи критерії визначення кола осіб які можуть реалізовувати своє виборче право, повинно бути чітко закріплене з боку закону, та обмежуватися лише за наявності таких підстав: 1) обмеження встановлюється законом; 2) обмеження має на меті захист основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави; 3) обмеження має бути необхідним, тобто відповідним вищевказаним цілям.

Поряд з цим, можливо дійти до висновку, що у конституційно-правовій науці є досить багато пропозиції з боку науковців щодо реформації чи поширення виборчих цензів, що також вплине на їх кваліфікацію яка була вищерозглянута. Внесення нових виборчих цензів повинно ґрунтуватися виключно за потреб суспільства, адже зменшення кола осіб які приймають участь у виборчому процесі може негативно вплинути на демократичну волю всього суспільства. Але, поряд з чим є очевидним, що реформування виборчих цензів під

потреби сучасної правової держави є необхідним кроком при формуванні незалежної демократичної країни.

Список використаних джерел:

1. Выборы в мире: избирательные цензы / И.Б. Борисов, А.Г. Головин, А.В. Игнатов, Ю.Ю. Комиссаров. М.: РОИИП, 2015. 336 с.
2. Паренти М. Демократия для избранных. Настольная книга о политических играх в США / Пер. с 7-го англ. изд. М.: Поколение, 2006. С. 248–250.
3. Erin Mooney and Balkees Jarrah, The Votng Rights of Internally Displaced Persons: The OSCE Region, Germany: Dual Nationality Change [Електронний ресурс]: march 1999. – volume 6. – Number 3. – Режим доступу: http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1753_0_4_0 (дата звернення 18.02.2021)
4. Гаврилюк Д. Про виборчий ценз. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1913972-pro-viborchiy-tsenz.html
5. Ларин А. А. Люстрация как основание ограничения избирательного права // Електронний ресурс. Режим доступу: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2014/4/ yurisprudentsiya/larin.pdf.
6. Андреева Г.Н., Старостина И.А. Избирательное право в России и зарубежных странах / Под ред. А.А. Клишаса. М.: Норма, 2010. 563 с.

Доценко Я.П.
здобувач 2 курсу науково-дослідної магістратури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОТЕСТНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ УСТАНОВЧОЇ ВЛАДИ

Форми здійснення установчої влади є важелями впливу народу на державну політику та правопорядок. При цьому, найбільшого значення набувають протестні дії, що можуть мати правову (референдум) та неправову (революція, повстання) форму.

Е. Ваттель ще стверджував, що право нації - це право змінити свою конституцію, яку він виводив з іншого права

нації «змінити керівників, які зловживають своєю владою» [1, с. 54].

Дійсно, право на повстання (або на опір гнобленню, або на революцію) є окремою, визнаною міжнародним співтовариством, формою здійснення установчої влади народу, якщо дотримуються певні умови [7, с. 278-287].

Перша умова отримала назву принципу демократії, заснованого на ідеї народного суверенітету. Право на повстання - право, яке реалізується більшістю або від його імені проти гнітючої меншини. Після його повалення повинні бути забезпечені створення легітимного уряду, можливість політичного самовизначення і реалізації прав людини для всіх членів суспільства.

Друга умова об'єднує в собі принцип пропорційності і принцип субсидіарності. Згідно з останнім якщо є більш м'який спосіб скинути деспотичний уряд, він має застосовуватися в першу чергу. Право на революцію має бути обумовлено вичерпанням ненасильницьких засобів, наприклад, конституційних методів, мирних протестів, громадянської непокори, пасивного опору і т.д. Принцип пропорційності повинен прийматися до уваги при визначенні змісту використовуваної сили. У практичному плані це означає, в першу чергу, що гнобитель не повинен бути убитий, якщо він може бути захоплений без будь-яких додаткових ризиків.

Третю умову називають принципом справедливої причини. Одиничний акт насильства по відношенню до народу - недостатня причина для революції, але, безумовно, достатня для мирного опору, і лише якщо мирний протест неефективний - для повстання.

Останню вимогу названо принципом відмінності (або диференціації). Вона означає, що застосування сили має бути направлено на людей, які перебувають при владі, щоб зупинити утиски, а також на людей, які здійснюють утиски, як правило, це поліція або армія. Іншими словами, за часів гноблення, народ має право, як крайній захід, на застосування сили проти представників політичної і військової влади на

всіх рівнях, від звичайного поліцейського або солдата до глави держави [4, с. 46-48].

Названі критерії легітимізують порушення чинних правових норм під час революційних подій та відхід від конституційних положень або заповнення конституційного вакууму, який міг виникнути у зв'язку з певними обставинами. Однак, перераховані критерії значно звужують можливості реалізації права на повстання, що є справедливим для забезпечення суспільного порядку та сталого розвитку держави.

Реалізація пропозиції О. Скрипнюк щодо «унормування в конституціях і конституційних актах природного права громадян на повстання проти тиранії, доповнення ч. 4 ст. 5 положенням про те, що народ має право на опір тиранії та повстання проти узурпації державної влади» [5, с. 32], може призвести до дестабілізації суспільно-політичної ситуації в державі та порушення інших конституційних положень, у тому числі прав людини, адже у будь-якій державі не всі громадяни задоволені діяльністю органів державної влади, але їх позиція має виражатися у конституційний спосіб, зокрема шляхом функціонування опозиції.

Необхідно звернути увагу на яскравий приклад Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2013–2014 рр. З ходу цих революцій, можна зробити висновок, що традиційні інститути та процедури не завжди мають змогу розв'язати проблеми, а рішення, які вони приймають, відчутно впливають на життя людей. Одним із найбільш правильних способів народного повстання, який носить опосередкований характер є всенародний референдум на противагу рішенням парламенту [2, с. 687].

Справді, однією з протестних форм реалізації установчої влади народом України є дострокове припинення повноважень виборних посадових осіб, що було передбачено Законом України «Про всеукраїнський та місцевий референдум» 1991 року.

Звісно ж, висловити шляхом референдуму недовіру тим, кого народ обрав, – це невід'ємне (природне, якщо хочете)

право народу, навіть якщо воно не передбачене Конституцією. Інша річ, що в Конституції варто було б передбачити юридичні наслідки такого народного волевиявлення, як і записати положення про юридичну силу й обов'язковість референдумних рішень, про що в ній немає навіть згадки. Тут – очевидна прогалина в конституюванні установчої влади й інституту референдуму [6].

Наразі варто підтримати Олькіну О.В., яка вважає за необхідне «закріпити в Конституції України рішення всеукраїнського референдуму в якості підстави дострокового припинення повноважень Президента України» [3, с. 35], більше того таку підставу варто закріпити і для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України.

Отже, незважаючи на дієвість революції як форми установчої влади, варто використовувати правові форми установчої влади, зокрема референдум, у разі незгоди зі змістом державної політики представників державної влади, що надасть можливість більшості громадян України висловити свою позицію та вплинути на здійснення державної влади. До протестних форм установчої влади відноситься участь в зборах, мітингах, походах, демонстраціях, страйках, дострокове припинення повноважень виборних посадових осіб, а також створення віча як органу народоправства.

Список використаних джерел:

1. Ваттель Э. де. Право народов или принципы естественного права, применяемые к поведению и делам наций и суверенов. М. : Госюриздат, 1960. 719 с.

2. Волошина В.В., Діордіца І.В. Право на повстання. *Молодий вчений*. – 2017. № 10. С. 686-689.

3. Олькіна О. Референдум як підстава та порядок дострокового припинення повноважень посадових осіб, які обрані народом України. *Юридичний вісник*. 2012. № 1. С. 31-36.

4. Погребняк С.П., Уварова Е.А. Сопротивление угнетению. Восстание. Революция (теоретико-правовой анализ в свете доктрины прав человека). *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 2. С. 4-61

5. Скрипнюк О. В. Конституційна реформа в Україні: етапи поступу та методологія сучасної модернізації Основного Закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 25-34.

6. Ющик О. Конституційні проблеми установчої влади в Україні. *Юридичний вісник України*. 20–26 жовтня 2007 р. № 42. С. 5. URL : http://www.viche.info/journal/1778/.

7. Aleksandar Marsavelski. The Crime of Terrorism and the Rights of Revolution in International Law. *Connecticut Journal of Int'l Law*. – Vol. 28. № 241. 2013. P. 278-287.

Кафлюк А.І.
здобувачка 1 курсу магістратури кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

БУЛІНГ – ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України – життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність. Варто зауважити, що в статті 28 Конституції України також вказано, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1].

Порушення конституційних прав людини яскраво проявляється у такому негативному явищі як булінг. Проблема булінгу в Україні існує давно, проте лише у 2019 році в Україні на державному рівні визнали існування такої проблеми серед дітей.

Проблему булінгу визнали не просто складним соціально-педагогічним, психологічним явищем, і порушенням конституційних прав, але й було вказано, що булінг – це насильство [2]. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Відповідно до Кодексу (стаття 173^4) булінг (цькування) – це діяння (дія або бездіяльність), які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Визначають наступні ознаки булінгу: систематичність (повторюваність) діяння (дії або бездіяльності); умисні дії (злий умисел); владний дисбаланс між кривдником і потерпілим; відсутнє розкаяння у кривдника; наявність жертви, булера та спостерігача.

Кривдником (булером) є особа, яка проявляє агресію до іншого учасника (жертви), фізично чи психологічно переважає його [3, с. 55].

Потерпілою (жертвою булінгу) вважають особу, якій булер завдає страждань. Жертв булінгу визначають як тих, кого часто переслідують, а вони, в свою чергу, не проявляють у відповідь фізичну чи психологічну агресію або їх відповідь не є рівноцінною завданій кривді.

Спостерігачі, як правило, це особи, які споглядають на вчинення булінгу. Можна виділити спостерігачів, які намагаються зарадити цькуванню і зупинити булера (всіляким чином допомогти потерпілому), та спостерігачів, які не намагаються зарадити цькуванню.

Відмітимо, що види булінгу бувають дуже різноманітними:

– вербальний (словесний) булінг – словесне знущання або залякування за допомогою образливих слів, яке включає постійні образи, погрози й неповажні коментарі про кого-небудь (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю, тощо);

– фізичний булінг – фізичне залякування або булінг за допомогою агресивного фізичного залякування, яке полягає в багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним способом;

– соціальний булінг – соціальне залякування або булінг із застосуванням тактики ізоляції припускає, що когось навмисно не допускають до участі в роботі групи, трапези за обіднім столом, гри, заняття спортом чи громадської діяльності;

– кібербулінг – це знущання, приниження, агресивні напади, які здійснюються за допомогою різних гаджетів (зокрема телефонів), з використанням інтернету, будь–яких електронних (цифрових) технологій [4].

На жаль, найчастіше булінг трапляється серед дітей та підлідків. Цей факт випливає зі здійснюваного нами опитування. Проаналізувавши опитування, було виявлено, що практично 80% дітей шкільного віку зіштовхувалися з булінгом. Особи віком від 16 років, частіше зіштовхуються з кібербулінгом. Дуже засмутив той факт, що 20 % опитуваних людей, не знали що таке булінг та як йому протидіяти.

Власне тому, для поширення інформації про булінг та як протидіяти такому негативному явищу, в Україні активно висвітлюють дану тему серед громадськості. Було створено ряд організацій, які займаються проблемою булінгу в Україні, а саме:

– UNICEF – інформують батьків та дітей про булінг та протидію йому [5];

– Благодійний фонд «Kiddo» – протидіють булінгу;

– Громадська організація «Студента» – займаються недискримінаційним навчанням;

– Український інститут дослідження екстремізму – вивчають дитяче насилля;

– Жіночий консорціум України – займаються попередженням та подоланням насильства в дитячому середовищі;

– Український фонд «Благополуччя дітей» – навчають дітей захищати себе;

– Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда–Україна» – протидіють насильству в сім'ї та школі;

– Docudays Ua – здійснюють кампанію проти кібербулінгу;

– StopSexting – захищають дітей від сексуального насилля в інтернеті.

Ватро зазначити, що нами було проаналізовано кількість справ щодо булінгу, які розглядалися в українських судах. Відповідно до даних з Єдиного державного реєстру судових рішень − станом на 09.02.2021 р. зареєстровано 854 справи щодо вчинення булінгу. Ці справи стосуються вчинення булінгу щодо дітей у закладі освіти. Але чому так?

19 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» № 8584, у якому визначено поняття булінгу, шляхи протидії цьому явищу, захисту прав дітей, а також інших осіб, які працюють у закладі освіти. Цим законом, також внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, з вищенаведеного можна побачити, що українським законодавством врегульовано лише вчинення булінгу серед дітей у закладі освіти [6]. Це означає, що законодавчу базу щодо булінгу та протидії булінгу потрібно значно розширювати та доопрацьовувати, для того, аби ефективно боротися з цим негативним явищем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 04.02.2021).

2. Права людини. Булінг як форма насилля. URL: https://vseosvita.ua/library/prava-ludini-buling-akforma-nasilla-107015.html (дата звернення 04.02.2021).

3. Деркач Л.М., Горач Л.В. Проблема булінгу та сором’язливості в сучасному українському освітньому просторі: крос−культурний аспект. *Міжнародний науковий вісник.* Ужгород, 2018. № 2. С. 48−59.

4. *Види булінгу та кібербулінгу.* https://edu.bullyingstop.org.ua/article/4 (дата звернення 04.02.2021).

5. *Офіційний веб-портал UNICEF в Україні.* https://www.unicef.org/ukraine/media_31250.html

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text

Клекоцюк М.М.
здобувачка 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ

Стратегічний курс державного будівництва в Україні - це розвиток верховенства закону, держави, яке діє на основі верховенства закону, де права і свободи людини фактично забезпечуються, де діють шляхетні й досконалі закони, де переважає висока правова культура. Верховенство закону - це система держави і суспільства, де права і свободи є найвищою цінністю, а їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама влада знаходиться під контролем закону, обмежена законом, а закон створює систему правовідносин, що максимізує можливості для свавілля.

Таким чином, одним з ключових і фундаментальних прав українського народу як джерела влади є право на мирні зібрання. Свобода мирних зібрань гарантується Конституцією України та може бути обмежена лише судом і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я населення або захисту прав і свобод людини.

Україна - демократична держава, тому стаття 39 Конституції України закріплює право на мирні зібрання і гарантує його кожному громадянину України. Конституція гарантує громадянам, зокрема, право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги і демонстрації, про які вони заздалегідь повідомляють органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування. Крім того, існує можливість суду обмежити здійснення цього права, якщо громадяни таким чином становлять загрозу національній безпеці і громадському порядку [1].

Право на свободу мирних зібрань, якщо дивитися через призму регулювання, вимагає більшої безпеки за рахунок створення механізму для його реалізації і захисту, особливо в положеннях закону. У той же час відсутність такого закону не

заважає фізичним особам організовувати і проводити мирні зібрання, оскільки це право гарантується Конституцією України.

Однак ця стаття Основного закону не завжди виконує свою гарантійну роль. Це, зокрема, пов'язано з тим, що як особи, які мають намір реалізувати своє право на свободу мирних зібрань, так і державні органи, які беруть участь в процесі, не завжди можуть правильно інтерпретувати це правило.

В результаті вміст даної статті обмежує здійснення відповідного права. Відповідним прикладом є ситуація з розумінням обов'язку організатора мирного зібрання заздалегідь повідомити місцеве самоврядування або місцеву державну адміністрацію про запланований захід. На закінчення слід зазначити, що термін для дострокового повідомлення про мирне зібрання в Україні чітко не визначений.

В результаті, згідно зі статистикою останніх років, в Україні існує постійна тенденція до незаконного порушення права громадян на свободу мирних зібрань.

Прикладом може служити рішення Європейського Суду з прав людини, в якому говориться, що період раннього повідомлення не повинен бути занадто довгим (зазвичай не більше кількох днів), але що до зазначеної дати зустрічі повинно бути виділено достатньо часу, щоб відповідні державні органи могли спланувати і підготуватися до заходу (залучити співробітників поліції, встановити обладнання і т. д.), і щоб регулюючий орган міг надати офіційну відповідь на повідомлення або подати строкову апеляцію в будь-який суд або суд у разі оскарження законності будь-якого з накладених обмежень» [2].

У той же час ЄСПЛ також підкреслив, що просте формальне порушення терміну повідомлення не є ні істотною, ні достатньою підставою для притягнення до відповідальності організатора (учасників) мирного зібрання [3].

Крім невизначеності терміну раннього повідомлення про збори, правова невизначеність залишається властивою всім іншим елементам, а саме:

мирного характеру зборів;

хто може бути організатором, його права та обов'язки;

повноваження виконавчого органу, місцевого самоврядування, національної поліції або національної гвардії по забезпеченню проведення мирних зібрань і т. д.

З огляду на те, що Україна ще не прийняла закон про мирні зібрання, аналіз відповідних рішень ЄСПЛ є необхідним кроком до доопрацювання його проекту.

Крім того, рішення Європейського Суду з прав людини повинні бути основою для аналізу існуючих нормативних актів, які прямо або побічно належать до здійснення окремими особами права на свободу мирних зібрань.

Головною метою мирних зібрань є вираження поглядів або їх формування.

Виходячи зі змістовної та сутнісної характеристики зібрання, стає зрозумілим, що мирні зібрання становлять собою обмежений у часі захід. Мінімальна та максимальна тривалість мирного зібрання обмеженою бути не може. Жодних обмежень не встановлюється ані у Конвенції та Конституції України, ані у рішеннях судів. В окремих випадках мирні зібрання можуть тривати доволі довго.

Отже, право збиратися мирно є одним зі способів вільного вираження поглядів, зокрема з метою привернути увагу влади до суспільних проблем і потреб на місцевому, загальнодержавному та навіть міжнародному рівні.

Дане право є необхідним та обов’язковим елементом демократії, забезпечуючи її існування як таке.

Прийняття закону, який регулюватиме порядок проведення та організації мирного зібрання істотно зменшить кількість порушень владою права особи на свободу мирних зібрань.

Прийняття закону також полегшить судовим органам виробити єдиний підхід у здійсненні судочинства у справах з реалізації права на мирні зібрання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Верєнцов проти України» від 11 квітня 2013 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua (дата звернення 12.02.2021).

3. Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Сергей Кузнецов (Sergey Kuznetsov) против Российской Федерации» от 23 октября 2008 г. URL: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online (дата звернення 12.02.2021).

Семенчук Т.В.
здобувачка 1 курсу магістратури кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Гендерна рівність означає, що права, обов'язки та можливості людини не повинні залежати від того, народжується вона жінкою чи чоловіком. Гендерна рівність передбачає врахування інтересів, потреб та пріоритетів як жінок, так і чоловіків, визнаючи тим самим різноманітність різних груп останніх. Гендерна рівність – це не виключно жіноче питання, як прийнято вважати. Воно повинно стосуватися і чоловіків, і жінок. Рівність між жінками та чоловіками розглядається як проблема прав людини, а також як передумова і показник стійкого розвитку суспільства та держави, орієнтованого на людей.

Гендерна рівність досягається тоді, коли жінки та чоловіки користуються однаковими правами та можливостями у всіх секторах суспільства та держави – економічному, політичному, соціальному, культурному тощо, коли різні способи поведінки, різні прагнення та потреби жінок та чоловіків однаково цінуються.

Протягом останніх десятиліть світове співтовариство все більше усвідомлює і підкреслює нерозривний зв'язок між метою

досягнення гендерної рівності та здійсненням інших назрілих глобальних завдань в світі, зокрема цілей стійкого розвитку.

У «Декларації Тисячоліття», яка була прийнята на зустрічі на вищому рівні країнами – членами ООН ще у вересні 2000 року, прямо сказано, що просування гендерної рівності – істотна умова для скорочення бідності і голоду і умова розвитку.

За статистичними даними, у всьому світі майже кожна четверта дівчина у віці від 15 до 19 років не працює та не навчається, тоді як цей показник у хлопців становить 1 із 10.

Напередодні Міжнародного жіночого дня, 6 березня 2020 року, була опублікована доповідь Програми розвитку ООН, в якій йшла мова про те, що майже дев'ять з десяти чоловіків і жінок у всьому світі ставляться до жінок з упередженістю.

В ПРООН (глобальна установа Організації Об'єднаних Націй у галузі розвитку, яка підтримує стратегічні ініціативи з розбудови спроможності, спрямовані на сталий людський розвиток та зростання) вперше склали «Індекс гендерних соціальних норм». З цією метою були проаналізовані дані, зібрані в 75 країнах, де в цілому проживає більше 80 відсотків світового населення. В ході дослідження були виявлені «невидимі перешкоди» для жінок.

Згідно з наведеними в доповіді даними, майже половина опитаних вважають, що чоловіки є більш успішними політиками, більше 40 відсотків впевнені, що чоловіки краще керують підприємствами. Більш того, 28 відсотків вважають, що чоловік має право бити свою дружину. При цьому в останні роки в багатьох країнах зростає скептицизм з приводу необхідності рівноправності чоловіків і жінок.

Аналізуючи вітчизняне законодавство України, можна зробити висновок щодо певного належного рівня урегульованості питання гендерної рівності.

Основний Закон України – Конституція, у ст. 24 визначає, що Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають

жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

В Україні діє закон від 08.09.2005 р. «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», де гендерна рівність визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2]. Крім того, 30.09.2019 р. набрав чинності Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де з-поміж багатьох пунктів, зазначених як основні цілі, досягнення яких прагне Україна, є і пункт щодо забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат [3].

Внесенню такої цілі до програми сталого розвитку України передували відповідні дослідження, зроблені у цій сфері. Їх результати дозволяють виділити основні порушення прав жінок в Україні:

домашнє насильство;

менша заробітна платня у жінок, аніж у чоловіків;

меншість у владі;

дискримінаційна практика у кар'єрі;

стереотипне мислення суспільства.

Варто сказати, що Україна стоїть на шляху поступового вирішення цих проблем. На користь цього твердження можна надати той факт, що прийняття нового Виборчого кодексу України встановило нові правила утворення виборчих списків. Якщо раніше за виборчим законодавством України не було встановлено жодних квот щодо кількості жінок/чоловіків у виборчих списках, то відтепер партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі) [4].

Наразі, поряд із терміном «гендерна рівність» широкого вжитку набув і інший – «гендерна справедливість».

Гендерна справедливість – це процес справедливого відношення щодо жінок та чоловіків. Щоб забезпечити

справедливість, часто повинні бути доступні стратегії та заходи для компенсації історично та соціально утверджених у суспільстві стереотипів щодо жінок, які заважають жінкам і чоловікам діяти на рівних умовах. Справедливість завжди веде до рівності. Гендерна рівність вимагає однакового задоволення потреб жінок та чоловіків можливостями, ресурсами та винагородами. Там, де існує гендерна нерівність, як правило, жінки потрапляють у неблагополучне становище щодо прийняття рішень та доступу до економічних та соціальних ресурсів. Тому найважливішим аспектом сприяння гендерній рівності є розширення прав і можливостей жінок з акцентом на виявленні та усуненні дисбалансу влади та наданні жінкам більшої самостійності в управлінні власним життям. Гендерна рівність не означає, що чоловіки та жінки стають однаковими. Доступ до можливостей та змін у житті не повинен залежати від статі та обмежуватись нею. Досягнення гендерної рівності вимагає розширення можливостей жінок для забезпечення прийняття рішень на приватному та державному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 04.02.2021).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 04.02.2021).

3. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 04.02.2021).

4. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення: 04.02.2021).

Уваров А.О.
здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КОЖНОГО ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 41 Конституції України гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуально, творчої діяльності [1]. Питання поняття цього конституційного права є одним з найбільш дискусійних серед вчених-конституціоналістів. Воно знайшло своє висвітлення в працях Ю. Бисаги [2; 3], В. Волкова [4], Л. Дешко [5-6], Н. Нечипорук [7]. Водночас, серед науковців немає одностайності в питанні його поняття та змісту.

При дослідженні сутності конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності одним з ключових є питання підходу, який застосовується. Ми одностайні з вченою О. Бєляєвською в думці, що конституційні права людини є складним соціально-правовим явищем [8]. Вчена слушно наголошує, що як явище вони (конституційні права) мають двоїстий характер, який полягає в діалектичній єдності його об'єктивної і суб'єктивної сторони [8]. Зокрема, О. Бєляєвська доводить, що конституційні права «…виступають і як об'єктивне право (система конституційних норм), і як суб'єктивне право (сукупність правомочностей його суб'єктів). При цьому юридична природа конституційного права людини і громадянина ... може бути розкрита шляхом співставлення об'єктивного права як сукупності норм і суб'єктивного права як можливості людини обирати вид і міру поведінки в рамках закону. В процесі реалізації права відбувається перетворення об'єктивного за своєю суттю змісту правової норми в її суб'єктивне розуміння, а потім у поведінку суб'єкта» [8]. Такої ж точки зору дотримується і Л. Дешко, підкреслюючи, що «…зумовлено це

тим, що саме складовою частиною суб'єктивного права є правомочність. Сукупність правомочностей і виражає міру дозволеної поведінки в цілому. Зокрема, суб'єкт може власними зусиллями досягати бажаного блага, звертатися до зобов'язаної в правовідносинах особи з вимогою про виконання зобов'язань, звертатися до юрисдикційних органів за спонуканням до виконання обов'язку. Юридичні можливості, які складають зміст суб'єктивного права …безумовно, пов'язані зі змістом правил, з яких складається об'єктивне право …» [8, с. 145] та інші науковці.

Таким чином, доцільним є застосування цього підходу при визначенні поняття та змісту конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Об'єктивне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це офіційно виражені та визнані у суспільстві правила поведінки учасників конституційно-правових відносин, пов'язаних зі створенням, володінням, користуванням та розпорядженням результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються державою, згідно з якими поведінка учасників цих відносин оцінюється як правомірна або неправомірна. Новизна результату творчої діяльності та спосіб здійснення інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутнісним елементом об'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Суб'єктивне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності – це юридично забезпечена можливість суб'єкта інтелектуальної та творчої діяльності володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Забезпечення інтересів творця результату творчої та інтелектуальної діяльності є невід'ємним сутністним елементом суб'єктивного конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Бисага Ю.М., Дешко Л.М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. № 21. С. 14-16.
3. Deshko L., Bysaga Y., Kalyniuk S., Bysaga Y. State Obligations on Provision the Right of Primary Healthcare Doctor for Medical Practice as Entrepreneurship in the Light of Transformation of the Health Care System of Ukraine Georgian. Medical News. 2020. №6 (303). P. 194-199.
4. Волков В., Дешко Л. На захист медичного права. Юридичний Вісник України. 2006. № 8. С. 8.
5. Deshko L. Constitutional right to own, use and dispose the results of intellectual and creative activity: «justified expectation» for obtaining property subject to legal protection. Конституційно-правові академічні студії. 2020. №3. С. 41-48
6. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини.Порівняльно-аналітичне право. 2018. №5.
7. Бисага Ю.М., Нечипорук Г.Ю., Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини та механізм реалізації права на виконання його рішень. Ужгород, ТОВ «РІК-У», 2020. 236 с.
8. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. …докт.юрид.наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. Київ, 2017.

СЕКЦІЯ 3.

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Сафончик О.І.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В юридичній науці особливо часто використовуються такі категорії, як об'єкт цивільних прав, об'єкт цивільних правовідносин, об'єкт суб'єктивних прав. Їх вивчення було присвячено безліч робіт, проте дискусії і суперечки про ці категорії тривають і донині. Проте незважаючи на численні роботи, присвячені категорій «об'єкт цивільних прав», це питання все ще залишається в центрі уваги вчених саме тому, що він має не тільки теоретичне значення, а й практичне. Особливої актуальності ці питання виникають у зв'язку з рекодифікацією (оновленням) цивільного законодавства України [1; с. 1].

Кожен з цих видів об'єктів цивільних прав має свою правову природу. При цьому в процесі розвитку інтернету простежуються використання, взаємозв'язок, взаємодія саме різних об'єктів цивільних прав, починаючи від речей і закінчуючи іншими майновими правами і благами, які прямо не згадуються в законодавстві.

Категорія «об'єкти цивільних прав» несе важливу нормативне навантаження в законодавстві України, і отримала вона її в процесі розвитку цивільного законодавства. Аналіз розділу показує, що в ньому використаний український

законодавчий досвід у даній сфері, який, на наш погляд, не зовсім беззаперечний. У підсумку в ЦК України [2] утворилося кілька прогалин, внаслідок чоговиникли дискусійні моменти.

По-перше, загальні положення (глава 12) не відповідають змісту інших (спеціальних) глав, які присвячені окремим видам об'єктів цивільних прав. Глава починається з перерахування видів об'єктів цивільних прав (ст. 177), а далі в спеціальних розділах характеризуються не всі, а лише деякі різновиди об'єктів цивільних прав.

По-друге, в ст. 177 ЦК України різновиди об'єктів цивільних прав не конкретизовані досить чітко. Законодавець поділив їх на сім груп: 1) речі; 2) майнові права; 3) результати робіт; 4) послуги; 5) результати інтелектуальної і творче ської діяльності; 6) інформація; і 7) інші матеріальні і нематеріальні блага. Матеріальні і нематеріальні блага і права перераховуються в одній частині і вони не розділяються. У зв'язку з чим неможливо встановити критерії для такої класифікації. Тим більше, що в цьому розділі норми присвячені не всім перерахованим в ст. 177 видам об'єктів цивільних прав.

По-третє, якщо в ст. 177 ЦК України законодавець використовує словосполучення «матеріальні і нематеріальні блага». При цьому співвідношення блага і права не визначено. Тобто, в цьому розділі очевидна внутрішня неузгодженість. Наприклад, глава 15 ЦК України називається «нематеріальні блага», а в ст.ст. 199-201 поряд з благами «життя і здоров'я, достоїнство особистості, особиста недоторканність, честь і ділова репутація» перераховуються і такі особисті немайнові права, як «право на ім'я, право на авторство, свободу літературної, художньої, наукової і технічної діяльності, результати інтелектуальної діяльності, а також інформація».

По-четверте, законодавець, з одного боку, використовує слово «благо» в якості узагальнюючої або збиральної категорії щодо інших видів об'єктів цивільних прав, а з іншого, його правовий режим залишається невизначеним.

По-п'яте, як об'єкти цивільних прав перечіслюються «дії», «послуги» і «роботи», а далі, в розділі 3 про «роботу» і «послуги» більше немає ні слова. Напевно, законодавець виходив з «поведінкової» теорії об'єктів цивільних прав і

визнавав «дії» як об'єкт цивільних прав. На наш погляд, дії або бездіяльності завжди супроводжують ті чи інші правовідносини. Тому норми, передбачені в ст. 177 ЦК України, мають лише довідковий характер і практично нічого не вирішують.

Таким чином, категорія «об'єкти цивільних прав» має практичне застосування не тільки в законодавстві України, а й в цивільних законодавствах розвинених країн світу. Разом з цим можна звернути увагу на те, що об'єкти цивільних прав в законодавствах різних країн світу відображені по-різному. Таку різницю можна спостерігати в термінології (зазвичай використовуються терміни «об'єкт», «річ», «предмет», «майно» і т.п.) і в місці розташування норми (норми про об'єкти об'єднані в одній або в різних частинах законодавчого акту). А по суті, правове регулювання об'єктів цивільних прав направлено на визнання того чи іншого явища в цій іпостасі, визначення їх правового режиму охоплює правове забезпечення їх використання для задоволення потреби суб'єктів, їх впровадження в цивільні правовідносини і їх захист.

На сучасному етапі розвитку цивільного законодавства України ми можемо говорити про те, що питання про об'єкти цивільних прав досі залишається дискусійним [3; с. 25].

Перша проблема, яка характерна законодавству, це визнання того чи іншого явища в якості об'єкта цивільних прав. Наприклад, визнання домену та інших різновидів об'єктів як об'єктів цивільних прав теж неоднозначно сприймається і вченими – юристами, і законодавцями.

Друга проблема – це визначення правового режиму об'єктів цивільних прав. Якщо традиційні об'єкти цивільних прав мають детальний правовий режим, то «нетрадиційні» об'єкти цивільних прав – ні. При цьому іншу ситуацію можна спостерігати щодо таких об'єктів, як сайт, домен і IP (IT-технології). Ці об'єкти, хоча вони прямо і не визнані об'єктами цивільних прав, прямо або побічно, але все ж включаються у відносні і правовідносини.

Таким чином, наукова категорія «об'єкти цивільних прав» має важливе і практичне значення. Вона впливає на пізнавальну законодавчу діяльність і сприяє алгоритму визначення правового

режиму того чи іншого конкретного явища, як об'єкта цивільних прав.

Правозастосовна практика показує, що для захисту немайнових благ і інтелектуальної власності використання існуючих правових засобів не завжди ефективно.

Практика розвинених країн показує, що фіксований мінімальний і максимальний розміри компенсаційних сум в законодавстві спростить завдання позивача щодо захисту своїх прав в суді. Цей спосіб спростить механізм застосування захисту цивільних прав. Отже, в ЦК України (розділ 3 глави 12-15 ЦК України) потрібно передбачити мінімальний і максимальний розміри компенсації за порушення відносно об'єктів цивільних прав.

В умовах розвитку інтернету спостерігається масове порушення інтелектуальної власності. В даному випадку зазвичай звертаються до провайдерів, хост провайдерам, власникам сайтів і тощо.

Отже, необхідно визначити основні умови залучення до цивільної відповідальності при порушенні інтелектуальної власності в мережі. Тому при залученні таких суб'єктів до цивільно-правової відповідальності необхідно керуватися загальними підставами, передбаченими цивільним законодавством, особливо при готівки їх провини з урахуванням такого роду особливостей: суб'єкт не вибирає користувачів такої інтелектуальної власності; не є ініціатором її поширення; не змінює її при наданні послуг зв'язку; не знає і не повинен був знати про те, що передача такої інтелектуальної власності є неправомірною; при зверненні до нього суб'єкт своєчасно вживає необхідних заходів для припинення порушення інтелектуальної власності», а тому пропонується вжити відповідних заходів до опрацювання та внесення змін до статтей ЦК України, які передбачають відповідальність за порушення відносно об'єктів цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Maxym Tkalych, Oksana Safonchyk,Yuliia Tolmachevska. Private Law and Human Rights: New Realities// DiXi Revista. Vol. 32. July 2020. P. 1-12.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356.

3. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова. Оновлення (кодифікації та рекодифікації) цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи. Монографія. Одеса: Фенікс. 2020. 462 с.

Сидор В.Д.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДІЛ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ АБО ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ?

В 1987 р. в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку “Наше спільне майбутнє” до правових критеріїв раціонального використання відповідного природного ресурсу було віднесено забезпечення його невичерпаності та екологічної обґрунтованості експлуатації природних багатств при одночасному забезпечені сталого розвитку [1, с. 52].

На початку 90-х років минулого століття, після конференції ООН в Ріо-де-Жанейро з питань навколишнього середовища і розвитку, прийшло усвідомлення необхідності врахування ще й економічних та соціальних наслідків використання природних ресурсів, у тому числі земельних. Зокрема, відповідно до Принципу 3 Декларації РІО з навколишнього середовища і розвитку 1992 р., право на розвиток повинно дотримуватись таким чином, щоб адекватно задовольнялись потреби сучасного і майбутніх поколінь в галузях розвитку і навколишнього середовища [2, с. 136].

Сталий розвиток проголошує необхідність дотримання такої системи землекористування, яка забезпечила б одночасно економічно ефективне, екологічно безпечне та соціально справедливе використання земельних ресурсів. Сьогодні стале

використання природних ресурсів, зокрема земельних, пов'язують із трьома основними напрямами: збереження їх продуктивності, поступове підвищення економічної ефективності використання, вирішення соціальних проблем відповідних територій. Власне через це розв'язання існуючих проблем у землекористуванні має супроводжуватися прийняттям екологічно та соціально орієнтованих рішень. Насамперед доцільно розробити комплексні та базові структурні зміни в управлінні цими ресурсами [4, с. 15].

Сьогодні критерієм визначення призначення відповідних земельних ділянок в межах України є їх цільове використання. Земельний кодекс України в ст. 19 закріпив поділ земель за основним цільовим призначенням на такі категорії: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; ґ) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісогосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [1]. Проте сучасний стан розвитку земельних відносин актуалізує визначення додаткових інструментів забезпечення визначення та дотримання правового режиму земель.

В результаті аналізу особливостей правового регулювання земельних відносин та практичних аспектів землекористування в країнах ЄС можна помітити ефективність використання просторового планування використання територій. Однією з функцій управління земельними ресурсами є просторове планування використання земель. Просторове планування являє собою процес прийняття рішень на підставі оцінки соціальних, екологічних та економічних умов. Ця процедура має інструментальний і регулятивний характер. Вона покликана сприяти економічному розвитку суспільства, забезпеченню екологічної рівноваги, охороні здоров'я населення; зменшенню диспропорцій в регіональному економічному розвитку, розвитку і стабільності використання ресурсів [2, с. 6].

В доктрині земельного права загальноприйнятим є визначення правового режиму земель через цільове

використання; види прав на землю; права і обов'язки власників земельних ділянок та землекористувачів; державне управління в галузі використання та охорони земель тощо.

Визначальним фактором у забезпеченні раціонального використання земель є їх поділ на відповідні категорії за цільовим призначенням. Категоризація земель є основою їх правового режиму, оскільки в залежності від категорії земель можуть бути встановлені види прав на земельні ділянки для тих чи інших суб'єктів (наприклад, іноземні фізичні та юридичні особи не можуть бути власниками земельних ділянок сільськогосподарського призначення), конкретні права та обов'язки власників земельних ділянок та землекористувачів тощо. Інакше кажучи, цільове призначення земельної ділянки, що обумовлює її приналежність до відповідної категорії, є основою її правового режиму. Разом з тим, поряд з категоризацією земель, їх цільове призначення і цільове призначення земельних ділянок і, відповідно, їх правовий режим повинні визначатися також за допомогою територіального планування, що передбачає поряд з категоризацією земель також і різні види зонування відповідних територій.

Взаємовплив національного законодавства різних країн, а також міжнародно-правових актів відображає сучасний стан балансу теперішнього і прийдешніх поколінь. Тому особливий інтерес становить досвід забезпечення сприятливого життєвого простору європейських країн. Зокрема, такої невеликої країни, як Королівство Нідерланди, яка займаючи територію 41 543 км² (а з них з них суходіл — 33 893 км²), змогла забезпечити раціональне використання земель і стати одним із лідерів екологічної політики Європейського Союзу.

Вважаємо, що одним із інструментів такого прогресу стало правильне планування використання територій. Метою планування є створення більш раціональної організації видів і взаємозв'язку використання земель для забезпечення необхідного балансу при забудові земель, заходів охорони навколишнього середовища, вирішення соціальних та економічних завдань [1].

В Королівстві Нідерланди плани розвитку територій всіх рівнів складають виходячи з демографічної, соціальної та

економічної ситуації з певною метою, наприклад, економічний розвиток муніципалітетів, збереження осередків традиційного землекористування тощо. Планування землекористування в Нідерландах регламентується Законами "Про планування" (Wet op de Ruimtelijke Ordening), "Про будівництво" (Woningwet) та "Про перерозподіл сільськогосподарських земель" (Landinrichtingswet).

Планування використання земель являє собою діяльність, що здійснюється органами влади для досягнення поставлених завдань. Практично завжди ця діяльність виражається в розробці і реалізації певних планів та одночасно в перевірці заявок про отримання дозволів на будівництво. Планування служить інтересам суспільства — воно створює умови для збереження відкритих територій, публічних площ, створення нових доріг [2, с. 299].

Таким чином, закріплений в Земельному кодексі України поділ земель за їх цільовим призначенням повинен бути тісно пов'язаний з територіальним плануванням і містобудівним зонуванням. Цільове призначення земель слід визначати шляхом встановлення видів їх використання згідно територіальному плануванню. На нашу думку, належне просторове планування може створити правову основу для визначення чіткого цільового призначення конкретних земельних ділянок, що входять до певної зони, адже сам поділ земель на категорії за цільовим призначенням без цільового призначення конкретних територій не є підставою для правового режиму земельних ділянок.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. *Урядовий кур'єр* від 15.11.2001 р. № 211.

2. European Commission / Regional Development Studies : EU compendium on spatial planning system and policies. 1997. 94 p.

Возняковська К.А.
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Пандемія Covid-19 продовжує випробовувати світ – економіка знаходиться в критичному стані, а масове безробіття стає цілком реальною перспективою. Негативно пандемія COVID-19 вплинула і на банківську сферу. Хоча банки, як правило, мали буфер капіталу та ліквідності до настання пандемії. Це, разом із безпрецедентною кількістю заходів реагування, допомогло стримати банківський сектор в такий непростий час.

Центральні банки в країнах з розвиненою економікою швидко і наполегливо відреагували на пандемію Covid-19 і застосували весь спектр кризових інструментів. Банківська політика була зосереджена насамперед на зменшенні фінансового стресу та забезпеченні плавного потоку кредитів приватному нефінансовому сектору [1]). В країнах з менш розвинутою економікою – ситуація набагато гірша, через слабкість і нестабільність економіки та відсутність відповідних повноважень у центральних банків. В сучасному світі постійно вводяться нові правові обмеження свободи обігу капіталу, вводяться заходи фінансового моніторингу як відповідь держави на глобалізацію економічної діяльності, що дозволяє ухилятися від сплати податків, розміщувати активи в офшорах, використовувати «брудні гроші».

Міжнародний валютний фонд надав дев’ять рекомендацій, в яких передбачено задоволення нагальних потреб реальної економіки при забезпеченні фінансової стабільності. Вони заохочують національні органи влади використовувати гнучкість, властиву основам регулювання, нагляду та обліку, при одночасному дотриманні узгоджених на міжнародному рівні мінімальних стандартів регулювання та принципів нагляду. Відмова від таких принципів тягнуть за собою у майбутньому

ризики, які потенційно можуть підірвати середньострокову стійкість і здоровий стан банківської системи [2] .

Щодо України, то криза в економіці та політиці, яка поглинула Україну в 2014 році, вплинула на закріплення в Законі України «Про НБУ» норми, які слугують правовою основою для оперативних і надзвичайних повноважень НБУ для забезпечення стійкості банківської системи в таких умовах.

На сьогодні НБУ заохочує банки вчасно реагувати на економічні проблеми, зумовлені пандемією коронавірусної хвороби COVID-19. Для цього регулятор надіслав банкам лист з низкою рекомендацій для роботи з позичальниками (встановлення умов «кредитних канікул»), а також тимчасово запровадив особливі правила застосування вимог Положення «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями». Відповідно до затверджених правил кредити, які обслуговувались станом на 1 березня 2020 року та будуть реструктуризовані до кінця вересня 2020 року, не вважатимуться такими, на які поширюються окремі ознаки дефолту [5].

Якщо звернутися до економічної науки, то варто зазначити, що проводячи відповідну грошово-кредитну політику, НБУ, поряд із регуляторними інструментами рефінансування, використовує специфічні методи рефінансування, зокрема такі, як надання стабілізаційного кредиту [4]. Такий (стабілізаційний) кредит Національного банку відноситься до механізмів рефінансування, які використовуються НБУ для більш ефективного врегулювання грошового ринку та управління ліквідністю банківської системи.

Також із року в рік лунають пропозиції щодо посилення контролю з боку НБУ за використанням банками коштів рефінансування. Варто врахувати і проблему забезпечення відповідного контролю, коли посилення самого контролю нічого не може дати, оскільки не удосконалено правоохоронну систему та не встановлено чітких меж контролю, а це і окреслює свободу ринкових відносин та виключає оперування грошовими активами з боку банків у замінний спосіб (мова йде про ті випадки, коли власні та запозичені кошти не спрямовуються на подолання кризи, а використовуються для придбання валюти та

виведення валютних ресурсів за кордон, при цьому кошти рефінансування заповнюють відповідну прогалину ліквідності без шансу реально вплинути на відновлення платоспроможної роботи банку).

Варто зазначити, що Національний банк України в вересні 2020 року запланував запровадити дистанційний підхід до інспекційних перевірок у банках [5]. А в черговому випуску Звіту про фінансову стабільність (Звіт схвалено Комітетом з фінансової стабільності Національного банку України 22 червня 2020 року) велику увагу було зосереджено на аналізі впливу пандемії COVID-19 та пов'язаних з нею карантинних заходів на економіку та фінансовий сектор України [3].

Отже, наразі не зрозуміло, яким буде профіль відновлення економіки від наслідків пандемії Covid-19. Відповідь на це питання, безумовно, сформує те, що буде з банківською системою, і висвітлить реальний масштаб проблем.

Таке середовище становить загрозу платоспроможності багатьох споживачів через втрату доходу та зростання безробіття; тенденція до зростання судових спорів з установами, а отже, і скарги до керівника.

В контексті ж подолання економічних наслідків пандемії Covid-19 зростає потреба у розширенні повноважень центральних банків у всьому світі, включаючи Україну. Така гармонізація передбачає застосування методології економічної інтерпретації закону, яка визначає повноваження центрального банку при прийнятті відповідних рішень. В умовах низької процентної ставки та низької прибутковості, де залишається ризик «другої хвилі», банкам доведеться зосередитись на потребах клієнтів, одночасно сприяючи підвищенню ефективності та підвищенню стійкості.

Список використаних джерел:

1. Cavallino, P. & Fiore, de F. (2020), «Central banks' response to Covid-19 in advanced economies», BIS ulletin, 21. Режим доступу: https://www.bis.org/publ/bisbull21.pdf (дата звернення 20.01.2021)

2. Combating COVID-19: How Should Banking Supervisors Respond? Режим доступу: https://blogs.imf.org/2020/06/15/combating-covid-19-how-should-banking-supervisors-respond/ (дата звернення 21.02.2021).

3. Звіт про фінансову стабільність. Режим доступу: bank.gov.ua/ admin_uploads/article/FSR_2020-H1.pdf?v=4 (дата звернення 20.02.2021).

4. Кузьмак О. М. (2010). «Забезпечення стійкості банківської системи шляхом рефінансування». *Наукові записки.* Вип. 13. С. 287-294. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2010_13_35.

5. НБУ рекомендує банкам реструктуризувати кредити позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження. Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduye-bankam-restrukturizuvati-krediti-pozichalnikam-yaki-postrajdali-cherez-povyazani-iz-pandemiyeyu-obmejennya (дата звернення 10.01.2021).

Кірін Р.С.
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У МЕЖАХ ПОСТВУГІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

З метою забезпечення подальшого здійснення структурних економічних реформ, запровадження додаткових механізмів для прискорення соціально-економічного розвитку України, підвищення добробуту населення, гармонійного розвитку регіонів, продовження впровадження європейських стандартів життя й зміцнення держави, президент постановив [1] Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) вжити заходів в економічній, фінансовій та енергетичній сферах, у тому числі, - до 30 квітня 2020 р. стосовно розроблення та затвердження в установленому порядку концепції реформування вугільної галузі та плану заходів щодо її реалізації, передбачивши, зокрема, здійснення підготовчих заходів та проведення: а) приватизації перспективних вугільних шахт; б) реструктуризації (консервації) безперспективних вугільних шахт.

Втім, весняне (2020 р.) перезавантаження уряду відтермінувало строки виконання зазначених завдань, тому лише у прийнятому, практично в останньому кварталі року, плані пріоритетних дій на 2020 р. [2, п. 334] було передбачено розроблення програми реформування вугільної галузі з урахуванням кращого міжнародного досвіду трансформації вугільних регіонів та думки громадян, які проживають у вугільних регіонах. В якості очікуваних результатів були визначені:

1) збалансування системи державного вуглевидобутку, забезпечення його економічно доцільних обсягів;

2) відновлення конкурентоспроможності державних вугледобувних підприємств;

3) зниження рівня соціальної напруженості в трудових колективах та регіонах, соціальна інтеграція шахтарів.

В свою чергу, у підготовленому Міністерством енергетики України (далі – Міненерго) проєкті Концепції реформування вугільної галузі, до шляхів, спрямованих на розв'язання існуючої проблеми віднесено, серед іншого, здійснення розподілу державних вугледобувних підприємств (шахт/шахтоуправлінь) на три групи з урахуванням фінансово-економічних, гірничо-геологічних та інших факторів і особливостей [3]:

- перша група – шахти/шахтоуправління вугільна продукція яких забезпечить стабільну ресурсну базу для ПАТ «Центренерго»;
- друга група – шахти/шахтоуправління «подвійного призначення», що видобувають енергетичне та коксівне вугілля, мають інші ринки збуту своєї продукції і в подальшому будуть приватизовані або ліквідовані;
- третя група – шахти/шахтоуправління, що перебувають в кризовому фінансово-економічному становищі та потребують значних приватних інвестицій.

Передбачається, що шахти/шахтоуправління останньої групи будуть передані на приватизацію як цілісні майнові комплекси, для яких можливо переформатування господарської діяльності. Вугледобувні підприємства які не було реалізовано в ході процесу приватизації будуть передані на ліквідацію з

урахуванням дотримання всіх соціальних пільг та гарантій працівникам, що передбачені законодавством, галузевою угодою та колективним договором.

Реалізація проєкту зазначеного акту, на думку Міненерго, матиме позитивний вплив на розвиток регіонів, ринок праці, рівень зайнятості населення (створення нових робочих місць у наслідок здійснення заходів справедливої трансформації вугледобувних регіонів шляхом диверсифікації економіки).

Паралельно із розробкою нормативно-правової бази реформування вугільної галузі Міністерство розвитку громад та територій України (далі – Мінрегіон) представило проєкт Концепції національної програми трансформації вугільних регіонів [4], в якій, у розділі «Інвестиційний розвиток вугледобувних територій» передбачений напрям «Підтримка та розвиток індустріальних парків у межах вугільних територій».

Наприклад, у Донецькій та Луганській областях (далі – ДЛО) нараховується шість індустріальних парків (далі – ІП), а саме: - «Лиманський»; - «Техносіті»; - «АзовАкваІнвест»; - «Східний регіон»; - «Хіміко-металургійний завод»; - «Фенікс», до того ж два останніх допоки знаходяться у статусі незареєстрованих. Крім того, в програмі передбачено створення відкритих баз даних об’єктів greenfield та brownfield, аудит можливого використання наземних адміністративних будівель колишніх шахт для започаткування малого бізнесу, інтерактивні інвестиційні паспорти, супровід інвесторів, а в якості державної підтримки розвитку відповідної інженерної інфраструктури для залучення інвестицій - підключення до мереж, будівництво доріг для зменшення вартості входу на ринок, у тому числі через мережу ІП.

Слід зазначити, що з метою забезпечення узгодження дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій для визначення (вироблення) пріоритетів політики трансформації вугільних регіонів, КМУ утворив Координаційний центр з питань трансформації вугільних регіонів України, який є його тимчасовим консультативно-дорадчим органом [5].

Державною стратегією регіонального розвитку, у завданнях

за напрямом «Соціально-економічна трансформація територій, де перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства», також передбачено запровадження дієвих механізмів активізації діяльності ІП на територіях, де перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства [6].

Нарешті, для розбудова нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення додаткового поштовху для розвитку ДЛО, розв'язання регіональних проблем та надання адекватних ефективних відповідей на виклики, передбачається можливість застосування спеціальних інструментів після їх відповідного економічного обґрунтування, зокрема [7]:

1) у напрямі удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики - створення трьох типів моделей територій пріоритетного розвитку: а) на території громад, прилеглих до тимчасово окупованих територій; б) на всій території ДЛО; в) на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та ІП із спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності, що передбачатиме стимулюючі умови у сфері оподаткування, кредитування та митної політики для кожного окремого типу моделей;

2) у напрямі реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку - трансформація вугільної галузі ДЛО, зокрема шляхом створення енергетичних ІП на базі окремих державних вугільних шахт за участю міжнародних енергетичних корпорацій.

Таким чином, можна узагальнити, що в Україні, на концептуальному рівні створені спеціально-правові засади розвитку ІП у межах поствугільних територій, які разом із загальним законодавством про ІП, основу якого становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Земельний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, закони України «Про індустріальні парки», «Про регулювання містобудівної діяльності», інші законодавчі акти України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України [9], покликані врегулювати відносини, що виникають у зв'язку із створенням, функціонуванням та ліквідацією ІП на основі використання його учасниками земельних ділянок, природних ресурсів, майна і цілісних майнових комплексів для здійснення господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 8 листопада 2019 р. № 837/2019 // *Офіційний вісник Президента України* від 19.11.2019. № 24. С. 29. Ст. 1038.

2. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.09.2020 № 1133-р. *Урядовий кур'єр* від 23.09.2020. № 185.

3. Проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування вугільної галузі та затвердження плану заходів з її реалізації». URL : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245482980 (дата звернення 19.02.2021)

4. Концепція національної програми трансформації вугільних регіонів України до 2027 року. URL : https://www.minregion.gov.ua/press/news/konczepcziya-naczionalnoyi-programy-transformacziyi-vugilnyh-regioniv-ukrayiny-do-2027-roku/ (дата звернення 19.02.2021)

5. Про утворення Координаційного центру з питань трансформації вугільних регіонів України : постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2020 р. № 391. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 19.02.2021).

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України* від 28.08.2020. 2020 р., № 67. С. 315. Ст. 2155.

7. Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р. *Урядовий кур'єр* від 07.01.2021. № 4.

8. Про індустріальні парки : Закон України від 21 червня 2012 р. № 5018-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text (дата звернення 19.02.2021).

Глиняна К.М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Захист прав дитини в Україні є одним з основних напрямків діяльності держави. Україна як демократична держава дбає про інтереси неповнолітніх та малолітніх дітей, сприяє розвитку молодого покоління, задоволення його потреб. Для забезпечення дітям можливості визначити себе як особистість, реалізовувати свої можливості в безпечних і сприятливих умовах, в середовищі сім'ї або опікунів прийнято ряд документів на державному та міжнародному рівні.

Стаття 27 Конвенції ООН «Про права дитини» передбачає кожній дитині право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

Проблема забезпечення прав дитини – одна з наболілих проблем людства. Діти внаслідок вікових особливостей розвитку становлять групу осіб, що характеризується наївністю, довірливістю, залежністю від інших осіб, піддатливістю до різних маніпуляцій та зловживань із боку дорослих. Вони є однією з найменш захищених верств населення.

Особливої уваги та актуальності ці основні ідеї набувають сьогодні, саме в період боротьби кожної країни с так званою чумою 21-го століття – корона вірусу COVID-19.

Так, на при кінці 2019 кору року світ охопила пандемія коронавірусу COVID-19. До такого рішення прийшла Всесвітня організація охорони здоров'я 11 березня 2020 року, а відчули українці вплив пандемії 17 березня 2020 року, коли влада активно почала запроваджувати заходи карантину, спрямовані на максимально можливу ізоляцію кожного.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» та постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211» розроблено ряд заходів, які в першу чергу регламентують встановлення на усій території України карантину, заборонивши: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь певна кількість осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо. Цими необхідними мірами, уряд встановив нові умови життя громадян, їхнє існування в умовах самоізоляції, переведення на дистанційні форми роботи, навчання та спілкування.

Дотримання цих запропонованих заходів має важливе значення насамперед для громадян, які зобов'язанні забезпечити належні умови життя, існування, навчання, тощо у цей складний час. Щодо забезпечення прав та інтересів дитини в умовах пандемії урядом були встановлені деякі обмеження щодо вільного пересування, спілкування, перебування у місцях загального значення, шо в свою чергу знижає ризик захворювання більшої кількості людей.

Саме на батьків, та осіб які їх замінюють покладена відповідальність за дотримання всіх вимог, щодо безпеки та охорони здоров'я дітей. Так, батьки зобов'язанні забезпечити виконання законодавства у сфері захисту прав дітей, звертаємо увагу, про неприпустимість порушення прав дітей та обов'язковість вжиття заходів в терміни визначеними нормативно-правовими актами. Крім того, з метою недопущення захворювання дитини на COVID-19, батькам та їх законним представникам рекомендується максимально обмежити перебування дітей у багатолюдних місцях, місцях відпочинку та проведення активного дозвілля в період дії обмежувальних заходів та пам'ятати, що саме на них законодавством України покладений обов'язок піклуватись за охорону здоров'я власної дитини.

Так, відповідно до ст.12 Закону України «Про охорону дитинства», батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про освіту», батьки здобувачів освіти зобов'язані: виховувати у дітей відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків. У разі відмови від надання дитині необхідної медичної допомоги, якщо це загрожує її здоров'ю, батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність згідно з законом.

Але, під час пандемії виникають і інші проблеми і негативні наслідки перебування громадян в умовах самоізоляції та загрози для життя і здоров'я людини.

Так, спалах COVID-19 може швидко змінити контекст, в якому живуть діти. Карантинні заходи, такі як закриття шкіл і обмеження пересування, руйнують систему повсякденної та соціальної підтримки дітей, а також створюють нові стресові фактори для батьків й опікунів, яким, можливо, доведеться шукати нові варіанти догляду за дітьми або відмовитися від роботи. Ці проблеми стосуються насамперед найбільш уразливих верст населення. Особливо це стосується багатодітних сімей, а також сімей на утриманні яких є дитина-інвалід, або дитина, яка потребує особливого нагляду, медичного забезпечення тощо.

Економічні та психологічні проблеми батьків та опікунів, пов'язані з забезпечення сім'ї в умовах карантину та самоізоляції, яка не дає можливості вести звичайний спосіб життя, та змінює нормальні умови існування приводять до підвищення ризику сімейного насильства, психологічної травми

для дітей та інших членів сім'ї. Стигма і дискримінація, пов'язані з COVID-19, можуть зробити дітей більш уразливими перед обличчям насильства і психосоціального тиску. Заходи боротьби з хворобою, які не враховують особливі потреби догляду за дітьми-інвалідами та вразливість таких дітей, можуть також підвищити ризик загострення хронічних хвороб, а ускладнення надання необхідної медичної допомоги привести до виникнення негативних наслідків фізіологічного та психічного розвитку дитини.

Кожна країна намагається запровадити спеціальні заходи щодо поліпшення умов перебування своїх громадян в такий небезпечний час як пандемія на короновірус.

Так, наприклад міністерство соціальної політики України закликало місцеві органи влади забезпечити заходи із захисту прав дітей в умовах карантину, запевнивши, що ці питання перебувають на постійному контролі Мінсоцполітики. Відповідний лист із підписом 26 березня 2020 року було надіслано обласним та Київській міській держадміністраціям.

У ньому звертається особлива увага, що до умов вимушеної самоізоляції та визначається, що є чималі ризики загострення в суспільстві таких проблем як неналежне виконання батьками своїх обов'язків, уживання алкоголю, наркотичних засобів, домашнє насильство і жорстоке поводження з дітьми.

Так, наголошується на необхідності посилення соціального захисту дітей, зокрема, викликаної і зміною режиму роботи установ інституційного догляду та виховання дітей. При цьому, 42 тисячі вихованців установ системи освіти (з них 80% — діти з особливими освітніми потребами) внаслідок карантину були повернуті в сім'ї.

Також, у листі місцевим органам влади було рекомендовано: - оперативно виявляти дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишилися без батьківського піклування, зокрема, шляхом їх відвідування представниками служб у справах дітей, фахівцями із соціальної роботи, а в разі загрози життю і здоров'ю дітей, домашнього насильства – разом із представниками органів Національної поліції, медичними працівниками; - забезпечити безперебійну оперативну роботу органів опіки та піклування щодо прийняття рішень стосовно

подальшої долі дітей; - запровадити на час карантину моніторинг прав дітей, які повернулися до сімей із закладів інституційного догляду та виховання; - проаналізувати наявність у вихованців закладів соціального захисту дітей (які залишилися в цих закладах) законних представників, можливості зв'язку з ними у разі виникнення потреби в медичному втручанні.

Але, говорити про ефективність саме такого заходу ще дуже зарано, особливо без попереднього визначення спроможності цих сімей забезпечити потреби дітей, і насамперед – їхню безпеку. Адже замість того, щоб забезпечити режим ізоляції, максимально убезпечити дітей на території закладів, надати їм увесь необхідний захист, адміністрації не знайшли кращого рішення, ніж повернути дітей у родини, при цьому навіть не перевіривши чи є там умови для проживання, чи здатні батьки забезпечити дітям харчування та дах над головою, чи будуть ці діти у безпеці.

Переважна більшість дітей в інтернатних закладах – це діти з так званих сімей у складних життєвих обставинах. Вдома у них або **має місце недогляд** (нестача необхідних ресурсів, некомпетентність батьків, антисанітарні умови), або є **загроза жорстокого поводження**. Саме це і є основною причиною їх перебування в інтернатах. Тому, саме діти сьогодні потребують не тільки вчасних дій щодо захисту їх прав та безпечних умов життя, але й ефективних та дієвих засобів охорони з боку держави.

Забезпечення прав дитини та дотримання всіх належних умов її виховання, навчання, нормального психологічного сану та стану здоров'я на сьогодні є ключовим пріоритетним для держави. Так, Україна виступила на підтримку ініціативи Генсекретаря ООН щодо пріоритету захисту дітей у період поширення COVID-19, аби криза у сфері охорони здоров'я під час пандемії не перетворилася на кризу прав дитини. Такий крок був регламентований політикою держави у сфері охорони та захисту прав та законних інтересів дітей особливо у часи боротьби с пандемією та запровадження карантинних заходів. Проблемними моментами залишаються і прояви домашнього насильства у всьому світі, і труднощі а подекуди неможливість дітей навчатись при запровадженні дистанційної форми

навчання, і надання якісної медичної допомоги дітям, які потребують її постійно, і багато інших проблем, які загострились саме сьогодні.

Ставлення до дитини, забезпечення її прав як рівної з нами, дорослими, є реальною оцінкою політики держави, стану розвитку суспільства та його духовності. Україна, нажаль не є взірцем такої державної політики, але завдяки активізації процесу інтеграції нашої держави до Європейського Союзу, є надія на значне реформування законодавства у сфері охорони дитинства.

Іліопол І.М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Цивільне процесуальне право динамічно змінюється як у глобальному, так і у національному контексті, у часовому вимірі. Європейська інтеграція нашої держави веде до поступового зближення правових систем України та більшості європейських держав, посилюється вплив міжнародних та наднаціональних інституцій поряд із вдосконаленням норм національного законодавства. У зв’язку з цим, варто констатувати зростання інтересу до цивільного процесуального права як до цілісної системи, а також необхідність розширення меж дослідження цієї унікальної системи. Нещодавні, дуже нагальні та актуальні зміни у правовому регулюванні цивільного процесу наочно продемонстрували прагнення наблизитися до ідеальної системи цивільного судочинства.

Забезпечення доступності правосуддя у цивільному процесі, підвищення якості судових процедур відкриває необхідність

переосмислення вже таких усталених інститутів і норм, як судове доказування, система елементів судового доказування тощо. Зміни ж до ЦПК України, показали якісний зсув у практиці, поряд з чим актуалізувалися деякі теоретичні (доктринальні) проблеми дослідження цивільного процесу. Крім того, розвиток мають отримати теоретичні дослідження складових цивільного процесу. Звідси, комплексне дослідження елементів судового доказування у цивільному процесі є актуальним як для цивільної процесуальної доктрини, так і для нормотворчої та судової практики.

Судове доказування має подвійну природу, адже воно містить пізнавальну та процесуальну сторони, тобто процесуальні дії щодо доказування підпорядковуються нормам права та ґрунтуються на них. Хоча доказування становить собою їх нерозривну єдність, для повного та системного розуміння сутності доказування як форми пізнання в цивільному процесі доцільно дослідити його дві сторони: пізнавальну (логічну) діяльність та процесуальну діяльність.

Доказування слід розглядати як розумову і процесуальну діяльність відповідних учасників судочинства по встановленню обставин судової справи за допомогою судових доказів. Варто вказати на те, що судове пізнання, яке здійснюється в процесі доказування, є видом загального процесу пізнання та виражає всі його істотні риси, має також і свої особливості, специфіку: обмеження строками, встановленими процесуальним законом; ретроспективний характер об’єкту дослідження; результати пізнання мають відповідати законодавчо встановленій процесуальній формі; пізнання завершується прийняттям рішення з правовими наслідками; пізнання відбувається на умовах змагальності сторін.

Отже, сутність доказової діяльності розкривається у двох аспектах: пізнавальному, який спрямований на встановлення фактичних даних і процесуальному, який має прояв у поданні, дослідженні та оцінці доказів. Доказова діяльність має такі риси, як законодавче врегулювання процесу, певна послідовність дій по доказуванню та їх зміст, універсальність та імперативність процесуальної форми доказування та підпорядкування доказової діяльності принципам цивільного процесу. Таким чином,

доказова діяльність – це пізнавальна діяльність в рамках процесуальної форми, якою виступає судове доказування.

Завдання цивільного судочинства є формуючим і системоутворюючим фактором, що визначає специфіку норм та інститутів цивільного процесуального права, у тому числі й у сфері доказування.

Судове доказування складається з трьох основних елементів: збирання доказів (виявлення доказів, їх збирання та подання до суду); дослідження доказів у суді; оцінка доказів.

Суб'єктами доказування у цивільному процесі є учасники справи, які мають матеріально-правову та процесуально-правову заінтересованість у вирішенні справи. Однак, суб'єктами доказування є не лише сторони та учасники судового процесу, а й суд. Безперечно, зростаюча доказова активність сторін у цивільному змагально-орієнтованому процесі важлива, але недостатня для правильного встановлення фактичних обставин справи.

Предмет доказування у конкретній справі має як об'єктивні, так і суб'єктивні характеристики, оскільки формується на підставі категорій об'єктивних – норм права і суб'єктивних – дії суду та учасників судового процесу. Визначення предмета доказування не може бути пов'язаним з яким-небудь моментом у розгляді справи, тому що являє собою тривалий процес, що опосередковано є наближенням до ідеальної правової моделі, до життєвої ситуації.

Всебічне, повне, об'єктивне та безпосереднє дослідження наявних у справі доказів формує внутрішнє переконання суду, за яким він має здійснювати оцінку доказів у справі. Оцінка доказів судом складається з визначення судом належності, допустимості, достовірності й достатності доказів.

Етап дослідження доказів у процесі доказування в цивільному судочинстві направлений на безпосереднє вилучення доказової інформації із джерел доказування суб'єктами доказування. Він здійснюється на таких засадах, як всебічність, повнота, об'єктивність та безпосередність, з яких тільки безпосередність може бути визнана як інституційний принцип, що проявляє свою дію виключно на етапі дослідження доказів.

Оцінка доказів в цивільній справі носить загальний характер, через те, що питання оцінки доказів, виходячи з того, що входить у структуру предмету доказування по цивільній справі (юридичні факти матеріального і процесуального характеру), проявляється на будь-якій стадії цивільного процесу. Сукупність правових норм, які регулюють оцінку доказів в цивільному процесі утворює окремий правовий інститут, що функціонує в рамках доказового права.

Засобами доказування у цивільному процесі є письмові, речові, електронні докази; висновки експертів і показанням свідків. Новелою цивільного процесуального законодавства є запровадження електронних доказів, як самостійного засобу доказування.

Електронні засоби доказування – це передбачені законом процесуальні форми залучення носіїв письмової та аудіовізуальної інформації в електронній формі, які потребують використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей. Для електронних засобів доказування є характерним неможливість безпосереднього сприйняття інформації, що обумовлює необхідність використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей та їх специфічних реквізитів (метаданих) – інформації технічного характеру, яка закодована всередині файлів.

У підсумку слід зазначити, що судове доказування, будучи важливою складовою правосуддя, відіграє провідну роль в системі цивільного процесуального права. Вирішення цивільної справи безпосередньо залежить від встановлення судом дійсних її обставин, від досягнення повних, всебічних і об’єктивних знань про права та обов’язки сторін, факти порушення, невизнання чи оспорювання права однієї сторони іншою стороною. Доказування має чітку законодавчу регламентацію, яка проявляється у поєднанні процесуальних і матеріально-правових джерел. Процесуальне законодавство закріплює загальні положення про докази та процедуру доказування: визначає права та обов’язки суб’єктів доказування, встановлює вимоги до доказів, визначає послідовність і зміст процесуальних дій тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. / Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. Ст. 492.

Манжосова О.В.
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Сучасною українською та світовою реальністю є глобальна пандемія інфекції Covid-19, викликаної коронавірусом SARS-Cov-2, яка є безперецедентним випробуванням для людства в новітній історії. Виклики, з якими стикається в цій ситуації суспільство, державні та недержавні інституції і приватні особи, вимагають переосмислення та вироблення нових підходів до, здавалося б усталених, правових інститутів. Особливо актуальними, наразі, є проблеми забезпечення дотримання фундаментальних прав і свобод людини, оскільки саме в умовах пандемії можна говорити вже не про потенційну загрозу таким правам, а про випадки їх обмеження або порушення. Так, забезпечення реалізації та захист права особи на охорону здоров’я, передбачене Конституцією України та нормами Цивільного кодексу України в умовах пандемії, потребує подальшої наукової розвідки.

Право на здоров’я є основоположним в системі прав і свобод людини та визнається і закріплюється майже всіма міжнародними та національними нормативними актами. У преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров’я зазначено, що здоров’я – це не лише відсутність хвороб або

фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя [1], ці положення дублює й стаття 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [2]. Зміст права на здоров'я, як комплексне поняття, з-поміж багатьох складових, таких як право на медичну допомогу, профілактику захворювань, безпечні та сприятливі для здоров'я умови життя, включає право на доступ до інформації, пов'язаної зі здоров'ям.

Цілком очевидно, що право на здоров'я пов'язане з правом на доступ до інформації. Таке право закріплюється нормами національного та міжнародного законодавства і включає право осіб на доступ до загальної інформації і, зокрема, до інформації, що представляє суспільний інтерес, а також інформації стосовно конкретної особи, що може вплинути на її особисті права.

Так, Законом України «Про доступ до публічної інформації» [3] інформація стосовно епідемії віднесена до публічної інформації, що передбачає презумпцію її відкритості. Гарантією забезпечення права на доступ до цієї інформації виступає обов'язок розпорядників інформації надавати інформацію шляхом систематичного та оперативного її оприлюднення в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Окрім того, деталізують порядок належного інформування населення в період пандемії, також норми Законів України: «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про забезпечення епідеміологічного та санітарного благополуччя населення», та Кодекс цивільного захисту [4; 5; 6], які містять положення щодо належного інформування населення про ситуацію навколо карантину та надзвичайної ситуації. Єдиний виняток з наведеного – це карантин, який може бути поєднано з надзвичайним станом. Проте інформаційні обмеження можливі виключно у випадках масових порушень громадського порядку. Без цих обставин надзвичайний стан також не є підставою для обмеження у сфері доступу до публічної інформації.

Обов'язок періодично повідомляти через засоби масової інформації про епідемічну ситуацію та здійснювані протиепідемічні заходи покладається на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, органи державної санітарно-епідеміологічної служби та заклади охорони здоров'я.

У випадках, коли посадові особи не публікують інформацію про здоров'я попередньо або не реагують на запити про інформацію, населення зазнає негативних наслідків для здоров'я і не може повною мірою реалізувати своє право на здоров'я.

Оперативність публікації медичної інформації також є ключовою для забезпечення безпеки та здоров'я особи, включаючи людей з обмеженими можливостями. Важливим також є надання інформації доступними мовами та у доступних форматах за допомогою доступних технологій.

Забезпечення права на інформацію є необхідною відповіддю на пандемію COVID-19. Спільними зусиллями держав усього світу на сьогодні розроблений дієвий алгоритм забезпечення доступу до інформації. Ця інформація повинна публікуватися щодня у загальноприйнятому, відкритому та багаторазовому форматі і містити наступні дані: кількість виявлених та підозрюваних випадків, розподілених за станом здоров'я, місцезнаходженням, етнічною приналежністю, статтю та віком; кількість постраждалих медичних працівників та інших ключових працівників; кількість людей, які померли як у лікарні, так і за її межами, госпіталізовані, перебувають у реанімації, потребуючи апаратів штучної вентиляції легенів, виписані або в карантині, дезагреговані за місцем розташування, етнічною приналежністю, статтю та віком; кількість постраждалих медичних працівників та інших ключових працівників; кількість проведених тестів та розбиття результатів за місцем розташування, етнічною приналежністю, статтю та віком, кількістю перевірених медичних працівників та інших ключових працівників, критеріями прийнятності для тестування; кількість людей, з якими зв'язалися та пропустили їх за допомогою відстеження контактів, кількість людей, зайнятих для проведення відстеження; наявність закладів охорони здоров'я, що забезпечують тестування, запасів приладдя та обладнання, лікарняних ліжок, часу очікування з урахуванням місця розташування; назви та місцезнаходження лікарень, закладів охорони здоров'я; імена та біографії членів усіх зовнішніх груп або комітетів, що надають наукові, економічні та інші поради державним органам; копії всіх протоколів засідань, робочих документів та порад, що надаються урядам; існуючі та

заплановані випробування нових профілактичних вакцин, препаратів та засобів, методів лікування та лікування, з детальними результатами тощо.

Надійна, точна та доступна інформація про пандемію також є важливою для зменшення ризику передачі вірусу та захисту населення від небезпечної дезінформації. Така інформація має вирішальне значення для зменшення можливості стигматизації або дискримінації вразливих груп, включаючи інфікованих COVID-19. Це також дозволяє громадськості зрозуміти та оцінити, чи є реакція держави належною та достатньою для їх захисту. Особливо це стосується вразливих верств населення, осіб похилого віку, осіб з хронічними захворюваннями, у яких вірогідним є ускладнений перебіг хвороби. Належна поінформованість є суттєвим засобом проти дезінформації, навмисної чи неусвідомленої, оскільки дає змогу особам скорегувати власну поведінку.

Отже, варто відзначити, що існуюче на сьогодні в Україні законодавче унормування доступу до інформації є недостатнім в умовах сучасних викликів, пов’язаних із пандемією.

Ще одним важливим аспектом в сфері доступу осіб до інформації про пандемію, на який необхідно звернути увагу, це участь, зокрема контроль громадськості в процесі інформаційного забезпечення. Так, Рада Європи також підкреслила важливість зовнішнього контролю, заявивши, що «…….офіційні повідомлення не можуть бути єдиним інформаційним каналом про пандемію. Це призведе до цензури та придушення законних проблем. Журналісти, засоби масової інформації, медичні працівники, громадські активісти та громадськість у цілому повинні вміти критикувати владу та ретельно вивчати їх реакцію на кризу» [7]. Отже, відкритість допомагає забезпечити довіру громадськості до дій державних інституцій та стимулювати підзвітність останніх. Це також робить громадськість більш обізнаною про ситуацію, що дозволяє обрати адекватні ситуації способи захисту. Крім того, це дозволяє громадськості розуміти зміст прийнятих органами державної влади рішень по боротьбі з пандемією, приймати участь в обговоренні та оцінці цих рішень. Такий діалог між владою та суспільством здатний підвищити довіру до влади та

призвести до усвідомленої поведінки суспільства в складних умовах пандемії.

Список використаних джерел:

1. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text (дата звернення 14.02.2021)

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України 19.11.1992р. *Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст.19.*

3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011р. *Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.*

4. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України 06.04.2000р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text (дата звернення 18.02.2021)

5. Про забезпечення епідеміологічного та санітарного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4004-12 (дата звернення 18.02.2021)

6. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2.10.2012р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17 (дата звернення 18.02.2021)

7. Council of Europe, Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis: A toolkit for member states, Information Documents SG/Inf(2020)11. 7 April 2020. URL : https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40 (дата звернення 18.02.2021)

Факас І.Б.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ПРИСЯЖНИХ У ЗДІЙСНЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Метою реформування будь-якого правового інституту є, передусім, його удосконалення та ефективне функціонування.

Одним із актуальних питань системи судоустрою є інститут присяжних, завдяки якому можливо забезпечити право народу безпосередньо брати участь у здійсненні правосуддя. Залучення присяжних до розгляду та вирішення окремих категорій цивільних справ зумовлюється соціальною важливістю останніх, але, як свідчить практика багатьох років, ефективність цього інституту в цивільному судочинстві залишається низькою.

У випадках, передбачених Цивільним процесуальним кодексом України, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. Зазначене стосується справ окремого провадження. Цей вид провадження в цивільному судочинстві призначений для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Так, відповідно до пунктів 1, 3, 4, 9, 10 частини другої статті 293 ЦПК України, розгляд деяких категорій справ окремого провадження проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних. Це такі категорії справ як: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусова госпіталізація до протитуберкульозного закладу [1].

Вимоги до присяжного визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1. ст. 65), так, присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом [2]. Отже, обов’язковою умовою є громадянство України, а відповідно іноземці та особи без громадянства таким правом не наділені. Саме такою вимогою, на думку О.І. Ющик, забезпечується і гарантується дотримання принципу державного суверенітету і невтручання в діяльність

держави іноземних країн. При цьому немає значення, якого громадянства особа, стосовно якої відправляється правосуддя [4, с. 227]. У більшості зарубіжних країнах підтримується принцип залучення в якості присяжних осіб тих, які мають громадянство відповідної країни. Хоча у ФРН з метою забезпечення довіри до суду допускається участь іноземних громадян як присяжних осіб, які на законних підставах проживали на території країни понад 10 років та отримали активне виборче право на виборах до місцевих органів влади. Винятком є Англія, де для присяжних відсутнє посилання на англійське підданство і постійне проживання в країні не менше п›яти років, починаючи з тринадцятирічного віку [5, с. 11-12]. Заслуговує на увагу вимога, що стосується віку присяжного. Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 65) присяжним може бути особа, яка досягла тридцятирічного віку, але вік не перевищує 65 років [2]. На сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано та опрацьовується в Комітеті з питань правової політики Проект Закону України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних №4191 від 05.10.2020 [3]. Цим законопроектом пропонується знизити вік можливого кандидата у присяжні до двадцяти п’яти років, а пункт 6 статті 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» виключити, чим надати право особі незалежно від віку бути обраним присяжним. Зниження віку можливого кандидата у присяжні з тридцяти років до двадцяти п’яти, на нашу думку, є недоцільним. Оскільки присяжні користуються всіма правами судді, то і віковий критерій має бути однаковим. Відповідно до ч.1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти років. Така вимога, на наш погляд, має бути збережена і щодо присяжного.

Що стосується граничного віку присяжних, які залучаються до виконання обов’язків у суді, погоджуємось із позицією О.І. Ющик, яка відзначає, що не можна обмежувати право особи на здійснення правосуддя в якості присяжного лише до шістдесяти п’яти років. Необхідно зазначити, що вік присяжного

має неабияке значення під час прийняття рішення в суді, оскільки набутий досвід, практика життя, стосунки в суспільстві впливають на осмислення обставин справи і винесення рішення [4, с. 228].

Відповідно до п.п. 1, 2 ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не включаються до списків присяжних громадяни, які визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними, а також мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного. На сьогодні законодавство не регулює питання увільнення від виконання обов'язків присяжного у разі, якщо особа, яка за станом здоров'я не може виконувати такі обов'язки під час розгляду справи у суді, що підтверджено медичним висновком. Проектом Закону України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних № 4191 від 05.10.2020 [3] пропонується доповнити статтю 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пунктом 3-1, який б передбачав, що голова суду увільняє від виконання обов'язків присяжного у разі , якщо особа, за станом здоров'я не може виконувати обов'язки присяжного, що підтверджено медичним висновком. Внесення такої зміни є доцільним, оскільки присяжний може захворіти під час розгляду справи у суді, що унеможливить його подальшу участь у розгляді та вирішенні цивільної справи.

Ще однією вимогою, відповідно до п.7 ч.2 ст. 65 Закону Україну «Про судоустрій і статус суддів» є те, що не включається до писку присяжних особа, яка не володіє державною мовою [2] . Як слушно зауважує О.І. Ющик, ця вимога є необхідною у випадку залучення особи до здійснення правосуддя у якості присяжного. Цей критерій має важливе практичне значення, оскільки є випадки, коли громадяни (наприклад, в Чернівецькій області) не володіють мовою судочинства. В такому випадку вони не можуть бути залучені до участі в якості присяжного, оскільки не в змозі зрозуміти обставини справи, доводи заявника і заінтересованих осіб, свідків, висновки експертиз, запитання судді тощо. Нерозуміння

обставин справи, представлених доказів порушуватиме гарантію захисту та прийняте рішення, не відповідатиме інтересам підсудного, який має право на справедливе мотивоване судочинство [4, с. 225].

За даними судової статистики упродовж І півріччя 2019 року кількість справ окремого провадження, розглянутих за участю присяжних, становила 4,7 тис. [6]. Велика кількість справ окремого провадження за участю присяжних є додатковим свідченням важливого значення інституту присяжних у відправленні цивільного судочинства.

Присяжний зобов'язаний дотримуватися принципів винесення справедливого рішення з дотриманням засад і правил цивільного судочинства, його поведінка повинна відповідати нормам моралі та етики, виявляти повагу та гуманне ставлення до учасників процесу. Саме поведінка присяжного, його участь у судовому процесі буде показувати можливість винесення справедливого рішення, що, в свою чергу, буде підвищувати рівень довіри народу до правосуддя, забезпечувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності суддів [4, с. 225-226].

Отже, для ефективного розгляду і вирішення цивільних справ за участю присяжних в Україні необхідно суттєво змінити ставлення суспільства до цього інституту. Чітке формулювання в законодавстві України вимог до особи, яка може бути кандидатом у присяжні, забезпечить нормальне функціонування цього інституту. Саме тому присяжним може бути громадянин України, який не лише відповідає законодавчо визначеним вимогам, а й дотримуватиметься засад і правил цивільного судочинства, норм моралі та етики, виявлятиме повагу та гуманне ставлення до учасників цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 19.02.2021).

2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402- VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 19.02.2021).

3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних №4191 від 05.10.2020 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511= 70124 (дата звернення: 19.02.2021).

4. Ющик О.І. Удосконалення інституту присяжних через призму особи присяжного / Olena Yuschyk. Problems of relationship constitute the legal status of convicts of persons, the legal status of human and the legal status of the citizen. Visegrad journal of human rights. №5. October. 2017. P. 225-230.

5. Ярчук Н.М. Проблеми і перспективи запровадження суду присяжних у системі судочинства України: зарубіжний досвід та вітчизняна практика Юридичний науковий електронний журнал. Випуск 1. 2014. С. 11-15.

6. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді цивільних справ в І півріччі 2019 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_KCS_2019_1.pdf (дата звернення: 19.02.2021).

Борденюк О.В.
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕВАГИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ

Сьогодні, наша держава знаходиться в таких економічних умовах, де швидкий і прибутковий бізнес, неможливо уявити без залучення в нього різного роду інвестицій і кредитування. Це стосується і агропромислового сектору, оскільки такі фактори як сезонність виробництва агропродукції, часовий проміжок між виробництвом та обігом продукції, потреба в запровадженні інноваційних технологій спричиняють додаткову необхідність залучення зовнішнього фінансування агробізнесу.

В Україні закінчився п’ятирічний проект, спрямований на запровадження та популяризацію аграрних розписок – інструмента, який мав покращити доступ малих та середніх

сільськогосподарських товаровиробників до фінансових ресурсів. Даний проект був запроваджений за ініціативи IFC (Міжнародної фінансової корпорації, що входить в структуру Світового банку) у партнерстві з Швейцарською Конфедерацією в Україні та Урядом України. Саме поняття «аграрна розписка» вперше з'явилася в українському законодавстві у зв'язку прийняттям Закону України «Про аграрні розписки» (далі – Закон) від 06.11.2012 р., який набув чинності 19.03.2013 р. Саме цим законом для аграріїв було запроваджено новий механізм залучення коштів для ведення агробізнесу – аграрні розписки.

Законодавство визначає аграрну розписку як товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

Закон України «Про аграрні розписки» виділяє два види аграрних розписок – товарну та фінансову. Під товарною аграрною розпискою розуміється така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за нею здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою (ст. 3).

У свою чергу, фінансовою аграрною розпискою визнається така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільсько-господарську продукцію у визначеній кількості та якості (ст. 5) [1].

На сьогодні, аграрна розписка є доступним інструментом для кредитування бізнесу поряд із такими інструментами як банківський кредит, товарний кредит (відстрочення розрахунку під процент), лізинг, аванс на майбутню поставку та вексельне фінансування.

Серед переваг аграрних розписок в порівнянні з банківським кредитом можна відзначити: оформлення аграрної розписки займає менше часу, ніж погодження та отримання банківського кредиту; для отримання банківського кредиту зазвичай

вимагається надання значного пакету документів та прийнятної твердої застави (техніка/нерухомість), якою зазвичай не володіють невеликі аграрії; банківський кредит вимагає повернення фінансових ресурсів, тоді як аграрна розписка може бути погашеною сільськогосподарською продукцією. Крім того, аграрна розписка є надійним інструментом, оскільки за аграрною розпискою передбачена обов'язкова застава (майбутній врожай), існує реєстр аграрних розписок, який може слугувати джерелом кредитної історії боржника та спрощена процедура стягнення – за виконавчим написом нотаріуса.

Доцільно звернути увагу на думку Шумської С. С., яка, аналізуючи досвід зарубіжних країн, відзначає, що у 1994 р. у Бразилії успішно впроваджено аграрні розписки (АР) разом зі створенням сертифікату сільськогосподарської продукції. Даний інструмент дав змогу мобілізувати приватне фінансування сільського господарства після скорочення участі уряду в даному виді фінансування.

Через десять років після їх уведення за аграрними розписками було підписано угод на суму приблизно 5 млрд дол. США на рік. Налагоджена система аграрних розписок робить сільськогосподарське фінансування більш привабливим для потенційних кредиторів і покращує доступ фермерів до об'єднаного їх фінансування з боку банків, постачальників засобів виробництва, торговців і переробників. Хоча деталі цієї системи фінансування мають бути адаптовані до конкретних потреб кожної країни, система аграрних розписок, як правило, володіє низкою ключових характеристик, що дають їм певні переваги на практиці. Основною перевагою функціонуючої системи аграрних розписок є зниження ризиків для потенційних кредиторів. Позасудові домовленості гарантують швидке виконання і дають змогу уникнути довгих та невизначених судових розглядів [2].

Успішність та популярність аграрних розписок підтверджується статистикою. Станом на кінець липня 2020 року в Україні було видано майже 5 тисяч аграрних розписок і залучено більше 1 мільярда євро. У зв'язку з попитом на даний інструмент законодавець розробив Законопроект, яким пропонується вдосконалити законодавство про аграрні розписки

(якщо він залишиться у такій самій редакції) шляхом визначення правової природи аграрної розписки як цінного паперу [3].

Отже, досвід останнього року склався на користь аграрних розписок, які за короткий час показали достатньо переваг, які дадуть змогу малому і середньому аграрному бізнесу вийти на новий рівень. Зрозуміло, що аграрні розписки не можуть вирішити всіх проблеми аграрної сфери, які накопичувалися десятиліттями. Але це ще один крок до намагання сформувати прозорий, з однаковими можливостями доступу до фінансів всіх підприємств незалежно від розміру, аграрний ринок. Отже, цей інструмент кредитування в Україні вже приживається і дійсно потрібен для повноцінного розвитку аграрної сфери економіки.

Список використаних джерел:

1. Про аграрні розписки: Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17 (дата звернення 19.09.2020).

2. Shumska, S. Finansovi instrumenty rozvytku: svitova praktyka ta uroky dlia Ukrainy. Financial development tools: world practice and lessons for Ukraine. Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies, 10. 2016. p. 242-249.

3. Карпова О. Аграрні розписки в Україні: Які нововведення пропонує законопроєкт 2805. URL: https://kurkul.com/spetsproekty/850-agrarni-rozpiski-v-ukrayini-yaki-novovvedennya-proponuye-zakonoproyekt-2805 (дата звернення 19.09.2020).

Кирилюк Д.А.
здобувач 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У ПОРТАХ УКРАЇНИ

Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів – невіднятна частина процесу суспільного розвитку України. Адже природні ресурси є основою життєдіяльності населення та економіки держави, тому забезпечення їх

збереження, відтворення та невиснажливого використання є однією з основних передумов сталого соціально-економічного розвитку.

Під впливом людини відбуваються небажані зміни в природному середовищі, які порушують екологічну рівновагу і тим самим завдають великої шкоди генофонду всього живого. Тому проблеми гармонізації відносин між суспільством і природою, охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки набувають глобального значення, потребують об'єднання зусиль спільноти задля збереження екологічної рівноваги.

Сьогодні необхідно усвідомити, що наше майбутнє залежить від теперішнього стану навколишнього середовища, детальної розробки шляхів подолання екологічної кризи в країні та відповідного спрямування державної волі й спільних зусиль органів державної влади.

Контроль у галузі охорони довкілля (екологічний контроль) є однією з важливих функцій державного управління, що здійснюється уповноваженими органами за певними правилами процедури. Екологічний контроль – це діяльність відповідних суб'єктів, спрямована на забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянами.

Як зазначено в ст. 34 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», завдання контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища полягають у забезпеченні додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності й підпорядкування, а також громадянами.

Протягом кількох років в Україні поступово оновлювався Державний інституційний механізм екологічного сектору. Держава здійснює активні кроки до нового етапу реформування державного управління екологічною сферою щодо спрощення та зниження екологічного контролю в країні до рівня міжнародних стандартів.

Якщо поглянути на концепцію, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів 31 травня 2107 року № 616-п про реформування державного нагляду у сфері охорони навколишнього середовища, яка передбачає реформування даної системи оскільки наглядові (контрольні) функції дублюються центральними органами виконавчої влади, відсутній єдиний підхід до виконання функцій. Повноваження з нагляду (контролю) здійснюють Державна екологічна інспекція, Державна служба геології та надр, Державне агентство лісового господарства, Державна служба України з геодезії, картографії та кадастру, Державне агентство рибного господарства, Державна служба споживачів, Державна служба безпеки на транспорті. Також будуть ліквідовані Державна екологічна інспекція та її територіальні органи.

В загальних положеннях вказується, що з метою удосконалення державної системи екологічного моніторингу та спрощення системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та планом законодавчого забезпечення реформ в Україні, буде утворена Державна природоохоронна служба та ліквідована Держекоінспекція.

Що ми бачимо на сьогодні, 6 вересня 2018 року Верховна Рада України прийняла повторно з пропозиціями Президента законопроект №7010 «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму» єдиного вікна «і оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» ключовим моментом стало те що законом передбачається ліквідація екологічного контролю при транскордонній торгівлі товарами. В цілому, головним завданням нового закону є повноцінне впровадження «єдиного вікна», що виражається в:

– спрощення процедури проведення контролю під час здійснення зовнішньоекономічних операцій;

– зменшення кількості органів, що контролюють в пунктах пропуску через державний кордон України та в місцях митного оформлення товарів і транспортних засобів всередині країни;

– зменшенні витрат суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які експортують товари з України;

– зменшення кількості дозвільних документів, які подаються при митному оформленні товарів і їх пропуску через митний кордон України.

Постанова, яка набрала Чинність 24 серпня 2019 року Кабінету Міністрів України № 750 «Про деякі питання державної служби охорони навколишнього середовища України» Державна екологічна інспекція, її територіальні та міжрегіональні органи ліквідовано та створено Державну службу охорони навколишнього середовища України, як центральний орган виконавчої влади, втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 873 від 12 жовтня 2019 року.

Попри ліквідацію екологічного контролю в українських морських портах в центрі уваги за останні роки була Державна Азовська морська екологічна інспекція, яка являлась територіальним органом Державної екологічної інспекції України та Державна екологічна інспекція Кримсько – Чорноморського округу, яка відповідно до Положення, затвердженого наказом Державної екологічної інспекції України від 27 листопада 2018 року № 256, була міжрегіональним територіальним органом Державної екологічної інспекції України. Численні скарги судновласників на корупційні, протиправні дії, безпідставні перевірки й нарахування збитків за забруднення співробітниками Державної екологічної інспекції стали однією з причин, прийняття Кабінетом Міністрів України Постанову № 39 29 січня 2020 року «Про ліквідацію територіального та міжрегіонального територіального органу Державної екологічної інспекції» - про ліквідацію двох морських екологічних інспекцій – Азовську та Кримсько-Чорноморську, які безпосередньо здійснювали контроль на території портів цих регіонів.

Наслідком рішення про ліквідацію морських інспекцій стала цілковита перебудова нашої діяльності в портових зонах. Наразі

функціонал перевірок морських суден розподілений між п'ятьма областями, але інспектори вже безпосередньо не працюють в прибережної захисної смуги. Якщо раніше інспектори там перебували постійно, то тепер перевірки відбуваються згідно з Порядком взаємодії Державної екологічної інспекції та Адміністрації морських портів України

Вважаю таке рішення поспішним, непродуманим, бо для зупинення корупції та незаконних дій інспекції не вихід просто її ліквідувати, адже екологічний контроль в тому чи іншому вигляді повинен бути присутнім, бо порти – території підвищеної небезпеки для вразливої морської екосистеми. Попри ліквідацію двох морських екологічних інспекцій, держава здійснює кроки до реформування державного управління у сфері охорони навколишнього середовища. Очікую, що реформа позитивно вплине на сталий розвиток держави та на запобігання заподіянню шкоди довкіллю, а також зменшить видатки з бюджету на усунення наслідків забруднення.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України 25 червня 1991 р.
2. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України. Закон України 6 вересня 2018 р.
3. Про деякі питання державної служби охорони навколишнього середовища України. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 750.
4. Про визнання такою, що втратила чинність, постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 750. Постанова Кабінету Міністрів України № 873 від 12 жовтня 2019 р.
5. Про ліквідацію територіального та міжрегіонального територіального органу Державної екологічної інспекції. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 січня 2020 року № 39.

Прохоров П.А.
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Київського районного суду міста Одеси

ЕТАПИ УХВАЛЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Конкретний зміст діяльності щодо прийняття судового рішення і необхідні для цього кроки розрізняються залежно від виду судового рішення, від того, на якій стадії цивільного судочинства та з чиєї ініціативи воно може бути винесено тощо. Російський дослідник М. В. Бєляєв виділяє у якості етапів ухвалення судового рішення аналіз приводу прийняття судового рішення, в якості якого виступає якась правова ситуація, яка потребує свого вирішення; встановлення фактичних обставин, необхідних для прийняття рішення (в першу чергу підстав і умов для винесення судового акта); вибір норми права, що підлягає застосуванню; винесення та оформлення рішення [1, с. 12-15]. Недоліком запропонованого підходу є те, що фактично етапи ухвалення судового рішення відображають інші елементи механізму прийняття судового рішення.

Більш слушною є позиція Н. В. Николиної, яка серед етапів правозастосування, яким беззаперечно є і ухвалення судового рішення, виділяє такі:

1) встановлення та дослідження фактичних обставин справи, що містить такі процедури: з'ясування реальних життєвих фактів, обставин дійсності, котрі торкаються предмета справи, причому необхідно з'ясувати питання наявності та характеристики суб'єктів, об'єкта та змісту відповідних суспільних відносин; дослідження вказаних реальних життєвих фактів, обставин дійсності, що здійснюються уповноваженим суб'єктом шляхом усвідомлення отриманої інформації, її вивчення, критичного оцінювання на предмет вірогідності та вироблення загальних уявлень про обставини справи;

2) юридична кваліфікація справи, що передбачає такі процедури: вибір кола норм права, які регламентують юридичні наслідки в разі настання відповідних життєвих обставин;

надання правової оцінки всій сукупності фактичних обставин у справі; формування волі у суб'єкта правозастосування щодо прийняття правозастосовного рішення у справі;

3) винесення рішення уповноваженим суб'єктом правозастосування, змістом якої є такі процедури: підготовка правозастосовного рішення у справі; доведення змісту правозастосовного рішення до відома зацікавлених осіб та організацій; роз'яснення правозастосовного рішення (за необхідності) [2, с. 69].

Специфіка правозастосування у судовій діяльності під час ухвалення судового рішення проявляється у наступному.

На першому етапі встановлення та дослідження фактичних обставин справи суд аналізує привід прийняття судового рішення, в якості якого виступає якась правова ситуація, яка потребує свого вирішення – як саму цивільну справу вцілому (тобто вирішення матеріально-правового питання), так і певне процесуальне питання. Дослідження доказів у суді першої інстанції за правилами цивільної процесуальної форми може бути двояке: попереднє (проводиться з метою здійснення попередньої оцінки доказів на предмет їх належності та допустимості до цивільної справи) та остаточне [3, с. 26]. Як правильно зазначає В. Д. Андрійцьо, процедура попереднього дослідження кардинально відрізняється від процедури кінцевого дослідження, оскільки може проводитися без осіб, які беруть участь у справі, не в залі судового засідання, негласно, презюмуватися тощо [4, с. 10]. У разі винесення рішення чи постанови судом проводиться попередня та остаточна оцінка наявних доказів судом, дослідження фактичних обставин справи. Під час попередньої оцінки доказів суд лише готується до ухвалення рішення, однак, щоб його ухвалити, суд має переконатися, що сторони вжили всіх належних заходів з доведення тих обставин, на які вони посилаються, а суд виконав усі вимоги процесуального законодавства.

Особливо такий етап проявляється у позовному провадженні з проведенням судового засідання: якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у

справі. Якщо ж судом з певних причин не було виявлено необхідності з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, до виходу суду для ухвалення рішення, суд, не приймаючи рішення, може постановити ухвалу про поновлення судового розгляду для з'ясувати будь-якої обставини шляхом повторного допиту свідків або вчинення певної процесуальної дії (ст. 244 ЦПК України). Однак у будь-якому випадку суд, принаймні формально, перед виходом до нарадчої кімнати має переконатися, що обставини справи з'ясовані в обсязі, достатньому для винесення судового рішення.

Якщо мова йде про розпорядчі судові акти, попередня оцінка може не проводитися, оскільки суд одразу може ухвалити певне рішення, а у разі, коли попередня оцінка доказів все ж необхідна, проводиться вона не щодо усієї справи, а лише в межах того процесуального питання, що підлягає вирішенню. Наприклад, вирішуючи питання щодо забезпечення позову суд встановлює зв'язок між тією вимогою, яка заявлена позивачем, та засобом забезпечення позову, який має виключити ускладнення чи унеможливлення виконання рішення суду; вирішуючи питання про витребування доказу чи оригіналу доказу суд встановлює зв'язок між таким доказом та фактом, який ним підтверджується, наявність інших доказів у справі, якими доводиться той самий факт, а також значення встановлення такого факту для вирішення справи.

Юридична кваліфікація справи, проявляючись в обґрунтуванні судового рішення, є важливим етапом саме для судових рішень, викладених письмово. Саме на цьому етапі суд обирає норму законодавства, яка підлягає застосуванню. Слід погодитися з П. А. Лупинською, що прогнозування наслідків прийнятого рішення також слід розглядати як невід'ємну частину вибору правових норм, які підлягають застосуванню [5, с. 58], а не в якості самостійного етапу: вибір норми права передбачає не тільки її зіставлення з встановленими фактичними обставинами справи, а й прогнозування наслідків її застосування.

Проголошення судового рішення залежить не стільки від його виду (оскільки будь-яке судове рішення, крім судового

наказу, може бути проголошене), скільки від явки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, чи розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи – в такому випадку суд підписує рішення без його проголошення.

При цьому контроль за виконанням судового рішення не входить до стадій його прийняття, оскільки, по-перше, цивільне процесуальне законодавство (на відміну від адміністративного судочинства), не наділяє суд правом здійснення такого контролю, а по-друге, такі дії семантично виходять за межі процедури його прийняття. Як вже було зазначено вище, перегляд судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанції так само не входить до механізму ухвалення судового рішення, оскільки відбувається після винесення судового рішення, а у визначених законом випадках – після набрання рішенням законної сили. З цих же причин не можна назвати контролем за виконанням судового рішення скасування судом власного рішення (скасування ухвали про забезпечення позову та про зустрічне забезпечення чи заходів забезпечення позову, судового наказу, заочного рішення тощо), адже в цьому випадку процесуальна діяльність суду утворює самостійний склад механізму ухвалення судового рішення, у якому предметом будуть вже інші обставини, які заново мають бути досліджені судом.

Список використаних джерел:

1. Беляев М.В. Судебные решения в российском уголовном процессе: теоретические основы, законодательство и практика : автореф. дисс. … д-ра юрид. наук. М., 2019. 55 с. С. 12–15.

2. Николина К. В. Особливості процедурних засад правозастосовної діяльності. *Часопис Київського університету права.* 2011. № 2. С. 67-70. С. 69.

3. Баулин О.В. Фильченко Д.Г. Доказательства и доказывание в гражданском судопроизводстве. Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 2006. 264 с. С. 26.

4. Андрійцьо. В.Д. Дослідження доказів як етап процесу доказування в цивільному судочинстві. *Вісник Вищої ради юстиції.* 2013. № 3. С. 7-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvru_2013_3_3. С. 10.

5. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. М., Юрид. лит., 1976. С. 58.

СЕКЦІЯ 4.

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Цуркан-Сайфуліна Ю.В.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА

Складність системи джерел права полягає у тому, що елементи, які її становлять, об'єднуються як природнім, так і штучним шляхом; як за об'єктивними, закономірними, так і за суб'єктивними, довільними моментами; як за якісними, так і за кількісними ознаками; як за змістовними, так і за формальними критеріями.

Початком будь-якої класифікації, як певного процесу, є з'ясування її критеріїв. Відсутність суворої фіксації підстав класифікації призводить до того, що один і той самий об'єкт класифікаційної множини за однією підставою може бути включеним в одну групу, а з іншою – в іншу. Це сприяє тому, що класифікаційні системи не є замкнутими, незмінними, застиглими. Вони уточнюються та доповнюються під час прогресу людського знання.

Обсяг поняття «джерело права» об'єднують три умовно вирізненні елементи класу джерел права:

1) спосіб буття людей – соціальне джерело права – подвійна бісоціальна природа людини, людське суспільство як генетичне джерело права;

2) держава – політичне джерело права – сила, що породжує позитивне право і є необхідним з'єднувальним ланцюгом між генетичною основою права та його документальними джерелами;

3) акти-документи, що містять норми права – формальні джерела права (нормативні акти, судові прецеденти, договори нормативного змісту, принципи права, правові звичаї, загальновизнані принципи та норми міжнародного права тощо).

Відповідно можна вирізнити три рівні джерел права:

генетичний,

політичний та

документальний.

Така послідовність дає змогу розглянути розвиток права як явища соціального порядку, закономірності переходу від ідеї, що народилася в людському суспільстві про необхідне до формалізації та інституалізації цієї ідеї [3, с. 34]. Отже, система джерел права складається з елементів різного рівня й відображає процес природно-історичної інституалізації позитивного права.

У цілому конкретизація поняття «форма (джерело) права» в сучасній теорії держави і права здійснюється у кількох аспектах: а) у матеріальному розумінні під формою (джерелом) права розуміють економічні та соціальні умови життя суспільства, які визначають державну владу і виступають як правотворча сила суспільства; б) в ідеологічному розумінні – сукупність ідей, правову свідомість, концепції, політико-правові погляди тощо; в) форма (джерело) права як спосіб внутрішньої структуризації та закріплення правових явищ розглядається у вигляді внутрішньої форми права; г) у формально-юридичному значенні форма (джерело) права – це сукупність способів зведення в закон волі політичних сил, що стоять на вершині влади. Саме тут вирізняють такі види джерел, як юридичний прецедент, правовий звичай, нормативно-правовий акт та нормативний договір; д) форму (джерело) можна розглядати як джерело пізнання права (історичні пам'ятки права, дані археології тощо) [3, с. 54].

Безперечно важливе значення для розгляду джерел права мають ті суспільно-економічні умови, які впливають на зміст норм права. З цієї точки зору виправданим є виокремлення

джерел права в матеріальному розумінні. Це, насамперед, економічна система суспільства, яка детермінує процес правоутворення за допомогою та посередництвом державної діяльності. Діяльність компетентних правотворчих органів держави конституйована нормами права, має юридичний характер та визначається не тільки соціальною основою суспільства, скільки законом, встановленою процедурою зведення державної волі в закон. Результатом цієї діяльності є державні акти, які слугують формою вираження державної волі. Матеріальне джерело може бути відображене у відповідних формах, а може і не бути. Так буває в період революційних подій, коли фактичні суспільні відносини змінюють чи заміняють собою правові. Потім відбувається легітимація революційних змін, проте вони набувають закріплення в актах нової держави.

При виокремленні джерел права у матеріальному значенні може виникнути протиріччя між двома чинниками створення права: правотворчою діяльністю органів держави як організаційної та політичної сили правотворчості й матеріальними умовами життя суспільства, що впливають на правотворчі процеси не прямо, а опосередковано. На жаль, органи державної влади не завжди засновують свою правотворчу діяльність на врахуванні економічних потреб. Крім того, сам термін «джерело права в матеріальному розумінні» є досить комплексним і абстрактним. В основі матеріальних умов життя суспільства лежать потреби та інтереси людей: економічні, політичні, ідеологічні, національні тощо, тому виокремити лише матеріальні відносини у чистому вигляді як особливе джерело права складно. Тому, т.зв. «джерело права в матеріальному розумінні» є лише різновидом соціальних джерел права [2, с. 13].

Комплексність та абстрактність терміна «джерело права в матеріальному розумінні» зумовлює чинники правотворення, що впливають на зміст правових приписів називати їх соціальними джерелами права.

Термін «соціальне джерело права» охоплює всі розуміння терміна «джерело» за винятком формального. Це складне поняття, що об’єднує в собі як соціальні чинники, що впливають

на зміст права, так і різні соціальні установи та форми, за допомогою яких цей зміст права, так і різні соціальні установи та форми, за допомогою яких цей зміст викристалізовується у формі загальних правил поведінки, що перетворюються за посередництвом т.зв. формальних джерел (нормативних актів) у юридичні норми. Це поняття, що покликане об'єднати всі розмаїття умов та причин, чинників та дій, в результаті яких визріває рішення про створення формального джерела права [3, с. 65].

Соціальні джерела права – складна, поліструктурна, багаторівнева система чинників суспільного життя, прямо чи опосередковано, з різним ступенем вираження на зміст права та ініціюють формування його джерел. До найсуттєвіших компонентів цієї системи слід віднести: економіку, політику, соціальну структуру суспільства, ідеологію, психологію та моральність.

Багатофункціональність поняття дозволяє вживати його у різних значеннях. Джерело права як поняття не замикається на формально встановлених державою офіційних правових актах, що слугують юридичним засобом вираження і закріплення норм, але нарівні з ним розкриває соціальні джерела права, його передбаченість розмаїттям умов соціального життя.

В основі поділу джерел права на формальні та соціальні є способи формування права:

1) цілеспрямоване виникнення правових норм у результаті діяльності уповноважених державних органів, які у межах власної компетенції здійснюють свої правотворчі функції;

2) спонтанне формування правових норм під впливом чинників, процесів і явищ суспільного життя [4, с. 14].

Ці два способи вирізняються суттєво. Діяльність суб'єктів правотворчості відбувається у певних процедурно-процесуальних формах, вона впорядкована, цілеспрямована, має професійний характер. Дія соціальних витоків спонтанна, підпорядковується законам суспільного розвитку.

Джерела права в соціальному розумінні – це об'єктивно утворені в певному суспільстві чинники правотворчості, що впливають на свідому діяльність людей, ініціюють розвиток їх правових потреб та інтересів, що зумовлюють правотворчу

діяльність суб'єктів, втілюючи у зміст правових норм різні інтереси суб'єктів соціальних відносин (класів, верств суспільства, народностей, націй), які утворюють соціальну структуру суспільства.

У змісті та джерелах права мають виражатися лише соціально-значимі чинники суспільного буття людей, що означає: соціальна основа права та його джерела виключають суб'єктивізм та сваволю у правотворчості, в цілому і полягає їх цінність.

Список використаних джерел:

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. М., 2001. 560 с.

2. Михайловский І. В. Очерки философии права. Т. 1 Томскъ : Товарищество "Печатня С. П. Яковлева", 1914 . 604 с.

3. Кечекьян С. Ф. О понятии источника права. Учёные записки МГУ. Вып. 116. Кн. 2. М.:1946. 134 с.

4. Зивс С. Л. Источники права. М. : Наука, 1981. 240 с.

Дзейко Ж.О.
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права Київського національного університету імені
Тараса Шевченка

ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ ЮРИДИЧНОЇ ДЕМАГОГІЇ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ ЯК ОСНОВА УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Аналізуючи сучасний стан законодавства України, не можна обійти увагою проблему необхідності подолання впливу юридичної демагогії на застосування суб'єктами правил і засобів законодавчої техніки у правотворчому процесі.

Одна із форм прояву юридичної демагогії стосується розробки і прийняття законів, норми яких наділяють суб'єктів

гарантіями, яких вони, з нашого погляду, не потребують (які стосуються певних аспектів статусу народних депутатів України та ін.). І, в той же час, ненадання усіх необхідних гарантій суб'єктам, для яких вони є вкрай необхідними (інвалідів, безробітних, пенсіонерів і ін.). Хоча частіше законодавець, з метою стабілізації політичної ситуації в державі чи з інших мотивів, проголошує певні гарантії суб'єктам, які цього потребують, але механізмів їх реалізації практично не створює.

Актуальною є проблема ліквідації такої форми прояву юридичної демагогії, як розробка законів України, які практично не можуть бути реалізовані без достатнього фінансового забезпечення:

«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. (із змінами),

«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. (із змінами),

«Про соціальний захист дітей війни» від 18.11.2004 р. (із змінами) і ін. Фактично певні норми права у цих законах перекреслюються нормами, які сформульовані у законах про державний бюджет України на той чи той рік.

У зв'язку із цим, можна зазначити, що спроба вирішити деякі аспекти цієї проблеми здійснені у «Методичних рекомендаціях щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів», схвалених постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41, «Методичних рекомендаціях щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проектів) на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», затверджених Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини 15.08.2006 р.

Втім ці рекомендації потребують подальшої конкретизації. Цікавим у цьому аспекті є досвід Німеччини: при здійсненні правової експертизи законопроектів, а саме при перевірці їх конституційності, серед переліку контрольних питань важливе місце займають питання щодо того, чи торкаються у законопроекті «права на свободи», «принцип рівноправності», чи передбачені «інституційні гарантії приватного права... чи

публічного права...» та лаконічно розкривається зміст цих запитань [1; с. 21-23].

Як бачимо, потрібне інтенсивніше практичне впровадження при створенні і систематизації законів юридичних конструкцій норм права, які б забезпечували можливість реалізації прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Крім того, їх практична реалізація потребує цілої системи заходів у різних сферах суспільного життя.

Розглянемо деякі можливі варіанти життєвих ситуацій, виникнення яких зумовлено існуванням зазначених проблем застосування правил і засобів законодавчої техніки, які стосуються удосконалення механізму реалізації законів та подолання юридичної демагогії, а основне – напрями їх вирішення.

Так, у разі прийняття Верховною Радою України закону України, норми якого закріплюють те чи те суб'єктивне право громадянина, втім на виконання якого Кабінетом Міністрів України відповідні підзаконні нормативні акти не прийняті, громадянин може звернутися за захистом своїх прав, передбачених в законі, до суду.

Важливим є те, що в законодавстві України, зокрема у Кодексі адміністративного судочинства України, закріплена норма, відповідно до якої «забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини» [2].

Крім того, норми Конституції України є нормами прямої дії. Отже, відсутність підзаконного нормативного акта, який би конкретизував у необхідних випадках норми закону, є суттєвою перешкодою на шляху реалізації норм права громадянином, втім судовий порядок вирішення спору передбачає її подолання. Застосування такої процедури реалізації суб'єктивного права громадянином призводить до зайвих витрат із Державного бюджету України.

Виникають також ситуації, коли Кабінетом Міністрів України приймаються підзаконні нормативні акти, втім вони суперечать закону. Отже, для реалізації того чи того суб'єктивного права громадянина, закріпленого в законі, буває

достатньо скасувати перепони на шляху його реалізації, а саме скасувати чинність окремих підзаконних нормативних актів, що суперечать закону.

Якщо Верховна Рада України прийняла закон України, норми якого закріплюють певне суб'єктивне право громадянина, але він не може реалізувати це право внаслідок недостатнього грошового фінансування, громадянин може звернутися із позовом до суду про відшкодування завданої шкоди внаслідок бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій.

У зв'язку із цим, важливе значення має Кодекс адміністративного судочинства України. Якщо суд задовольнив позов заявника, втім виконати його держава не може через брак коштів, громадянин, використавши всі національні засоби захисту, може звернутися до Європейського суду з прав людини.

Зазначена думка підтверджується рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Кечко проти України» [3], адже реалізація права, що пов'язане з отриманням бюджетних коштів, які передбачені законом, не повинно залежати від бюджетних асигнувань та не може бути причинами невиконання органами влади зобов'язань. Втім не кожен громадянин має необхідні кошти для звернення до Європейського суду з прав людини. Також у разі задоволення вимог заявника витрачаються зайві кошти із Державного бюджету України.

Як бачимо, початки вирішення вищезазначених проблем слід шукати у необхідності створення механізмів належного виконання функцій законодавчою, виконавчою та судовою владою, механізмів взаємодії усіх органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Справочник по нормотворческой технике [пер., коммент. и примеры Н. Г. Елисеев, общ. ред., пояснения, алф.-предм указатель Т.Ф. Яковлева]: пер. с нем. [2-е изд., перераб.]. М.: Изд-во «Бек», 2002. 296 с.

2. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV / Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

3. Справа «Кечко проти України» (Заява № 63134/00). Рішення Європейського суду з прав людини від 08.11.2005 р. / Офіційний вісник України. 2006. № 12 від 05.04.2006. Ст. 850.

Цуркан О.В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
Бойченко С.В.
асистент кафедри теорії та історії держави і права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що успіх будь-якої справи значною мірою залежить від людей, які її виконують, від їхньої фахової, фізичної і психологічної підготовленості, відданості справі та розуміння своєї ролі в колективних діях, рівня особистої дисциплінованості, відповідальності за доручену царину роботи тощо. Формування таких якостей можливе лише за умов правильної організації та здійснення добору, підготовки, розстановки й виховання особового складу.

Подальше реформування правової системи України потребує підготовки й виховання нового покоління фахівців, основу світогляду яких, на відміну від минулих часів, становитимуть загальнолюдські цінності, принципи гуманізму та демократизму, усвідомлення свободи і прав людини як найважливішого досягнення суспільства. Згідно зазначеного підходу необхідно переосмислити особливості професійного становлення майбутнього юриста, його мотивації у виборі професії та професійного самовизначення, які в подальшому впливатимуть на ефективність його діяльності.

Найважливішою проблемою, пов'язаною з реалізацією життєвих планів студентської молоді, що вирішила пов'язати своє життя з юриспруденцією, є необхідність узгодження з реальними потребами держави і суспільства у відповідних кадрах.

Ефективність управління такою соціальною групою, як студентство та молодь, що навчається у юридичних ВНЗ, багато в чому залежить від ефективності соціалізації, специфіку якої в освітньому процесі необхідно враховувати. Соціалізація уявляється як процес включення особи у сферу соціальних стосунків як суб'єкта цих стосунків. У процесі соціалізації особистості простежується її формування і під впливом об'єктивних умов дійсності, цілеспрямованих засобів впливу, і внаслідок її особистої активної діяльності. Двосторонній характер правової соціалізації виявляється не лише в тісній взаємодії особистості й суспільства, як активних суб'єктів, а й у єдності спрямованих і стихійних чинників впливу на особистість та її формування.

У ході правової соціалізації особистість одночасно зазнає впливу і спрямованої, соціально організованої контрольної системи засобів суспільства для її формування відповідно до цілей та інтересів цього суспільства, і стихійних, спонтанних процесів, що відбуваються в суспільстві і безпосереднім учасником яких є особистість. Лише завдяки інтегрованій дії об'єктивних і суб'єктивних чинників можна досягнути поставлених перед соціалізацією завдань. До того ж треба зазначити, що ці чинники здійснюють і соціально-контрольні функції для досягнення конкретної мети, і стихійні (непередбачувані) процеси, що також впливають на особистість. Роль же інтеграційної сили в процесі соціалізації, яка забезпечувала б єдність об'єктивного і суб'єктивного, зовнішнього і внутрішнього, матеріального і духовного, відводиться безпосередньо особистості, котра активно діє [2, с. 64].

Головною ланкою у формуванні світогляду майбутніх юристів, їх залучення до цінностей служби є створення системи виховної дії у всьому навчально-виховному процесі. При цьому в основу даної системи має бути покладений ефективний вплив

на мотивацію студента в його майбутньому професійному самовизначенні.

У юридичній освіті ще не визначений стійкий баланс особистісно-орієнтованої теорії та авторитарно керованої практики; система підготовки майбутніх правників у юридичних ВНЗ не є статичною освітою, а знаходиться в постійній зміні під впливом досвіду. Разом з тим організаційно-педагогічні ресурси, які дозволяють активізувати потенціал гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу у вищій школі, є сукупністю накопичених у суспільстві та конкретних юридичних ВНЗ соціальних інструментів, інструментів культури і гуманітарної інформаційної техносфери. Потрібно також врахувати, що на цей час духовна сфера підготовки майбутніх правознавців зазнає впливу негативних процесів (глобальна деідеологізація, прагматична практика повсякденного життя, масований вплив засобів масової інформації та інше) [1, с.15].

Тому ступінь гуманітарної освіти розглядається сучасними дослідниками проблем юридичної освіти [3, с.32] не тільки як інформаційна, але більшою мірою як моральна. Її завданням є не стільки дати фахівцеві суму певної інформації про людину, соціальне життя і культуру, скільки вирішальною мірою допомогти йому стати соціально розвиненою людиною, культурною, оскільки для «людини, що не пізнала, що таке добро, всі інші науки є марними » (М. де Монтень) [3, с.31].

Гуманітарна освіта покликана, з одного боку, «пом’якшити» для майбутніх юристів наслідки глобалізації, а з другого – наповнювати їх енергією, загартовувати духовно, скеровувати на вирішення поставлених завдань, основне з яких має бути спрямоване на зміцнення позитивного запобігання негативному в діяльності правознавців.

Реформування гуманітарної освіти майбутніх правознавців у сучасних соціокультурних контекстах здійснюється внаслідок:

- збагачення змісту сучасної гуманітарної освіти у вищій школі новими джерелами, новим досвідом практичної діяльності;
- реалізація в системі юридичної освіти фахівця нового типу, сформованого на основі компетентного підходу до гуманітарної, моральної, правової, естетичної сфер підготовки;

- уважного ставлення до розробки інноваційних моделей, новітніх технологій і форм гуманізації і гуманітаризації юридично-педагогічного процесу;
- активної співпраці викладачів гуманітарних та юридичних дисциплін;
- постійного узагальнення передового досвіду гуманітарної освіти, ефективних методик і сучасних технологій, накопичених у педагогічних колективах.

Гуманітарна освіта майбутнього правника, що здійснюється в інтересах особистості, суспільства, держави, постає як «одвічна і універсальна цінність», а її зміст є розвитку вищої юридичної освіти; це творчий процес, який включає етапи формування як усвідомленого, так і латентного гуманістичного мислення, здібності до самопізнання (рефлексії) з опорою на особистісні знання студента.

У сучасних умовах динамічно змінюваних освітніх та виховних практик (коли суб'єкти вищої школи не можуть знаходитися під впливом постнекласичного образу науки і соціальних інновацій) гуманітарна освіта уже не обмежується завданням трансляції мінімально необхідних знань про людину, суспільства і форми їх життєдіяльності. Завданням гуманітарної освіти є створення умов для творчого засвоєння й ефективного використання майбутнім юристом сучасного гуманітарного знання. Гуманітарна підготовка задає «параметри» і форми становлення особистості випускника юридичних ВНЗ ціннісно-смисловій варіативності, її комунікації, розумінь, самотворення і світозасвоєння. Професія юриста є доволі складною та важливою. У своїй діяльності він керується холодним та чітким розумом і використовує всі спеціальні знання, щоб краще зрозуміти ситуацію, яка склалася. В ході вирішення тієї чи іншої справи правнику необхідно застосувати не лише норми закону, а й певні знання, вміння та навички у межах своєї світоглядної компетентності. Це потребує посилення ролі практичної філософії, соціології і політології у навчальних та виховних практиках підготовки правознавців.

Список використаних джерел:

1. Богачов С.В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : автореф. дис. …канд.юр.наук: 12.00.01 / Київ, 2010. 80 с.

2. Гревцов Ю.И. Социология права = Sociology of law: курс лекцій / Ю.И. Гревцов; Ассоц. «Юрид.центр», юрид.фак. Санкт-Петерб. Гос. ен-та – СПб. : Юрид.Центр Пресс, 2001. 310 с.

3. Фінін Г.І. Специфіка формування світогляду майбутніх військових фахівців в умовах глобальної деідеологізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 27-35.

Попович О.В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
Томаш Л.В.
кандидат юридичних наук,
начальник юридичного управління
Чернівецької обласної державної адміністрації

ЗГОДА НА ВАКЦИНАЦІЮ ЯК ПРАВОВА ПРЕЗУМПЦІЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З метою врегулювання механізмів створення ефективної системи громадського здоров'я в Україні, що сприятиме зміцненню здоров'я населення, запобіганню хворобам та збільшенню тривалості життя був розроблений законопроект № 4142 про систему громадського здоров'я. Проект закону визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади функціонування системи громадського здоров'я в Україні. Серед нововведень пропонується запровадити профілактичні щеплення після медичного огляду особи в разі відсутності в неї відповідних медичних протипоказань. Якщо ж особа та (або) її законні представники відмовляються від обов'язкових профілактичних щеплень, лікар зобов'язаний узяти в них відповідне письмове підтвердження про відмову, а в разі небажання дати таке підтвердження – засвідчити це актом у присутності свідка [1].

Таке опосередковане закріплення даного положення отримало в літературі назву презумпція згоди на вакцинацію.

У зв'язку із цим актуальним є дослідження конструкції «згоди на вакцинацію» на предмет віднесення до категорії правових презумпцій, а саме апріорі правильних тверджень, доки не буде доведено інше.

Правові презумпції широко використовуються в сучасному законодавстві і наявні практично у всіх галузях права. Проте законодавство України не містить визначення поняття «презумпція», а самі презумпції формулюються з використанням різних термінів, які дуже часто не відображають сутності даного феномену. Крім того, не дивлячись на значну кількість наукових робіт, що присвячені правовим презумпціям, в юридичній літературі не склалось єдиного розуміння даного поняття, його ознак та місця в системі техніко-юридичних засобів.

В юридичній доктрині сформувались три підходи до вирішення даної проблеми.

Так, науковці, які розглядають презумпцію в рамках першого підходу, вважають, що вона є головним чином логічною категорією, заснованої на попередньому досвіді (судженнях, припущеннях), яка, будучи закріпленою в законі, дозволяє зробити висновок про наявність чи відсутність юридичних фактів [2, с. 13]. Прихильники цього підходу орієнтуються на широке визначення сфери презумпції, розглядають презумпцію як категорію універсальну, яка широко використовується в різних сферах суспільної діяльності.

Слід зауважити, що правова презумпція при такому підході – одиничний різновид презумпції, що характеризується «свою дією в сфері права, зумовленістю завдань правового регулювання» [2, с. 17]. Проте, ведучи мову про так звані загальнологічні презумпції, прихильники даного підходу не визначають жодного прикладу «позаправової» презумпції. Крім того, особливість цієї позиції полягає в тому, що на перший план в процесі вивчення презумпції виводиться саме логічний аспект, а право постає як одна із сфер її застосування.

Другий підхід полягає в тому, що презумпція розглядається як правова категорія, тобто сам термін «презумпція» вказує на

апріорну належність до правової матерії. Прихильники даної точки зору (Я.Б. Льовенталь [3, с. 56], В.А. Ойгензіхт [4, с. 506] та ін.) відносять презумпцію до числа юридичних правил, положень, прийомів доказового процесу, за допомогою яких можна стверджувати про існування певних обставин, фактів, правових статусів і властивостей. Проблематичність даного підходу полягає в тому, що, по-перше, презумпції відводиться допоміжна роль деякого юридичного прийому; по-друге, презумпція розглядається поза будь-яким зв'язком з нормою права. Інакше кажучи, зазначені автори розуміють презумпцію, як закріплене в законі або таке, що логічно виводиться з нього, правило, згідно з яким після виникнення певних юридичних фактів можна зробити припущення про наявність чи відсутність інших фактів, правовідносин, без надання доказів на їх підтвердження. Водночас, невирішеним залишається питання проте, в якій якості існує презумпція і яким чином забезпечується механізм її дії (виконання).

Третій, так званий «нормативний» підхід пов'язаний з іменами таких учених-правознавців, як М.М. Цуканов [5, с. 506], Д.М. Щокін [6, с. 23-78]. Їх підхід своєрідний тим, що вони терміном «презумпція» охоплюють цілком правову норму, що містить в собі логічний прийом презюмування. Презумпція, таким чином, постає як норма права, яка містить в собі юридичний обов'язок для правопорушника та інших осіб визнати презюмуємий факт встановленим при наявності вихідних фактів. В цьому випадку відбувається змішування підходів до розуміння сутності змісту категорії.

Наявність такого різноманіття точок зору на дане правове явище зумовлюють існування безлічі визначень поняття «презумпція». Крім того, потрібно враховувати, що кожен автор, вносячи нововведення в теорію правових презумпцій, робить акцент на тих чи інших її істотних ознаках.

З огляду на зазначене, дослідження презумпції згоди на вакцинацію багатоаспектне, комплексне та повинно включати вивчення питань її поняття, ознак, структури, способів спростування, правил застосування та механізму дії.

Як результат досвіду правові презумпції відіграють важливу регулятивно-організуючу роль у сфері правотворчості,

правозастосування, у судовій, прокурорській і слідчій діяльності, здійснюють вплив на становлення і розвиток правосвідомості, зміцнення законності і правопорядку. Виступаючи в якості прийому правового регулювання, вони є корисними та необхідними при виникнення різних «нестандартних ситуацій», водночас ними послуговуються і при звичайному, нормальному функціонуванні правової системи.

Залишаючись, осторонь дискусії про сутність категорії «презумпція згоди на вакцинацію», зупинимось детальніше на проблемі способу її закріплення. Так, опосередкована презумпція, яка не має безпосереднього закріплення та може бути виведена лише шляхом логічного аналізу правових норм обумовлює проблеми щодо її виявлення та застосування на практиці.

Є.Ю. Веденеєв зазначає, що для однозначного застосування припущення повинні закріплюватися в законах і формулюватися так, щоб не було потреби в їх тлумаченні [7, с. 46]. Цю точку зору розділяє і М.М. Цуканов. Учений вважає, що єдино виправданим є тільки прямий спосіб закріплення презумпцій [5, с. 507].

Протилежну позицію висловлює з даного питання Ю.А. Сєріков, вважаючи, що непрямі презумпції мають право на існування, тому що дозволяють суду вирішувати найскладніші справи і є судовими презумпціями [8, с. 19].

На нашу думку, непрямі презумпції мають право на існування, однак визначення презумпції згоди на вакцинацію як непрямої не сприяє ефективному правовому регулюванню, оскільки не відповідає чинному законодавству України, зокрема ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «згода Інформованого пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта), а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників; ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб»: «повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їх згодою після надання об'єктивної інформації про щеплення,

наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення. Особам, які не досягай п'ятнадцятирічного віку чи визнані у встановленому законом порядку недієздатними, профілактичні щеплення проводяться за згодою їх об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників. Особам віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років чи визнаним судом обмежено дієздатними профілактичні щеплення проводяться за їх згодою після надання об'єктивної інформації та за згодою об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників цих осіб».

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про систему громадського здоров'я. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70025 (дата звернення: 15.11.2017).

2. Бабаев В.К. Презумпции в советском праве. Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1974. 124 с.

3. Леовенталь Я.Б. К вопросу о презумпциях в советском гражданском процессе. *Советское государство и право*. 1949. № 6. С. 55-64.

4. Ойгензихт В.А. Понятие гражданско-правовых презумпций. *Советское государство и право*. 1975. № 10. С. 25-33.

5. Цуканов Н.Н. О критериях правовой презумпции. Законотворческая техника в современной России: состояние, проблемы, совершенствование : сборник статей: в 2-х т. ; под ред. В.М. Баранова. Н.Новгород, 2001. С. 502-510.

6. Щекин Д.М. Юридические презумпции в налоговом праве: учебное пособие ; под ред. С.Г. Пепеляева. Москва: МЗ Пресс, 2002. 252 с.

7. Веденеев Е.Ю. Роль презумпций в гражданском праве, арбитражном и гражданском судопроизводстве. *Государство и право*. 1998. № 2. С. 43-49.

8. Сериков Ю.А. Презумпции в гражданском судопроизводстве ; науч. ред. В.В. Ярков. Москва: Волтерс Клувер, 2008. 169 с.

Стрибко Т.І.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВУ СИСТЕМУ СУЧАСНОСТІ

Сучасна компаративістика або як ми звикли вживати – порівняльне правознавство, сьогодні здобуває статус «науки майбутнього», як засіб розуміння різних правових систем і різних культур у світі. Виникнення і розвиток правових систем були обумовлені багатьма чинниками, не лише правовими, але і природними, такими як географічне розміщення, клімат. Серед чинників можна виділити також економічний. Один з багатьох факторів, який вплинув на розвиток правової системи – релігійний, оскільки в силу своєї багатогранності призвів до того, що з плином часу правові системи різних регіонів стали відрізнятися одна від одної. Через самостійний розвиток правова система в кожному із регіонів набула властиві тільки їй риси. Таким чином, сучасний світ складається з великої кількості національних правових систем, кожна з яких відображає правове становище конкретної держави.

Сьогодні очевидним є той факт, що всі релігійні правові режими, як би їх не було організовано, перебувають під тиском необхідності відповідати технічному, економічному і соціальному розвитку. Це в свою чергу вимагає політичних і правових трансформацій, які, як правило, супроводжуються демократизацією.

Релігійно-правова система (сім'я) – це своєрідна правова система, яка характеризується в першу чергу фундаментальним значенням в ній релігійних, морально-етичних та правових норм які забезпечуються церквою і державою, поширюються на представників певної релігійної спільноти і ґрунтуються переважно на джерелах релігійного походження.

У різних віросповіданнях встановлюються обов'язкові для віруючих правила – релігійні норми. Ці релігійні норми тісно

пов’язані з мораллю та моральністю, що дозволяє ним бути основним регулятором внутрішньої поведінки кожної людини. Норми релігії мають здатність впливати на свідомість особи, формуючи в ній певні погляди та цінності.

На думку, О. Ф. Скакун «релігійно-традиційний тип має декілька підтипів: релігійно-общинний (мусульманська, індуська, іудейська, християнська групи), далекосхідний-традиційний (основні групи – китайська, японська), звичаєво-общинний (африканська група – країни Африки, Мадагаскара)» [1, с. 591].

Підтипи цієї правової системи складаються із сукупності моральних і правових норм, які складалися історично під впливом релігії, звичаїв, традицій. Але кожна країна відрізняється своєю системою норм, джерелами права.

Наприклад, мусульманське право діє в рамках ісламської релігії, воно має релігійно-общинний принцип застосування і діє насамперед у відносинах правовірних мусульман з Аллахом. Основними джерелами права є Коран, Суна, Іджма, Кияс, серед яких першим за значенням є Коран [1, с. 592].

А індуське право склалося під впливом ідей іудаїзму, у країнах з цим правом досі зберігається кастовий поділ суспільства. Але на відміну від ісламу не вимагає від своїх прихильників відданості одному віровченню. Проте головною відзнакою є те, що закон не визнається джерелом права [1, с. 611].

Визначимо наступі ознаки вказаних груп релігійно-правових систем традиційного типу:

1. Нерозривний зв’язок з релігією. Релігійна норма домінує в соціальному регулюванні, оскільки основним творцем усього сущого, зокрема права, визнається Бог.

2. Розуміння права як результату божественного одкровення, а не як наслідку раціональної діяльності особистості, суспільства чи держави. Вважається, що право дається раз і назавжди, тому завдання людини, зокрема, судді, державного діяча, в такій системі – лише правильно усвідомити і витлумачити божественні норми.

3. Персональний характер дії права – це означає, що засноване на релігії право поширює свою дію не на певну

територію, а на конкретну релігійну громаду, тобто індивідуально та ін.

Отож, розглянемо притаманні риси мусульманського права, воно на відміну від національних правових систем, є не самостійною системою норм, а складовою частиною ісламу.

Іслам – одна із світових релігій. Її виникнення нерозривно пов'язане з діяльністю Мухаммеда бен Абдаллаха ал-Кураіші який, за уявленнями мусульман, був обраний Богом для того, щоб востаннє закликати людей вернутися до істинної віри.

Становлення ісламу як системи догматів і релігійно-правових доктрин відбувалося в умовах кризи патріархальної організації й політеїстичних культів аравійського суспільства, посилення процесів політичного об'єднання та культурної й ідеологічної інтеграції арабських племен [2, с. 283]. Суспільство пристосовується до права, а не породжує його, з метою використання нових життєвих проблем, які щоденно виникають. Це призводить до того, що багато положень не відповідає сучасним вимогам суспільного розвитку.

Індуське право – це сукупність релігійних, моральних і правових норм, яка склалася на основі релігії індуїзму і підтримана державою. Індуїзм – релігія, що сформувалася в I тис. н. е. у результаті поступового зближення ідеології брахманізму та релігії буддизму, а також подальшої асиміляції народних вірувань.

Серед різноманіття богів найбільш поширені й шановані: Брахма, Вішну і Шива. Ця релігія відрізняється від інших релігій віротерпимістю, відсутністю агресії до осіб, які дотримуються інших поглядів. Кожен індус може вірити в того чи іншого бога, в кількох богів або взагалі вірити в нього.

Визначальною рисою індуїзму є відсутність єдиної релігійної організації. Із часом із цих вірувань, що мають спільну основу, розвилися різноманітні релігійні напрямки, такі як буддизм, джайнізм, сикхізм [2, с. 284].

Індуське право в Індії відіграє незрівнянно меншу роль, ніж мусульманське право в сучасних мусульманських країнах. Воно втратило своє традиційне значення часів британської колонізації, вимушено поступившись місцем англійському

загальному праву, яке у модифікованому вигляді продовжує зберігати свої позиції.

Однією з найдавніших правових систем світу є іудейське або ще як його називають єврейське право, що являє собою релігійно-правову систему, яка регулює суспільні відносини всередині єврейської громади, що сповідує іудаїзм. Іудейське право є складовою частиною іудаїзму.

Джерелом релігії і єврейського права є Біблія. Іудейське право розглядається єврейським народом як власне національне надбання, в якому яскраво виражається його сутність, що обумовлює його мононаціональний характер і поширення його дії лише на одну націю – євреїв. Норми іудейського права переважно містять обов'язки та заборони. Поруч з іншими релігійно-правовими системами, в іудейському праві переважають норми, що забороняють і зобов'язують, над тими, що уповноважують, імперативні над диспозитивними [3, с. 54].

Отже, які б сфери життя держави і права не зачіпали процеси глобалізації, не повинно відбуватися знищення релігійно-правових систем.

Ідентичність національних правових культур зберігається, в тому числі й ідентичність права. Релігійний тип правової системи є найменш схильним до зовнішнього впливу. Для цього типу права характерна стабільність, навіть консерватизм, а подекуди й нетерпимість до інших впливів.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Харків. Консум, 2001. 656 с.

2. Удовика Л. Г. Правова система України : глобалізаційні трансформації. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2014. 320 с.

3. Хаустова М. Г. Теоретичні та правові основи трансформації правової системи України в умовах глобалізації. *Порівняльно-аналітичне право.* 2015. № 4. С. 53–55.

Теремцова Н.В.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії та історії права та держави
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА

Професійна етика юриста має підґрунтя етики як науки яка не дає конкретних рекомендацій як вчинити в конкретному випадку, але, спираючись на моральні правила, вона формує й моральну свідомість і, як наслідок, можливість міркувати про вчинки, оцінювати їх наслідки, вплив на навколишній світ і людину. Одним із головних напрямків досліджень в колі етики стоїть питання про межу відповідальності людини за свої рішення і вчинки. Притаманна людині здатність оцінювати свою та чужу поведінку існує завдяки закладеним і вихованим у людині моральним нормам. Ця рефлексивна здатність дає можливість оцінювати думки та вчинки з точки зору своїх і чужих традицій.

Одним із принципів адвокатської етики вважається «Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності» (Стаття 6 Правил) [1].

Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів.

З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні

професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта. Проте, адвокат може ділити свій гонорар з іншими особами, якщо це не заборонено актами законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність. Адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб.

Наступний принцип – дотримання законності (ст.7 Правил). У своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності.

Адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами. Адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або приписам, що встановлено Правилами.

Адвокат має залишатися незалежним від свого клієнта як передбачено принципом - пріоритет інтересів клієнта. (ст.8 Правил). У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта. Адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядках урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами. Адвокат повинен поважати свободу вибору клієнтом захисника своїх прав (представника чи особи, яка надає йому професійну правничу (правову) допомогу), і не перешкоджати у реалізації цієї свободи.

Принцип «Неприпустимість конфлікту інтересів», слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

У разі отримання адвокатом конфіденційної інформації від клієнта, якому він надавав професійну правничу (правову) допомогу, пов'язаної з інтересами нового клієнта при наданні правничої допомоги, адвокат зобов'язаний отримати письмове погодження клієнтів, між якими виник конфлікт інтересів.

Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, що має відповідати принципу «Компетентність та добросовісність».

Адвокат зобов'язаний надавати професійну правничу (правову) допомогу клієнту, здійснювати його захист та представництво компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, доскональність у врахуванні всіх обставин, що стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до виконання доручення.

Всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших, про це

свідчить принцип «Повага до адвокатської професії». При здійсненні професійної діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватись загальноприйнятих норм ділового етикету, в тому числі щодо зовнішнього вигляду.

Адвокат має право рекламувати свою професійну діяльність як це передбачено ст. 13 Правил і відображено в змісті принципу «Вимоги до рекламування адвокатської діяльності». Рекламні матеріали про адвокатську діяльність (та будь-які інші матеріали такі як бланки, візитівки та інше) не можуть містити: оціночних характеристик відносно адвоката; критики адвокатами інших адвокатів; заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; вказівок, які можуть сформувати уявлення, що діяльність саме цього адвоката характеризується рисами і показниками, притаманними, в дійсності, адвокатурі як такій.

Якщо адвокату стало відомо про поширену без його відома рекламу його діяльності, що не відповідає зазначеним вимогам, такий адвокат, керівник бюро чи об'єднання зобов'язаний вжити всіх розумно доступних заходів до спростування і корегування такої рекламної інформації та повідомити про це раду адвокатів регіону.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики. Затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012. / Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. ст. 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення 18.02.2021).

Ковтюк Т.С.
здобувач 1 курсу магістратури кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Основними тенденціями, що спостерігаються в ідеологічній основі правової системи України є тенденції гуманізації, демократизації правового знання, утвердження ідей пріоритету людських цінностей. Європейська спільнота завжди прагнула бачити юриста (зокрема суддю) професіоналом. Як передбачено у Бангалорських принципах: «судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, що створені для підтримки суддівських стандартів, які діють об'єктивно та незалежно і мають на мені збільшення, а не зменшення значущості існуючих правових норм та правил поведінки, якими зв'язані судді. Компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків. Суддя має бути в курсі відповідних змін до міжнародного законодавства, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми, які діють у сфері прав людини» [3].

На черговій конференції у Страсбурзі Президентом Європейського суду з прав людини Гвідо Раймонді було оголошено статистику діяльності суду станом на 01.01.2020 року, відповідно до якої загальна кількість поданих скарг (позовів) складає – 79750, із яких проти України – 18131 (22,8% від загальної кількості скарг). При цьому у 2006 – 2013 рр. питома вага «українських позивачів» складала від 6,8% до 13%, в 2014 році – 19,5%, в 2016 році – 21,4%, а в 2019 році досягала, як зазначалося вище, – 22,8%.

Із 993 рішень, винесених Європейським судом з прав людини протягом 2016 року, щодо України було винесено 73. До того ж у 70 з них Європейський суд з прав людини констатував порушення Україною взятих на себе зобов'язань, передбачених статтями 2,3,5,6,8,13,15 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод [1]. Отже, питання дотримання законності та верховенства права при винесенні українськими судами рішень є досить гострим, а постановлення несправедливих рішень потребує подальшого з'ясування та вивчення первопричин проблеми.

Перш за все, наведені вище статистичні дані дають нагоду, в черговий раз, задуматися про якість освітньої підготовки, рівень професіоналізму, ступень неупередженості юриста, який виступає в ролі особи, яка здійснює судочинство. Як вказано у Коментарі до кодексу суддівської етики «судові рішення з огляду на верховенство права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру суспільства до судової влади. Довіра з формуванням суспільної думки націлена на правомірні очікування з боку громадської певної моделі поведінки від суддів, що втілюється у ефективному відправленні судочинства та виступає мірою реалізації завдань справедливого суду» [2].

Сучасна парадигма соціокультурного розвитку європейської культури орієнтує юриста на глобальне мислення, на цілісне середовище, яке вимагає від нього універсальності, знання законів предметного (як єдиного і специфічного буття) і культурного світу, принципів організації культурного буття [4, с. 66-67]. В Основних принципах незалежності судових органів (п.10), схвалених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. і від 13.12.1985 р. №40Х148, ця думка закріплена як принцип належності: «Особи, які обрані на посаду судді, повинні мати високі моральні якості і здібності, а також відповідну підготовку і кваліфікацію в галузі права» [5, с. 28-31].

У професіоналізмі юриста можна виділити три пласти [6, с. 56-58]. Перший пласт – це світоглядна основа професійної діяльності, де вирішуються питання про цілі, сенси і цінності власної діяльності.

Другий пласт – конкретні прийоми і засоби виконання конкретної професійної дії: «професіоналізм – володіння методами своєї роботи» [7, с. 11].

Третій пласт – зміст і форми професійної свідомості, тобто питання про технології та загальні способи організації своєї професійної діяльності. Це так звана професійна

правосвідомість. Правосвідомість – це особливий рівень правосвідомості суспільства, носієм якого є юристи, які професійно займаються професійною діяльністю [8].

При цьому стандарти суддівської професії є зразком діяльності суддів, якому повинна відповідати їх поведінка. Як справедливо відзначає Волік В.В., «сьогодні стандарти – це концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль суддівства в суспільному житті» [9, с. 60]. Очікування, які адресовано суддівській діяльності, відображено в таких міжнародних актах, як Європейська хартія про статус суддів (Страсбург, 1998) [10], що містить загальні положення про правовий статус суддів. При цьому, Загальна декларація прав людини в статті 8 вказує на те, що «кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом».

На думку Воліка В.В. «стандарти суддівської діяльності та поведінки поділяються за такими критеріями: відповідно до джерел їх закріплення та залежно від сфери регулювання» [9, с. 60]. На основі вказаних критеріїв автор виділяє наступні стандарти суддівської діяльності: «а) міжнародні документи (Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод; Основні принципи незалежності судових органів; Рекомендація № R (94) 12 Комітету міністрів між державами – членами щодо незалежності, дієвості та ролі суддів; Європейська хартія про статус суддів та ін.; б) в українському законодавстві – в Конституції України; в процесуальному законодавстві; Кодексі професійної етики судді; законах України «Про судоустрій України», «Про статус суддів» та ін.» [9, с. 60].

За таких умов посада судді передбачає високий рівень юридичної освіти. Законодавець, висуваючи до посади судді вимогу вищої юридичної освіти, повинен виходити, перш за все, із складності і багатоманіття завдань, які стоять перед суддею, а також з високого ступеня відповідальності за прийняті ним рішення і високим соціальним статусом цієї професії в суспільстві.

З огляду на зазначене вище, не можна не погодитися, що Україні як державі-члену Ради Європи пропонується

забезпечити належне вивчення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [10], Загальної декларація прав людини [11] та, на наш погляд, саме важливе саме прецедентної практики Європейського суду з прав людини за програмами для одержання університетських дипломів з права, а також для підвищення кваліфікації суддів. На думку Фулей Т.І. «надзвичайно важливо, щоб таке вивчення було включено до програм юридичних факультетів не лише як окремий предмет, а я "горизонтально" в кожній правовій дисципліні (кримінальне право, цивільне право, тощо) для того, щоб студенти незалежно від спеціалізації після закінчення університету знали, як застосовувати європейські документи та сталу судову практику у своїй галузі» [12].

Слід констатувати, що сьогодні в Україні не має достатньої освітньої та професійної підготовки на посаду судді, що в цілому не сприяє створенню європейської точки зору, рішень суду.

Вважаємо, що доцільним буде видобувати державну вітчизняну систему підготовки кадрів забезпечивши надання університетської освіти професійної підготовки в цій галузі у рамках постійних структур (державних і приватних) висококваліфікованими викладачами та вчителями (у тому числі з європейських країн) із обов'язковим вивченням у навчальному процесі міжнародних стандартів суддівської професії та досконалим ознайомленням та дослідженням нормативних актів європейського права.

Судді повинні проходити комплексну, поглиблену й різносторонню навчальну підготовку із фокусуванням на європейські норми права, яка б дала їх змогу виконувати свої обов'язки належним чином. З огляду на міжнародні стандарти якість початкового навчання суддів та підвищення їхньої кваліфікації повинні бути підкріплені достатньою кількістю ресурсів для забезпечення відповідності навчальних програм вимогам щодо компетентності, відкритості та неупередженості, які є невід'ємними елементами посади судді європейського рівня. При цьому, навчальні освітні програми повинні постійно корегуватися з урахуванням змін в європейському законодавстві, а програми підвищення кваліфікації суддів повинні піддаватися відповідному систематичному оцінюванню та внесенням змін і

доповнень з боку органів, відповідальних за навчальну підготовку суддів.

Список використаних джерел:

1. Семенов В. С., Ярмиш О. Н. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод: прийнята Радою Європи 4 листоп. 1950 р. Права людини : зб. док. Х. : Ун-т внутр справ, 1997. 87 с.

2. Коментар до Кодексу суддівської етики № 1 від 04.02.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/MUS26075

3. Бангалорські принципи поведінки суддів № 2006/23 від 27.07.2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

4. Конев В. Мир культуры и мир бытия (о парадигмах философского сознания). *Высшее образование*. 2001. № 6. С. 66-76.

5. Основні принципи незалежності судових органів. *Права людини і професійні стандарти для юристів*. К. : Укр.-Америк. бюро захисту прав людини, 1996. С. 28-31.

6. Словодчиков В.И. Традиции и инновации в преподавании психологии и педагогики в высших учебных заведениях. *Место и роль психологии и педагогики в подготовке и совершенствовании профессионализма офицерских кадров.* М., 1997. С. 56-58.

7. Попова А.Д. На всякую новую работу мы смотрели ... как на новый источник удовольствия (о формировании профессионального правосознания в среде судебных деятелей 60-70-х гг. XIX в.). *Российский судья*. 2003. № 3. С. 10-19.

8. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов. М.: Наука, 1988. 224 с.

9. Волік В.В. Фактори, що впливають на якість освіти юриста, що прагне бути суддею. *Актуальні проблеми науки та освіти*: збірник матеріалів XXII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2020. 249 с.

10. Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года No994_236. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236

11. Загальна декларація прав людини: Прийнято резолюцією 217А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / Упоряд. Ю.К. Качуренко. 2-е вид. К.: Юрінформ, 1992. 124 с.

12. Фулей Т.І. Збірка навчальних матеріалів курсу для учасників тренінгу «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». К.: ВАІТЕ, 2017. 92 с.

Оверчук О. М.
аспірантка Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Держава має творити право для людини і для її блага. Держава існує для людини, для захисту загальновизнаних прав та свобод. Відтак доцільно, на думку авторки, буде дослідити правову природу правотворчості. Варто зазначити, що запропонований матеріал не ставить за мету історичне дослідження правотворчості – безперечно, складного й багатогранного явища, а зупиняється лише на його сутнісних, гносеологічних аспектах. Тому є можливим розглянути пізнавальні засади доктринального розуміння правотворчості в аспекті існуючих у зарубіжній та вітчизняній юридичній літературі наукових підходів вчених, а також у контексті правотворчої діяльності держави.

В працях українських науковців правотворчість часто розглядається як один із етапів правоутворення (в літературі також зустрічається як «правотворення»). Такої думки дотримуються О. Ф. Скакун, В. В. Копейчиков, В. С. Ковальський та І. П. Козінцев.

Так, О. Ф. Скакун обґрунтовує свою позицію тим, що правоутворенням є всі форми і засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі й правотворчість. А головною відмінністю правотворчості від правоутворення, на її думку, є те, що творчість права здійсню ється державними органами або з їх санкції, дозволу [1, с. 293].

Вчений В. М. Карташов розглядає правотворчість як один із видів юридичної діяльності, що визначається залежно від характеру, способу перетворення суспільних відносин (поряд з правозастосувальною, розпорядчою та інтерпретаційною діяльностями).

На думку Т. О. Дідича, це є різновекторні дискусійні підходи до розуміння феномену правотворення. При цьому

автор зазначає, що «творення права є особливий різновид юридичної практичної діяльності, який має творчий інтелектуальний характер та пов'язаний з розробкою, обговоренням, прийняттям та введенням в дію правових норм у вигляді форм (джерел) права, що обумовлений рівнем суспільного розвитку та забезпечує пропорційну залежність між потребами суспільства та адекватним якісним рівнем законодавчої бази» [2, с. 91-94].

Акцентуючи увагу на думку вчених, щодо правотворчості, з твердження вченого О.І. Ющика, згідно якого трактується «вироблення законодавства в процесі державного управління суспільством, як особливого виду соціальної діяльності, а саме – юридичну діяльність, практичне здійснення якої відбувається як юридичний процес, що є іманентним способом державного управління та іменується законодавчим процесом».

Так, Ющик О.І. зазначає, що «правотворчість і нормотворчість – це сфери, що певною мірою збігаються, однак не є абсолютно тотожніми». Якщо правотворчість означає «творення права», то нормотворчість слід розуміти як «творення норм». Оскільки в суспільстві існують різні норми (технічні, санітарно-гігієнічні, прагматичні тощо), а соціальні норми, до яких належать і юридичні, становлять лише частину з них, то це означає, що «нормотворчість» є більш загальне поняття ніж «правотворчість», виступає як родове поняття щодо творення соціальних норм, тільки одним з різновидів якого є правова нормотворчість, поряд із релігійною, мовною, етичною.

Вчений С. С. Цись зазначає, що «виключна роль держави як суб'єкта правотворчості характерна для тоталітарних і авторитарних держав, переважно соціалістичного спрямування із домінуючою державною формою власності» [3, с. 69-73].

У демократичній державі створюються механізми для залучення інститутів громадянського суспільства до правотворчості, правотворчого процесу. Зокрема, робочі групи з розробки проектів нормативно-правових актів включають не лише державних службовців, а й представників неурядових громадських організацій, незалежних експертів, профспілок та інших.

Досліджуючи питання правотворчості, не слід протиставляти роль держави у формуванні права «силам суспільства», оскільки це не наближає до пізнання права і правотворчості, а тільки створює «ілюзію» такого пізнання. Ця «ілюзія», на думку О. В. Міцкевича, полягає у визнанні деякого постулату «справжнього права», що нібито існує незалежно від держави у звичаї як продукті колективної свідомості. Насправді жодне правило не набуває характеру правової норми, доки воно не санкціоноване у формі закону, надання значення прецедента судовому рішенню, визнання й формулювання судом або законом звичаю. Вчений підсумовує, що силою, яка створює право, завжди виявляється держава, проте не «сама собою», а виражаючи інтереси і волю певної частини суспільства.

Автор дотримується думки, що правотворчість розглядається у традиційному значенні державної правової нормотворчості, що не виключає можливості дослідження вказаного предмета з інших точок зору. На нашу думку, вивчення державної правової нормотворчості є найбільш необхідним для задоволення практичних потреб державного управління на основі права.

Отже, правотворчість має обґрунтоване світосприйняття з теоретико-правового простору щодо досягнення єдиного розуміння щодо поняття терміну: «правотворчість».

Дослідивши проблематику розуміння правотворчості з позицій радянських, українських, російських вчених, позитивістський та природно-правовий підходи до правотворчості, її співвідношення з іншими суміжними категоріями, виявляється можливим окреслити універсальну авторську дефініцію, яка б достатньо повно й точно відображала зміст правотворчості та підходила для характеристики цього поняття в різних правових системах і державних режимах.

Отже, правотворчисть – це стадія правотворення яка заключається у у підготовці, внесення змін та прийнятті нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. Х. : Консум, 2001.

2. Дідич Т. О. Розуміння, творення і реалізація права: діалектика взаємозв’язку. Альманах права. 2011. Вип. 2. С. 91-94.

3. Цись С.С. Доктринальні засади правотворчості: проблеми наукового розуміння. *Часопис Київського університету права*. Випуск 1. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. С. 69-72.

СЕКЦІЯ 5.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Юрчишин В.М.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124 Конституції України) [1, с. 50]. Однак перш ніж суд може здійснити судовий розгляд щодо вчиненого кримінального правопорушення й прийняти відповідне рішення (вирок чи ухвалу) щодо винуватості чи невинуватості особи у його вчиненні (тобто здійснити правосуддя), необхідна особлива попередня підготовка. Якщо в цивільному процесі така підготовка має відносно нескладний характер і ведеться сторонами і судом, який буде здійснювати судовий розгляд по суті (гл. 3 ЦПК), то в кримінальному судочинстві встановлення обставин, необхідних для вирішення провадження по суті, є інколи досить складним, зокрема, через неочевидний характер багатьох кримінальних правопорушень, протидію з боку окремих суб'єктів тощо. Тому, на відміну від позивача в цивільному процесі, обвинувач не може відразу остаточно сформулювати свої вимоги (обвинувачення) і звернутися з ними до суду. Для цього йому необхідно встановити обставини вчинення кримінального правопорушення, сформувати доказову основу своєї правової позиції, повідомити особу про підозру у

вчиненні кримінального правопорушення, з'ясувати правову позицію захисту та перевірити надані ним докази та ін. Все це вимагає здійснення досудового розслідування спеціальними державними органами, які наділені для цього відповідними повноваженнями.

Досудове розслідування можна розглядати як стадію кримінального провадження і як діяльність.

Поняття досудового розслідування як стадії закріплене в чинному КПК. Так, відповідно до п.5 ч.1 ст.3 КПК досудове розслідування є стадією кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (ч.2 ст.214 КПК) і закінчується закриттям кримінального провадження або зверненням до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування ПЗМХ або ПЗВХ чи з клопотанням про звільненням особи від кримінальної відповідальності (ч.2 ст. 238 КПК). Як і будь-яка інша стадія кримінального провадження досудове розслідування визначається такими ознаками: а) безпосередніми завданнями; б) колом суб'єктів; в) процесуальною формою (порядком); г) часовими межами; д) підсумковими рішеннями [2].

Досудове розслідування як діяльність – це регламентована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокурора, спрямована на швидке, повне і неупереджене встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнути до відповідальності в міру своєї вини, жоден не винуватий не був обвинувачений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, а також діяльність інших учасників кримінального провадження, спрямована на забезпечення виконання зазначених завдань [3, с. 268].

Називаючи розслідувано «досудовим», законодавець тим самим вказує на його співвідношення із судовим розглядом. Досудове розслідування передує провадження в суді і покликана забезпечити його успішне проведення. Однак відповідно до КПК (ст.23), за загальним правилом, суд не зв'язаний матеріалами

досудового розслідування не повинен гарантувати своє рішення на доказах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду. Крім того, варто зауважити, що стадії досудового розслідування не позбавлена самостійно характеру, оскільки іноді може закінчуватися прийняття остаточного кінцевого рішення у вигляді закриття.

Кримінальний процесуальний закон встановлює обов'язковість проведення досудового розслідування всіх кримінальних провадженнях, в тому числі й у провадження у формі приватного обвинувачення.

Структурно досудове розслідування складається з чотирьох етапів: провадження з моменту одержання заяв, повідомлень чи іншої інформації про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій для з'ясування події кримінального правопорушення та участі у ньому конкретної особи; застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів процесуального примусу, проведення процесуальних дій, пов'язаних з повідомленням про підозру; проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з метою уточнення підозри, збирання й перевірки всіх інших доказів, які підтверджують або спростовують підозру, обтяжують чи пом'якшують покарання; проведення процесуальних дій, пов'язаних із закінченням розслідування, складанням відповідного підсумкового процесуального документа й належним спрямуванням кримінального провадження.

Із-за обмеженого обсягу збірника матеріалів конференції, розглянемо тільки організацію досудового розслідування процесуальним керівником на початковому етапі.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Водночас, постає питання щодо тлумачення формулювання ст. 214 КПК України – «інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», адже воно є оцінним.

У Наказі Офісу Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298 «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» не вказано переліку інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [4].

Однак щодо такого приводу для початку досудового розслідування як «інші» є певні застереження. Використання слів, що можуть викликати суб'єктивне і неоднозначне трактування підзаконних нормативно-правових актів є недоречним для кримінального процесуального законодавства. Необхідно сформулювати вичерпний перелік приводів для початку досудового розслідування, зокрема тоді, коли це стосується нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Крім того, згідно з правилами законодавчої техніки недопустимо використовувати у тексті нормативно-правового акта невизначені словосполучення, які допускають різне тлумачення його змісту [5, 81].

Тож у додатку 7 згаданого Наказу Офісу Генерального прокурора необхідно уточнити, про які саме «інші джерела» йдеться, або усунути такий привід для початку досудового розслідування.

Ще одним випадком прояву угляду прокурора на початку досудового розслідування є визначення групи прокурорів та старшого групи.

Відповідно до ч. 1 ст. 37 КПК України у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Дослідники мають рацію, що рішення про створення групи прокурорів – це виключне право керівника прокуратури, який

може його реалізувати, керуючись своїм внутрішнім переконанням з урахуванням практичного і професійного досвіду підлеглих працівників. Фактично мова йде про огляд керівника органу прокуратури.

Щодо підстав для прийняття керівником органу прокуратури такого рішення, то до них відносять резонансні та багатоепізодні злочини; суспільна значимість, складність та великий обсяг роботи у кримінальному провадженні; велику за масштабом територію злочинної діяльності, необхідність перевірки багатьох версій, необхідність здійснення у мінімальні строки значної кількості процесуальних дій, місце проведення досудового розслідування віддалене від місця постійної дислокації слідчого та процесуального керівника і наявна потреба у залученні до їх складу прокурорів місцевих прокуратур за місцем вчинення кримінального правопорушення; наявність складних та багатоепізодних проваджень, значного розміру матеріальної шкоди, завданої потерпілому або державі, декількох обвинувачених або організованої групи тощо.

На жаль, на практиці вказані обставини не завжди беруть до уваги і відбувається створення групи прокурорів практично у всіх кримінальних провадженнях. У такий спосіб керівники органу прокуратури вирішують проблему заміни процесуального керівника через надмірне навантаження або інші обставини. Однак фактично відбувається перепокладання діяльності з керівництва досудовим розслідуванням між членами групи прокурорів, у якій цю діяльність здійснює лише один прокурор. Інші прокурори, визначені у складі групи є «технічними», страхують основного прокурора. Унаслідок цього група прокурорів створена та діє суто формально без чіткого визначення для кожного з її учасників напряму роботи, відповідальності за її результат. Тож кримінальний процесуальний інститут, що передбачений як виняток, застосовують як правило.

Група прокурорів у кримінальному провадженні – це організаційно-управлінська та процесуальна єдність прокурорів щодо реалізації ними повноважень у конкретному кримінальному провадженні під керівництвом старшого прокурора групи, що створена керівником органу прокуратури з

метою здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами правопорядку, а також підтримання публічного обвинувачення в суді.

Група прокурорів може складатися від двох до п’яти (а то і більше) прокурорів у залежності від складності кримінального провадження.

Керівнику органу прокуратури при визначенні якісного складу групи прокурорів необхідно враховувати рівень кваліфікації, досвід роботи у кримінальних провадженнях про злочини певної категорії, той напрям досудового розслідування, у якому відповідний прокурор діє найефективніше, психологічну сумісність один з одним і навички взаємодії.

У кожного прокурора групи повинні бути визначені обов’язки. Так, на старшого прокурора групи прокурорів покладається загальна організація роботи групи, розподіл обов’язків між прокурорами групи і доведення до кожного з них відповідних завдань, забезпечення доступу членів групи до накопиченої інформації, організації обміну необхідною інформацією, а також контроль за своєчасним і повним виконанням прокурорами групи покладених на них завдань (обов’язків). Старший прокурор групи прокурорів має повноваження щодо керівництва діями інших прокурорів цієї групи з метою загального управління і організації роботи групи для забезпечення швидкого та ефективного досудового розслідування кримінального провадження і його судового розгляду.

Прокурор, залучений до групи прокурорів з процесуального керівництва конкретним кримінальним провадженням, не втрачає своєї процесуальної самостійності, проте його дії повинні відбуватися в рамках дорученої ділянки роботи старшим групи прокурорів.

Рішення керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора чи групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні є процесуальним і має бути винесено у формі постанови. Таку правову позицію сформулювала колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду. Кримінальний процесуальний

закон не містить вимоги про те, що постанова керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора чи групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні в обов'язковому порядку має бути надана суду разом з обвинувальним актом чи під час судового розгляду. Проте, згідно з положеннями ч. 2 ст. 92 КПК України обов'язок доказування належності та допустимості доказів покладено на сторону, що їх подає, а відповідно до ст. 94 КПК України обов'язок оцінки доказів з точки зору їх допустимості покладено на суд.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 січ. 2020 р. (офіц.текст). К.: Паливода А.В., 2020. 72 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 6 квіт. 2020 р.: (ОФІЦ.ТЕКСТ) К.: Паливода А.В. 2020. 420 с.
3. Кримінальний процес: Підручник/ [О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофименко та ін.]; за заг.ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2018. 584 с.
4. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджений наказом Офісу Генерального Прокурора 20 червня 2020 р. № 298. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text
5. Чухвичев Д.В. Законодательная техника: Учебное пособие. М.: Юнити-Дана, 2012. С. 181.

Кіцен Н.В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИДАЧІ ТА ПЕРЕДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

На даному етапі розвитку нашої держави, яка останнім часом активізує свої дії на шляху до інтеграції у світове співтовариство, актуальним є питання приведення національної правової системи у відповідність із виробленими міжнародною спільнотою правовими стандартами (у тому числі і у сфері надання правової допомоги у формі екстрадиції). У зв'язку із вступом 20 листопада 2012 року в законну силу Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України 2012 року) виникає необхідність у дослідженні основних особливостей здійснення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції).

У юридичній енциклопедії подається визначення поняття «видача злочинців, екстрадиція» – передача злочинців державою, на території якої вони перебувають, іншій державі (на її вимогу) для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для приведення у виконання обвинувального судового вироку, який набув чинності. Вимогу про видачу злочинців може пред'явити держава, громадянином якої є злочинець, або на території якої вчинено злочин, або якій завдано шкоду злочином . Словник термінів тлумачить поняття «видача злочинців (екстрадиція)» як видачу однією державою іншій свого громадянина, іноземного громадянина або особи без громадянства [3, с. 82].

У КПК України 2012 року передбачено саму процедуру здійснення видачі особи (екстрадицію), яка включає такі стадії: 1) офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; 2) перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; 3) прийняття рішення за запитом;

4) фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1]. Також до процедури екстрадиції входять наступні процесуальні дії: - затримання особи, яка вчинила злочини за межами України (ст. 582 КПК України 2012 року); - тимчасовий арешт (ст. 583 КПК України 2012 року); - екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України 2012 року); - екстрадиційна перевірка (ст. 587 КПК України 2012 року) [1]

Виходячи зі змісту статті 574 КПК, видачі підлягають такі категорії осіб: - підозрювані під час провадження на стадії досудового розслідування; - обвинувачені (засуджені) у провадженнях на стадії судового розгляду або виконання вироку.

Екстрадиційна перевірка – діяльність центрального органу України або за його дорученням чи зверненням відповідної прокуратури щодо встановлення та дослідження визначених міжнародним договором України, іншими актами законодавства України обставин, що можуть перешкоджати видачі особи (екстрадиції), яка вчинила злочин. Перевірка проводиться протягом 60-ти днів і може бути продовжена відповідним центральним органом України.

Отримані в результаті перевірки матеріали разом із відповідним висновком надсилаються центральному органу України, за дорученням або зверненням якого зазначена перевірка проводилася. За результатами вивчення матеріалів перевірки готується вмотивований висновок стосовно рішення Генеральної прокуратури України за клопотанням іноземної установи про видачу особи.

У матеріалах перевірки обов’язково повинна бути інформація, яка відображається у висновку, зокрема, стосовно: а) наявності договірних відносин; б) громадянства особи, видача якої запитується; в) екстрадиційності злочину за чинним законодавством України; г) наявності строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності; ґ) стану здоров’я особи, яка видається; д) результатів перевірки притягнення особи до відповідальності та наявності остаточного процесуального рішення в Україні, у тому числі за той само злочин, у зв’язку з яким запитується видача; є) можливості видачі за правопорушення, які не є екстрадиційними, якщо

видача за них запитується разом із злочинами, що тягнуть екстрадицію; є) розгляду та вирішенню кількох одночасних запитів різних держав стосовно видачі однієї особи; ж) гарантій незастосування смертної кари, якщо законодавством запитуючої держави таке покарання передбачене за злочин, у зв'язку з яким запитується видача.

Особі, щодо якої надійшов запит про її видачу, повідомляється про право звертатися з проханням згідно з цією статтею про застосування спрощеного порядку видачі і роз'яснюється порядок надання відповідної заяви [2, с. 215].

Такий порядок видачі з України (коли видача можлива без проведення в повному обсязі перевірки наявності можливих перешкод для видачі) може бути застосований лише за наявності письмової заяви такої особи про її згоду на видачу, оформленої у присутності захисника та затвердженої слідчим суддею.

Після отримання згоди від особи на видачу прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про затвердження цієї згоди. Слідчий суддя розглядає клопотання за участю особи, що підлягає видачі, її захисника та прокурора. Під час розгляду заяви на згоду слідчий суддя зобов'язаний переконатися, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі. Після цього він постановляє ухвалу про затвердження згоди особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому.

У разі отримання заяви про згоду особи на видачу запитуючій стороні та її затвердження ухвалою слідчого судді прокурор передає заяву на розгляд центральному органу України, який протягом трьох днів розглядає її та приймає рішення про можливість застосування спрощеного порядку видачі.

Якщо особа, щодо якої надійшов запит про видачу, не погоджується на свою видачу, застосовується звичайний порядок розгляду запиту про видачу, але після затвердження слідчим суддею згоди особи на застосування спрощеного порядку видачі така згода не може бути відкликана.

Обставини, що виключають видачу, за своїм правовим характером залежно від їх формулювання у міжнародному договорі про видачу можуть бути або імперативними

(обов'язковими для застосування), або дискреційними (застосування яких залежить від розсуду центрального органу запитуваної держави). Обставини, вказані в ч. 1 статті 589 КПК, про відмову у видачі особи іноземній державі є імперативними. Зокрема, Україна відмовляє у видачі особи у разі, якщо: особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, на час прийняття рішення про видачу є громадянином України; злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі за законом України; закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу; компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу; видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України.

Відповідно до Європейської конвенції про видачу правопорушників (1957 р.) видача не здійснюється: а) якщо правопорушення, у зв'язку з яким запитується видача, розглядається запитуваною державою як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням; б) якщо є достатньо підстав вважати, що запит про видачу правопорушника за вчинення звичайного кримінального правопорушення був зроблений з метою переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної належності чи політичних переконань або що становище такої особи може бути погіршене з будь-якої з цих причин (при цьому вбивство або замах на вбивство глави держави або члена його сім'ї не вважається політичним правопорушенням, як не вважаються такими, наприклад, злочини проти людства, зазначені в Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка була ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 9 грудня 1948 р.); в) видача правопорушників за вчинення загально-кримінальних правопорушень, що також є військовими правопорушеннями, може бути здійснено Україною лише за умови, якщо особу, видача якої запитується, не буде піддано кримінальному переслідуванню за військовим правом або

законом; якщо щодо правопорушників була проголошена амністія в запитуваній державі щодо діянь, за які ця держава мала компетенцію переслідувати згідно з її кримінальним законодавством (ст. 4 Додаткового протоколу 1978 р.).

Згідно з Європейською конвенцією про видачу правопорушників (1957 р.) у видачі може бути відмовлено: 1) якщо правопорушення за законодавством запитуваної держави вважається вчиненим повністю або частково на її території або в місці, яке розглядається як її територія (ст. 7); 2) якщо компетентні органи запитуваної держави переслідують особу у зв'язку із правопорушенням (правопорушеннями), за яке вимагається видача (ст. 8); 3) через дотримання правила non bis in idem (не можна двічі за те саме) - видача не здійснюється, якщо компетентні органи запитуваної сторони проголосили остаточне рішення щодо відповідної особи у зв'язку із правопорушенням, за яке вимагається видача. У видачі може бути відмовлено, якщо компетентні органи запитуваної сторони ухвалили рішення або не порушувати, або припинити переслідування у зв'язку із таким самим правопорушенням (ст. 9); 4) через зобов'язання не здійснювати видачу, якщо особа, видача якої запитується, за станом здоров'я не може бути видана без шкоди її здоров'ю (Закон України "Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції" від 16 січня 1998 р.).

У видачі також може бути відмовлено, якщо є загроза застосування смертної кари; є загроза катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарань [4, с. 436].

Не може також бути видана іншій державі особа, якій надано статус біженця або статус особи, яка потребує додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, а також особа не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, або іноземній державі, де здоров'ю, життю або свободі особи загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або

політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України.

Статті 1 (п. 5 ч. 1) та 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» забороняють вислання або примусове повернення – недопущення видворення (добровільного чи примусового), видачі (екстрадиції), передачі, іншого примусового переміщення зазначених осіб за межі України.

Після вивчення матеріалів екстрадиційної перевірки відповідний висновок із наявним листуванням щодо екстрадиції особи доповідається керівнику центрального органу України (його заступнику), який приймає рішення про видачу особи (екстрадицію) або про відмову у видачі (екстрадиції) іноземній державі.

Про своє рішення центральний орган України повідомляє компетентний орган іноземної держави, а також особу, щодо якої воно прийнято (їй вручається копія). Якщо впродовж десяти днів зазначене рішення не оскаржено до суду, організовується фактична видача цієї особи компетентним органам іноземної держави.

Рішення про видачу особи (екстрадицію) не може бути прийнято, якщо така особа подала заяву про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (подача заяви-анкети встановленого зразка), чи скористалася відповідно до законодавства (ст. 8 Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту") правом на оскарження рішення щодо зазначених статусів, до остаточного розгляду заяви у порядку, встановленому законодавством України. Інформація про подання особою зазначених заяв або оскарження відповідних рішень не надається іноземній державі, що надіслала запит [5, с. 50].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17 (дата звернення 10.02.2021).

2. Назаренко П. Г. Питання екстрадиції у кримінальному судочинстві: проблеми законодавства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 1. С. 213–219.

3. Правознавство: словник термінів [Текст] / під ред. В. Г. Гончаренка. – К. : Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.

4. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога (Книга перша) / Збірник документів. Київ: Юрінком, 1996. 1184 с.

5. Шаргородский М. Д. Выдача преступников и право убежища в международном уголовном праве. *Вестник Ленинградского университета*. 1947. № 8. С. 44–60.

Воробчак А.Р.
кандидат юридичних наук,
директор Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДІБРАННЯ ДОСЛІДНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Згідно ст.84 КПК України – доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертиз [1, с. 62].

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду. Ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [2].

У кримінально-процесуальної діяльності спеціальні знання використовується у трьох формах: при залучення спеціалістів під час окремих слідчих розшукових чи судових дій (ч. 8 ст. 228,

ч. 3 ст. 237, ч. 1 ст. 238, ч. 3 ст. 359 та ін.), У формі консультації та роз'яснення спеціалістів (статті 71, 72 , 360 КПК) та в межах проведення експертизи (статті 242, 332 КПК). Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза.

Судова експертиза – це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням сторони кримінального провадження, слідчого судді, суду, речових доказів, матеріалів, інших об'єктів, осіб з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Залучення експерта і проведення судової експертизи регламентовано законом України «Про судову експертизу», КПК (статтями 69 - 70, 79, 83, 101 - 102, 242 - 245, 274, 332, 356, 358, 486, 509, 518), а також інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженою наказом міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. № 53/5 [3] та ін.

Згідно з чинним законодавством України експертиза у кримінальному провадженні проводиться у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для провадження, Необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК). До спеціальних знань належить будь-які знання та вміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науковому і практичному рівню.

Під час експертиза істотні для провадження факти можуть встановлюватися за відсутності слідчого (або суду). Ця особливість дає змогу пояснити чому законодавець встановив систему додатково процесуальних гарантій, дотримання яких покликана сприяти достовірному, повному та об'єктивному встановлення фактів експертом і всебічній перевірці його висновків слідчим і судом. Експертизу слід призначати тільки тоді, коли в цьому є дійсно необхідність, коли без відповіді експерта на деякі питання неможливо встановити істину у провадженні. Недопустимо призначати експертизу для вирішення питань, що потребують таких спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого, прокурора або судді, тобто експерту не можна ставити вирішення питань правового характеру.

Судові експертизи класифікуються за різними підставами. За своєрідністю предмета спеціальних пізнання їх можна розділити на декілька класів: криміналістичні, судово-медична, судова психіатричні, судово-психологічні, судово-фармацевтичні та фармакологічні, фізико-технічні, Хімічні, товарознавча, інженерно-технічні, екологічні, економічні, мистецтвознавчі, експертизи у сфері інтелектуальної власності та деякі інші [4, с. 393-394].

Кожний названий клас можна поділити народи, види та підвиди. Так, всі криміналістична експертиза поділяються на два роди: традиційні та нетрадиційні. Традиційні охоплюють такі види експертиз, як дактилоскопічна, трасологічна, судово-почеркознавча, авторознавча, судово-балістична, Технічна експертиза документів та ін. Нетрадиційні передбачають експертизу матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покрить; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спирту вмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин), фоноскопічну та фонетичну експертизи, біологічну та ін.

Найбільш поширеним видом задали експертиза є криміналістична. Криміналістична експертиза – це лабораторне дослідження об’єктів з метою встановлення їхнього фактичного стану; можливості проведення певних дій; обставин, за яких були проведені дії; невидимих слідів за шифрованого змісту; групової належності об’єктів або їх тотожності. Така експертиза вимагає застосування спеціальних криміналістичних знань. Її об’єктами можуть бути тексти та підписи на документах, відбитки печаток і штампів, сліди рук, ніг, знарядь злому та інструментів, транспортних засобів, зброї, боєприпасів та ін. Залежно від об’єктів дослідження криміналістичного експертиза поділяються на почеркознавчу, технічна експертиза документів, трасу логічно, судова балістична та ін.

Судово-медичні експертизи поділяються на експертизи трупа, живих осіб, речових доказів. Завдання їх полягає у встановленні причини смерті, характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, визначенні групової належності і пошкодження різних виділення організму людини та вирішення інших питань що вимагають застосування судово-медичних знань.

Судова експертиза призначається прокурором або судом, які приймають рішення на власний розсуд залежно від обставин справи, коли встановлення певних фактичних даних не може відбутися без застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань. Водночас, в окремих, точно визначених у КПК випадках, судова експертиза повинна призначатись обов'язково, а саме: для встановлення причин смерті; для встановлення тяжкості характеру тілесних ушкоджень; для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого за наявності у справі даних, які викликають сумнів у його осудності; для встановлення статевої зрілості потерпілої у кримінальних справах про статеві злочини щодо особи, яка не досягла статевої зрілості; для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність, за відсутності відповідних документів про вік або за неможливості їх отримання.

Експертиза проводиться у період розслідування або судового розгляду справи на підставі відповідного процесуального документа (постанови слідчого або ухвали суду). Призначення експертизи є процесуальної дії, а тому її проведення можливе лише після реєстрації заяви, повідомлення про скоєне правопорушення ЄРДР [5, с. 346].

Із-за обмеженого обсягу збірника матеріалів конференції зупинимося тільки на процесуальних особливостях отримання біологічних зразків для проведення відповідної експертизи.

З аналізу процесуальних норм, що містяться у ст. 245 і 241 КПК України вбачається, що отримання біологічних зразків для експертизи віднесене в першу чергу до компетенції прокурора. Положення ч. 1 ст. 245 про те, що отримання зразків для проведення експертизи здійснюється сторонами кримінального

провадження не стосується отримання біологічних зразків, оскільки їх одержання має окрему процесуальну регламентацію, передбачену у ст. 241 КПК щодо освідування, якою передбачено, що освідування і, відповідно, отримання біологічних зразків здійснюється за постановою прокурора. Алгоритм дії сторони захисту щодо одержання біологічних зразків в законі чітко не регламентований. Стаття 245 КПК хоч і передбачає, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, в ній не визначено, у якому порядку буде отримувати порівняльні зразки сторона захисту, у якому документі це отримання буде відображатися. Однак, при аналізі вищезгаданих норм робимо висновок про те, що сторона захисту в разі необхідності отримання біологічних зразків повинна звернутися до слідчого або прокурора з клопотанням про одержання необхідних їй біологічних зразків для проведення експертизи (за відсутності необхідності застосування примусу). Порядок розгляду і прийняття рішень щодо вказаного клопотання повинен бути таким самим, як при розгляді клопотань сторони захисту щодо проведення слідчих (розшукових) дій.

Коло осіб, в яких можливо отримати зразки, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві чітко не визначено. Ні ст. 245, ні ст. 274 КПК України, які прямо стосуються отримання зразків, не містять переліку осіб, в яких можна такі зразки відбирати. Частина 3 ст. 245 КПК лише встановлює, що отримання біологічних зразків здійснюється за правилами освідування. Якщо припустити, що ці правила стосуються не тільки процесуального порядку, а й суб'єктів цієї слідчої (розшукової) дії, тоді з диспозиції ч. 1 ст. 241 вбачається, що отримати біологічні зразки можна в осіб, які мають процесуальний статус підозрюваного, потерпілого і свідка. Що стосується обвинуваченого, то знову ж таки прямої згадки про нього як суб'єкта, в якого можливо отримати біологічні зразки, немає, хоча ч. 1 ст. 245 КПК передбачає можливість отримання біологічних зразків судом, що відбувається вже у судових

стадіях, в яких підозрюваний змінює статус на обвинуваченого. У статті 274 КПК України, яка регламентує порядок негласного отримання зразків для порівняльного дослідження, переліку осіб, в яких такі зразки дозволяється відбирати, немає взагалі. Стаття встановлює, що негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у випадку, якщо їх отримання відповідно до статті 245 КПК України неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження, що, ймовірно, приводить до висновку про те, що закон дозволяє отримувати зразки тільки в тих осіб, в яких це дозволяється робити гласно. Таким чином, негласно отримувати зразки, в тому числі і біологічні, можливо в підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого чи свідка, однак, оскільки в законі це чітко не зазначено, з цієї ж норми можна дійти й іншого висновку про те, що якщо отримання зразків в порядку ст. 245 КПК України без завдання значної шкоди для кримінального провадження в підозрюваного чи то потерпілого неможливо, оскільки особи не мають відповідного процесуального статусу і немає підстав для повідомлення особі про підозру чи затримання особи, що є необхідним для набуття статусу підозрюваного, або особа, яка заявила про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, відмовляється подавати заяву про визнання її потерпілою у цьому кримінальному провадженні, в цьому випадку у зазначених осіб зразки можливо отримати негласно.

Така законодавча регламентація осіб, в яких дозволяється отримувати зразки, в тому числі і біологічні, не є задовільною, оскільки застосування аналогії, яку є можливість тлумачити по-різному, може викликати плутанину і сприяти випадкам порушення прав і свобод учасників кримінального провадження. На нашу думку, в законі слід чітко зазначити перелік осіб, в яких дозволяється відбирати біологічні зразки як в гласному, так і в негласному порядку, такими особами повинні бути свідок, потерпілий, підозрюваний і обвинувачений. Слід також законодавчо закріпити положення про те, що отримувати біологічні зразки в інших осіб забороняється.

Список використаних джерел:

1.Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 6 квіт. 2020 р. (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 420 с.

2.Закон України «Про судову експертизу» інтернет–доступ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

3.Інструкція «Про призначення та проведення судових експертиз» від 8 жовтня 1998 року №53/5 інтернет–доступ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

4.Криміналістика: підруч. / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель [та ін.] ред. В.Ю. Шепітько. 5-те вид. переробл. та доповн. К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.

5.Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.] К.: Юрінком, ІНТЕР, 2011. 504 с.

Обідняк Л.Т.
директор Чернівецького юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На шляху до євроінтеграції в Україні все більше змінюються повноваження органів державної влади. В більшості випадків такі зміни відбуваються в сторону уніфікації та реорганізації державно-владних структур для зменшення чисельності державних службовців та складності державної системи в цілому, що має сприяти ефективності їхнього функціонування. Так само сталось і у вересні 2020 року, коли Верховною Радою України у першому читанні був ухвалений закон про створення Бюро економічної безпеки. А вже 28 січня 2021 року Верховна Рада України прийняла в другому читанні та в цілому законопроект про створення Бюро економічної безпеки (БЕБ), яке здійснюватиме заходи щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави. Одразу ж після ухвалення Закону Рада проголосувала за основу

за законопроект про зміни в Службі безпеки України. Відповідно до нього, у Служби мають забрати повноваження щодо економічних злочинів й передати їх до БЕБ [1].

Основною метою створення Закону про Бюро економічної безпеки (далі – Закон) була необхідність ліквідації органів Податкової міліції, економічних підрозділів Служби безпеки України і Національної поліції України, зменшення кількості корупційних схем та забезпечення можливості координації діяльності цих органів напряму Кабінетом Міністрів України. За інформацією, розміщеною на офіційному сайті, створення Бюро є комплексною реформою, яка здійснюється одночасно із реформуванням Служби безпеки України [2]. У 2021 році на фінансування Бюро заклали 587 мільйонів гривень. Директора Бюро призначатиме Кабінет міністрів України за поданням прем'єр-міністра України за результатами відкритого конкурсу. Кандидатуру директора відбиратиме конкурсна комісія. До неї входять 3 представники від Ради Національної Безпеки та Оборони, 3 від Верховної Ради України, 3 від уряду. Термін перебування на посаді – 5 років й не більше двох термінів поспіль.

Цим документом детективам Бюро економічної безпеки України надають досить широке коло повноважень, зокрема, пропонують надати повноваження здійснювати досудове розслідування таких правопорушень як:

- шахрайство з податком на додану вартість;
- виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів;
- незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів;
- підроблення документів, які подають для проведення держреєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;
- протидія незаконній господарській діяльності;
- ухилення від сплати податків та зборів;

- ухилення від сплати Єдиного соціального внеску та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

- доведення банку до неплатоспроможності;

- доведення до банкрутства;

- порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності;

- фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінустанови або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінустанови.

Для виконання своїх повноважень оперативні підрозділи БЕБУ зможуть:

- проводити негласні слідчі (розшукові) дії;

- знімати інформацію з транспортних телекомунікаційних мереж тощо.

Ще однією важливою причиною створення Бюро економічної безпеки є те, що це є частина міжнародних зобов'язань України, одна з вимог Меморандуму з МВФ та Європейським Союзом.

Важливо, що Бюро економічної безпеки – це перш за все аналітичний орган, який проводитиме розслідування шляхом доступу до баз даних органів державної влади, а не практикуючою сьогодні паралізуючою для більшості підприємств виїмкою документів і серверів. Працівники аналітичних підрозділів не матимуть повноважень застосовувати поліцейські заходи [4].

Ухвалення цього законопроекту наближає Україну до європейської спільноти. Це важливий крок також у реформуванні Служби безпеки України, коли держава рухається вперед на шляху лібералізації економіки та полегшення ведення бізнесу в Україні.

Але, важливо також зазначити, що такі зміни у секторі державної влади завжди є ризиком виходу ситуації з під контролю. У останній версії закону, наприклад, відсутня необхідність доводити злий умисел у несплаті податків, що значно спрощує відкриття кримінального провадження щодо підприємця, у якого знайшли податковий борг. А кримінальна

відповідальність тепер буде не тільки за несплату податків, але також щодо зборів і платежів – фактично будь-яких платежів до державного чи місцевого бюджету, Пенсійного фонду та ін. В теорії, такий інструмент впливу може ефективно використовуватися для вчинення тиску на бізнес, що в свою чергу буде великим кроком назад відносно створення умов щодо виведення підприємницької діяльності в Україні з тіні. Сьогодні велика частина випадків незаконного впливу на підприємців з боку представників правоохоронних органів якраз і пов'язана з тим, що чинний кодекс надає можливість застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Щодо цього Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях вже неодноразово визнавав цю особливість вітчизняного законодавства такою, що не відповідає загальновизнаним демократичним стандартам і принципу верховенства права [5].

Окремо хочеться звернути увагу на відповідальність, передбачену цим законопроектом, щодо посягання на життя директора БЕБ – тюремне ув'язнення до 15 років. Такі норми є дещо перебільшенням та вимагають доопрацювання та повторного розгляду. Також, згідно зі старою версією Закону, новий орган підпорядковуватиметься Президенту, що суперечить Конституції України. У зміненому тексті Бюро планують підпорядкувати Кабінету Міністрів України.

Сьогодні Верховна Рада доручила комітету з питань фінансів, податкової та митної політики доопрацювати цей законопроект, тому існує ймовірність того, що вищезазначені проблеми будуть усунені у наступних версіях. При Бюро економічної безпеки буде створено Раду громадського контролю, яка стежитиме за його діяльністю. Зокрема, Рада розглядатиме звіт директора Бюро та надаватиме свій висновок. Це ще більше сприятиме ефективній діяльності Бюро та доопрацювання Закону в цілому.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про Бюро економічної безпеки України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331 (дата звернення 10.02.2021).

2. Бюро економічної безпеки. Електронний ресурс. URL: https://sluga-narodu.com/beb/?gclid=CjwKCAiAyc2BBhAaEiwA44-wW4xzddi0SamsjhcMViqLdKRYI6fOBP9Z9J4oKQO5XUtL4cDI3T1NzRoCQD4QAvD_BwE (дата звернення 10.02.2021).

3. Парламент визначив повноваження Бюро економічної безпеки. Електронний ресурс. URL: https://www.golovbukh.ua/news/24878-parlament-viznachiv-povnovajennya-byuro-ekonomchno-bezpeki (дата звернення 10.02.2021).

4. Бюро економічної безпеки. Електронний ресурс. URL: https://hromadske.ua/posts/getmancev-pro-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-maski-shou-v-biznesi-mozhlivi-zavzhdi-ale-ce-nash-shans (дата звернення 14.02.2021).

5. Що приховує закон про Бюро економічної безпеки. Електронний ресурс. URL: https://nv.ua/ukr/biz/experts/nove-byuro-ekonomichnoji-bezpeki-chim-nebezpechne-beb-dlya-biznesu-novini-ukrajini-50143245.html (дата звернення 10.02.2021).

Воробей А.О.
заступник начальника підрозділу дізнання Маріупольського районного управління поліції ГУНП в Донецькій області

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

01.07.2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Вказаним законом главу 25 КПК України доповнено ст.298^3 відповідно до якої речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань. Вилучені речі і документи зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження

про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [1].

У практичній діяльності під час розслідування кримінальних проступків підрозділами дізнання, виникає ряд проблемних питань, які пов'язані з недосконалістю правової регламентації накладання арешту на матеріальні об'єкти, які вилучені в ході дізнання та мають ознаки речових доказів.

Аналіз судової практики щодо накладення арешту на майно, яке вилучене під час здійснення досудового розслідування у формі дізнання, вказує на неоднаковість застосування судами правової норми передбаченої ст.298[3] КПК України. Наприклад, ухвалою слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 30.12.2020 року заявнику відмовлено в клопотанні щодо повернення автомобіля, який був вилучений в рамках кримінального провадження за ст.290 КК України та визнаний речовим доказом, оскільки на думку слідчого судді ч. 1 ст. 298[3] КПК України не передбачено обов`язку сторони обвинувачення звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт відносно майна, яке було вилучено в результаті дізнання щодо кримінального проступку та якщо таке майно визнано речовим доказом [2]. Аналогічна точка зору висловлена в ухвалі слідчого судді Глобинського районного суду Полтавської області від 06.01.2021 року, відповідно до якої, слідчий суддя прийшов до висновку, що накладення арешту на майно, яке визнано речовим доказом під час дізнання нормами КПК не передбачено кримінальним процесуальним законодавством [3]. Протилежна точка зору висловлена в ухвалі Богуславського районного суду Київської області від 06.112020 року відповідно до якого слідчим суддею накладено арешт на майно, яке було предметом посягання за ч.1 ст.190 КК України на підставі вимог ст.170-173 КПК України [4].

Аналіз положень ст.298[3] КПК України дає можливість стверджувати, що законодавець дійсно не вимагає сторону обвинувачення звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт речових доказів у вигляді речей і документів, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання. Така позиція законодавця, насамперед обумовлюється спрощеною формою досудового

розслідування кримінальних проступків та принципом процесуальної економії. Однак, виходячи зі змісту ст.98 КПК України поняття речових доказів є ширшим та включає в себе не тільки речі і документи передбачені ст.298[3] КПК України, а ще й матеріальні об'єкти, які зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, а також гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Тобто, буквальне тлумачення вказаних правових норм, дає можливість прийти до висновку, що законодавець дозволяє не накладати арешт на майно під час розслідування кримінальних поступків на речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, та вимагає звертатися з клопотанням про арешт на матеріальні об'єкти, які зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, а також гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Вважаємо, що дана прогалина повинна бути усунена шляхом внесення відповідних змін до ст.298[3] КПК України та доцільно б було передбачити положення, відповідно до якого матеріальні об'єкти, які вилучені в ході дізнання та відповідають ознаками речових доказів в розумінні ст.98 КПК України, зберігаються у матеріалах дізнання до прийняття рішення щодо їх подальшої долі судом, а у разі закриття кримінального провадження – уповноваженою особою, яка здійснювала досудове розслідування у формі дізнання.

Звернемо увагу на те, під час яких слідчих та процесуальних дій дозволено вилучати речові докази без накладення на них арешту під час розслідування кримінальних проступків, а саме під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей. Проте, виникає питання, чи вимагає закон накладати арешт на майно, яке вилучене в ході інших слідчих дій, під час яких також можуть вилучатися знаряддя та засоби

вчинення кримінального проступку, а саме в ході огляду місця події, огляду місцевості, огляду документів, слідчого експерименту, обшуку тощо.

Вважаємо, що оскільки розслідування кримінальних проступків у формі дізнання здійснюється у спрощеній формі, цілком логічним було би звільнити сторону обвинувачення від обов'язку звертатися до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на майно в судому порядку з метою збереження речових доказів. З метою недопущення зловживань правоохоронних органів, у главі 25 КПК України можливим є передбачити право осіб, у яких таке майно вилучено чи яким таке майно належить, звертатися до суду з клопотанням про перевірку обґрунтованості вилучення та зберігання речових доказів стороною обвинувачення та вимагати передачі на зберігання їм таких речових доказів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України станом на 13.03.2020 р. № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 22.02.2021).

2. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 30.12.2020 № 947/24345/20 [електронний ресурс]. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93958591 (дата звернення 20.02.2021).

3. Ухвала Глобинського районного суду Полтавської області від 06.01.2021 № 527/1892/20 [електронний ресурс]. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94025530 (дата звернення 10.02.2021).

4. Ухвала Богуславського районного суду Київської області від 06.11.2020 № 358/1321/20 [електронний ресурс]. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92686759 (дата звернення 22.02.2021).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Латковська Т.А.
ФІНАНСОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ 3

Гнатовська А.І.
УДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ 8

Корнута Л.М.
ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЕТИКИ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 11

Латковський П.П.
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОЦЕС ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ 15

Біленець Д.А.
СПРОЩЕНИЙ МИТНИЙ КОНТРОЛЬ: ДВОКАНАЛЬНА СИСТЕМА В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ 21

Закаленко О.В.
ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОЗОВІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ 24

Пелішенко О.Р.
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ 28

Березневич В.О.
ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 33

Болдир Я.Ю.
ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ МИТНИХ ОРГАНІВ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ: ВИДИ, ЇХНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 36

Борденюк П.С.
ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 40

Брояков С.В.
НОВІ КРИТЕРІЇ ПОСТІЙНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ: ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ VS ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ 44

Бурла К.Г.
ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 49

Веселий В.С.
БЮДЖЕТ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ 53

Войнорович К.-В. В.
ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ 58

Гевко В.С.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО АСПЕКТІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ 63

Гринюка О.С.
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ, СПРЯМОВАНИХ НА

НЕПРАВОМІРНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ АБО ЗМЕНШЕННЯ ЇХ РОЗМІРУ 67

Грицик Н.О.
СЕУЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЯК ВЗІРЕЦЬ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 71

Гричук В.В.
ВПЛИВ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕЗЕРВІВ 76

Зубик В.М.
УЧАСТЬ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ 80

Киверо Е.С.
ДЕРЖАВНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ 83

Кирилів Д.М.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ 87

Лабуткіна К.І.
ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНЕРІВ 92

Лабюк-Зарецька І.В.
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ 97

Магура Т.Д.
ФІСКАЛЬНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ 101

Мішин М.О.
СПЕЦІАЛЬНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ДЛЯ ОПЕРАЦІЙ ІЗ СИРОВИННИМИ ТОВАРАМИ 104

Наугольникова К.М.
ЧИ ВИРІШИТЬ ЗАКОН 466 ПРОБЛЕМУ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЦІН НА СИРОВИННІ ТОВАРИ ПРИНЦИПУ «ВИТЯГНУТОЇ РУКИ»? 110

Негара О.В.
ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА НЕПРАВОМІРНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ЧИ ЗМЕНШЕННЯ ЇХ РОЗМІРУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ..... 114

Negara O.V.
INHOMOGENEITY OF ANTI-CORRUPTION SUBJECTIVITY OF EVALUATORS AND EXPERTS..... 119

Паращенко О.К.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ПРОГРАМНИХ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ-ПІДПРИЄМЦЯМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА СПРОЩЕНІЙ СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У 2021 РОЦІ..... 123

Петренко О.О.
РИЗИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ..... 127

Подольська А.А.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ ПОДАТКОВОГО РЕСКРИПТУ В УКРАЇНІ..... 130

Постільга І.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ЮСТИЦІЇ СТАНУ ДОДЕРЖАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА АДМІНІСТРАЦІЯМИ МОРСЬКИХ ПОРТІВ 133

Прощук І.В.
ДОВІРА НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ 137

Романчук В.Г.
СУД ЯК ОРГАН ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ..... 140

Савінова А.В.
ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ ЩОДО СКЛАДАННЯ ТА ПОДАННЯ ЗВІТНОСТІ З ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ..... 144

Скринчук О.П.
РЕФОРМУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ..... 147

Стрезєва А.В.
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ НА ПРИКЛАДІ НЕДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 151

Стрілецький М.А.
МЕДІАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ..... 155

Черниш А. А.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: НОВЕЛИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА..... 160

Черновцан В. В.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРУШЕНЬ ШВИДКІСНОГО РЕЖИМУ НА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРОГАХ УКРАЇНИ 164

Шевченко В.В.
ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 169

СЕКЦІЯ 2.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Крусян А.Р.
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ 173

Мішина Н.В.
МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ ЗА ЗДІЙСНЕННЯМ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЕЛЕГОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ 178

Терлецький Д.С.
РАЙОННІ РАДИ: НА РОЗДОРІЖЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 181

Марущак А.В.
ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА .. 185

Волкова Д.Є.
РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПРАКТИКА ЄДИНОГО ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ 189

Глиняний І.В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИБОРЧИХ ЦЕНЗІВ 192

Доценко Я.П.
ПРОТЕСТНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ УСТАНОВЧОЇ ВЛАДИ .. 196

Кафлюк А.І.
БУЛІНГ – ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ 200

Клекоцюк М.М.
ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ 204

Семенчук Т.В.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ 207

Уваров А.О.
ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КОЖНОГО ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 211

СЕКЦІЯ 3.
ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Сафончик О.І.
ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 214

Сидор В.Д.
ПОДІЛ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ АБО ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ? 218

Возняковська К.А.
РОЛЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ 222

Кірін Р.С.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У МЕЖАХ ПОСТВУГІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ..... 225

Глиняна К.М.
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ 230

Іліопол І.М.
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 235

Манжосова О.В.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ 239

Факас І.Б.
УЧАСТЬ ПРИСЯЖНИХ У ЗДІЙСНЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 243

Борденюк О.В.
ПЕРЕВАГИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ 248

Кирилюк Д.А.
ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У ПОРТАХ УКРАЇНИ 251

Прохоров П.А.
ЕТАПИ УХВАЛЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 256

СЕКЦІЯ 4.
СУЧАСНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Цуркан-Сайфуліна Ю.В.
ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА 260

Дзейко Ж.О.
ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ ЮРИДИЧНОЇ ДЕМАГОГІЇ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ ЯК ОСНОВА УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 264

Цуркан О.В., Бойченко С.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ 268

Попович О.В., Томаш Л.В.
ЗГОДА НА ВАКЦИНАЦІЮ ЯК ПРАВОВА ПРЕЗУМПЦІЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ 272

Стрибко Т.І.
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВУ СИСТЕМУ СУЧАСНОСТІ 277

Теремцова Н.В.
ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА 281

Ковтюк Т.С.
ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ 285

Оверчук О.М.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ 290

СЕКЦІЯ 5.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Юрчишин В.М.
ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ..... 294

Кіцен Н.В.
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИДАЧІ ТА ПЕРЕДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ..... 301

Воробчак А.Р.
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДІБРАННЯ ДОСЛІДНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 307

Обідняк Л.Т.
СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ. 313

Воробей А.О.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ 317

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

4 березня 2021 року

Підписано до друку 03.03.2021. Папір офсетний. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 19,29. Зам. № 12. Тираж 100 прим.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544